

**DUYGU SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN
YÜKSEK VASIFLI İŞGÜCÜ GÖÇÜ**

Doktora Tezi

Seda GÜVEN BAYAR

Eskişehir 2025

**DUYGU SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN YÜKSEK VASIFLI İŞGÜCÜ
GÖÇÜ**

Seda GÜVEN BAYAR

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Doktora Programı

Danışman: Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ekim 2025

Eskişehir

Bu tez çalışması, Anadolu Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Koordinatörlüğü tarafından 2301E035 proje numarası ile desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Seda GÜVEN'in "Duygu Sosyolojisi Perspektifinden Yüksek Vasıflı İşgücü Göçü" başlıklı tezi 11/08/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Sosyoloji Ana Bilim dalında Sosyoloji Doktora Programında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

		<u>Ünvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Danışman)	:	Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR	
Üye	:	Prof. Dr. Filiz GÖKTUNA YAYLACI	
Üye	:	Prof. Dr Mustafa ALTUNOĞLU	
Üye	:	Prof. Dr. Zafer ÇELİK	
Üye	:	Doç. Dr. Sinan ACAR	

.....
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Nafiz Öncü CAN

ÖZET

DUYGU SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN YÜKSEK VASIFLI İŞGÜCÜ GÖÇÜ

Seda GÜVEN BAYAR

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Doktora Programı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ekim 2025

Danışman: Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

Göçün duygusal deneyimler olarak inşasını konu edinen bu çalışma, duygu sosyolojisi ve göç sosyolojisini kesiştirerek yüksek vasıflı göçmenlerin göç sürecinde etkili olan duygular ile aktörlerin bu duyguları nasıl yönettiklerini anlama amacı taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, yüksek vasıflı göçmenlerin gündelik yaşamdaki duygusal tutum değerlendirmelerini dikkate alarak, onların deneyimlerinin korku, kaygı, mutluluk, yalnızlık, özlem, nostalji, suçluluk ve şefkat benzeri duygular tarafından nasıl şekillendirildiğini inceleyerek ulusötesi göçmen olarak yaşamının duygusal boyutunu aktörlerin gözünden anlamaya çalışmaktadır. Niteliksel metodolojiyi takip eden bu araştırmada, veriler Türkiye’den Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’ya göç etmiş olan ve kartopu örneklem yolu ile ulaşılan 25’i kadın, 19’u erkek olmak üzere 44 yüksek vasıflı göçmen ile gerçekleştirilmiş yarı yapılandırılmış çevrimiçi derinlemesine görüşmeler ile toplanmıştır. Elde edilen veriler, temel nitel araştırma deseni takip edilerek değerlendirilmiş ve raporlaştırılmıştır.

Araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde, Türkiye’den göç eden yüksek vasıflı göçmenlerin göç kararının altında yatan temel duyguların güvensizlik ve geleceksizlik olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’deki ekonomik koşullar, kişisel özgürlüklerin kısıtlanması ve kentsel güvenlik endişeleri ile kurumlara yönelik güvensizlik duyguları, göçmenleri göç kararı almaya iten önemli motivasyonlar arasında yer almaktadır. Göç sonrasında ise göçmenler, yeni bir hayata başlamanın getirdiği yalnızlık, özlem, belirsizlik ve kaygı gibi duygularla mücadele etmektedir. Öte yandan, yeni ülkelerine

uyum sağlama ile geride kalanların beklentilerini karşılama baskısı ve başarılı olma zorunluluğu, duygusal bir yük oluşturmaktadır. Bu duygusal zorluklarla başa çıkmak için çeşitli stratejiler geliştiren yüksek vasıflı göçmenler, yeni hayatlarında kendilerini güvende ve ait hissetmelerine yardımcı olan sosyal ağlar kurarak yaşam memnuniyetlerini artırmakta ve geleceğe daha umutla bakabilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Duygu sosyolojisi, Beyin g    , Ulusötesilik, Vasıflı/nitelikli işgücü g    , Amerika/İspanya

ABSTRACT

HIGH-SKILLED LABOUR MIGRATION FROM A SOCIOLOGY OF EMOTIONS PERSPECTIVE

Seda GÜVEN BAYAR

Department of Sociology

PhD Program in Sociology

Graduate School of Anadolu University, October 2025

Supervisor: Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

This study, which focuses on the construction of migration as an emotional experience, aims to understand the emotions that affect the migration process of high-skilled migrants and how these actors manage these emotions by intersecting the sociology of emotions with the sociology of migration. In this context, the study attempts to explore the emotional dimension of living as a transnational migrant through the lens of actors themselves, by examining how the experiences of high-skilled migrants are shaped by emotions such as fear, anxiety, happiness, loneliness, longing, nostalgia, guilt, and compassion, taking into account their emotional assessments in daily life. Following a qualitative methodology, the data for this research were collected through semi-structured online in-depth interviews conducted with 44 high-skilled migrants (25 women and 19 men) who had migrated from Türkiye to Australia, Germany, Spain and the United States, and reached through snowball sampling. The data obtained were analyzed using a basic qualitative research design, and reported.

When the findings of the study are evaluated, it becomes evident that the fundamental emotions underlying the migration decision of high-skilled migrants from Türkiye are insecurity and futurelessness. Economic conditions in Türkiye, restrictions on personal freedoms, urban safety concerns, and feelings of distrust toward institutions are among the key motivations pushing migrants to make the decision to migrate. After migration, migrants struggle with emotions such as loneliness, longing, uncertainty, and anxiety that

come with starting a new life. Furthermore, the pressure to adapt to their new country while meeting the expectations of those left behind, along with the obligation to succeed, creates an emotional burden. High-skilled migrants who develop various strategies to cope with these emotional challenges are able to enhance their life satisfaction and look to the future with greater hope by building social networks that help them feel safe and have a sense of belonging in their new lives.

Keywords: Sociology of emotions, Brain drain, Transnationalism, High-skilled labour migration, United States/Spain

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın baş mimarı, çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR'dır. Fuat Hocamın desteği ve motivasyonu olmasaydı, bu sancılı süreci sürdüremeyeceğimi düşündüğüm zamanların birinde devam etmeme kararı alırdım. Araştırma üretkenliği ile ilham verdiği, öğrencilerine bir meslektaş gibi yaklaştığı, yapabileceğime benden daha çok inandığı ve tez sürecim boyunca motivasyonum her düştüğünde pes edip bırakmak yerine devam etmemi sağladığı için kendisine minnettarım ve tüm desteği için kalpten teşekkür ediyorum.

Çalışma boyunca sundukları yol göstericilik, araştırmayı zenginleştirecek farklı bakış açıları ve yorumları için hocalarım Prof. Dr. Filiz GÖKTUNA YAYLACI, Dr. Öğr. Üyesi Mezher YÜKSEL ve Doç. Dr. Sinan ACAR'a çok teşekkür ederim. Tez savunma toplantımda yer almayı kabul edip değerli görüş ve önerilerini benimle inceliklerle paylaşan Prof. Dr. Mustafa ALTUNOĞLU ve Prof. Dr. Zafer ÇELİK hocalarıma da katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez yazma sürecinde yaşadığım tüm akademik sancılar sebebiyle genel olarak hayatımda daha kaygılı ve negatif birine dönüştüğüm bu süreçte endişelerimi kendileri ile paylaşıp hafiflediğim canım arkadaşlarım Deniz Hande ÇAKMAK ve Kevser AKAGÜNDÜZ, iyi ki varlar.

Çocukluğumun oyun arkadaşı, şimdi de herhangi bir konuda sorun yaşadığımda ilk aradığım kişi olan canım kardeşim Hasan GÜVEN'e, varlığı ile hayatı benim için kolaylaştırdığı ve eğlenceli kıldığı için minnettarım. Tüm eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteklerini hissettiğim canım anne-babam; bu süreci biraz da onların hayalleri için tamamlıyorum. Ve desteği ile her koşulda yanımda olup bana güç veren sevgili eşim İsmail BAYAR, hayatımda olduğu için çok şanslıyım.

Ve son olarak, yaşam deneyimlerini benimle paylaşan tüm katılımcılarıma ayırdıkları vakit ve samimiyetleri için çok çok teşekkür ediyorum. Etik sebeplerle isimlerini buraya yazıp kendilerini onore edemiyor olsam da, bana güvenip emanet ettikleri hayat hikayeleri aracılığıyla bu çalışmayı gerçekleştirmemi sağladıkları için kendilerine her zaman minnettar kalacağım.

Göç ve bu süreçte yaşadıklarının kendilerini daha dayanıklı (resilient) kıldığını söyleyen katılımcılarım gibi ben de aynı şeyi doktora süreci için söyleyeceğim. Zorlu bir süreç ama

sonuna geldiğinizde içinden güçlenerek, dayanıklılığınız artmış olarak çıkıyorsunuz. Bu süreçte bilerek ya da bilmeyerek yaptıkları ya da bana kattıkları ile hayatı benim için kolaylaştıran herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Dilerim bu çalışma, göç edenlere hissettikleri ve deneyimlediklerinde yalnız olmadığını; göç etmeyi planlayanlara gerçekçi bir süreç resmini ve geride kalanlara gidenleri daha iyi anlayabilecekleri bakış açılarını sunar. The Wisdom of Sociology isimli TedX konuşmasında Sam Richards'ın da dediği gibi “küresel ağın bir parçasıyız. Ne tür kişisel sorunlarımız olursa olsun, kişisel değiller. Onları başkalarıyla paylaşıyoruz.” Umarım bu çalışma, bunu hepimize bir kez daha hatırlatmış olur.

10/10/2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “Bilimsel İntihal Tespit Programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Seda GÜVEN BAYAR

10/10/2025

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu çalışmanın herhangi bir aşamasında üretken yapay zekâ programlarından destek almadığımı beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Seda GÜVEN BAYAR

10/10/2025

DECLARATION OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE USAGE

I declare that I have not used generative artificial intelligence programs at any stage of this study.

I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

Seda GÜVEN BAYAR

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	ix
ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI	x
DECLARATION OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE USAGE ..	xi
İÇİNDEKİLER	xii
TABLOLAR DİZİNİ	xv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
1 GİRİŞ	1
1.1 Araştırma Konusu ve Kapsamı.....	1
1.2 Araştırmanın Problemi.....	4
1.3 Araştırmanın Amacı	8
1.4 Tezin Genel Yapısı	11
2 GÖÇ VE DUYGU SOSYOLOJİLERİNE İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE .	12
2.1 Göç.....	12
2.1.1 Çağdaş göç teorileri.....	13
2.1.2 Türkiye’den yüksek vasıflı işgücü göçü.....	19
2.1.3 Göçün duygusal boyutları.....	23
2.2 Duygular.....	26
2.2.1 Duygu sosyolojisi	29
2.2.1.1 Korku	42
2.2.1.2 Umut.....	44
2.2.1.3 Aidiyet	45
2.2.1.4 Mutluluk	46
2.2.1.5 Güven	49
2.2.1.6 Suçluluk	51
2.2.1.7 Kolektif duygular	55

2.2.1.8 Türkiye literatüründe duygu sosyolojisi.....	57
2.3 Ulusötesi Göçmenlerin Duygu Deneyimleri Üzerine Araştırmalar	60
3 YÖNTEM	71
3.1 Araştırmanın Modeli	71
3.2 Çalışma Grubu	72
3.3 Veri Toplama Tekniği ve Aracı	77
3.4 Verilerin Analizi ve Yorumlanması.....	80
4 BULGULAR VE TARTIŞMA.....	81
4.1 Göç Kararının Duygusal Öncülleri	81
4.1.1 Toplumsal güvenin erozyonu: Güvensizlik & Güvenmezlik	83
4.1.2 Modern zamanların sessiz krizi: Gelecek kaygısı & Geleceksizlik.....	90
4.2 Duygusal Bir Yolculuk Olarak Göç.....	94
4.2.1 Göçmen yalnızlığı	98
4.2.2 Göçmenlik statüsüne ilişkin kaygı ve öfke	104
4.2.3 Aksanla ilgili ayrımcılık: Ötekilik üzerinden yaratılan duygulanım alanı	109
4.2.4 Sevdiklerine, tanıdık tatlara ve mekanlara duyulan özlem.....	114
4.2.5 Göç deneyiminde ulusal travma ve yas	120
4.2.6 Göç deneyiminde kolektif sevinç ve kutlamalar	126
4.3 Entegrasyon ve Kültürel Bütünleşme Sürecinde Duygular: Duygusal Entegrasyon	130
4.3.1 Uluslararası göçte güven ağları: Türk göçmen dayanışma ağlarının duygusal boyutları.....	134
4.3.2. Diğer göçmenler ve ev sahibi toplumun duygusal desteği	144
4.4 Türkiye’deki Akraba/Arkadaşlarla İletişim ve Duygusal Bağlar	149
4.4.1 Ulusötesi ailelerde duygusal destek ve bakım	153
4.4.2 Ulusötesi ilişkilerde duygusal dinamikler ve çatışmadan kaçınma	157
4.4.3 Duygusal yükümlülükler.....	162
4.4.3.1 Başarı beklentisinin yarattığı itibar kaybı kaygısı.....	166
4.4.3.2 Bir sosyal kontrol mekanizması olarak suçluluk	172
4.5 Duygusal Zorluklarla Baş Etme Stratejileri.....	178
4.6 Göçün Duygusal Boyutunun Gelecek Planları Üzerindeki Etkisi	188
4.6.1 Aidiyet duygusu ve Türkiye’ye yönelik duygular.....	189
4.6.2 Göçmen memnuniyeti ve gelecek umudu	201

5 SONUÇ VE ÖNERİLER..... 212

KAYNAKÇA..... 222

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1 Baskın Araştırma Paradigmaları ile Eşleştirilen Sosyal Yaşamdaki Duygu Teorileri.....	36-37
Tablo 2.2 Duygu Çalışması Stratejileri.....	38
Tablo 3.1 Derinlemesine Görüşme Yapılan Ulusötesi Yüksek Vasıflı Göçmenler...	75-76

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
IDM	: International Dialogue on Migration
IOM	: International Organization for Migration

1 GİRİŞ

1.1 Araştırma Konusu ve Kapsamı

Bu çalışma, ulusötesi yüksek vasıflı işgücü göçünü duygu sosyolojisi perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, göç sosyolojisi ve duygu sosyolojisine yönelik temel kavramsal açıklamalar sunularak duygular ve göçün kesişim noktalarını görünür kılmak hedeflenmektedir. Bu çalışmada, yüksek vasıflı göçmenlerin kendi iradeleri ile karar verdikleri gönüllü emek göçüne odaklanılmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın amacına uygun olarak zorunlu göç üzerinde durulmamakta ve aksi belirtilmedikçe, göçe yönelik yer verilen tüm açıklamalar gönüllü göçü temel almaktadır.

Son yıllardaki işgücü hareketliliği tartışmaları, daha kabul edilebilir bir çerçeve olarak değerlendirilen *beceriler* kavramı etrafında gerçekleştirilmektedir (IOM, 2019, s. 22). Literatürde nitelikli işgücünün göç olgusunu tanımlayan pek çok kavram vardır ve en sık kullanılanlardan birisi de *beyin göçü* ifadesidir. Bu kavram genellikle yüksek vasıflı işgücü göçünün menşe ülke üzerindeki olumsuz etkileri tartışılırken kullanılmaktadır. Diğer yandan, bu göçmenler vasıtasıyla yapılan “bilgi transferi” gibi göçün olumlu etkisinin altını çizen *beyin dolaşımı* gibi kavramlar da yer almaktadır. Bu kavramlar, göçün etkilerine ve nasıl ele alındığına dair bazı yargıların yansımalarını taşımaktadır ve bu nedenle bu çalışmada, daha nesnel olduğu düşünülen *vasıflı işgücü göçü* terimini kullanmak tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın odağında olan *yüksek vasıflı göçmen işgücü*, Göç Terimleri Sözlüğü’nde (IOM, 2019, s. 91) verilen tanımla, yüksek vasıflı bir mesleği icra etmek için gereken beceri veya nitelikleri, aldığı yüksek düzey eğitim veya mesleki deneyimle kazanmış olan göçmen işçidir. Göçmenlerin beceri setinin belirlenmesi için farklı ölçütler benimsenmekle birlikte genellikle eğitim düzeyi, meslek ve gelir gibi etmenler belirleyici olmaktadır. Eğitim ve meslek sınıflandırmalarında kullanılan bazı sistemler vardır. Örneğin, yüksek vasıf olarak kabul edilen beceri seviyeleri, yöneticiler, profesyoneller, teknisyenler ve yardımcı profesyoneller gibi meslek gruplarını içerir (IOM, 2019, s. 92). Bu mesleklerdeki performans için gereken bilgi ve beceriler genellikle ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora gibi eğitim seviyeleri ile elde edilir. Bu çalışmanın katılımcı grubu da lisans ve üstü bir eğitim geçmişine sahip olan ve *yüksek vasıflı* tanımının içerisinde yer alan göçmenlerden oluşmaktadır.

Glick-Schiller ve arkadaşlarının (1992b, s.1) ifadesi ile göçmen kelimesi genellikle, “kalıcı bir kopuş, köklerinden ayrışma, eski kalıpların terk edilmesi ve yeni bir dil ile kültürün acılı bir şekilde öğrenilmesi” gibi kavramları çağırır. Ancak, yine bu araştırmacılara göre göçmen kavramını bu şekilde ele almak, günümüzdeki göçleri ifade etmek için yeterli olmamaktadır çünkü günümüzde, ilişkisel ağları ve gündelik pratikleri “hem ev sahibi hem de menşe ülke toplumlarını kapsayan, yaşamları ulusal sınırları aşan ve iki toplumu tek bir sosyal alana getiren yeni bir tür göç eden nüfus” söz konusudur. Bu nedenle bu göçmenleri ele alırken, yaşamlarını ve deneyimlerini tek bir ülkenin ya da toplumun sınırları içerisinde tanımlamak yerine geleneksel tanımların ötesine geçmek gerekmektedir.

Anavatandaki kişi ve olaylarla etkileşimlerinin yoğunluğu bakımından önceki göçmen gruplarından farklılaşan ve sınırları aşan ailevi, siyasi, sosyal ve dinsel olmak üzere çoklu ilişkiler sürdürüyor olan bu yeni göçmen nüfusu ve onların deneyimlerini ifade etmek için *ulusötesilik* ve *ulusötesi göçmenler* gibi nispeten yeni kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Göçmenlerin menşe ülkeleri ile ev sahibi ülkelerini birbirine bağlayan sosyal alanlar inşa etmesi olarak tanımlanan süreç *ulusötesilik* (transnationalism), yeni göçmen tipi de *ulusötesi göçmenler* (transmigrants) olarak adlandırılmıştır (Glick-Schiller vd., 1992b, s. 1). Ulusötesi göçmenler, menşe ve yerleşim ülkeleri coğrafi olarak birbirinden uzak olmasına rağmen hayatlarını sınırların ötesinde yaşarlar ve evleriyle olan bağlarını sürdürürler (Glick-Schiller vd., 1992a, s. ix). Bu göçmenler, "onları aynı anda iki veya daha fazla topluma bağlayan eylemlerde bulunur, kararlar alır, kaygılar duyar ve kimlikler geliştirir" (Glick-Schiller vd., 1992b, s. 1-2). Kolektif kimlikleri de dâhil olmak üzere, deneyimlerini kavramsallaştırmaları, hem menşe hem de ev sahibi ülkelerin siyasi ve ekonomik bağlamı tarafından büyük ölçüde şekillenir.

Aynı anda birden fazla toplumla ilişkili yaşıyor olma durumunu ifade eden ulusötesilik, bazı özel günlere has bir durum olmayıp göçmenlerin gündelik deneyimlerinin doğal bir parçasıdır ve göçmenlerin eylem, ilişki ve kimliklerinde günlük olarak deneyimlenir. Tüm diğer etmenlerin yanı sıra duygusal dinamikler de sosyal ilişkilerin ve günlük yaşam deneyiminin önemli bir parçasıdır ve dolayısıyla da ulusötesiliğin merkezinde yer almaktadır.

Günlük yaşam pratiklerimizi oluşturan duygular, göçe yönelik değerlendirmelerin de merkezinde yer almaktadır ve sosyal aktörlerin eylemlerini şekillendirmede çok önemli

bir role sahiptir. Göç kararının alınmasında, göç sürecinde ve göç sonrasındaki uyum süreçlerinde duygular çok temel bir bileşendir. Politika yapıcılar ve politikacılar da göçmenler ve anavatan arasındaki ilişkiler hakkında siyaset üretirken göç sürecinde duyguların oynadığı güçlü rolün önemini fark ederek göçmenlere yönelik politik söylemler ve pratikler geliştirirken duygulara sıklıkla atıf yaparlar. Örneğin, 2022 yılında Ankara’da bir Şehir Hastanesi açılış töreninde yaptığı konuşmada Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, son zamanlarda önemli bir artış gösteren vasıflı işgücü göçü sebebi ile yurt dışına göç etmiş olan ve göç etmek isteyenlere yönelik ifadelerle yer vermiştir. Erdoğan, “Sırf daha iyi arabaya binmek, sırf daha yeni telefon alabilmek, sırf daha çok konsere gidebilmek gibi süfli heveslerle ellerin yani başka ülkelerin, başka toplumların kapısına varanlara acıyarak bakıyoruz. Bugün böyle bir hevesle yola çıkanların yarın merhamet ve şefkat ihtiyacı duyduklarında sığınacakları bir aile, bir sosyal bünye, bir devlet mekanizması bulamayınca yaşayacakları pişmanlığı tahmin edebiliyoruz,” (Birgün, 2022) ifadelerini kullanmıştır. Bu konuşmada yer alan “acıyarak bakmak, merhamet ve şefkat” gibi duygu ifade eden sözcüklerin varlığı da göstermektedir ki günlük yaşam pratiklerimizi oluşturan duygular, göçe yönelik değerlendirmelerin de merkezinde yer almaktadır ve duygulara, sosyal aktörlerin eylemlerini şekillendirmede başvurulmaktadır.

Skrbiš (2008, s. 234, 236, 242) “duygularla ve göç deneyimiyle olan bağları takdir etmeden ulusötesi aileyi düşünmek imkânsızdır” diyerek duyguların, ulusötesi aileleri anlamadaki önemine vurgu yapmaktadır. Her ne kadar boyut ve düzeyleri farklı olsa da bireyleri ailelerine bağlayan duygusal bağlar söz konusudur ve göç deneyimi bireyleri, ailelerinden ve onlar için “güçlü duygusal çağrışımları” olan sosyal ve fiziki çevreden ayırması sebebi ile doğası gereği duygu içeren bir süreçtir. Bu nedenle göçmen hikayeleri, “uyum, yerleşme, nostalji, parçalanmış bir aidiyet duygusu, yenilenme, kayıp, ayrımcılık, ani bitişler, yeni başlangıçlar ve yeni fırsatlar” gibi hepsi birer duygu kaynağı olan deneyimlerden oluşmaktadır ve duygusal emek gerektiren ulusötesi aile ilişkileri, dikkati hak eden belirli bir sosyal gerçekliği temsil etmektedir.

Duyguları, “bireylerin çevrelerindeki dünyayı deneyimlediği, şekillendirdiği ve yorumladığı, gelecekteki eylemleri öngördüğü ve öznelliklerini şekillendirdiği süreçler” olarak tanımlayan Svašek (2008, s. 218), potansiyel olarak çatışan duygu kurallarının ulusötesi bağlamlarda nasıl öğrenildiği, sorgulandığı ve müzakere edildiği konusunun

gelecekteki araştırmalarda ele alınabileceği önerisinde bulunmaktadır. Ona göre, karışık duygular ve çeşitli bağlılıklar bireyleri farklı yönlele çekerken, ulusötesi akrabalık ilişkileri sürekli bir değerlendirme ve orta yolu bulma sürecidir. Değişen ahlak söylemlerinin bu süreci nasıl etkilediğini ve çeşitli iletişim teknolojileri tarafından kolaylaştırılan ve şekillendirilen yakınlık ve mesafe dinamiklerinin, ulusötesi aile deneyimlerini ve duygusal dinamiklerini nasıl etkilediğini keşfetmenin ilginç olacağını eklemektedir.

Ahlin (2020) doktora çalışmasında, ulusötesi ailelerde uzaktan aile bakımının (family care) bilgi ve iletişim teknolojileri tarafından nasıl şekillendirildiği ve hayata geçirildiğini incelemiştir. Bu çalışması ile aileden birini, gününün nasıl geçtiğini sormak için aramanın çok sıradan bir eylem gibi görüldüğü, ancak çok önemli bir bakım verme pratiği olduğu sonucuna varmıştır. Çalışma raporunda, göç eden kişilerin planlanan kariyer hedeflerinin yolunda gitmemesinin, menşe ülkedeki ebeveynlerle ilişkileri nasıl etkilediği ve sık sık yapılan aramaların sebebinin bakım haricinde, göç eden kızlarının uzaktan gözetimi için kullanılıyor olabileceği gibi konuları da başka araştırmalarda odaklanılması amacıyla önermiştir.

Literatürdeki bu tür çalışmaların bulgularını ve önerilerini dikkate alarak planlanan bu çalışmada da iletişim teknolojileri aracılığıyla sürdürülen ulusötesi aile ilişkileri ile bu ilişkilerin duygular boyutu ele alınan önemli konulardan olmuştur. Yüksek vasıflı göçmenlerin ulusötesi göç deneyiminde duygu normları ile duygu kontrol mekanizmalarının nasıl işlediği ve duygu kültürü ile duygu gösterim kuralları¹ ihlal edildiğinde nelerin deneyimlendiği, cevap aranan sorulardan olmuştur.

1.2 Araştırmanın Problemi

Türkiye’den başka bir ülkeye göç eden ya da etmek isteyen doktor, sanatçı, akademisyen ve mühendis gibi yüksek nitelikli kişilerin “sayısı ve görünürlüğü” giderek artmaktadır (Danış, 2023, s. 9). Sadece doktorlar ele alındığında 2012-2022 yılları arasında yurt dışına

¹ Arlie Russell Hochschild’ın (1979) “*duygu gösterim kuralları*” (*emotion display rules*) terimi, belirli durumlarda hangi duyguların uygun olduğunu, kime karşı ne ölçüde ve nasıl ifade edilmesi gerektiğini açıklayan bir kavramdır. Örneğin, bir cenazede üzgün görünmek beklenirken, bir düğünde mutlu olunması beklenmektedir. Her toplum ve kültürde, hangi duyguların ne şekilde gösterilmesi gerektiğine dair normlar vardır ve bu kurallar, sosyal etkileşimlerde belirli duygu ifadelerinin teşvik edilmesini ya da bastırılmasını sağlayarak toplumsal düzenin devamlılığını sağlar.

taşınmak için başvuru yapan doktorların sayısında %45’lik bir artış gerçekleştiği ve 2012 yılında 59 doktor yurt dışına çıkma işlemleri için başvuru yapmışken 2022’de bu sayının 2685’e çıkmış olduğu görülmektedir (Erşan, 2023). Maalesef ki benzer bir tablo diğer meslek dalları için de geçerlidir ve yüksek nitelikli bireylerin Türkiye’den yurt dışına göçü önemli bir boyut kazanmıştır.

2017 yılında KONDA’nın yaptığı araştırmada “içinde yaşanan kentin hatırlattığı kavramlar” ile ilgili görüşme sorusuna verilen yanıtların “huzur, güven, mutluluk, sevgi, şefkat” gibi olumlu duyguların yanı sıra “korku, husursuzluk, mutsuzluk, yalnızlık, nefret” gibi negatif olduğu kabul gören duyguları da içerdiği görülmektedir (KONDA, 2017, s. 31). Aynı araştırma, üniversite mezunlarının diğer eğitim seviyesinden olan gruplara göre iki kat daha güvensiz hissettiğini ve bekârların evlilere, erkeklerin kadınlara, gençlerin yaşlılara ve yüksek eğitimlilerin eğitim seviyesi daha düşük olanlara göre evlerini terk etmeye daha fazla eğilimli olduğunu açığa çıkarmıştır. 2018’deki KONDA araştırma raporu ise 2012’de %62 olan mutluluk oranının %43’e düştüğünü, ülkenin ruh halinin biraz daha depresifleştiğini göstermektedir (KONDA, 2018). “European Social Survey kurumunun ‘well-being’ araştırmasından faydalananarak” oluşturduklarını ifade ettikleri anketten elde ettikleri verileri diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırdıklarında Türkiye’nin iyi olma ruh halinin çok gerilerde olduğu sonucuna varmışlardır (KONDA, 2018, s. 6). Bu raporda Prof. Dr. Hasan Kirmanoğlu, öznel iyi oluş halinin (subjective well-being) iki temel bileşeni içerdiğini ifade etmektedir. Bunlardan birincisi “ne umdum ne buldum” sorusunun cevabını içeren “yaşam memnuniyeti”, diğeri de “duygusal durumumuz”dur (KONDA, 2018, s. 27). Kirmanoğlu, bireylerin öznel iyi oluş halinin toplumun tamamını ilgilendiren bir konu olduğunu vurgulayarak, bu iki temel bileşenin incelenmesi ve olumsuzluğa sebebiyet veren durumların değiştirilmesinin sosyal politikada öncelenmesi gerektiği yorumunu yapmaktadır.

2021 ile 2022 başlarında 122 ülke ve bölgede yetişkinlerle yapılan yaklaşık 127.000 görüşme sonucunda elde edilen verilere dayanan Global Duygular Raporu (GALLUP, 2022), dünya genelinde üzüntü, öfke, mutsuzluk ve endişe gibi olumsuz duyguların genel bir artış içerisinde olduğunu göstermektedir. Buna rağmen Türkiye’ye ait veriler daha da olumsuz bir tablo sergilemektedir. Olumlu Deneyim Endeksindeki puanların yaşam standartları, kişisel özgürlükler ve sosyal ağların varlığı ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir

ve dünya çapındaki olumlu deneyimler listesinde Türkiye, en altta konumlanan Afganistan ve Lübnan'ın ardından 3. sırada yer almıştır. Dünya çapındaki negatif deneyimler listesinde de Türkiye 5.sıradadır. Bu araştırma raporunun önsözünde CEO Jon Clifton, iyi bir hayat için gereken itici güçlere odaklanılması gerektiği önerisinde bulunarak, politika yapımcıların, neden bu kadar çok kişinin bu kadar çok olumsuz duygu yaşadığını anlaması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Araştırma sorularının, bu tür raporların verilerini de dikkate alarak oluşturulduğu bu çalışmada, hangi duyguların göçe ittiği sorusu ve göçmenlik deneyimi öncesindeki duyguların yanı sıra, sonrasındaki duygu durumlarını da ele alarak, duygusal süreçlerin insan hareketliliğini nasıl şekillendirdiği ve bu hareketliliğin duygusal süreçleri nasıl etkilediği detaylandırılmaya çalışılmıştır. Nitekim, bu çalışma göç sürecinden kaynaklı olarak duygularda meydana gelen ortak örüntüleri ortaya koyarak duyguların göç bağlamındaki genel işlevine ve duyguların nasıl dönüştüğü meselesine odaklanmaktadır. Göç bağlamında duyguları ele alan bazı çalışmalar olsa da Albrecht'in (2016, s. 29) de ifade ettiği gibi duygu ve göç odaklı araştırmalar genellikle göç sürecini istemsiz, travmatik ve olumsuz bir olay olarak ele almaktadır. Bu çalışmalarda göçmenler genellikle utanmış ve aşağılanmış hissedilen, travma deneyimlemiş kişiler olarak kavramsallaştırılır ve koşulların kurbanı olan pasif bireyler olarak görülür. Bu nedenle bu çalışmada göçmenleri, yaşamlarını aktif olarak şekillendiren kişiler olarak ele alarak kendi anlatılarının özneleri olmalarını sağlamak önem kazanmaktadır.

Duygular, uzun bir süre sadece derin kişisel deneyimler olarak görülmüş ve bunun bir sonucu olarak da büyük ölçüde psikoloji temelli araştırmaların odak noktası olmuştur. Duyguların sosyoloji çalışmalarında geniş yer bulmaya başlaması 1970'li yılların ortalarında gerçekleşmiş ve duygu sosyolojisi, ancak bu tarihten sonra bir sosyoloji alt dalı olarak vurgulanmaya başlamıştır. Sadece öznel hisler olarak görülecek bir konu olmayan duygular, sosyal ilişkilerin, süreçlerin ve kurumların oluşumunda da önemli işlevlere sahiptir ve sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaları önem taşımaktadır. Anderson ve Smith'in (2001, s. 7) ifadesi ile "insan dünyası duygularla inşa edilir ve yaşanır." Sadece düşünerek değil, aynı zamanda hissederek yaşarız ve duygular sosyal dünyanın merkezinde yer alır. Yazarlar, duyguların derinden politik ve toplumsal cinsiyetle bağlantılı olduğunu ve sosyal bilimlerde marjinalleştirilerek araştırma konusu yapılmamalarının, bilgi üretimindeki toplumsal cinsiyet önyargısını ve bilimin erkek

merkezli bakış açısını yansıttığını savunur. Aydınlanma akılcılığına yönelik eleştirilerin mevcudiyetine rağmen, post-rasyonel yaklaşımların henüz benimsenmediğini ve geleneksel araştırmaların, sıklıkla erkeklikle ilişkilendiriliyor olan tarafsızlık, nesnellik ve akılcılığı değerli bulduğunu ifade ederler. Kadınsılaştırılarak değersizleştirilen duyguların, kamusal hayatta bastırılması ve susturulmasının bir sonucu olarak toplumsal araştırmalarda da duygular göz ardı edilmiştir. Duyguların bu şekilde bilgi üretiminin dışında tutulması, toplumsal hayatın işleyişine yönelik eksik bir kavrayışa yol açıp onu anlamamızda ve değiştirme yeteneğimizde büyük bir boşluk yaratmaktadır.

Sosyologların, insan davranışını çok farklı yönlerden incelemiş olmalarına rağmen duygu dinamiklerine daha az ilgi göstermiş olduklarını söylemek mümkündür. Turner ve Stets (2005, s. 1), duyguların tüm insan deneyimlerinde ve tüm sosyal ilişkilerde yer aldığını vurgulamakta ve sosyologların duygulara gözlerini nasıl yumabildiklerini sorgulamaktadırlar. Ulusötesi göç deneyimi ele alındığında da, sosyoloji disiplinine ait çalışmaların göçlerin daha çok ekonomik ve siyasi nedenlerini, kültürel uyum ve göç deneyimlerindeki kuşaklar arası farklar ile davranışsal boyutlarını araştırdığı, duygu boyutuna odaklanan çalışmaların ise daha sınırlı olduğu görülmektedir.

Oysa ki göç, ister gönüllü ister zorunlu olsun, duyguların yoğun olduğu ve duygusal emek gerektiren bir süreçtir. Coğrafi bir yer değiştirme olmasının yanı sıra aile üyeleri, arkadaş ya da tanıdıkları geride bırakmayı, kaybı ve kopuşu içinde barındırır ve “akrabalık, yükümlülük ve karşılıklılık bağlarıyla ilişkili olarak duyguların toplumsallığının araştırılması için verimli bir zemin sunar” (Baldassar, 2015, s. 88). Ayrıca, günümüzün gelişkin iletişim teknolojileri tarafından kolaylaştırılan ve şekillendirilen yakınlık ve mesafe dinamikleri, sürekli bir değerlendirme ve orta yolu bulma süreci olan ulusötesi aile deneyimlerini ve duygusal dinamiklerini de etkilemektedir (Svašek, 2008, s. 218) ve bu etkileşim ve değişimin hangi yöne ve nasıl gerçekleştiğini keşfetmek de odaklanılması gereken konulardan biridir.

Stets (2012, s. 333), “duygu sosyolojisini ilerletmek için daha yapılacak çok iş” olduğunu söyleyerek “duygu yönetimini iş yeri dışında ev, arkadaşlar, siyaset gibi alanlarda da incelememiz” gerektiğini ifade etmektedir. Duyguları işyerinden farklı bir bağlamda ele alan bu araştırma, nispeten yeni bir sosyoloji alt dalı olan duygu sosyolojisi perspektifinden göçü incelemesi ve farklı ülkelerde yaşayan yüksek vasıflı Türk

göçmenlerin ulusötesi göçmenlik deneyimini duygu sosyolojisi boyutundan ele alması sebebi ile alandaki göç çalışmalarından farklılaşmaktadır.

Özetle, mevcut göç literatüründe duygulara yeterince yer verilmediğini söylemek mümkündür. Özellikle yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimlerinde duyguların nasıl bir yeri ve işlevi olduğu ve duygusal zorluklarla baş etmek için ne tür stratejilere başvurulduğu gibi konulara odaklanan sosyolojik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, göçün duygu boyutuna yönelik sosyolojik araştırmaların gerçekleştirilmesi, göç ve duyguların kesişimselliğini görünür kılmak adına önem taşımaktadır.

1.3 Araştırmanın Amacı

Sosyolojik Düşünmek isimli kitaplarında Bauman ve May (2021, s. 21) “birçoğumuz eşler, dostlar ve yabancılarla kopan iletişimin acı verici deneyimini yaşamışızdır. Dahası çeşitli derecelerde toplumsal altüst oluşu, dışlanmayı, birlikteliği ve ait olmayı deneyimleriz” demektedir. Yazarların işaret ettiği iletişim kopması, dışlanma ve aitlik hissini, doğup büyüdüğümüz topraklarda yaşamak ile bir göçmen olarak deneyimlemenin farklı boyutları olacağını varsaymak yanlış olmayacaktır. Bu noktadan hareketle bu çalışma, günümüz yüksek vasıflı göçmenlerinin göç sürecinde iletişim meselesi üzerinden farklı duyguları nasıl deneyimlediği, dışlanma ve ait olmayı ne derece hissettiği meselesini akademik bir merakla analiz etmeyi hedeflemektedir.

Göç, “sonlu ve tek adımda gerçekleşen bir olgu” (Danış, 2023, s. 10) değildir. Göçün, değişen beklentilere ve göç edilen ülkenin koşullarına bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleşmesi ve deneyimlenmesi, göçe karar verme aşamasında etkili olan faktörler arasında duyguların nasıl bir yeri olduğu ve göç ettikten sonra ne tür duygusal zorluklar deneyimlendiği sorularını akla getirmektedir. Bu sorulara cevap bulma amacıyla göçün duygusal deneyimler açısından inşasını konu edinen bu çalışma, duygu sosyolojisi ve göç sosyolojisini kesiştirerek göç sürecinde etkili olan duygular ile yüksek vasıflı işgücü göçünü çevreleyen duygu kurallarını, duyguların göç süreciyle dönüşümlerini ve öznelerin duygularını nasıl yönettiklerini anlama amacı taşımaktadır.

Duygular, göçe karar verme aşaması da dahil olmak üzere göçün farklı süreçleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu nedenle göçün duygusal boyutları anlaşılmadan göçmenlerin deneyimlerini yalnızca yapısal faktörlerle açıklamaya çalışmak, göçe yönelik anlayışın sınırlı kalmasına yol açacaktır. Ayrıca, yüksek vasıflı göçmenlere yönelik “başarılı olma”

ve “yüksek uyum becerisi” gibi beklenti ve varsayımlar, göç sürecinde yaşadıkları duygusal deneyim ve çatışmaları görünmez kılabilmektedir. Mevcut literatürde yüksek vasıflı göç daha çok ekonomik ve politik açılardan, duygular ise daha çok psikolojik bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Literatürdeki mevcut boşluğa yönelik katkı sunmayı planlayan bu çalışma, yüksek vasıflı göçmenlerin gündelik yaşamdaki duygusal tutum ve değerlendirmelerini dikkate alarak, ulusötesi vasıflı göçmenlerin deneyimlerinin korku, kaygı, mutluluk, yalnızlık, özlem, nostalji, suçluluk ve şefkat benzeri duygular tarafından nasıl şekillendirildiğini sosyolojik açıdan inceleyerek ulusötesi göçmen olarak yaşamının duygusal boyutunu aktörlerin gözünden anlamaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda, duygu sosyolojisi ve göç sosyolojisini kesiştirmeyi amaçlayan bu çalışmada cevap aranan temel araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Yüksek vasıflı göçmenleri ülkelerinden ayrılmaya iten faktörler arasında duyguların rolü nedir?
2. Yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimleri korku, kaygı, mutluluk, yalnızlık, özlem, nostalji, suçluluk ve şefkat benzeri duygu kalıpları tarafından nasıl şekillendirilmektedir?
3. Yüksek vasıflı ulusötesi göçmenler göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasında nasıl duygusal dönüşümler yaşamaktadır?
4. Yüksek vasıflı göçmenler, ulusötesi göç deneyiminde duygularını nasıl yönetmektedirler ve göç sürecindeki duygusal baş etme stratejileri nelerdir?
5. Yüksek vasıflı göçmenler, deneyimlerinin duygusal boyutlarını nasıl anlamlandırmaktadır?
6. Yüksek vasıflı göçmenlerin göçün duygusal boyutunu nasıl deneyimledikleri gelecekteki yaşam hayallerini nasıl etkilemektedir?

Bu temel araştırma sorularına cevap bulmak amacıyla yola çıkılan bu çalışmada, ulusötesi yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimlerinin duygular tarafından nasıl şekillendirildiği olgusu göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasındaki deneyimlere odaklanarak; uyum ve dışlanma deneyimleri, özel gün kutlamaları, Türkiye’ye yönelik ziyaretler, sosyal ilişkiler, duygusal zorluklar, destek beklentileri ve gelecek kaygısı benzeri, yaşanan deneyimler çerçevesinde aktörlerin gözünden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Yüksek vasıflı göçmenlere ait bazı sosyal medya hesaplarında göç etmiş olmaya dair hissedilen memnuniyeti içeren paylaşımların yanı sıra aslında sıradan arkadaş sohbetlerinde çok da dile getirilmeyen duygusal zorlukların yaşandığını ifade eden paylaşımlarla karşılaşmak da mümkündür. Tüm bu duygu yüklü paylaşımlarla ilgili olarak, Didem Daniş'ın (2023, s. 10) da vurguladığı üzere şunu söylemek mümkündür: göç mevzusu “sosyal medya başta olmak üzere popüler yayınlarda oldukça duygusal, değer yargısı yüklü ve yargılayıcı bir üslupla tartışılan” bir konu olabilmektedir. Göçmenlerin sosyal medya paylaşımlarında göç deneyimlerine yönelik ifade ettiği duyguların, diğer göçmenlerde nasıl bir karşılığı olduğunu görünür kılmak adına bu çalışma, ulusötesi yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimlediği duygusal zorlukları ve onların üstesinden gelmek için ne tür stratejilere başvurdıklarını sosyolojik bir yaklaşımla ele almayı amaç edinmiştir. Bu niyetle, Türkiye’den farklı coğrafi uzaklıklara sahip, farklı dillerin konuşulduğu, farklı kültürlerin hakim olduğu Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’ya göç eden yüksek vasıflı göçmenlerin hikayelerini kendi ağızlarından dinlemeye ve deneyimlerini kendi istedikleri gibi anlatmalarına imkan tanıyan görüşmeler planlanmıştır.

Sosyal medyadaki göç ve duygulara ilişkin paylaşımların sıklıkla kadın göçmenler tarafından yapılmış olduğu görülmektedir. Erkek göçmenlerin bu konudaki deneyimlerinin neler olduğunu görmek adına özellikle onların da araştırmalarda katılımcı olarak yer almaları önem teşkil eden bir husustur. Bu nedenle, kadın katılımcılar ile eşit sayılarda erkek katılımcıya ulaşmak ve göçün onlardaki duygusal yansımalarını kendilerinden dinlemek bu çalışmanın hedeflerinden biri olmuştur.

Özetle bu çalışma, tamamen kendi isteği ile göç etmiş ve hala yurt dışında yaşamaya devam eden yüksek vasıflı göçmenlerin göç kararlarının arkasındaki duygusal motivasyonları, göç sürecindeki duygusal dönüşümleri ve duygularını nasıl yönettiklerini anlama amacı taşımaktadır. Göçün yüksek vasıflı göçmenler için oluşturduğu duygusal maliyet boyutunun geride kalanlar ve göç etmeyi düşünenler tarafından görünür kılınması ve bir nebze de olsa anlaşılabilmesine katkı sunması umudu ile göçe karar verme süreçlerinde etkili olan duyguların yanı sıra göç ettikten sonra deneyimledikleri duygusal zorlukları sosyolojik açıdan inceleyerek anlatmayı amaçlamaktadır.

Mevcut literatürden yola çıkarak oluşturulan araştırma soruları ekseninde gerçekleştirilen bu çalışma, göçleri şekillendiren ve o süreçte şekillenen duyguları incelemenin bir yolu

olarak vasıflı göçmenlerin göç deneyimini duygu sosyolojisi perspektifinden ele alarak literatüre özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, yüksek vasıflı göçmenlerin göç deneyimlerinin duygu boyutunu görünür kılma hedefiyle yola çıkan ve literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşan bu çalışmada elde edilen bulguların, göç ve duygu sosyolojisi alanlarında yapılacak yeni araştırmalar için bir ilham kaynağı olması umut edilmektedir.

Duygu sosyolojisi üzerine göç literatüründe ve özellikle Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda var olan eksiklik göz önünde bulundurularak, bu çalışmanın alandaki boşluğu doldurmaya yardımcı olması ve araştırma verilerinin hem göç hem duygu sosyolojisi alanlarına güncel bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ayrıca, göç sürecinin duygusal boyutunu ele alarak literatürde var olan göç çalışmalarından farklılaşan bu sosyolojik araştırma ile elde edilen bulguların, ulusötesi vasıflı göç üzerine farklı bakış açıları ile politik karar süreçlerine katkı sunabilecek bir anlayış kazandırması ümit edilmektedir.

1.4 Tezin Genel Yapısı

Duygu sosyolojisi perspektifinden yüksek vasıflı işgücü göçünü inceleyen bu tez, toplamda beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, araştırma konusu ve kapsamı, araştırmanın problemi ve amacına yönelik açıklamalar içermektedir. İkinci bölümde, göç ve duygu sosyolojilerine yönelik kavramsal bir çerçeve sunulmakta ve teorik açıklamaların yanı sıra, literatürdeki bazı çalışmalara ve bulgularına yer verilmektedir. Üçüncü bölüm, çalışmanın yöntemi ile ilgili detaylar içermektedir. Bu bölümün alt başlıklarında çalışmanın yaklaşımı, çalışma grubu, veri toplama tekniği ve verilerin analizine yönelik açıklamalar sunulmaktadır. Dördüncü bölümde, bulgular ve onlara yönelik tartışmalar yer almaktadır. Son bölümde ise çalışmanın sonucu ve önerilere yer verilmektedir.

2 GÖÇ VE DUYGU SOSYOLOJİLERİNE İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Göç

Göç, bireylerin veya sosyal grupların geçici veya kalıcı yer değiştirmesini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Farklı ekonomik, sosyal, psikolojik ve politik nedenler ve sonuçlar içerdiğinden göç, birçok farklı disiplinin ortak ilgi alanıdır ve bu disiplinlerin sahip olduğu farklı bakış açıları sebebiyle tanımlanması aslında çok da kolay olmayan bir olgudur. Disiplinler arası bir konu olan göçü farklı araştırmacılar farklı açılardan ele alarak tanımlar; ekonomistler göçün ekonomik sonuçlarına, coğrafyacılar mekân ve zaman boyutuna, sosyologlar ise toplumsal etkilerine odaklanırlar. Göçün tek bir felsefesi ve evrensel bir teorisi yoktur; ancak göç kararlarını etkileyen fırsatlar ve sınırlılıklar genellikle göç teorilerinin ana odak noktasıdır. “Göç edilen yerde kalınan süre, göç edilen yerin ekonomik koşulları, göç edilen yerin idari durumu, göç edilen yerdeki akrabalık ilişkileri ve sosyal ağlar, göç edenlerin kişisel özellikleri, göç edenlerin etnik kimlikleri, göç edenlerin cinsiyetleri vb. gibi unsurlar” (Özcan, 2016, s. 187) göç teorilerinin ileri sürdüğü hipotezlerin odağında yer almaktadır.

King (2012, s. 5), 2010 yılı Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'nün verilerine dayanarak, doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşayan 214 milyon uluslararası göçmen bulunduğunu ve bu kişilerin tek bir bölgeye toplanmasının dünyanın en büyük beşinci ülkesini oluşturulabileceğini vurgulamıştır. Birleşmiş Milletler'in 2024 yılı Dünya Nüfus Beklentileri Raporunda da ifade edildiği üzere, uluslararası göç, “nüfus artışı, nüfusun yaşlanması ve kentleşme”nin yanı sıra “dünyamızı şekillendiren dört önemli demografik eğilim”den birisidir (United Nations, 2024, s. 1).

Göçü, iç göç ya da dış göç olarak ele almak mümkündür; ancak günümüzde küresel göçün hızla artması sebebiyle, modern göç teorilerinin daha çok uluslararası göçe yönelik açıklamalar sunduğunu söylemek mümkündür. Peterson (1970, s. 55-65), bireylerin göç etme isteklerini temele alarak ilkel (primitive), zorunlu (forced), yöneltilmiş (impelled), serbest (free) ve kitlesel (mass) göç olmak üzere beş göç tipi tanımlamıştır. Diğer yandan, Güllüpinar'ın (2012, s. 57) ifade ettiği gibi göç, “amacı açısından ekonomik göç-ekonomik olmayan göç; göçü tetikleyen etmenler açısından gönüllü göç-gönülsüz göç; süresi açısından geçici göç-sürekli göç; yasal statü açısından yasal (legal) göç-kaçak (illegal) göç ve göç edenin özelliği açısından vasıflı göçü-vasıfsız göçü” gibi

sınıflandırmalar yapılarak da ele alınabilir ve göçmenler aynı anda bu kategorilerin birkaçında birden yer alabilir.

2.1.1 Çağdaş göç teorileri

Temel bileşeni birey olup toplumsal sonuçlara yol açan sosyal bir olgu olan göçü, tek bir faktör ve tek bir bakış açısıyla açıklamak mümkün değildir. Bu nedenle de, uluslararası göçün nedenlerini açıklamak için farklı teorik modeller geliştirilmiştir. Geliştirdikleri açıklamalarda genellikle ekonomiyi temele alan bu göç teorileri, birbirleri ile zıtlaşmak yerine birbirleri için tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır (Hagen-Zanker, 2008, s. 18). Tek ve tutarlı bir göç teorisinin mevcut olmadığını, farklı disiplinler ve analiz düzeylerinde gelişen farklı teoriler bulunduğunu belirten Massey ve arkadaşları (1993, s. 432), uluslararası göçün temel teorilerini, temel iddiaları ve varsayımlarıyla birlikte ana hatlarıyla açıklamıştır. Uluslararası göçü açıklayan teorileri inceleyip bütünleştirmeyi amaçlamışlar ve göç süreçlerinin tam olarak anlaşılabilmesi için çok yönlü ve kapsamlı bir yaklaşım gerektiğini vurgulamışlardır. Her bir teori, farklı araştırma hedefleri ve odakları doğrultusunda göç süreçlerinde odaklandığı karmaşık bir konuyu analiz edilebilir parçalara ayırır ve bu nedenle, teorileri değerlendirmek için her birinin mantığının, varsayım ve hipotezlerinin açıkça anlaşılması gerekmektedir.

Göç teorilerini göçün başlatılmasını ve devam ettirilmesini açıklayan teoriler olarak iki grupta (bkz. Massey vd., 1993) ya da analiz düzeyine göre mikro, mezo ve makro olmak üzere üç grupta (bkz. Faist, 2000) incelemek mümkündür. Bu kategorilerden bağımsız olarak ise bazı önde gelen uluslararası göç kuramları şu şekilde sıralanabilir: *Neoklasik Yaklaşımın Makro Göç Kuramı*, *Neoklasik Mikro Göç Kuramı*, *Yeni Göç Ekonomisi Yaklaşımı*, *İkili İşgücü Piyasası Kuramı*, *Dünya Sistemleri Göç Teorisi*, *Göç Ağları Kuramı*, *Kümülatif Nedensellik Kuramı* ve *Ulusötesi Göç Teorisi*.

Neoklasik ekonomi kuramı, göçü bireysel gelir maksimizasyonu çerçevesinde ele alarak ülkeler arasındaki ücret, istihdam koşulları ve göç maliyetlerine odaklanır (Massey vd., 1993, s. 432). *Neoklasik Yaklaşımın Makro Göç Kuramının* uluslararası göç için sunduğu açıklama, göç politikalarına önemli entelektüel bir zemin oluşturmuştur. Bu bakış açısı, aşağıdaki varsayım ve önermeleri barındırır:

1. İşçilerin uluslararası göçü, ülkeler arasındaki ücret oranlarındaki farklılıklardan kaynaklanır.
2. Ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması, işgücü hareketini sona erdirecektir ve bu tür farklılıklar olmadığında göç gerçekleşmeyecektir.

3. İnsan sermayesinin uluslararası akışları, yani yüksek vasıflı işçiler, genel ücret oranından farklı olabilen insan sermayesinin getiri oranındaki farklılıklara yanıt verir ve vasıfsız işçilerin tam tersi olabilecek belirgin bir göç örüntüsü ortaya çıkarır.
4. Emek piyasaları, uluslararası emek akışlarının başlatıldığı birincil mekanizmalardır; diğer piyasa türlerinin uluslararası göç üzerinde önemli etkileri yoktur.
5. Hükümetlerin göç akışlarını kontrol etmesinin yolu, gönderen ve/veya alan ülkelerdeki emek piyasalarını düzenlemek veya etkilemektir (Massey vd., 1993, s. 434).

Neoklasik teorinin varsayımlarını sorgulamak için geliştirilen *Yeni Göç Ekonomisi* ise göçü, aile gelirindeki riskleri azaltmak veya sermaye kısıtlamalarını aşmak için alınan hanehalkı kararı olarak değerlendirir (Massey vd., 1993, s. 432). Burada vurgulanan, göç kararlarını tek başına bireyler yerine, genellikle aileler olmak üzere daha büyük grupların almasıdır. Borç verme sermayesi eksikliği veya ağırlıklı olarak zenginlere hizmet eden yetersiz bir bankacılık sistemi nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerdeki düşük gelirli haneler sıklıkla kredi almakta zorluk çekerler ve yüksek faiz oranlarına rağmen mahalle tefecilerine başvurmak zorunda kalabilirler. Bu gibi durumlarda haneler, işgücü de dâhil olmak üzere ev kaynaklarının dağıtımını yaparak finansal güvenliklerine yönelik tehditleri yönetebilirler ve göç, sermayeyi güvence altına almak için bir alternatif olarak ortaya çıkar. Bazı aile üyeleri, ücret ve çalışma koşullarının yerel ekonomideki ekonomik faaliyetlerden daha iyi olduğu yabancı işgücü piyasalarında çalışmaya denizaşırı ülkelere gönderilebilir. Böylece hane halkı, yereldeki kötü ekonomik koşullara bağlı olarak yeterli gelir sağlayamazsa, destek için göçmen para transferlerine güvenebilir.

İkili İşgücü Piyasası Teorisi ile *Dünya Sistemleri Teorisi* mikro düzeydeki karar süreçlerinden ziyade daha geniş yapısal güçlere odaklanır. İlki göçü sanayileşmiş ekonomilerin işgücü ihtiyaçlarına bağlarken, ikincisi ekonomik küreselleşme ve uluslararası pazar genişlemesinin doğal bir sonucu olarak görmektedir. *İkili İşgücü Piyasası Teorisi*, bireysel tercihlere daha az vurgu yapar ve çağdaş endüstriyel ekonomilerin içsel işgücü taleplerinin uluslararası göçün arkasındaki itici güç olduğunu ifade eder. Piore (1979, akt. Massey vd., 1993, s. 440), bu teorinin önemli bir savunucusudur ve sanayileşmiş ülkelerin ekonomik yapısının göçmen işgücüne sürekli ihtiyaç yarattığını ve bunun da uluslararası göçü yönlendirdiğini ileri sürmüştür. Göçe, göç veren ülkelerdeki işsizlik ve düşük ücret gibi itici faktörlerden ziyade, göç alan ülkelerdeki yabancı işgücüne yönelik kaçınılmaz talep gibi çekim faktörlerinin neden olduğunu ifade etmiştir. *Dünya Sistemleri Teorisine* göre ise uluslararası göç, büyüyen bir küresel pazarın ekonomik ve politik yapısını takip eder; kapitalist ekonomik bağlantılar, kapitalist olmayan toplumlara ulaştığında, göç etme olasılığı yüksek olan bir

nüfus oluşur (Massey vd., 1993, s. 444). Küresel ekonominin gelişmekte olan dünyaya doğru genişlemesi, kapitalist pazar yaratma süreci ile birlikte onun doğal bir yan ürünü olan uluslararası göçün ortaya çıkmasına yol açar. Bunun yanı sıra, sömürge döneminde dilsel ve iletişimsel bağlantıların kurulmuş olması belirli ulusötesi pazarların ve kültürel sistemlerin oluşmasına yol açtığı için, eski sömürge devletleri ile onların eski sömürgeleri arasında uluslararası göçün gerçekleşme olasılığı özellikle yüksektir.

Göç Ağları Kuramının ele aldığı göçmen ağları, köken ülke ile hedef ülkelerdeki eski göçmenlerin, yeni göçmenlerin ve göç etmeyenlerin ortak köken sebebiyle ve arkadaşlık yoluyla geliştirdikleri kişilerarası bağlara işaret eder (Massey vd., 1993, s. 448). Sonraki göçmenler, ilk gidenlerin deneyimlerinden yararlanır ve bu sayede göçün devamlılığı sağlanır. Göç ağları, birikimsel bir özellik taşır; her yeni göç hareketi ile bu ağlar genişlemiş olur ve bu durum da geride kalanlar için sonraki göçleri kolaylaştırır (Arango, 2000, s. 292). Bu göçmen ilişki ağı, göç etmeye destek sağlayan ve ihtiyaç duyulduğunda sorunlara çözüm üreten bir tür sosyal sermaye²dir. Göçmen ağları, bilgi ve mali yardım sunarak, iş ve konut bulmayı kolaylaştırarak ve daha birçok şekilde destek sunarak göçün maliyetini ve belirsizliğini azaltıp göçü mümkün kılar (Massey vd. 1998, s. 42-43). Yeni göç etmiş olanların yalnızlık hissinden kurtulmasını sağlamanın yanı sıra ekonomik zorluklarını da yardımlaşma ağı ve bürokratik prosedürleri hızlandırması sayesinde azaltır. Göçmenlerin sosyal uyumu, göçmen ağlarının varlığından hem olumlu hem de olumsuz şekilde etkilenir. Yeni göçmenlerin topluma entegre olmasına yardımcı olan bu ekonomik, sosyal ve siyasi ağlar, aynı zamanda göçmenlerin tüm gereksinimleri için sadece bu ağları kullanıp ev sahibi toplumla etkileşimden kaçınmasına yol açabilir. Bu durumun bir sonucu olarak da göçmenlerin yeni kültürlerine uyum sağlaması zorlaşabilir (Güllüpcinar, 2012, s. 74).

Kümülatif Nedensellik Kuramı, uluslararası göçün zamanla nasıl kendi kendini sürdürebilir hale geldiğini açıklar ve her bir göç kararı ile hem kaynak hem de hedef ülkelerde değişime uğrayan sosyal ve ekonomik bağlamların sonraki göçleri nasıl daha

² Ekonomik sermaye, paraya dönüştürülebilen maddi varlıklar ve mülkiyet hakları gibi finansal değerlerdir. Sosyal sermaye, kişinin sahip olduğu bağlantılar ve bu ağların sağladığı avantajları ifade eder. Kültürel sermaye ise diplomalar, aksan, davranış şekilleri, giyim tarzı ya da sanat koleksiyonu gibi bireyin sahip olduğu sembolik değerlere dayanan sermayedir ve bireyin sosyal ortamlarda nasıl değerlendirileceğini etkiler.

Sermaye türleri ile ilgili daha detaylı bir içerik için Handbook of Theory and Research in the Sociology of Education isimli kitapta yer alan Bourdieu'nun (1986) kaleme aldığı "The forms of capital" bölümüne bakılabilir.

olası hale getirdiğini vurgular. Bu kuram bağlamında, “gelir dağılımı, toprak dağılımı, tarımın örgütlenmesi, kültür, insan sermayesinin bölgesel dağılımı ve işlerin toplumsal anlamı” olmak üzere göç dinamiklerinden etkilenip sonraki göçleri teşvik ettiği düşünülen altı sosyoekonomik faktör ele alınır (Massey vd., 1993, s. 451). Başlangıçta göç, göçmen para transferleri sebebi ile topluluk içerisinde gelir eşitsizliğine yol açar ve göçmen olmayanlarda yarattığı yoksunluk hissi ile onları da göç etmeye teşvik eder. Göçmenler, prestij ya da emekliliklerinde bir gelir kaynağı olması için arazi satın alırlar. Bu araziler ya tarımsal üretim yapılmadan nadasa bırakılır ya da sermayeye erişimleri sebebi ile makine ağırlıklı tarımsal faaliyetlerde bulunarak tarım işçisine duyulan talebi azaltmış olurlar. Toprağın işlenmemesi ya da emek tasarrufu sağlayan çiftçilik yöntemleri, işini kaybeden kişileri göçe teşvik eder ve bu döngü onların da tarım arazisi alması ile kendini tekrar eder. Toplum içerisinde göç edenlerin sayısı arttıkça toplumun değerleri ve kültürel algıları da değişime uğrar. Bu toplumlarda göç, özellikle genç bireyler için bir girişimci ruh göstergesi olarak algılanıp statü yükseltme aracı olarak görülür. Eğitimli ve yetenekli bireylerin göç etmesi ile insan sermayesi azalan bu toplumların ekonomik büyümesi de bu durumdan olumsuz etkilenir. Göç edip gittikleri yerdeki yaşam tarzına yönelik zevkler geliştiren göçmenlerin geri dönme ihtimali düşüktür ya da geri döndüklerinde yeniden göç etme olasılıkları yüksektir. Göç alan toplumlarda bazı işlerin ağırlıklı olarak göçmenler tarafından yapılıyor olması bu işlerin “göçmen işleri” olarak damgalanmasına yol açar (Massey vd., 1993, s. 452). Bunun bir sonucu olarak yerli işçilerin bu işleri yapmayı reddetmesi de göçmenlere olan talebi artırır. Tüm bu sosyoekonomik geribildirim mekanizmaları ile göç, hem gönderen hem de alan toplumları değiştirir ve bu, birikimli ilerleyen dinamik sosyal süreç, kontrol altına alınmaya direnç geliştirerek kendini sürekli kılan bir hal alır. Kümülatif nedensellik, toplum üyelerinin daha önce göç etmiş olan kişilerden göçle ilgili bilgi ve kaynaklar edindiği sosyal sermaye aracılığıyla işler. Her bir göçmen, geride kalan arkadaş ve tanıdıkları için bir sosyal sermaye yaratarak onların göç etme ihtimalini artırır (Fussell ve Massey, 2004, s. 152). O kişiler içerisinde de göç edenler oldukça bu durum daha fazla sosyal sermaye yaratarak sonraki göçlere zemin hazırlamış olur. Ancak Fussell ve Massey (2004, s. 151) bulgularının, “kümülatif nedensellik teorisinin büyük olasılıkla kırsal bağlamlarla sınırlı olduğunu” gösterdiğini ifade etmiştir.

Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen’in (2020, s. 24) ifadesi ile “günümüzde göç çalışmalarına hâkim olan yeni görüş, uluslararası göçün ulus aşırı/ötesi bir süreç olarak” ele alınmasıdır.

Ulusötesilik nispeten yeni bir kavramdır; 1970’lerde literatüre girmiş olmasına rağmen göç çalışmalarında 1990’lı yılların başlarından itibaren sıklıkla ele alınmıştır (Munro, 2015, s. 2) ve ulus-devletlerin sınırlarını aşan olguları ve süreçleri analiz etmeyi amaçlar (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019, s. 29). Ulusötesilik, göçmenlerin çok merkezli yaşamlarını şekillendiren düzenli sınır ötesi etkileşimleri vurgular ve bu bakış açısıyla gerçekleştirilen göç çalışmalarının odağında göçmenlerin ev sahibi ve menşe ülkeleri arasında kurdukları bağlar yer alır. Vertovec (1999, s. 447) ulusötesiliği, "ulus-devletlerin sınırlarının ötesinde insanları veya kurumları birbirine bağlayan çoklu bağlar veya etkileşimler" olarak tanımlar. Basch ve meslektaşları (Basch vd., 1994, s. 6) da ulusötesiliği “göçmenlerin günlük faaliyetleri aracılığıyla köken ve yerleşim toplumlarını birbirine bağlayan çok boyutlu sosyal, ekonomik ve politik ilişkiler oluşturup sürdürdükleri ve ulusal sınırları aşan ulusötesi sosyal alanlar yarattıkları bir süreç” olarak tanımlamıştır. Ulusötesi yaklaşım, para havaleleri ve diasporanın kullandığı oylar gibi somut eylemlerin yanı sıra bireyler arasındaki duygusal bağlılık ve hissedilen özlemler gibi daha soyut durumları incelemeyi mümkün kılmaktadır (Bilgili ve Erdal, 2025, s. 2).

Ulusötesi Göç Teorisine göre göçmenler, göç ettikten sonra da kendi ülkeleri ve diğer ulus-devletler ve topluluklarla iletişimlerini sürdürmektedir ve bu nedenle çağdaş göç çalışmalarının yalnızca tek bir ulus-devlet içerisinde kurulan ilişkiler yerine, ulus-devletler arasında geliştirilen ve sürdürülen ilişkilere de odaklanması gerekmektedir (Güllüpcinar, 2012, s. 83). Gelişen hızlı iletişim ve ulaşım araçları sayesinde günümüz göçmenleri, klasik göç teorilerinde ele alındığı gibi sadece göç ettikleri ülkeye bağlı kalmak yerine köken ülkeleri ile “ekonomik, sosyal, kültürel, politik, kurumsal [ve] duygusal” bağlarını devam ettirebilmektedir (Kelly ve Lusi, 2006, s. 831). Hedef ve köken ülkelerindeki ya da farklı coğrafyalardaki gelişmeleri aynı anda yakından takip edebilmekte ve mekânsal ve zamansal olarak dağılmış ağlar içinde yer alan çeşitli ve farklı ilişkiler sürdürebilmektedir (Ryan vd., 2008, s. 685). Ancak, tüm göçmenleri ulusötesi olarak adlandırmak doğru bir yaklaşım değildir (Portes, 2003, s. 876).

Portes ve meslektaşlarına (1999, s. 217) göre ulusötesi alan, “iki dil konuşan, iki ülkede evleri olan ve ulusal sınırlar arasında sürekli ve düzenli temaslar kurarak geçimini sağlayan” kişiler tarafından oluşturulmaktadır. Ulusötesi aktör olarak kategorize edilebilecek göçmenlerin "ikili hayatlar" yaşadığı ve "hem burada hem orada" veya "ne burada ne de orada" oldukları, farklı araştırmacıların kavramsallaştırmalarında

karşılaşılan önemli bileşenlerdir (Munro, 2015, s. 4). Ulusötesi faaliyetler ise, ekonomik girişimlere ek olarak, siyasi, kültürel ve dini girişimleri de içeren, ulusal sınırların ötesinde düzenli aralıklarla gerçekleşen ve onlar için önemli bir zaman ayrılmasını talep eden faaliyetlerdir (Portes, 1999, s. 464). Kelly ve Lusi (2006, s. 833), ulusötesi faaliyetler olarak “sınır ötesi siyasi katılım, temsil, örgütlenme ve vatandaşlık; kimlik oluşumu ve dönüşümü; ikamet ve seyahat; para ve mal akışı ile girişimcilik faaliyetleri; bilgi akışı ya da davranışsal/kültürel normlara dair sosyal havaleler”den bahsetmiştir. Ancak, bir faaliyetin ulusötesi olarak değerlendirilebilmesi için uzun bir süre boyunca ve düzenli aralıklarla gerçekleşen sınır ötesi temaslar içermesi gerekmektedir. Memleketteki arkadaşlara veya akrabalara ara sıra ya da tek seferlik yapılan ödemeler ve düzensiz seyahatler, ulusötesi olarak sınıflandırılmazlar.

van Meeteren’ın (2014) Belçika ve Hollanda’daki düzensiz göçmenlerle ilgili olan çalışması, nelerin ekonomik, sosyal ve siyasi ulusötesi faaliyetler olarak değerlendirilebileceğine yönelik detaylar sunmaktadır. Bu çalışmada, göçmenlerin ev sahibi ülkede kazandıkları parayı yatırım amacıyla memleketlerine göndermeleri, *ekonomik ulusötesi faaliyetlerin* bir göstergesi olarak ele alınmıştır. *Sosyal ulusötesi faaliyetler*, göçmenlerin aileleri ve arkadaşlarıyla düzenli telefon görüşmeleri yapıp mesajlaşarak sürdürdükleri sosyal temasları, “menşe ülkelerinde olup bitenler hakkında ne ölçüde güncel kaldıklarını” ve ülkelerine yaptıkları fiziksel ziyaretleri içermektedir. *Siyasi ulusötesi faaliyetler* bağlamında ise, göçmenlerin kendi ülkelerindeki siyasi durumu iyileştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaları, yerel politikaya müdahale etmek için göçmen örgütlerine katılmaları ve kendi ülkelerinin bağımsızlık ya da politik özgürlükleri için protesto gösterilerinde yer almaları örnekler arasında yer almaktadır. Çalışmada ifade edildiği üzere bu göçmenler ayrıca, ev sahibi ülkedeki göçmenlerin durumunu iyileştirmeye çalışmak, onları hak ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirmek gibi faaliyetlerde de bulunur. van Meeteren, göçmenlerin göç ettiği ülkelerdeki yaşam biçimleri ile sınır ötesi faaliyetlerinin birbiri ile bağlantılı olarak ilerlediğini, bu nedenle de ulusötesi bir bakış açısına sahip olmanın önemli olduğunu çünkü bu bağlantıları dikkate almadan, göçmenlerin yaşam biçimlerini tam olarak kavramanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır.

De Haas’a (2014) göre göç teorileri, eski kavramlar ve modellere takılıp kaldığı için yeni göç modellerini açıklama konusunda başarısız olmaktadır ve günümüzde gerçekleşen

hareketliliklere yönelik daha gerçekçi bir anlayış geliştirmemiz gerekmektedir. Bu düşünce ile yola çıkan De Haas, “Carling’in (2002) istemsiz hareketsizlik (involuntary immobility) kavramı” ile “Sen’in (1999) yetenekler yaklaşımından (capabilities approach)” etkilenmiş ve göçü, insanların göç etme yetenekleri ve isteklerinin bir sonucu olarak ele alan teorik bir çerçeve geliştirmiştir. Buna göre göç, bireyler hem göç etme arzusuna hem de kapasitesine sahip olduğunda gerçekleşebilir. Göç etme arzusu (migration aspirations), bireylerin daha iyi bir yaşam, eğitim ve güvenlik gibi genel yaşam hedefleri ile farklı yerlerdeki fırsatlara ilişkin algılarından kaynaklanan göç etme isteğidir. Göç etme istekleri, kişisel yaşam tercihlerinin yanı sıra kişilerin kültürü, eğitimi, kişiliği ve başka yerlerdeki yaşama yönelik görüşlerinden etkilenir. Yetenekler ise, kişilerin “değer verdikleri hayatları yaşama ve sahip oldukları önemli seçimleri geliştirme yeteneği” (s. 25) olarak ele alınabilir. Göç etme kapasitesi (migration capabilities), pozitif ve negatif özgürlüklere bağlıdır. Pozitif özgürlükler, finansal kaynaklar, eğitim ve vize gibi olanaklara sahip olmanın sunduğu göç etme özgürlüğünü; negatif özgürlükler ise savaş, yoksulluk veya baskıcı yönetimler gibi engellerin bulunmaması ve onların kısıtlamalarından özgür olmayı ifade etmektedir. Göç ancak birey hem göç etmek istediğinde hem de edebildiğinde gerçekleşebildiği için De Haas, farklı göç modelleri ve eğilimlerinin, bu iki faktörün dinamikleri çerçevesinde açıklanabileceğini savunmuştur.

Uluslararası göçün giderek artan sayısı ve değişen eğilimleri sonucunda yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur ve iletişim ve uluslararası göçün hızlanıp kolaylaşmasıyla birlikte, göç olgusunun incelenme biçiminde zamanla değişiklikler olmuştur. Göç teorileri, geçmişte daha çok ekonomi biliminin etkisi altında gelişmişken, günümüzde coğrafya, antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerin katkısıyla daha çok disiplinler arası bir anlayışla ele alınmaktadır (Güllüpinar, 2012, s. 83).

2.1.2 Türkiye’den yüksek vasıflı işgücü göçü

Kapitalizmin ortaya çıkardığı bir olgu olan işgücünün coğrafi hareketliliği, sistemlerin üretim şekillerindeki dönüşüme paralel olarak yıllar içerisinde yeni biçimler kazanmıştır. Bu hareketlilik türlerinden biri olan vasıflı işgücü göçü de özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında görünür hale gelmiştir. Ekonomik kalkınmanın bir gerekliliği olarak değerlendirilmeye başlanan bu göç türü, sanayileşmiş ülkelerin beceri odaklı göç politikaları vasıtasıyla 1960’ların sonlarına doğru ise belirgin bir artış göstermeye başlamıştır (Gökbayrak, 2012, s. 132).

Yüksek vasıflı işgücü göçünün, 1990'lardaki göç hareketleri içerisinde en yüksek orana sahip göç türü olduğu görülmüştür. Docquier ve Marfouk'a (2004, akt. Gökbayrak, 2012, s. 133) göre, 1990–2000 yılları arasındaki dönemde OECD ülkelerine olan vasıfsız işgücü göçü %28 artış gösterirken, vasıflı işgücü göçündeki artış oranı ise %70 olmuştur. 1990 yılı itibarıyla yükseköğrenim görmüş nitelikli göçmenler, tüm yetişkin göçmenlerin %30'unu oluşturuyor iken 2000 yılına gelindiğinde, dünya genelindeki göçmenlerin %35'ini bu göçmen tipi oluşturuyor hale gelmiştir (Lowell, 2007, s. 14). Bilgiye dayalı üretimin, nitelikli işgücüne olan talebi artırması ile uluslararası pazardaki rekabetin bir sonucu olarak vasıflı işgücü göçünün son yıllarda toplam göç içerisindeki payı önemli ölçüde artmıştır. Dolayısıyla bu durum, vasıflı işgücü göçünü, göç araştırmaları için önemli bir odak noktası haline getirmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte izlenen politikalar da, yüksek vasıflı işçilerin daha gelişmiş ülkelere göçünü artırmıştır. Örneğin, ABD'nin H-1B özel geçici işçi programı, 1990'larda özellikle Bilişim ve İletişim Teknolojileri sektöründe yoğun talep görmüş, 2001'de bu vizeyi alan kişi sayısı 200.000'i aşmıştır (Lowell, 2007, s. 19). Daha sonra H-1B sınırı 65.000'e indirilmiş olsa da, talepler bu sınırı aşmakta ve ülkedeki geçici işçilerin çoğu kalıcı statüye geçmektedir. Ekonomik koşullar göç için destekleyici olduğu sürece, kabul şartlarının düşürülmesi ve sınırlamaların kaldırılması gibi adımlarla göç üzerindeki engellerin azaltılması, nitelikli göç eğilimlerini artırmaktadır.

Diğer tüm göçmenler gibi yüksek vasıflı göçmenler de, teknolojik olanaklar sayesinde köken toplumlarıyla olan bağlarını sürdürmekte ve ulusötesi kimlikler geliştirmektedir. Bu bağlar, iletişim teknolojileri, para transferleri ve kültürel etkileşimlerle güçlenmekte ve entegrasyon ile köken toplumlara bağlılığın birbirine zıt durumlar olmadığını göstermektedir. Önceki yaklaşımlar, entegrasyonun köken bağlarının zayıflamasıyla gerçekleşeceğini varsayarken, araştırmalar göçmenlerin uzun süre güçlü ulusötesi bağlar kurabileceğini ve bu bağların nesiller boyunca devam edebileceğini ortaya koymaktadır (De Haas, 2010, s. 247).

Göçmenler, geri dönüş olmaksızın para ve fikir gönderme, tatil ziyaretleri, köken ülkelerinde işletme kurma ve siyasi katılım gibi yollarla köken toplumlarına katkı sağlayabilir. Ulusötesi faaliyetler sıklıkla “eğitim, göç deneyimi, mesleki statü ve yasal statü gibi daha yüksek insan sermayesi kaynakları”yla ilişkilendirilmektedir (van Meeteren, 2014, s. 166). Ulusötesilik, göçün hem kalkınma hem de bireysel stratejilerle

ilişkilendirilmesini sağlayarak, göçmenlerin ayrılmasının bir kayıp olduğu varsayımına meydan okumaktadır.

Ulusötesilik yeni bir kavram ve bakış açıcı olmasına rağmen yeni bir olgu değildir; göç tarihi boyunca örneklerine rastlamak mümkündür (Portes, 2003, s. 875). Önceki göçmenler de memleketleriyle kültürel, ekonomik ve politik bağlarını korumaya çalışmışlardır; ancak günümüz göçmenlerinin sahip olduğu, uzun mesafeler arasında hızlı iletişimi sağlayan araçlardan yoksundular. Son yıllarda göçmenlerin kendi ülkeleriyle temas halinde kalmaları modern iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde çok daha kolaydır. Bu teknik gelişmeler, günümüz göçmenlerinin her zamankinden daha yoğun ve karmaşık sınır ötesi ilişkiler sürdürebilmesini sağlamaktadır. Günümüz göçmenleri, yeni ülkelerinde güçlü kökler kuran ve aynı zamanda memleketleriyle olan birçok bağı koruyan kişilerdir. Ulusötesi göçmenler, “köken ve yerleşim toplumlarını birbirine bağlayan eş zamanlı, çok katmanlı toplumsal ilişkiler” kurar ve onları sürdürürler (Glick-Schiller vd., 1995, s. 48).

Göçmenlerin kullandıkları dijital uygulamalar, ortak ilgi alanları aracılığıyla yerel iletişim ağları (networks) kurmalarına olanak tanır ve bu, *dijital yuva oluşturma* olarak adlandırılır. Diğer yandan, bu çevrimiçi uygulamaların sunduğu çevrimiçi birliktelik ve duygu paylaşımı sayesinde yeni akrabalık ve arkadaşlık ağları kurulup var olan akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri de devam ettirilir. Bu da *dijital akrabalık* (digital kinning) olarak isimlendirilir (Stevens vd., 2024, s. 122). Dijital akrabalık, aksi takdirde etkinliğini yitirebilecek samimi ailevi ilişkilerin yeni teknolojik etkileşim süreçleri sayesinde sunduğu sosyal desteği ifade etmektedir. Bu ifade ayrıca, yeni destek ağı ilişkilerini, biyolojik bağlara dayanarak değil, paylaşılanlara dayanarak akraba olma süreçlerini de içermektedir. Dijital akrabalık, ulusötesi ilişkilerin devamlılığını sağlamada teknolojinin rolü ve etkisini vurgularken “dijital yuva oluşturma” (digital homing) (s. 115) ise sosyal medya ve iletişim teknolojilerinin bir aidiyet duygusu geliştirme üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Stevens ve arkadaşlarının (2024) bulguları, akıllı telefonlardaki uygulamaların memleketteki aile ve arkadaşlar ile iletişimi sürdürmeyi sağlamanın yanında ev sahibi ülkede de yeni ağlar oluşturmada önemli bir rolü olduğunu göstermektedir.

Rukiye Çorlu (2023), *Türkiye’de Göç Çalışmaları Üzerine Bir Alanyazın Taraması* isimli makalesinde, Türkiye literatüründe sosyoloji ana bilim dalı çatısı altında 2010-2022

yılları arasında göç ile ilgili yazılmış tezleri incelemiştir. Araştırmacı Türkiye literatüründe göç ile ilgili yapılmış akademik çalışmaları inceleyerek göç araştırmalarının eğilimlerini ve toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin sosyolojik yansımalarını anlamayı hedeflemiştir. Bu amaçla, Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden ulaştığı Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda 2010-2022 yılları arasında tamamlanmış Türkiye'yi konu alan 399 göç konulu yüksek lisans ve doktora tezinin, doküman incelemesi tekniği ile analizini gerçekleştirmiştir. İncelenen tezler, “göçün yönü (iç göç-dış göç), kaynak ülke, hedef ülke, nedenlerine göre göçler (gönüllü göç-zorunlu göç), anahtar kelimeler” gibi kategoriler açısından analiz edilmiştir. Buna göre, bu göç araştırmalarında Türkiye'den başka ülkelere ve başka ülkelerden Türkiye'ye olmak üzere ağırlıklı olarak dış göçlerin çalışılmış olduğu görülmüştür. 297 dış göç çalışmasının 235'i Suriye, Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelere Türkiye'ye yönelen zorunlu göçlerle ilgilidir. Bu çalışmaların 55'i Türkiye'den dışarıya yönelen göçlere odaklanmış olup Almanya, ABD, Hollanda, Polonya, Fransa ve İsveç gibi ülkelere yapılan göçleri incelemişlerdir. 2010-2013 yılları arasında daha çok Türkiye'den başka ülkelere gerçekleşen göçlerin çalışıldığı, 2014 ve sonrasında tamamlanan tezlerde ise 2011'de başlayan zorunlu kitlesel Suriye göçü ve buna eklenen Afganistan, Irak ve Pakistan gibi ülkelere yönelen göçler sebebi ile Ortadoğu kaynaklı Türkiye'ye yönelen göçlerin çalışmaların odağında olduğu görülmüştür. Göç çalışmalarında 215 zorunlu, 139 gönüllü göç ele alınmıştır. Zorunlu göçler ağırlıklı olarak Ortadoğu kaynaklı dış göçlerdir. 22 zorunlu göç çalışması ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden diğer illere gerçekleştirilen zorunlu iç göçlerle ilgilidir. Gönüllü göçler ise çoğunlukla iş veya yaşam koşulları nedeniyle gerçekleşmiştir. Gönüllü göçlerin 76'sı dış göç, 63'ü ise iç göç kapsamında olup çoğunlukla kırdan kente yapılan göçleri ele almaktadır. Çorlu'nun ifadesi ile incelenen bu çalışmalarda “iç göçlerin ve Türkiye'den dışarıya yönelen göçlerin çoğunluğunun gönüllü, Türkiye'ye yönelen göçlerin çoğunluğunun zorunlu olduğu tespit edilmiştir”. Bu çalışmaların anahtar kelimeleri incelendiğinde de “göç” ve “göçmen” kavramlarından sonra en çok “kimlik”, “uyum”, “kentleşme” ve “kadın” gibi kavramlara yer verildiği görülmüştür.

Nil Demet Güngör (2003), ekonomi ana bilim dalı çatısı altında yaptığı doktora tez çalışmasında, Türkiye'den ülke dışına gerçekleşen nitelikli insan göçünü etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, 2002 yılının ilk yarısında, yurt dışında öğrenim gören lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile üniversite mezunu profesyonellerden oluşan 2000'in üzerinde katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma,

ekonomik nedenlerin yanında sosyal ve yapısal faktörlerin de beyin göçünde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin geri dönmeme niyetlerini, yaşam standartları, yurt dışında elde edilen yüksek gelirler ve düzenli yaşam tarzı gibi çekici faktörlerin; nitelikli işgücünün kararlarını ise daha çok Türkiye’deki ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, istihdam yetersizliği gibi itici faktörlerin etkilediği görülmüştür. Literatürde itici faktör olarak özellikle vurgulanan ülkedeki düşük gelir seviyelerinin, yüksek nitelikli çalışanlar için diğer itici faktörlerden daha az önemli bulunduğu sonucuna varılmıştır. Öğrenciler için de ev sahibi ülkelerdeki uzmanlık alanında eğitim ve mesleki ilerleme fırsatlarının, yüksek gelir fırsatlarından daha güçlü bir çekim etkisi yarattığı görülmüştür. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla daha yüksek sosyoekonomik geçmişlere sahip olması ve yurt dışında yaşam tarzı seçimleri konusunda hissettikleri özgürlük gibi sebeplerle, Türkiye’ye dönme eğilimlerinin daha düşük olduğu ifade edilmiştir. Türkiye’de iş deneyimi olan katılımcıların iş ortamlarına yönelik memnuniyetsizliği, iş deneyimi olmayanlara kıyasla daha düşük geri dönme niyetlerine sahip olmalarına neden olmaktadır. Yurt dışındaki iş deneyimlerinin Türkiye’deki iş ortamı ile kıyaslanması geri dönüş olasılığını azaltmaktadır. Katılımcılar genel olarak ev sahibi ülkelerdeki sosyal yaşamdan pek memnun olmadıklarını ifade etmiş olmalarına rağmen bu durum, Türkiye’ye geri dönme niyeti içerisine girmelerine yol açmamaktadır. Ayrıca, yurt dışına yerleşme konusunda ailenin desteğinin, katılımcıların geri dönmeme kararları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

2.1.3 Göçün duygusal boyutları

İnsanlar “ev” olarak gördükleri yerlerden uzaklaşıp göç ettiğinde, bu sadece fiziksel bir hareketlilik olmaz. Bu süreçte duygular da sabit değildir ve “hareket halindedir” (Boccagni ve Baldassar, 2015, s. 74). Yeni evler ve kimliklerle değişen duygular, karşılaşılan yeni kültürel ve sosyal bağlamlarda yeniden anlamlandırılıp müzakere edilirler.

Göç eden kişilerin göç motivasyonları, göç deneyimlerinde farklılıklara yol açar. Kendi isteği ile göç eden göçmenler ile sürgün ve mültecilerin deneyimleri birçok açıdan farklılık gösterir. Gönüllü göç durumunda göçmenler planlı bir şekilde ülkelerinden ayrılırlar. Ancak sürgün edilen kişiler ile sığınmacılar, genellikle sosyopolitik travmatik olayların yarattığı korku sebebi ile zorla ve tehdit altında kalarak, acil bir şekilde hayatlarını ve ailelerini kurtarmak için güvenli bir yer hayali ve umudu ile ülkelerini terk

ederler. Varış ülkelerinde de, çoğunlukla, çaresizlik, hayal kırıklığı, aşağılanma ve utanç gibi duygularla başa çıkmak mecburiyetinde kalırlar. Zorunlu göç travmatik bir deneyimdir; ancak, gönüllü bir şekilde gerçekleştirilen göç de “kültürel kayıplar ve uyum mücadelesiyle olan bağlantısı nedeniyle” travmatik bir süreçtir ve göç etme sebebinden bağımsız olarak yas duygusuna yol açar (Lijtmaer, 2022, s. 307). Göçmenler, kimlik oluşumlarında önemli bir yere sahip olan geride bıraktıkları ebeveynlerinin, arkadaşlarının ve diğer ilişki ağlarının yasının yanı sıra, tanıdık nesnelerin, mimari yapıların, kokuların, tatların, seslerin ve yaşam ritimlerinin yasını tutarlar. Ayrılık sebebiyle bilinen yer ve kişilerin devamlılığının kaybolması, yeni bir kültür ile dil ve belki yeni bir iklim gibi sebeplerle gelişebilecek olan bu yas süreci, sürgün edilmiş kişilerde ve mültecilerde daha dramatik olarak gerçekleşecektir; ancak, kişiler kendi tercihleriyle göç ettiğinde de bu duygusal süreçler deneyimlenebilmektedir.

Göç genellikle travmatik bir olay ve psikolojik açıdan zarar verici bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Oysa ki göç deneyimi, yaşanan zorlukların yanı sıra bireyin karakterini şekillendirebilir, dayanıklılığını artırabilir, kişinin daha esnek ve hoşgörülü olmasına yol açabilir ve bireyin hayatına renk ve macera katabilir (Lijtmaer, 2022, s. 316).

Göçmenlerde geleceği idealize eden “bir gün” fantezisi ile geçmişini idealize ederek nostaljiye zemin hazırlayan “keşke” fantezisi mevcuttur (Akhtar, 1996, 2011, akt. Lijtmaer, 2022, s. 309). Bir gün fantezisi, günün birinde memleketlerine dönme düşüncesini içerir. Nadir de olsa bu düşüncüyü gerçeğe dökenler, menşee ülkelerinde bulundukları dönemde sabitlenen anılarıyla geri döndüklerinde kendilerinin de ülkelerinin de aynı kalmadığını görürler. Göçmenlerin bir kısmı da kayıp kökenleri ile mevcut yaşamları arasında “daimi yas tutanlar” haline gelirler (Volkan, 1999, s. 173). Kimi göçmenler için nostalji, nesneler arasında bağlantı kurulmasına eşlik eden bir olgu olarak işlev görür. Bu kişiler, yeni çevrelerine uyum sağlarken geçmişle temas kurmaya devam etmelerine yardımcı olacak fotoğraflar gibi somut objelerin yanı sıra, geleneksellik, milliyetçilik veya dindarlık gibi soyut varlıkları da içeren “bağlayıcı nesneler” (linking objects) veya “bağlantı fenomenleri” (linking phenomena) yaratır (Joannidis, 2013, akt. Lijtmaer, 2022, s. 309). Lijtmaer’in (2022, s. 312) makalesinde sözünü ettiği göçmen kadın göç ederken, büyükannesinin yıllar önce kendisine verdiği oyuncak ayıyı da bağlayıcı nesne olarak yanında götürmüştür ve üzgün hissettiğinde ona dokunmanın kendisini rahatlattığından bahsetmiştir. Bu da göstermektedir ki bağlayıcı

nesne veya olgular, göçmenlerin kayıplarını kabullenip hayata devam etmelerine yardımcı olabilecek kaynaklar olarak işlev görebilmektedir.

Ahmed'in (2008, s. 12) ifadesi ile "duygular, ne yaptığımızı, nasıl yaptığımızı, neyle yaptığımızı ve nereye gittiğimizi şekillendirir" ve yine Ahmed'e (2016, s. 168) göre göç, ırksal benzerlik içeren bir dünyanın kaybına duyulan yası içerir ve aynı zamanda da "benzer olmayan" insanların bir arada yaşamaya zorlandığı bir mutsuzluk kaynağıdır. İnsanlar kendileri gibi olan kişilerle olduklarında mutlu olurlar ve bu nedenle de çok kültürlülük, mutluluğu azaltan bir faktördür (Phillips, 2006, akt. Ahmed, 2016, s. 167). Göçmenlerin yer değiştirme deneyimlerine "marjinallik, merkezlessiz kimlik, kayıp ve umut, gelecek ve geçmiş, idealleştirme ve aşağılama, ayrılık ve ait olma ile ana dil, yiyecek ve coğrafi mekanlar gibi artık kaybolan tanıdık şeylere duyulan özlem" eşlik edebilir ve göç deneyimini karmaşık hale getiren şey, "geçmişin idealize edilmiş bir şekilde hatırlanmasıyla hissedilen melankoli" ve "sevinç, şükran ve üzüntü gibi karmaşık bileşenleri" (Lijtmaer, 2022, s. 311, 315) içeren nostaljidir.

Teknoloji ve telekomünikasyon araçlarındaki gelişmeler, göçmen deneyimini köklü bir şekilde değiştirip dönüştürmüş ve "iki 'anne' (menşe ülke ile ev sahibi ülke) arasındaki mesafenin azalmasına" olanak tanımıştır (Lijtmaer, 2022, s. 311). Bugün, eskiden mümkün olmayan bir şekilde, geride bırakılan kişilerle bağları koparmadan iletişimi sürdürmek mümkün olmaktadır. Devam ettirilen iletişimlere ek olarak, internet sayesinde kendi ana dilinde bir şeyler okuyup izlemeye devam etmek, menşe ülkesindeki gündemi ve futbol takımlarını takip edebilmek gibi deneyimler sayesinde göçmenler, yas sürecini daha hafif deneyimlemektedir. Geride kalan kişilerle iletişimin devam ettirilebilmesi, "göçmenin kendisini daha az yalnız hissetmesini, daha çok desteklenmesini ve teşvik edilmesini sağlar" (Lijtmaer, 2011, s. 8) ve bu da göçmenlerin kendilerini "mutlu ve huzurlu" (Lijtmaer, 2022, s. 311) hissetmesine yol açar. Bu paylaşımlar sayesinde göçmenler, görüştükleri kişilerin yanındaymış gibi hissederler. Ancak diğer yandan da, bağlantı sonlandırıldığında izole, dışlanmış ve yalnız hissedebilirler ve bu durum, deneyimledikleri özlem ve nostalji duygularının daha güçlü olmasına yol açabilir.

King'in (2012, s. 11) ifadesi ile "göç, tek bir teoriyle açıklanamayacak kadar çeşitli ve çok yönlüdür". Çoğunlukla ekonomik nedenlerle göç eden göçmenlere odaklanan göç teorileri, küreselleşme ve onun bir sonucu olarak gelişen ulusötesi hareketlerin artışı ve göçmen profillerinin vasıflı ve yüksek eğitilmiş kişilerden oluşan bir nitelik kazanması

sebebi ile son yıllardaki göç hareketlerini açıklamak için yeterli olmamaktadır (Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen, 2020, s. 25). Uluslararası göç, küresel ekonomik entegrasyondan önemli ölçüde etkilenmektedir; ancak göçe yalnızca ekonomik bir bakış açısıyla yaklaşmak yanıltıcı olabilir (Castles, 2013, s. 124). Bu nedenle de farklı disiplinler ve farklı bakış açıları ile ele alınması önemlidir ve göç deneyimini anlamının yollarından biri de göçmen olarak yaşamının ne olduğunu duygular boyutundan ele almaktır.

2.2 Duygular

Duygular, iç içe geçmiş kültürel anlamları içerir ve sosyal etkileşimler için bir araçtır. Eva Illouz (2021), Soğuk Yakınlıklar: Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi isimli kitabında duyguların sosyolojik önemine vurgu yapar. Kişilerin kültürel zevk ve beğenilerinin yanı sıra duygusal tutumları ve tarzı, onların sosyal kimliğini tanımlar. Duygusal tarz, bireylerin sosyal sermaye oluşturması ve iletişim ağları kurmasında önemli bir rol oynar. Bir duygunun ne şekilde hissedileceği, bireyin sosyal bağlamına bağlıdır. Örneğin, "yine geç kaldın" ifadesine verilen "utanç, öfke ya da suçluluk" gibi tepkiler, bu ifadeyi dile getiren kişiyle olan ilişkiye ve bireyin içinde bulunduğu duruma göre değişir (Illouz, 2021, s. 14). Patron tarafından yapılan bu yorum kişinin utanmasına sebep olabilir ama eğer arkadaşı geç kaldığını söylüyorsa, bu yorum kişiyi kızdırabilir ya da bunu, okuldan onu alması için kendisini bekleyen çocuğundan duyuyorsa suçluluk hissedebilir. Duygular hem bireysel kimlik hem de toplumsal bağlamda önemli bir rol oynar ve kültürel-sosyal ilişkiler tarafından şekillenir ve onları şekillendirir.

Duygular, "tüm düşüncelerimizi, eylemlerimizi, algılarımızı ve yargılarımızı renklendiren görünmeyen bir mercek" olarak ifade edilebilir (Goodwin vd., 2001, s. 10). Duyguların farklı toplumlarda farklı tanımları mevcuttur. Örneğin bir deneyime kaygı, öfke ya da mutluluk içeren heyecan demek için kültürel olarak tanımlanmış bir dizi anlamla ilişkilendirilmesi gerekir ve bu nedenle de duyguların anlaşılabilmesi, toplumlar ve sembol sistemleri arasında bir çeviri gerektirir (Leavitt, 1996, s. 515).

Duygular uzun zamandır psikoloji ve sinirbilim gibi alanların dikkatini çekmekte ve onlar tarafından çalışılmaktadır. Bu gibi alanlarda, duygulara neden olan bireysel süreçlere yoğunlaşılmakta ya da duygular bireylerin uyaranlara verdiği doğal fizyolojik tepkiler olarak ele alınmaktadır. Sosyolojik duygu teorileri ise duyguların toplumsal olarak inşa edildiğini vurgulamaktadır (Wise ve Velayutham, 2017, s. 117). Duygular iletişimseldir ve bireyleri birbirine ve içerisinde yer aldıkları toplumsal gruba bağlar. Örneğin, birinin

yüzündeki tebessüm, üzgün ya da öfkeli bir bakış, diğer kişilerin tepkilerini belirler ve bazı durumlarda diğer bireylerde empati ya da yabancılaşma gibi duygular yaratır. Sosyolojide, sosyal yapıların ve kültürün bireylerin duygularını nasıl etkilediği araştırılmaktadır (Turner ve Stets, 2005, s. 1-2) ve duyguları öznelararası, toplumsal ve kültürel olgular olarak sosyolojik açıdan ele almak, kavramsallaştırılmalarına yeni katkılar sunmaktadır.

Her kültür, toplumsal aktörler tarafından gerçekleştirilen belirli duygusal ifadeleri teşvik ederken diğerlerini engelleme yönüne gider ve bu nedenle, toplumsal oluşumlar belirli kültürel duygusallık biçimleri içerir (Tudor, 2003, s. 243-244). Duygulara ilişkin sosyolojik bakış, duyguları şekillendiren ve yönlendiren sosyo-kültürel bağlamlara odaklanır ve bu da onu fizyolojik veya psikolojik yaklaşımlardan ayırır. Duyguların sosyolojik incelemesi bir yandan fizyolojik ve psikolojik faktörleri kabul ederken diğer yandan da duyguların ifade edilip anlaşılmasında rol oynayan kültürel ve sosyal çerçeveleri vurgular. Bireylerin kendi duygularını ifade etmek ve başkalarının duygularına yanıt vermek için kullandıkları kaynakları ve yapıları araştırıp evrensel insan eğilimleri ile kültüre özgü duygusal ifadelerin etkileşimini inceler.

Duyguları ele alan biyolojik, bilişsel ve sosyal inşacı olmak üzere üç temel yaklaşım vardır (Turner ve Stets, 2005, s. 4-9). Biyolojik yaklaşıma göre çevredeki bir uyaran, vücutta ani fizyolojik değişimlere yol açar ve bu da kişinin bedensel hislerini duygularla ilişkilendirmesine neden olur. Nöroloji perspektifinden bakıldığında, fizyolojik değişimler kültürel normlardan bağımsız olarak duyguları tetikleyebilir. İnsanlar öfke, üzüntü veya korku gibi duygulara kapıldığında, biyolojik süreçler, kültürel normlara rağmen, duyguların ifadesini etkileyebilir ve yoğun duygusal tepkiler deneyimlenebilir. Sosyal inşacılar göre, belirli bedensel hislerin bir duygu olarak etiketlenmesi tamamen kültürel bir gelenektir; ancak kültür, duygular daha az yoğun olduğunda onları düzenleyip kontrol edebilse de, biyolojik süreçleri tamamen geçersiz kılamaz. Diğer yandan, sinirbilimciler duygusal tepkilerin beyindeki modüler bağlantılarının nedenlerini tam olarak açıklayamamaktadır çünkü bu süreçlerin evrimsel olarak sosyokültürel baskılara nasıl uyum sağladığına dair anlayışları yetersizdir. Duygular, kültürel, sosyal, bilişsel ve nörolojik etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar ve sosyologlar, duyguların kültürel süreçlerde nasıl işlediğini inceleyerek evrimsel biyoloji ve sinirbilime katkı sağlayabilirler.

Duyguları anlamada biyolojik süreçlerin yanı sıra bilişsel süreçler de önemli bir rol oynar. Bilişsel yaklaşım, duygusal deneyimleri açıklamak için psikologlar arasında baskın bir bakış açısı haline gelmiştir. Bu yaklaşıma göre, nesneler veya olaylar, kişilerin hedeflerine yönelik potansiyel fayda veya zararlarına göre değerlendirilir ve duygular, bir durumu değerlendirmeden önce ortaya çıkmaz (Turner ve Stets, 2005, s. 9). Olumlu bir değerlendirme olumlu bir duygu yaratırken, olumsuz bir değerlendirme olumsuz duygulara yol açar ve bu da başa çıkma stratejilerinin devreye girmesini sağlar. Duyguların oluşmasında hem biyolojik hem de bilişsel süreçlerin etkileşimi önemlidir; insanlar durumsal ipuçlarını algıladıkça, bu algılar ve eşlik eden duygular biyolojik süreçleri tetikler. Aynı şekilde, biyolojik tepkiler de düşünceyi etkileyebilir ve bu da duygusal deneyimlerin şekillenmesine katkıda bulunur.

Duyguların ne olduğu sorusunun, duygusal dinamikleri açıklayan her bir teorik yaklaşım kadar çok cevabı vardır. Sosyolojik bir bakış açısıyla duygular, biyolojik ve bilişsel unsurların yanı sıra kültürel unsurların etkileşimiyle şekillenir (Turner ve Stets, 2005, s. 9). Bu unsurlar arasında biyolojik aktivasyonlar, kültürel tanımlar ve duyguların nasıl ifade edileceğine dair sosyal kısıtlamalar, dilde var olan kelime dağarcığı, kabul görmüş yüz ve ses ifadeleri ile durumsal değerlendirmeler yer alır. Ancak bu unsurların tamamı her durumda gerekli değildir; bireyler bazen duygusal süreçleri bilinçsizce deneyimleyebilir. Duygular, vücut sistemlerinin aktivasyonu ile ortaya çıkar ve kültürel kurallara uygun şekilde başkalarına iletilir. Bu süreçler farkında olmadan gerçekleşebilir ve hiçbir unsur, duyguların deneyimlenmesi veya ifadesinden tek başına sorumlu değildir; bunun yerine bu unsurlar karmaşık bir şekilde etkileşir. Sosyolojik bakış açısı, duyguların sosyal yapı, kültür ve bireylerin bilişsel değerlendirmeleriyle nasıl şekillendirildiğini anlamaya ve açıklamaya çalışır.

Duygular insanları harekete geçirip birbirlerine ya da durumlara yönelik belirli tepkiler vermelerine yol açan deneyimlerdir. Önderman'ın (2020, s. 17) ifadesi ile duygular, “geçici sosyal roller” olarak değerlendirilebilir. Sosyolojik bakış açısına göre duygular, insanların sosyal yapılarla etkileşimi sonucu inşa edilir. Sosyal inşacı sosyologlar, duyguların kültürel yapıların etkisiyle şekillendiğini ve ifade edildiğini vurgular. Kültürel ideolojiler, inançlar ve normlar, hangi duyguların deneyimleneceğini ve nasıl ifade edileceğini belirler. Duygular, sosyal ilişkilere yönelik dilsel ifadeler, beden dili ve davranışlar aracılığıyla öğrenilir ve toplumdaki belirli sosyokültürel normlar tarafından

yönlendirilir (Turner ve Stets, 2005, s. 2-3). İnsanlar, sosyal bağlar oluşturmak ve karmaşık sosyokültürel yapılar inşa etmek için duygulara güvenirler. Duygular, bir “tutkal” görevi görür; kültürel ve sosyal yapılara bağlılık yaratarak insanları bir arada tutar. Duygular aynı zamanda insanların birbirinden uzaklaşmasına ve toplumsal kurumların parçalanmasına ve kültürel geleneklerin sorgulanmasına da neden olabilir.

2.2.1 Duygu sosyolojisi

Turner ve Stets (2006, s. 25), kurucu sosyologların duyguları analiz etmek için pek bir teorik ipucu sunmadığını ve bu nedenle de duygu sosyolojisinin ancak yirminci yüzyılın son yıllarında ortaya çıkmış olmasının şaşırtıcı olmadığını ifade etmektedir. Ancak, her ne kadar kurucu sosyologlar çalışmalarında direkt olarak duyguların analizini merkeze almış olmasa da çalışmaları, duygu sosyolojisinin temellerini dayandırdığı analizler içermektedir. Pek çok sosyoloji kuramcısı, duyguların toplumsal hayat üzerindeki etkisini dolaylı yoldan ifade etmiştir (Scheff, 2003, s. 239). Illouz (2021, s. 13) moderniteye dair sosyolojik açıklamaların bir duygu teorisi sunmasa da “kaygı, aşk, rekabetçilik, kayıtsızlık ve suçluluk” gibi duygulara sıkça gönderme yaptığına işaret eder. Dolayısıyla, hem klasik hem de çağdaş sosyolojik teorilerde, duyguları kuramsal olarak anlamaya yönelik açıklamalar yer almaktadır.

İlk olarak, Marx’ın toplum eleştirisinin, beden ve duygu sosyolojisinin temel taşlarını oluşturduğunu söyleyerek başlayabiliriz. Marx, sınıflar arası çatışmaları ve isyan eden sınıfların dayanışmasını açıklarken duygulara yer vermiştir (Scheff, 2003, s. 239). Scribano’nun (2022, s. 35) inclemelerine dayanarak Marx’ta duygu sosyolojisinin izlerini bu üç temel alana atıfta bulunarak anlayabiliriz: “duyarlılık sosyolojisi, acı/baskı sosyolojisi ve empati sosyolojisi.” Marx’a göre duyular, metalaştırılmış dünyanın nesneleri haline gelmiştir ve bilim, duyuların eleştirel bir şekilde incelenmesiyle gelişir. Marx’ın analizleri üzerinden kapitalizmin gündelik yaşamı, yabancılaşma ve zulüm ele alınarak okunabilir. Kapitalizmde işçiler, değersiz ve duygusuz bedenler olarak görülür. İşçilerin bedenleri, tıpkı laboratuvaradaki hayvanlar gibi, deney nesnesi olarak kullanılır ve duyuların durumunu tanımlamak, ücretli emeği anlamak için önemlidir. Kapitalizm, bedenleri ve duyguları kontrol eden bir sistemdir. Fabrikalar, işçilerin enerjilerini sömürür; kapitalist toplumda bedenler, kapitalizmin sömürü biçimlerini yansıtır. Marx, işçinin bedeninin bir meta haline geldiğini ve artı değer yaratmak için kullanıldığını belirtir. Kapitalist sömürü altında işçiler, en çok zulüm duygusunu yaşarlar. Marx,

kapitalizmin sömürülen çocuklar ve kadınlar üzerindeki etkilerini de analiz eder. Sermayenin zulmü, işçilerde bir kabullenme ve teslimiyet durumu yaratarak onları köleler gibi istismar eder. Zulüm, kolektif sömürüyü destekleyen bir sınıf caydırma stratejisidir. Kendine yabancılaşma ve kolektiften ayrılma, toplumsal acı deneyimini oluşturur ve kapitalist birikimin temelinde toplumsal acı yatar. Kapitalist ideolojinin eleştirisi, proletaryanın yeni varoluşlar yaratma hedeflerine dayanır. Marx, sistemin engellerini belirler ve bunların aşılması yollarını tartışır. Yabancılaşmadan kurtulmayı ve kolektif bir deneyim içinde olmayı teşvik eder. Marx, işçiler arasındaki empatiyi kolektif bir sınıf projesi olarak görür. Empati, yeni bir toplumun başlangıcıdır ve komünizm, herkesin mutlu yaşayacağı ütöpik bir empati biçimidir.

Durkheim'ın çalışmaları da doğrudan duyguların analizine adanmamıştır; ancak analizlerinde duyguların izini sürmek mümkündür. Duygusal unsur, Durkheim düşüncesinde önemli bir yer tutar ve "toplumsal yaşamın normatif inşası, bütünleşme ve toplumsal değişim" ile ilgili fikirlerinde bunu görmek mümkündür (Vázquez Gutiérrez, 2022, s. 54). Vázquez Gutiérrez'in (2022) incelemesi ile devam edecek olursak Durkheim Toplumsal İşbölümü adlı eserinde, geleneksel toplumların modern topluma dönüşümünü işbölümü üzerinden açıklar. Benzerliklere dayalı mekanik dayanışmadan, uzmanlaşmaya dayalı organik dayanışmaya geçişi bir toplumsal farklılaşma teorisi olarak sunar. Toplumsal dayanışmanın temelinde kolektif duygular ve ortak bilinç bulunur. Durkheim, kolektif duyguların dayanışmayı oluşturduğunu savunur (Scheff, 2003, s. 239). Ortak/kolektif bilinç, bir toplumdaki bireylerin sahip olduğu ortak inanç ve duyguların bütünüdür ve bireyleri aynı duygu ve düşünceler etrafında birleştirir. Organik dayanışmanın olduğu bireysel toplumlarda ise inanç ve değerlere bağlı yeni bir duygu rejiminin ortaya çıkması söz konusudur ve toplumsal bütünlüğün bozulmaması için toplumsal bilincin tamamen ortadan kalkmaması önemlidir. Durkheim İntihar'da, sosyal bağların çöküşünü analiz eder ve artan intihar oranlarını, bireysel sorunların ötesinde, toplumsal yapının genel bir krizinin göstergesi olarak ele alır. Durkheim, intiharların düzenleme ve uyum süreçlerindeki aksaklıklarla bağlantılı olduğunu ve toplumsal uyumu yeniden sağlamak için kolektif duygulara dayalı yeni modellerin gerektiğini savunur. Toplumsal uyum, yalnızca paylaşılan değerler ve kolektif duygularla sürdürülebilir; bu değerler olmadan normatif düzenin devamı mümkün değildir. Duygular eylemlerin enerjik bir bileşenidir ve kolektif temsillerin üretiminde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, toplumsal bütünleşme, kolektif ideallerin ve kolektif coşku anlarının düzenli olarak

yenilenmesiyle güçlenir. Ahlaki bir yaşam sürdürmek için gerekli olan kısıtlama ve fedakârlıkları meşru kılan değerlere ve duygulara ihtiyaç duyulur. Durkheim'a göre din, gerçek duyguları ifade eden ve kolektif bir güç üreten bir yapıdır. İnananlar, topluluk içinde gerçekleşen ritüeller ve ayinler aracılığıyla duygusal enerjiler yaratır ve bu enerjiler, inanç ve duygu birliği sağlar. Devrimler bile, yeni kolektif ideallerin ve değerlerin güçlendiği, duyguların dolaşıma girdiği toplumsal coşku anları olarak görülebilir. Durkheim kolektif duyguları, spontane ve anonim kalabalıklardan ziyade toplumsal gruplar ve onların normatif yapıları içinde ortaya çıkan duygular olarak yeniden tanımlamış ve özellikle ritüellerde ortaya çıkan duyguların olumlu sosyal işlevini vurgulamıştır (von Scheve & Salmela, 2014, s. xv).

Modern çağın, rasyonel bilim ve teknolojinin gerçekliğe hükmettiği bir dönem olduğu ve bireyleri duygusuz bir gerçeklikte yaşamaya zorladığı iddia edilir ve Weber'in rasyonalist bir önyargıya sahip olup bilimsel çalışmalarında tutkular dünyasını göz ardı ettiği öne sürülür. Her ne kadar Max Weber duygulardan açıkça söz etmese de, toplumun yapısının temeli olarak değerlere vurgu yapması, dolaylı olarak duygulara da işaret eder çünkü değerler duygusal olarak yüklü inançlardır (Scheff, 2003, s. 239). Weber'in çalışmalarında, her ne kadar rasyonalist bir yaklaşım öne çıksa da, duygular da belirgin bir şekilde yer alır ve Weber sosyolojisi, duyguların rolüne ve toplumsal ve tarihsel süreçlerdeki etkisine dair farklı bir değerlendirme sunar (Fitzi, 2022, s. 68-69). Weber, eylem tipolojisinde ani ve alışılmadık olaylara tepki olarak ortaya çıkan duygusal eylemden bahseder. Weber'in sosyolojisinde duygusal eylem, günlük yaşamın düzenini sarsabilecek, toplumsal bağları güçlendirebilecek ve sosyal değişime yol açabilecek bir dinamizm taşır. Duygusal eylem geleneksel eylemle karşılaştırıldığında yenilikçi bir güç olarak öne çıkar; toplumsal gerçekliği yeniden şekillendirebilecek yenilikçi bir potansiyele sahiptir. Korku, öfke, sevgi veya nefret gibi duygular, insanları ani ve geri dönüşü olmayan toplumsal değişimlere yönlendirebilir. Özellikle günlük yaşam akışının bozulup rasyonel sözleşmelerin artık geçerli olmadığı sosyal krizlerde duygular, toplumsal bağları güçlendirmede büyük öneme sahiptir ve bu yönüyle duygusal eylem, planlı ve bilinçli bir şekilde gerçekleştirilen rasyonel eylemden farklılaşır. Weber, tahakkümün toplumsal bağlamda nasıl kurulduğunu ve sürdürüldüğünü açıklarken, özellikle duyguların bu süreçlerde oynadığı role de dikkat çeker. Duygusal eylemin, asimetrik tahakküm ilişkilerini nasıl güçlendirdiği karizmatik güç tipolojisi üzerinden değerlendirilir. Karizmatik güç, geleneksel düzenlerin krizinden kaynaklanır ve liderin

duygusal bağıllık üzerinden yeni sosyal bağlar kurmasını içerir. Peygamberler veya komutanlar gibi karizmatik liderler, toplumu krizden kurtarma sözü veren figürlerdir. Karizmatik liderlik, takipçilerin umutsuzluktan coşkuya geçiş yaparak lidere koşulsuz duygusal bağıllık geliştirmesine dayanır. Bu liderlik, başlangıçta güçlü bir duygusal dönüşüm yaratsa da bu etkisi kalıcı değildir. Duygusal karizma dalgası, sosyal ilişkileri derinden etkiler; ancak zamanla etkisini yitirir. Karizmatik lider etrafında oluşan topluluk, uzmanlık eğitimi olmayan, liderin etkisiyle bir araya gelen duygusal topluluklardır ve resmi bir bürokratik yapıdan yoksundur. Karizmatik tahakküm, duygusal eylemle toplumsal düzenin yeniden şekillenmesini sağlar. Ancak etkisi geçici olup, duygusal bağların sürekliliğini koruma yeteneği sınırlıdır. Karizmatik liderler, kriz anlarında duygusal bağları güçlendirerek toplumsal düzeni yeniden tanımlar. Ancak karizmaya dayalı tahakküm kısa ömürlüdür. Duyguların, toplumsal gerçekliği yeniden şekillendirme ve yenilik getirme potansiyeli vardır; ancak, rasyonel veya geleneksel yapıların alışkanlık gücü karşısında sınırlı bir etkisi olur. Weber, modern dünyanın rasyonaliteyi öncelikli kılarak duyguların etkisini azalttığını vurgular. Modern bürokratik yapılar, rasyonel hesaplamalara dayalı tahakkümle duyguları dışlar ve toplumsal eylem üzerindeki etkilerini sınırlar. Ancak, duygular toplumun yapılarını şekillendirmede önemli bir role sahiptir ve bu programlı dışlanma, duyguların toplumsal düzlemde yeniden ortaya çıkmasına neden olur. Duygular toplumsal gerçekliğin ayrılmaz bir parçasıdır ancak yalnızca toplumsal eylem üzerinde etkili olduğunda sosyolojik olarak anlam kazanır (Fitzi, 2022, s. 78).

Charles Horton Cooley'nin (1922, s. 184–85) ayna benliği (looking-glass self) kavramına göre bireyin kendilik algısı, başkalarının zihninde olduğu varsayılan değerlendirmelere dayanır ve birey bunu deneyimlerken üç aşamalı düşünsel bir süreçten geçer. Başkalarının gözünde nasıl görüldüğünü ve bunun onlar tarafından nasıl değerlendirileceğini hayal edip bu hayali yargıya yönelik gurur ya da utanma gibi duygusal bir tepki geliştirir. Gurur, utanç ya da mahcubiyet gibi sosyal duygular, bu imgesel değerlendirme süreçlerinden ve kişinin kendisini karşısındakinin gözünden görmesinden beslenir ve bireyin hissettiği bu duygular, etkileşimde bulunduğu kişilerin değer yargılarına göre farklılık gösterebilir.

Yirminci yüzyıl sosyolojisi incelendiğinde, çoğunlukla Max Weber'in rasyonalite kavramının etkisi altında gelişmiş olduğu görülmektedir. Bu nedenle de, insan rasyonel eyleminin duygusal bağlamdan yoksun olması gerektiği fikrinin geniş ölçüde kabul

görmüş olduğunu söylemek mümkündür. Barbalet (1998, s. 13), bu kavrama atfedilen önem sebebiyle rasyonalite ile duygular arasındaki ilişkinin yanlış anlaşıldığını ve duyguların sosyolojiden kovulması sebebi ile “duygusuz sosyolojiler”in (sociologies without emotion) gelişmiş olduğunu savunur. Weberyan düşünceye hâkim olan duygunun rasyonalitenin tam tersi olabileceği fikrinden hareketle Talcott Parsons da duyguların, düzenin bozulduğunu temsil ettiğini ileri sürmüştür (Skrbiš, 2008, s. 235). Ancak farklı bir ses olarak C. Wright Mills, 1951 yılında yayınlanan *White Collar: The American Middle Classes* isimli kitabında kapitalizmde duyguların metalaştırılması konusuna yer vermiştir. Çoğu teorisyenin kurumları rasyonel ve hesaplanabilir varlıklar olarak gördüğü bu dönemde, Erving Goffman (1956) *Embarrassment and Social Organization* (Utanç ve Sosyal Organizasyon) isimli makalesinde duyguları sosyal yaşamda bir faktör olarak ele almıştır. Duyguların sosyal teoride daha geniş çapta yer edinmesi ise 1970’lerin ortalarından itibaren Randall Collins, Arlie Hochschild, David Heise, Theodore Kemper ve Norman Denzin öncülüğünde gerçekleşmiştir (Barbalet, 1998, s. 20).

Duygu sosyolojisi, sosyolojinin bir alt alanı olarak 20. yüzyılın son çeyreğinde, 1970’li yıllar itibari ile şekillenmeye başlamıştır. Turner ve Stets’in (2005, s. 1) de belirttiği ve eleştirdiği gibi duygular, insan deneyiminin ve sosyal ilişkilerin merkezinde olmasına rağmen ve sosyologlar insan davranışının neredeyse her boyutunu incelemiş olmalarına rağmen, duygulara nispeten daha az dikkat yöneltmişlerdir. Ancak, yine aynı araştırmacıların yorumuna göre sosyologlar, konunun önemini fark etmekteki gecikmelerine rağmen, kaybedilen zamanı telafi etmişlerdir ve artık duygu incelemeleri, mikro sosyolojinin öncelikli çalışma konularından biri haline gelmiştir.

1970’lerde sosyolojide sosyal inşacı yaklaşımların yaygınlaşmasıyla birlikte, duyguların doğal veya biyolojik bir süreçten çok, toplumsal ve kültürel faktörlerle inşa edilen bir deneyim olduğu fikri üzerinde durulmuştur ve duygulara yönelik sistemik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Duyguların toplum içinde nasıl düzenlendiği, normlara göre nasıl ifade edildiği ve farklı bağlamlarda nasıl değiştiği gibi sorular ön plana çıkmıştır. Arlie Hochschild’ın 1983 tarihli *Yönetilen Kalp: İnsan Duygusunun Ticarileştirilmesi* (*The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*) adlı kitabı da duyguların sosyolojideki yerine dair en önemli eserlerden biri olmuştur. Hochschild (1983) bu eserinde, ilk olarak 1979’da ifade ettiği teorik kavramları daha genişleterek sunmuştur.

Goffman'ın dramaturjik teorisinden yola çıkarak farklı sosyal durumlara ait farklı duygusal normlar olduğunu açıklamıştır. Bu normlar, kişilerin ait olduğu sosyal gruba göre değişkenlik göstermektedir. Kişiler, kendi duyguları herhangi bir durumun normları ile uyuşmadığında, bilişsel ya da bedensel teknikler kullanarak duruma uygun davranmaya çalışırlar ve aslında hissetmedikleri bir şeyi, beden dili, yüz ifadesi ya da ses tonu aracılığıyla hissediyormuş gibi göstermeye çalışırlar. Buradan yola çıkarak Hochschild, duyguların yalnızca bireysel ya da içsel bir süreç olmadığını, toplumsal roller ve beklentiler tarafından şekillendirildiğini savunmaktadır.

Duygu araştırmalarında, evrenselci (organizmacı) ve sosyal inşacı olmak üzere iki temel yaklaşım söz konusudur (Mesquita vd., 2015, s. 542). Evrenselci yaklaşım, duyguların evrimsel kökenini vurgulayarak onları verili ve değişmez kabul ederken, sosyal inşacı yaklaşım, duyguları şekillendiren kültürel süreçlere odaklanmakta ve duyguların farklı kültürlerde farklılık gösterdiğini savunmaktadır. Organizmacı görüşe göre sosyal faktörler duyguların nasıl ifade edildiği üzerinde etkili olabilir ancak duygunun ortaya çıkışı ya da baskılanması üzerinde bir etkisi söz konusu değildir ve duygu kontrolü, hapşırma gibi otomatik reflex tepkilerini yönetebilmek ile benzerlik gösterir (Hochschild, 1979, s. 553-554). İnsan duyguları evrensel bir nitelik taşır, ancak duyguların kültür tarafından şekillendirildiği de kabul gören bir gerçekliktir. İkinci yaklaşıma göre, yetişkinler duygularını kontrol edebilir ve hatta duyguların uygunluk ya da uygunsuzluğu önemli bir sosyal göstergedir. Sosyal faktörler, duyguların nasıl ortaya çıkarıldığını ve ifade edildiğini etkiler. Örneğin, Amerikan kültüründe var olan bireysellik vurgusu, Doğu Asya kültürlerinde yerini dayanışma ve başkalarına uyumlanarak elde edilen harmoniye bırakır ve Amerika'da başarı karşısında birbirine iltifat etme ve ödüllendirme pratiği hâkim iken, Japonya'da nezaket kuralları ve öz-eleştiri hâkimdir (Mesquita vd., 2015, s. 542).

Duyguların genellikle kişisel deneyimler olduğu düşünülürken, Arlie Hochschild (1979, 1983) duyguların sosyal olduğunu savunanlardandır. Çoğu sosyal bağlam, sosyal olarak uygun duygular için bir çerçeve sağlar. Çoğu zaman bireyler, kendilerini olayın gerektirdiği duygunun otomatik olarak yaşanmadığı durumlarda bulurlar. Hochschild araştırmasında, bu durumlarda bireylerin genellikle sosyal olarak uygun duyguyu zihinsel ve ardından fiziksel olarak ortaya çıkarıp sergilemek için “*derin oyunculuk (deep acting)*” dediği şeyi kullandıklarını keşfetmiştir. Zihin, vücutta sosyal duruma uygun

duygusal bir tepki yaratmak için kullanılmaktadır. İnsanlar günlük yaşamda bu tür kuralların sürekli olarak bilincinde olmasalar da duygusal davranışlar bir öğrenme sürecinin sonucudur. Hochschild (1979, s. 531), belirli “*duygu kültürleri (emotion cultures)*”nde insanların ne hissetmeleri gerektiğini ve duygularını nasıl ifade etmeleri gerektiğini belirleyen “*duygu kuralları (feeling rules)*” ile “*duygu gösterim kuralları (display rules)*”nın yer aldığı teorik bir çerçeve önermektedir.

“*Duygu çalışması (emotion work)*,” “bir duyguyu derece ve nitelik olarak değiştirmeye çalışma eylemini” ifade eder ve bir duygu veya his üzerinde “çalışma”, bir *duyguyu “yönetme” (emotion management)* ya da “*derin oyunculuk (deep acting)*” ile aynı anlama gelir (Hochschild, 1979, s. 561). *Duygu çalışması* ya da *duygu yönetimi*, sosyal olarak uygun olmayan davranışların azaltılması için yapılmaktadır. Duygu çalışması tekniklerinden birisi bilişseldir ve duyguları değiştirmeye hizmet eden düşünceleri değiştirme girişimidir. Diğer bedenseldir ve titremeyi durdurmaya çalışmak gibi duygunun somatik semptomlarını değiştirme girişimidir. Üçüncüsü ise dışavurumcu duygu çalışmasıdır ve içsel duyguyu değiştirmek için gülümsemeye çalışmak gibi jestleri değiştirmeye çalışmayı içerir. Hochschild (1979, s. 572), orta sınıf ailelerin, çocuklarını duygu yönetimine daha fazla, işçi sınıfı ailelerin ise daha az hazırladığını ve bunun da çocukları, sınıf yapısını yeniden üretmeye hazırladığını ifade ediyor ve “farklı cinsiyetlerin, sınıfların, etnik ve dini grupların bir durumda ne hissetmesi gerektiği veya hissetmeye hakkı olduğu anlamında nasıl farklılaştığı” üzerine düşünmemiz gerektiğini vurguluyor. Birçok iş, *duygu gösterim kurallarının* takdir edilmesini gerektirir; ancak bu duygu kurallarının kimin çıkarına olduğunu da sorgulamak gerekir. *Duygu yönetimi* bazı durumlarda sosyal iyiliği teşvik eder; ancak bir uçuş görevlisinin “neşeli hissetmesi gerekliliği” kendi iç esenliğinden çok, uçuş firmasının kârını artırmayı istemesinin yarattığı bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Duygu kuralları, kişinin hissetmesi gereken şeyi ifade eder ve sosyal üyelik kalıplarını yansıtır. Duygunun uygunluk değerlendirmesinin yapıldığı sosyal yönergeleri, kültürel kuralları ve beklentileri içerir ve belirli bir durumda nasıl hissetmemiz gerektiğini ifade eder (Hochschild, 1979, s. 566). Bireyler, üyesi oldukları toplumun üzüntü ve sevinçlerine katılmak için ahlaki bir gereklilik hissederler; bunun aksi, onu gruba bağlayan bağların kopmasını ifade eder (Durkheim, 1995 [1912], s. 403). Bir insanı öldürmekten keyif alınmaması gibi bazı kurallar evrenseldir; ancak diğer kurallar sosyal

gruplara özgüdür (Hochschild, 1979, s. 566) ve sosyal mübadelelerde duygu kurallarının devreye girmesinin yollarından biri de “borçlu” hissetme durumudur. Örneğin, o gün çok depresif hissetsen de kardeşinin doğum gününde mutlu hissetmen gerektiğini ve ona bu mutluluğu borçlu olduğunu düşünürsün. Bu gibi durumlarda duygu ile durum arasındaki uyum ve uyumsuzluğun değerlendirilmesi bireyler arasındaki sosyal alışverişte kullanılan duygu kuralları ile yapılır ve nasıl hissetmek istediğimiz, bu sosyal kurallar dizisi tarafından yönlendirilir. *Duygu kuralı (feeling rule)* belirli bir durumda ne hissedilmesi gerektiğini belirtirken *duygu çalışması (emotion work)* o duyguyu hissetmeye çalışma pratiğini ifade etmektedir. Verilen örnekteki gibi bir doğum gününde mutlu olmak yerine depresif hissetmek gibi belirli bir durumda beklenen duyguyu göstermemek ise *duygu sapması (emotional deviance)* olarak adlandırılır.

Bireyler, sosyal hayatta var olan kurallar tarafından devamlılığı sağlanan, duruma uygun hislere göre hareket etmeye, onlardan beklenen şeyleri hissetmeye çalışırlar. Hochschild (1979, s. 552), insanların genel olarak neden partilerde mutlu ve cenazelerde üzgün olduğu sorusunu sormanın bizi direkt olarak “*duygu gelenekleri (conventions of feeling)*”ni araştırmaya yönlendireceğini ifade ediyor. Hochschild’a göre duygusal deneyimin toplumsal düzenine yönelik var olan iki yaklaşım söz konusudur ve bunlardan ilki “sosyal faktörlerin insanların ne hissettiğini nasıl etkilediğine”, ikincisi de “sosyal faktörlerin insanların kendi hisleri hakkında ne düşündüğü ve onunla ilgili olarak ne yaptığını nasıl etkilediğine” odaklanıyor.

Tablo 2.1

Baskın Araştırma Paradigmaları ile Eşleştirilen Sosyal Yaşamdaki Duygu Teorileri

	Fizyolojik (Physiological)	Etkileşimci (Interactionist)	Eleştirel (Critical)	Duygusal (Affective)
Duygunun Teorileştirilmesi	Duygular fizyolojiktir, biraz evrenseldir ve bir dereceye kadar araştırma yoluyla yakalanabilir. (Ekman and Friesen, 2003)	Duygular sosyal olarak inşa edilmiştir ve bir bölgeye/gruba bağlıdır; duygu araştırması biraz aktarılabilir. (Hochschild, 1983; Collins, 2004)	Duygular sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve toplumsal cinsiyete dayalı değer konumları tarafından şekillendirilir ve onları şekillendirir; duyguların nasıl kavramsallaştırıldığı diyalektik konumları güçlendirebilir. (Fineman, 2004; Ahmed, 2010)	Duygulanım (affect) ve duygular (emotions) (biraz) farklıdır; duygular kültürel olarak göreceli iken, duygulanım (affect) kişisel ve maddi bir form işgal eder; duygulanım (affect), harekete geçmek için önemli bir motive edicidir. (Massumi, 2002; Fox, 2015)

Açıklayıcı Analitik Odak	Biyo-belirteçlerin ölçülmesi	Görüşme dökümünün tematik analizi	Metnin söylem analizi	Bedenlenmiş yoğunluklar, oluş
Araştırma Paradigması	Post-Pozitivist	Sosyal İnşacı	Özgürleştirici	Katılımcı
Ontoloji	Gerçeklik tekildir, insan anlayışından bağımsız olarak var olur.	Gerçekler, sosyal etkileşimler ve kurumlar yoluyla oluşturulur ve belirli bir ortama özgüdür.	Gerçeklik/ler neoliberalizm, sömürgecilik ve ataerkillikler gibi güçlü değer sistemlerinden etkilenir/ler.	Gerçeklikler, daha geniş bir sosyal düzen/dünya düzeniyle etkileşime giren zihinleri ve bedenleri içerecek şekilde, öznel ve nesnel olarak deneyimlenir.
Epistemoloji	Gözlemlenebilir veriler muhtemelen gerçeği/gerçekliği temsil eder.	Bulgular, araştırmacılar ve katılımcılar tarafından birlikte oluşturulur.	Bulgular her zaman (araştırmacının) değerleri tarafından yönlendirilir ve filtrelenir.	Bulgular, araştırmacılar ve yerel olarak konumlanmış katılımcılar tarafından birlikte oluşturulur; deneyimsel ve pratik bilgi çok değerlidir.
Araştırmacı Konumu	Tarafsız ve önyargısız bir araştırmacı	Birçok ses tarafından bilgilendirilen bir temsili ilerleten dâhil olmuş bir araştırmacı ve/veya katılımcı	Anlayışları dönüştürmeye çalışan ilgili bir araştırmacı	Kendini yansıtmaya (self-reflection) ile bilgilendirilen eylemi teşvik eden kolaylaştırıcı bir araştırmacı

Kaynak: Olson vd., 2020, s. 160.

Turner ve Stets’e (2006, s. 25) göre sosyolojide duygusal dinamikleri anlamak için ortaya çıkmış “dramaturjik teoriler, sembolik etkileşimci teoriler, etkileşim ritüeli teorileri, güç ve statü teorileri ve değişim teorileri” olmak üzere beş genel teorik yaklaşım mevcuttur.

Dramaturjik teorilere göre bireyler, kültürel bir senaryo tarafından yönlendirilen eylemlerde bulunup dramatik performanslar sergiler. Eylemi yönlendiren kültürel senaryodaki normlar ve kurallar, etkileşim durumlarında hangi duyguların deneyimlenmesi gerektiğiyle ilgili örtük bilgiler içerir. Aktörler, bu dikte edilen duyguları ifade ederken de uygun duygusal ifadeyi belirten kültürel kelime dağarcığını kullanırlar. “Bireyler, özünde, kültür tarafından dikte edilen rolleri oynayan sahnedeki dramatik aktörlerdir” ve kültür tarafından belirlenen duygusal parametreler içinde kalmaları koşuluyla, performanslarında belirli bir dramatik özgürlüğe izin verilir (Turner ve Stets, 2006, s. 26). Bireyler duygu gösterim kurallarını çiğnediklerinde, utanç ve mahcubiyet gibi olumsuz duygular yaşarlar (Scheff, 1988) ve bu tür ihlalleri önlemek için dildeki

uygun duygusal kelime dağarcıklarını kullanıp yüz ifadelerini, konuşma biçimlerini ve jestleri bilinçli olarak manipüle ederler. Böylece hem kendilerini hem de başkalarını duygu kurallarına uyduklarına ikna ederler (Hochschild, 1983).

Dramaturjik teoriler belirli bağlamlarda hangi duyguların hissedilmesi ve ifade edilmesi gerektiğinin kültür tarafından nasıl şekillendirildiğini vurgular. Duygu kültürü bireylerin stratejik olarak hareket etme yeteneklerini sınırlasa da, onlara bir izleyici kitlesi önünde performans sergilerken bir miktar özgürlük de verir. İzleyici kitlesini samimiyetleri ve ilgileri konusunda etkilemek ve başkaları üzerinde kontrol kurmak için aktörler sıklıkla duygusal olarak yüklü davranışlar sergilerler ve yine aynı aktörler sıklıkla kendilerini, kendi duyguları ve duygu kuralları arasında kalmış bulurlar. Bu nedenle bireyler, duygu kültürünün beklentileriyle kendilerinin gerçekten hissettiği duygular çatıştığında, duygu kuralları ve kendi duyguları arasındaki tutarsızlık derecesini azaltmak için duygu çalışması tekniklerini kullanmaya ihtiyaç duyarlar (Turner ve Stets, 2006, s. 27). Davranışsal ve bilişsel olarak ikiye ayrılan bu duygu çalışması stratejileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.2

Duygu Çalışması Stratejileri

Davranışsal Stratejiler 1. Duygu ideolojisi ve normları tarafından dikte edilen duygu kelime dağarcığını ve sözdizimini ezberleyin. 2. Duygu ideolojisi ve normları tarafından dikte edilen duyguları uyandırabilecek gevşeme (veya bunun tersi) gibi beden çalışmaları yapın. 3. Kültürel olarak uygun duyguları uyandırmak için duygu ideolojisi ve normlarıyla tutarlı anlamlı jestler yayarak yüzeysel oyunculuk sergileyin. 4. Uygun duyguları yaratmak veya alternatif olarak uygunsuz duyguları azaltmak için ilaçlar (ve diğer maddeler) kullanın veya egzersiz yapın. 5. Durumu yeniden tanımlamak ve duygu kültürünü yeniden kalibre etmek için duygu kültürünün diktelerini ihlal etseler bile gerçek duyguları serbest bırakın. 6. Duyguların nasıl yönetileceği konusunda başkalarından yardım ve tavsiye alın. 7. Gerçek duygular ile duygu ideolojisi ve normlarının dikteleri arasında tutarsızlıklar yaratan durumlardan uzaklaşın.
Bilişsel Stratejiler 1. Duygu ideolojisi ve normlarının talep ettiği duygularla ilişkili düşünceleri ve fikirleri çağırın. 2. Kültürün dikte ettiği duyguları uyandırabilecek meditasyon veya hipnoz kullanın. 3. Duygu ideolojisi ve normları tarafından dikte edilen duyguları derin oyunculukla uyandırın. 4. Kültürel beklentiler ile gerçek duygular arasındaki çatışmadan kendinizi uzaklaştıran düşünceleri ve duyguları çağırın. 5. Olumsuz duyguları bastırın ve onları bilinçli düşünmeden çıkarın. 6. Kültürel beklentiler ile gerçek duygular arasındaki çatışmaya olası alternatifler hakkında hayal kurun veya alternatif olarak çatışmaya çözüm önerilerini görselleştirin. 7. Gerçek duygular ile duygu ideolojisi ve normlarının dikteleri arasındaki tutarsızlıkları maskelemek için psikolojik olarak durumdan uzaklaşın.

Kaynak: Turner ve Stets, 2006, s. 28.

Sembolik etkileşimci teoriler (Turner ve Stets, 2006, s. 29-32), bireyin kimlik onay çabaları ve bu süreçteki duygusal tepkilerinin, toplumsal yapı, normlar ve kültürel standartlar tarafından nasıl şekillendirildiğini inceler. Bu teoriler, bireylerin duygusal deneyimlerinin sosyal uyum ve toplumsal düzene yönelik etki ve katkılarını anlamayı ve açıklamayı amaçlar. Dramaturjik teoriler çoğunlukla bireylerin kültürel senaryoyu takip ediyormuş gibi görünmek için yürüttükleri izlenim yönetimi ve stratejik davranışa odaklanırken, sembolik etkileşimci teoriler, benliği ve kimliği duygusal uyarılmanın altında yatan temel dinamikler olarak görür. Benlik, sadece bir tiyatro performansından daha fazlasıdır; bireyleri durumsal rol kimliklerini ve durum ötesi benlik kavramlarını doğrulayan şekillerde hareket etmeye iten güçlü bir motivasyondur. Sembolik etkileşimci gelenek içerisinde değerlendirilen birçok teori, bireylerin benlikleri, normlar ile kültürel standartlar ve başkalarının tepkileri arasındaki uyumu sağlamak için izlediği çeşitli stratejileri inceler. Sembolik etkileşimci teorilerde yer alan genellemeye göre, bireyler kurdukları tüm etkileşimlerde daha genel benlik algıları ile daha bağlama bağlı olan kimliklerini doğrulamaya çalışırlar. Benlik, çoklu kimliklerden oluşur ve bu kimliklerin her biri, davranışları yöneten bir dizi kural içerir. Bireylerin benlik algıları kimlik kriterleriyle uyuşmadığında tutarsızlıklar deneyimlenir ve bu da olumsuz duyguların açığa çıkmasına yol açar. Başkalarının, bireyin kendi görüşüyle tutarlı olan bir yanıt vermesi sonucu bireyin kimliği ve benliği onaylanmış olur ve bunun üzerine kişi “gurur ve tatmin gibi olumlu duygular” yaşar. Benlik tarafından yönlendirilen bir davranış ile başkalarının tepkileri arasında bir uyumsuzluk olduğunda ve bu sebeple benlik onaylanmadığıdaysa, bu durum “sıkıntı, kaygı, öfke, utanç ve suçluluk gibi olumsuz duygular” yaratır. Kimlikler, onaylanma oranına göre hiyerarşik bir sıralamaya tabiidir. Kültürel beklentilere uygun olan ve sıklıkla onaylanan kimlikler, hiyerarşinin en üstünde yer alır ve bireylerin, bu kimlikler tarafından yönlendirilen davranışlar sergileme olasılığı daha yüksektir. Onaylanmamış olan kimlikler ise hiyerarşide en altta yer alır. Sıklıkla onaylanmayan bir kimlik bireyde negatif duyguları uyandırır ve bunun için birey, kimlik ve kimlik standartlarını değiştirme yoluna gider. İnsanlar benlikleri, diğer insanlar ve durum hakkındaki temel anlamları uyum içinde tutmaya çalışırlar; ancak, geçici anlamlar bu temel anlamlarla çatırırsa, ortaya çıkan duygu, kişinin algısını ve davranışını değiştirmesine sebep olur. Bireyler, benlikleri hakkındaki algılarını başkalarının tepkileriyle uyumlu hale getirerek bu duruma bağlı olarak ortaya çıkmış olan olumsuz duyguları olumlu duygulara dönüştürme çabasına girer. Hissedilen olumsuz duyguların

yoğunluğuna bağlı olarak bireyler, sosyal normlara göre hareket etmenin yanı sıra, kimlikleri onaylanmadığında suçu duruma ya da başkalarına yüklemek ve olumsuz duyguları bastırmak gibi savunma stratejilerine de yönelebilirler. Bireyler, bir toplumun kültürel ve sosyal çerçevesinin bir sonucu olarak utanç ve suçluluk gibi duyguları bastırmayı seçebilirler. Bastırılmış utançtan kaynaklanan öfke sıklıkla sosyal bağları aşındırır ve duygularını uzun süreli bastırma yoluna giden bireyler davranış bozuklukları geliştirebilir. Olumsuz duygular bastırıldıklarında daha yoğun hale gelebilir veya farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Toplumda daha geniş kesimlerce bastırılan olumsuz duygular, kolektif öfke birikimine ve çatışmalara yol açabilir.

Durkheim-Goffman geleneği, duygular üzerine Dramaturjik teorileştirmenin yanı sıra Etkileşim Ritüeli Teorisini de etkilemiştir (Turner ve Stets, 2006, s. 34). Bireyler bir araya gelme ritüellerini gerçekleştirdikçe paylaşılan duygular artar ve bu durumun devam etmesi, ritüel katılımcılarının pozitif duygusal enerjilerinin artmasına, dolayısıyla da kolektif coşku hissinin ortaya çıkmasına yol açar. Hissedilen bu kolektif coşku ne kadar fazla ve uzun süreliyse katılımcıların grup dayanışması hissi de o kadar güçlü olur ve bu dayanışmayı sembollerle ifade etme ihtimalleri artar. Bu etkileşim ritüellerinin ve sembol kullanımlarının artması, gruptaki kültürel sermaye birikimine katkı sağlar. Bir etkileşim ritüelinin yüksek güç ve statü sahibi katılımcıları daha yüksek duygusal enerji deneyimleyip grup sembollerine daha yüksek bir bağlılık geliştirir ve bunun bir sonucu olarak da belirli kültürel sermayelerini artırma ihtimalleri daha yüksek olur. Güç ve statü kötüye kullanıldığında sömürüye maruz kalanlar, negatif duygusal enerjisinin en az şekilde uyarılması ve pozitif duygusal enerji kaybının da en az şekilde yaşanması için stratejiler geliştirirler. Bir etkileşim ritüeli esnasında katılanların kimlik ve benlikleri onaylanırsa bu onların pozitif duygusal enerjilerinin artmasına, aksi durum yaşanması da enerjinin düşmesine ve negatif duygulara yol açar.

Güç ve Statü Teorileri, otorite ve statünün, hissedilen duyguların açığa çıkmasındaki rolüne; güç, prestij ve duygular arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Bu teori genel olarak, bireylerin güç sahibi olduğunda “tatmin, özgüven ve emniyet” gibi duyguları deneyimlediğini, güç kaybına uğradıklarında ise “kaygı, korku ve özgüven kaybı” gibi duyguları yaşadığını ifade etmektedir (Turner ve Stets, 2006, s. 35). Bireyler ve kolektif aktörler, sahip oldukları veya elde ettikleri güç, prestij ve diğer kaynaklar arttıkça, “memnuniyet, mutluluk, gurur, esenlik ve güven gibi olumlu duyguları” hissetme

olasılıkları artar ve bu duyguları başkalarına daha çok yansıtırlar (Turner ve Stets, 2006, s. 40). Yüksek statüye sahip bireyler, bu statüyü yetenekleri sayesinde elde ettiğini düşünüyorsa bundan memnuniyet duyup gururlu hissederler ve bu da statü farklarını çok önemsemeyip grup dayanışmasına daha açık bireyler olmalarına yol açar. Sahip oldukları konumu şansa ya da kendileri dışında bir kişi ya da etkiye bağlıyorlarsa ise kaygı, korku ve suçluluk gibi duygular içerisinde olurlar ve bu da onları daha savunmacı birine dönüştürüp statü farkını önemsemelerine yol açar. Düşük statülü kişiler, bulundukları konumdan kendileri dışındaki kişileri sorumlu tutuyorsa öfkenin yanı sıra kırgınlık hisseder ve yüksek statülü kişilere bir meydan okuma tutumu içerisinde olurlar. Bireyler arasında anlaşmazlıklar yaşandığında, kişinin statüsü karşıdakinden daha yüksekse karşıdakine öfkelenir; ancak karşıdakinden daha düşük statüdeyse hissettiği duygu muhtemelen üzüntü olur. Bireyler bir statü kaybına uğradığında bu durumun sorumlusu olarak kendilerini görüyorlarsa mahcubiyet ve utanç yaşarlar ve hatta üzgün ve depresif hissederler. Bu statü kaybının sorumlusu olarak başkalarını gördüklerinde ise hissettikleri duygu öfke olur.

Değişim teorileri insanların, maliyetler ve cezalardan kaçınarak ödül ve fayda arayışı motivasyonu ile hareket eden bireyler olduğunu savunur. Bireyler, diğer aktörlerle kaynak alışverişinde bulunur ve kaynak elde etmek için maliyetlere katlanır, yatırımlar yapar ve kar elde etmeye çalışır. Değişim teorisi duyguların değişim süreçlerinden nasıl etkilendiğine dair genellemeler sunar. Buna göre, bireyler adalet standartları çerçevesinde maliyet ve yatırımlarının üzerinde ödemeler aldığı zaman deneyimlenen duygular olumlu duygularken; ödemeler adil kabul edilen standartların altında olduğunda ve maliyetlerin altında kaldığında deneyimlenen duygular ise olumsuz duygular olmaktadır. Bu duyguların türü ve yoğunluğu, “değişimin türü, adalet, güç dengesi ve beklentiler gibi faktörlerden etkilenir. İşbirliği içeren karlı değişimler sonucu memnuniyet ve minnettarlık gibi olumlu duygular ortaya çıkar ve bu durum, bireylerin sosyal birime duygusal bağlılık geliştirmesini sağlar. Beklentileri aşan ödüller ise suçluluk duygusuna yol açabilir; ancak güç sahibi olan bireyler bu gibi durumlarda daha az suçluluk hisseder. Diğer yandan, beklentileri karşılamayan ödemeler öfke gibi olumsuz duygular ile göreve karşı hoşnutsuzluğa yol açar ve bireyler bu durumdan başkalarını sorumlu tutarak gruba yabancılaştır (Turner ve Stets, 2006, s. 45-46).

Turner ve Stets'in (2006, s. 49) de ifade ettiği gibi "Bu teorik sentez hatları yalnızca bir başlangıç noktasıdır çünkü sosyolojik teorileştirmenin belirli yapısal ve kültürel koşullar altında ve belirli biyolojik ve psikolojik süreçler aracılığıyla belirli duygu sınıflarının (pozitif ve negatîfin ötesinde) nasıl uyandırıldığını açıklamaları gerekecektir. Dolayısıyla, duygusal dinamikleri anlamada kaydedilen tüm ilerlemeye rağmen, duygular üzerine sosyolojik teorileştirmenin kat etmesi gereken daha çok yol vardır."

2.2.1.1 Korku

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, korkunun, üzerinde durulması gereken bir konu olduğu konusunda hemfikir görünmektedir. 21. Yüzyılın temel özelliği olduğu ifade edilen korkuyu, Bude (2018) ve Satmış (2022) "Korku Toplumu", Glassner (2010) ve Furedi (2017) "Korku Kültürü" ve Bauman (2020) "Akışkan Korku" ifadeleri ile ele almıştır. Dünyayı tehlikeli bir yer olarak gördüğümüzü, otoritelere ya da başkalarına güvenmediğimizi ve insan çabalarının etkisinden şüphe ettiğimizi vurgulayıp "sürekli bir korku hali içindeyiz" diyen Tudor (2003, s. 245) ise, çağımızın hâkim korkularını ve onlara yönelik "sınırlı" olduğunu vurguladığı anlayışımızı aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir:

"Korkaklık modern toplumda bir yaşam biçimi haline gelmiş gibi görünüyor. Çoğumuz -ya da bize öyle söylendi- kasabalarımızın sokaklarına çıkmaktan korkuyoruz, kesinlikle geceleri, ama hatta gündüz saatlerinde bile. Yine de evde kalmak kendi tehditlerini beraberinde getiriyor: alarmlar, kilitler ve gözetleme mekanizmaları üreten bütün bir endüstri, evlerimizin tehlikeli davetsiz misafirlere sonuna kadar açık olduğuna dair inancımız üzerine kurulmuş durumda. Yabancılar şüpheyle, geleceğe ise tedirginlikle bakıyoruz. Çocuklarımızın artık okula yürüyerek gitmelerine izin verilmiyor ve onlar için çizdiğimiz korku manzaraları troller, kurtlar veya kötü cadılarla değil, pedofillerle, satanik tacizcilerle ve genel olarak güvenilmez yetişkinlerle dolu. Elbette, bu korkuların hiçbirisi haklı olmayabilir. Ancak bunlar geç modern toplumun ortak para biriminin bir parçası haline geldi ve bunların kökeni, karakteri veya sonuçları hakkında yeterli bir anlayışa sahip değiliz." (238-239)

"Korku öylece ortaya çıkmaz; toplumsal olarak inşa edilir ve daha sonra çıkar sağlamak isteyenler tarafından manipüle edilir" diyen sosyolog David Altheide (2002, akt. Furedi, 2007) insan eyleminin rolünü vurgulayarak korkunun tamamen biyolojik ya da psikolojik olmadığının altını çizer. Kültürel ve tarihsel faktörler, korkunun anlamını sürekli olarak şekillendirmektedir. Frank Furedi'nin (2007) ifade ettiği üzere "yirmi birinci yüzyılın korku kültürü giderek başlı başına bir güç olarak normalleştiriliyor. Bu gibi durumlarda

korku, insanların dünyaya tepki vermesini ve onu anlamlandırmasını sağlayan bir araçtır” ve “kimlik inşasının da önemli bir parçasıdır”. Kimliklerimizi şekillendiren korku, medyada yer alan haberler ve sağlık uyarıları aracılığıyla kurumsallaştırılır ve sıklıkla modern kültürü karakterize eden kültürel ruh hali olarak anılır.

Tudor’a (2003) göre korku, dış çevrenin şekillendirdiği kurumsal korku ile kişisel kimliğe dayanan bireysel korku arasındaki etkileşimden kaynaklanır. Bu nedenle korku sosyolojisi, korkuyu bireysel bir duygu olarak incelemenin ötesine geçmeli ve korkuyla ilişkilendirilen kültürel bağlamlar ile sosyal kalıpları ve korkunun toplumsal düzeydeki etkilerini araştırmalıdır. Korku, toplumsal yapılar üzerinde önemli bir etki gösterebilir ve korku üzerine kurulu tahakküm rejimlerinde olduğu gibi toplumsal örgütlenmenin temeli olarak hizmet edebilir. Kültürel çevreler, korku deneyimlerimizi şekillendirmede önemli bir rol oynar. Kültürler, günlük hayatı yorumlamamızı ve anlamlandırmamızı etkileyen tutumlar, değerler ve inançlar gibi birikimler sunmanın yanı sıra belirli tehlikeler veya riskler hakkında tekrarlanan uyarılarda bulunur. Bu da korkunun gelişmesi için verimli bir zemin hazırlar ve korkuyu nasıl deneyimlediğimiz ve ifade ettiğimiz de, büyük ölçüde kültürel kurumların bize sunduğu ifade kanallarına bağlıdır. Nelerden korktuğumuz ve bu korkuyu nasıl deneyimlediğimiz, günlük yaşamı düzenleyen sosyal yapılar tarafından şekillendirilir. Bu yapılar, rutinleri ve ilişkileri aracılığıyla diğer insan deneyimleri gibi korkunun oluşumunu da etkiler. Otoriter rejimlerde, korku genellikle güç hiyerarşilerinin ve toplumsal bölünmelerin bir parçası olarak kasıtlı bir şekilde kurumsallaştırılır. Ancak daha yaygın olarak korku, değişen sosyal yapıların beklenmedik sonuçları olarak dolaylı yoldan ortaya çıkar. Sosyal varlıklar olarak, benlik algımız yalnızca fiziksel ve psikolojik özelliklerimizden değil, aynı zamanda sosyal koşullarımızdan da şekillenir ve etkileşimler içindeki sosyal konumumuz, korkuyu nasıl deneyimlediğimizi, korkularımızın doğasını ve yoğunluğunu önemli ölçüde etkiler.

Schmitz ve Eckert’a (2022, s. 275) göre “doğal afet korkusu, savaş korkusu, radikal siyasi hareketler korkusu, belirsiz gelecek korkusu veya en özel ve mahrem şeylerden duyulan korku” olmak üzere, korkunun her türlü tezahürü günlük yaşamımızda önemli bir rol oynamaktadır. Korku, insan varoluşunun ve sosyal etkileşimin temel bir parçasıdır ve her ne kadar evrensel bir duygu olarak görülse de toplumsal koşullardan etkilenmektedir (Sik, 2020, s. 512). Schmitz ve Eckert’a (2022, s. 276, 277) göre toplum, yapıları ve mekanizmaları aracılığıyla korkuyu aktif olarak üretir ve şekillendirir. Korku da, kimlikle

ilgili korkular, sınıfa özgü korkular ve çağdaş korkulara odaklanan anlatılar üzerinden özneleri, sınıfları ve söylemleri şekillendirerek, toplumun yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Bireylerin korkuları toplumsal anlamda işlevsel olabilir ve korkunun potansiyel işlevsel etkilerini de genel bir korku sosyolojisi perspektifinden araştırmamız gerekir. Bu bağlamda, korkuya ilişkin sosyolojik bakış açısı, korkuları basitçe patolojik olarak etiketleyip bireylere atfetmek yerine toplumsal bağlamlarda ortaya çıktıkları kabulü ile toplumsal kökenlerini, dinamiklerini ve çıkarımlarını keşfetmeye odaklanmalıdır.

2.2.1.2 Umut

De Sena'nın (2024, s. 31) ifadesi ile “Umut boş ve gerçek dışı bir rüya/hayal değildir; ızdırap ve korkuya karşı uyanıkken görülen, yoğun, berrak ve bazen de tatsız bir rüyadır.” Umut, hedeflenen ve elde edilmek istenen bir şeyin ulaşılabilir olduğuna dair inanç duyulduğunda ortaya çıkan bir duygudur. Geleceğe yöneliktir ve insanların hayatlarını daha iyiye doğru değiştirmek üzere harekete geçmesini sağlayarak toplumsal değişimlere olanak tanır.

“İyimserlik, eylemin gücüne olan inanç ve ihtiyaç duyulan kaynaklar” olmak üzere umudu oluşturan üç önemli boyut söz konusudur (Polo, 1998; akt. De Sena, 2024, s. 31). Umut, mevcut duruma razı olup olanla yetinmek yerine daha iyi bir geleceğin mümkün olduğuna inanmayı içerir. Ancak bu, hayal kurmaktan ibaret olan pasif bir inanç değildir ve insan eyleminin geleceği şekillendireceğine inanılır. Umut edilen geleceğe ulaşmak için bazı araçlara ihtiyaç duyulur ama genellikle bu kaynaklar eksiktir. Yine de daha iyi bir gelecek için onu sadece istemek yerine çaba sarf edilir. “Sadece birey umutla yaşamaz. Milletler ve sosyal sınıflar umut, inanç ve metanetle yaşarlar” diyen Fromm (1970, s. 22), umudun sadece kişisel bir duygu olmadığını, toplumlar için de önem taşıdığını vurgulamaktadır. Geleceğin daha iyi olabileceğine duyulan inancı içeren umut, kolektif bir varoluş gücüdür ve zorluklara karşı dayanıklılık sağlar.

21. yüzyılın çoklu krizlerinin neden olduğu endişe ve güvensizlik duyguları sebebi ile gelecek umut ile hayal edilmek yerine korku ve kaygı yaratmaktadır ancak iyi bir geleceğe yönelik umudun azalması ve onun bir kaygı unsuru olması hali şimdiki zamana özgü bir durum değildir (Tutton, 2023, s. 439). 1980’lerde, nükleer savaş tehdidinin gençler üzerindeki duygusal etkilerini araştıran çalışmalar (bkz. Beardslee, 1986; Hanley ve Christie, 1988) bu durumun gençlerde geleceksizlik ve çaresizlik duygusu yarattığını açığa çıkarmıştır. Geleceğe dair plan yapmanın anlamsız bulunduğu bu dönemde

gençlerin, değişim yaratabilecekleri umuduna sahip olmadığı için anı yaşamaya yönelmiş olduğu vurgulanmıştır.

Bireylerin istek, hedef ve beklentilerinin bir gün gerçekleşebileceğine dair duyduğu inançları ve iyi bir geleceğe yönelik umutları kaybaldığında, bu kişiler gelecek hakkında hayal kurmayı, plan yapmayı ve onun için çaba sarf etmeyi bırakabilir. Dolayısıyla, umudunu kaybetmiş kişilerin “bir geleceği olmadığı” düşünülebilir (Sand, 2019, s. 102) ve bu durum, toplumsal düzeyde pasifleşme ya da umutsuzluk döngüsüne yol açarak toplumun geleceğini de etkileyebilir.

Tutton’a göre (2023, s. 449) “Geleceksizlik hissi sosyal olarak üretilir ve geri alınabilir.” Geleceksizlik hissine, ekonomik belirsizlikler, siyasal baskılar, güvensizlik ve toplumda hissedilen eşitsizlik gibi toplumsal yapı ve süreçler sebep olmaktadır. Ancak, bu duyguyu yaratan toplumsal koşulların dönüşümü ile bireylerin yeniden umutlu hissetmesi ve iyi bir gelecek hayaline sahip olması mümkündür.

2.2.1.3 Aidiyet

Fenster’a (2005, s. 253, 254) göre “aidiyet duygusu hafızayla ilişkilidir” ve bu nedenle anılar ve hatıralar aidiyet hissinin gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Hissedilen aidiyet, değişen yaşam alanları ile birlikte kısa süreli olabileceği gibi çocukluk deneyimleri gibi geçmiş yaşam anılarını barındıran duygusal hafıza tarafından beslenip uzun süreli de olabilir. Aidiyetin bir boyutu tamamen bireyseldir ve kişilerin anlamlı bulduğu mekân ve insan ilişkilerine ve onlarla kurduğu bağlara dayanır. Ancak, kişisel aidiyetlerin yanı sıra bir grubun ortak tarih, ritüel ve simgeleri gibi ortak anılarına ve hafızasına dayanan kolektif aidiyetten söz etmek de mümkündür. Tovi Fenster ayrıca “aidiyetin sınırları”ndan ve onların hâkim olan güçler tarafından nasıl belirlendiğinden bahseder. Toplum içinde kimin “öteki” olduğunu belirleyen bu sınırlar, genellikle etnik köken, din, dil, sosyoekonomik sınıf ve cinsiyet kimliği gibi farklılıklar üzerinden çizilir ve ayrımcılığın temelini oluşturur. Ayrıca kişilerin, yaşadıkları yer hakkındaki karar alma süreçlerine dâhil olması, oraya yönelik aidiyet duygularını güçlendiren bir etkidir.

Göçmenlerin ait hissetme deneyimlerini şekillendiren duygulara ve bu süreçte verdikleri duygusal ödünlere odaklanmak, onların uyum ve çoklu aidiyet deneyimlerini daha derinlemesine anlamamızı yardımcı olacaktır (Mas Giralt, 2015, s. 3). Göçmenlerin, göç ettikleri yere aidiyet geliştirme sürecinde memleket özlemi gibi bazı duyguları bastırıp bazılarını da güçlendirme yoluyla duygusal bir denge kurmaya çalışırken çeşitli duygusal

abalar gsterip birtakım duygusal fedakrlıklarda bulunması gerekebilmektedir. Bu nedenle, gmenlerin duygularının ve duygusal uyum stratejilerinin incelenmesi, g deneyimlerinin ve bu süreçte, gnderen ve alan toplumlara ynelik aynı anda hissedilen aidiyetliklerin nasıl geliştiğinin daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olacaktır. Aidiyetin duygusal boyutuna odaklanmak, bireylerin ya da grupların toplumsal üyeliklerini nasıl tanımladıklarına ynelik anlayışımıza, dolayısıyla da “toplumsal uyumun dinamiklerini (dhl olma ve dışlanma deneyimlerini)” (Mas Giralt, 2015, s. 4) daha iyi anlamamıza katkı sunacaktır.

G edilen topluma ynelik bir ait olma duygusu geliştirmenin yanı sıra gmenlerin, yaşadıkları toplumda “teki” olduklarına dair var olan sosyal hatırlatmalar sebebi ile hayatlarının bazı alanlarında “kalıcı bir aidiyetsizlik hissi” deneyimlemeleri de mümkündür (Mas Giralt, 2015, s. 7). Kken lkelerinin sorulması ya da aksanlarının fark edilmesi, o topluma tam olarak ait olmadıkları mesajını vererek gmenlerin, tam bir uyum sağlayamadıklarını içselleştirmelerine ve çelişkili ve parçalı bir aidiyet geliştirmelerine sebep olabilecektir.

2.2.1.4 Mutluluk

Zygmunt Bauman mutluluğun, istikrar, dayanıklılık ve zorlayıcı gten yoksun olduğu için sosyolojik anlamda bir “toplumsal olgu” olmadığını ifade etmektedir (Jacobsen, 2014, s. 87). Bauman’a gre mutluluk yerine “mutluluk arayışı” ve ona ulaşmakla ilişkilendirilen nesnelerin seçimi, sosyolojik odaklanmayı hak eden toplumsal gerçeklerdir. Mutluluk arayışı genellikle yabancılaşma veya dışlanma gibi mutsuzluk, tatminsizlik ve yoksunluk durumundan kaynaklanır ve bu arayışın sistematik olarak nasıl engellendiğini ve toplumsal deneyimleri nasıl şekillendirdiğini incelemek sosyolojinin amacının merkezinde yer almaktadır.

Mutluluk, insan varoluşunun temel amacı olarak sunulur ve çeşitli sosyal gstergelerle llr. Bu gstergeler farklı grupların mutluluk seviyelerini belirlemeye çalışır ve “ne tür insanların daha mutlu olduğunu” gstererek (Ahmed, 2016, s. 16) bireyleri, mutluluk nedeni olarak grlen şeylere bir ynlendirme sz konusudur. Mutluluk, geleceğe dair bir beklenti yaratır ve insanların neye değer verdiğini ve nasıl bir hayat yaşamak istediğini etkiler. Ahmed’e (2016, s. 49) gre mutluluk vaadi, “izlediğimiz yolların bizi oraya gtrecekėi vaadidir” ve belirli değerler, adetler veya nesneler aracılığıyla, bir şeyleri yaptığımızda ya da bir şeylere sahip olduğumuzda mutluluğun elde edilebilecekėini ima

eder. Bu vaat, bireyleri belli şeylere çekerek belirli bir yaşam tarzını teşvik eder ve böylece toplumsal yapıların şekillenmesine katkıda bulunur.

Mutluluğu, sosyalliğin mutluluğundan ziyade bir sosyallik biçimi olarak ele aldığını ifade ettiği Sosyalleştirici Mutluluk (Sociable Happiness) isimli makalesinde Sara Ahmed (2008, s. 12), “Mutluluk yollarını analiz ederek duygular, mekân ve toplum hakkında çok şey öğreniriz” vurgusunu yapmaktadır. Ona göre mutluluk, bir araçtan ziyade nihai bir hedef veya amaçtır ve nesneler veya eylemler, hayal edilen mutluluğa yol açtığına inanıldığında değer kazanır. Mutluluk nesnelerde bulunmaz, ancak nesnelerle algılanan bağlantıları aracılığıyla vaat edilir. Bir diğer ifade ile mutluluğun kendisi nesnelerde veya eylemlerde içsel değildir; geleceğe yönelik bir projeksiyondur ve belirli şeyler yapıldığında peşinden mutluluğun geleceğini ifade eden "mutluluk vaadi" eylemlerimizi ve arzularımızı şekillendirir. Mutluluk bizi, genellikle toplumsal yargılara dayalı olarak, iyi bir yaşam için gerekli olarak algılanan belirli nesnelere yönlendirir. Bu "mutlu" nesneler, mutluluk beklentileri taşır ve bu beklentileri karşılayamasalar bile onları nasıl deneyimlediğimizi şekillendirir. Mutluluk, genellikle kültürel olarak tanımlanmış "mutlu olaylara" bağlı, geleceğe yönelik bir beklenti olarak çerçevelenir. Mutluluk vaadi, hayatı belirli yönere yönlendirir. İnsanlar, ortak mutluluk kaynakları etrafında toplanır ve bu, grupların sosyal bağlarını güçlendirir. Aynı şeylerin mutluluk getirdiği bireyler benzer yönelimler geliştirir çünkü “genelde bizim sevdiklerimizi seven insanları severiz” (Ahmed, 2008, s. 11). Mutluluk, hoşlandığımız şeylerden hoşlanan benzer kişilerden oluşan bir topluluk yaratabilir. İnsanlar, tercihlerini paylaşan kişilerle bağ kurma eğilimindedir ve bu durum kolektif yönelimleri güçlendirir. Mutluluk, en çok başkaları ile paylaşıldığında mutlu eder ve paylaşıldıkça mutluluk veren şeyler olumlu duygusal değer kazanır ve toplumsal birer meta haline gelirler. Aynı şeylere değer veriyorsak, sosyal bir bağ oluşturabiliriz; ancak aynı şeylerle mutlu olmayan bireyler mutluluğumuz için bir tehdit oluşturur.

Hendriks (2018, s. 25) *Göçmen Mutluluğu (Migrant Happiness)* adını verdiği doktora tezinde “göçmenler göç ederek daha mutlu olurlar mı” ve “göçmenler ev sahibi ülkelerin yerli halkları kadar mutlu olurlar mı?” sorularını ele alan araştırmaların kapsamlı bir incelemesini sunmaktadır. 70.000'den fazla göçmeni içeren 44 çalışmayı inceleyerek elde edilen bulgular, “göçmenlerin önemli bir kısmının göç ederek daha mutlu olmadığını” ve “göçmenlerin genellikle yerlilerinkine benzer mutluluk seviyelerine ulaşmadığını” açığa

çıkarmıştır. Yine aynı tezde göçmenlerin en mutlu olacağı ülke türlerini araştırmak için 20 Avrupa ülkesinde iyi yönetim ve sosyal iklim gibi faktörlerin etkisine de odaklanılmıştır. Bulgular, mutluluğun hem ekonomik hem de ekonomik olmayan koşullara bağlı olduğunu, sosyal iklimin ve özellikle göçmenlere yönelik toplumsal tutumların önemli bir rol oynadığını göstermiş ve hedef ülke seçiminin önemini vurgulamıştır. Araştırmacı ayrıca, göçmenlerin sahip olduğu göç motivasyonları ve göçün sonuçları uyumlu olmadığı takdirde, göçmenlerin yüksek düzeyde öznel iyi oluğa ulaşamayabileceklerini ileri sürmektedir.

Hendriks ve Bartram (2019, s. 291) göçmenler için mutluluğun, genel nüfusunkinden farklı işlevlere sahip olduğunu ve bunun birçok nedeni olduğunu belirtmiştir. İlk olarak göçmenler, genel nüfustan farklılık göstermektedir. İkinci olarak, göç olgusunun kendisi alternatif bir mutluluk fonksiyonu üretebilir ve bu nedenle diğer unsurlar mutluluk için daha az önemli hale gelebilir çünkü göçmenlerin mutluluğu göçmen olmayanlara göre kültürel uyum ve ayrımcılık ile sosyal ve ekonomik bir ağ oluşturmak için gereken sosyal becerilere daha bağımlıdır. Üçüncü olarak, göç motivasyonları göçmenlerin mutluluğu üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir ve dördüncü olarak, memleketlerindeki koşullar göçmenlerin mutluluk seviyelerini etkilemeye devam edebilir. Yazarlar, tüm bu nedenlerle mutluluk literatüründeki çıkarımların, bu farklılaşmış grup için mutluluğun işlevlerini açıklayamayabileceğini vurgulamışlardır.

Kişilerin göç öncesi mutluluk düzeyi, göç etme niyetlerini etkileyen önemli bir belirleyicidir (Hendriks ve Bartram, 2019, s. 294). Ülkeler arasında mutluluk oranlarındaki önemli farklılıklar, yurtdışına taşınmanın birçok insana daha mutlu bir yaşam sürme şansı tanıdığına işaret etmektedir ve güvenliklerini sağlamak amacıyla yer değiştiren mülteciler hariç, göçmenler genellikle kendilerinin veya ailelerinin mutluluğunu artırmak için yer değiştirmektedirler (Hendriks vd., 2018, s. 45). Gönüllü göçmenler, göç sonrasında ailelerinin ve kendi refahlarının iyileşeceğine inanırlar; ancak, bazı göçmenler göç ettikten sonra hayal ettikleri mutluluğu yakalayamazlar çünkü göç, özellikle sosyallik ve saygınlık ihtiyaçlarıyla ilgili olmak üzere önemli maliyetler içermektedir. Göçmenler, arkadaşlarından ve ailelerinden ayrılma, ev sahibi ülkede toplumsal dışlanma ve dilsel ve kültürel engeller gibi göçün tipik sosyal maliyetleri sonucunda genellikle sosyal izolasyon, yalnızlık ve sosyal destek eksikliği yaşayabilmektedirler (Morosanu, 2013, s. 353).

Sara Ahmed'e (2016) göre göçmenlerden, mutsuzluklarını baskılayarak mutluluk göstermeleri beklenir ve mutluluk onlar için bir görev haline gelir. Mutluluk görevi, "iyi olandan bahsedilen" ama "iyi olmayandan bahsedilmeyen", mutsuzluk hakkında konuşulmayan bir görevdir. Göçmenlerden olumlu bir göç hikâyesi sunmaları, çokkültürlü çevrelerinde kuramadıkları bağlardan ve maruz kaldıkları ırkçılıktan söz etmemeleri beklenir. Mutluluk, bireyler için "bir haktan ziyade sorumluluk" olarak görülür; bireyler başkalarının mutluluğunu artırmak için mutlu olmalıdır. Başkalarını mutlu etmek için mutlu olmalıyız. Mutluluk, bireysel ve aynı zamanda sosyal bir beklenti olarak şekillenir. Bize dayatılan taleplere uyum sağlamanın bir aracı olabilir; "Hem bir 'hoşnut etme veya memnun kılma eylemi' hem de bir 'razı olma eylemi' anlamına gelebilir" (Ahmed, 2016, s. 281).

2.2.1.5 Güven

Dinesen (2012, s. 495, 508), toplumsal güven düzeyinin düşük olduğu Türkiye, Polonya ve İtalya'dan, yüksek güvene sahip Kuzey Avrupa ülkelerine göç edildiğinde göçmenlerin güven düzeylerinin ev sahibi ülkeye uyum sağladığı sonucuna ulaşmıştır ve bu sonucun, göçmenlerin güveninin değişmeden kaldığını gösteren ABD'de yapılmış çalışmalar ile çeliştiğini vurgulamıştır. Bu iki farklı sonuç için ülkedeki toplumsal homojenlik ve göçmenlerin kurumsal adalet deneyimlerinin, onların güven gelişiminde etkili olabileceği açıklamasını sunmuştur. Etnik açıdan homojen olmayan Amerika gibi toplumlarda göçmenlerin kendi köken kültürlerinin norm ve değerlerine daha sıkı tutunmaları olasıdır. Daha homojen bir toplumsal yapıya sahip Kuzey Avrupa toplumlarında ise göçmenler, baskın sosyal normlardan daha kolay etkilenebilmektedir. Buna ek olarak, Dinesen'e göre kuzey ülkelerinde göçmenlerin kurumlara duyduğu güven de toplumsal güvenlerini olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Düşük güven düzeylerinin olduğu toplumlardan göç eden göçmenler, her ne kadar köken ülkelerinin kültürel mirası sebebi ile gittikleri yüksek toplumsal güven düzeyine sahip ülkelerdeki yerel halkın güven seviyesine tam olarak erişemeseler de, daha fazla güvenir hale gelip oraya uyum sağlamaktadırlar (Dinesen & Hooghe, 2010, s. 720). Ancak yine de, göçmenlerin düşük genelleştirilmiş güven düzeyleri, ev sahibi ülkedeki genel toplumsal güveni zayıflatabilir ve bu da demokrasinin işleyişini zorlaştırabilir.

Sosyal güven, "ekonomik büyüme, hukukun üstünlüğü ve genel yönetim kalitesi, yolsuzluk, eğitim, şiddet suçlarının boyutu ve öznel refah" gibi birçok diğer toplumsal ve

ekonomik çıktıyla yakından ilişkilidir ve bu nedenle de taşıdığı önem bireyler arası ilişkiler boyutunun ötesindedir (Bjørnskov, 2008, s. 271). Ancak araştırmalar, Türkiye'de kişilerarası sosyal güvenin düşük olduğunu, kişilerin genel olarak birbirlerine güvenmediğini göstermektedir (bkz. Aytaç vd., 2017; Eşki-Uğuz vd., 2011; Esmer, 2012). Esmer'in (2012, s. 23) ifadesi ile dile getirecek olursak: "Türkiye, dünyada kişilerarası güven düzeyinin en düşük olduğu ülkelerden biri ve bu durum bütün coğrafi bölgeler ve bütün sosyo-demografik kesimler için geçerli." Sosyal güvende hissetme hali toplumsal cinsiyet ve mekânla ilişkilidir ve kadınlarla şehirde yaşayan bireyler, diğer insanlara daha az güven duyma eğilimindedir (Aytaç vd., 2017, s. 20).

Bjørnskov'un (2008, s. 279) çalışması, sosyal güveni en çok etkileyen faktörlerin, toplumda sosyal bölünmeye de sebebiyet veren gelir eşitsizliği ve siyasi çeşitlilik olduğunu göstermiştir ve buna göre, sosyal ayrışmanın olduğu toplumlarda bireyler, diğerlerine güven duyma konusunda daha temkinli davranma eğilimindedir.

Kişiler yaşadıkları toplumun, o toplumun kurumlarının ve toplumdaki diğer bireylerin güvenilir olup olmadığına dair değerlendirmelerde bulunurlar ve hissedilen güven duygusu, kişilerin çevrelerine dair güncel değerlendirmelerinin bir sonucudur ve dış dünyadaki değişimlere bağlı olarak artabilir veya azalabilir (Newton, 2001, s. 203). Örneğin, ekonomik kriz ya da siyasi skandalların yaşandığı bir ülkede toplumdaki güven seviyesi düşebilir ve ülkede her şey yolunda gittiği zamanlarda ise kişilerin kurumlara ve birbirlerine duyduğu güven artabilir. Buna göre, kurumlara yönelik düşük güven, siyasi sistemde bir şeylerin kötü işlediğinin düşünüldüğünü göstermektedir.

Eşki-Uğuz ve arkadaşları (2011) yaptıkları çalışmada Türkiye'deki toplumsal ve kurumsal güveni ele almış ve Türk toplumunun genel güven düzeyinin düşük olduğu sonucuna varmışlardır. Belirttikleri üzere, Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey, 2007) verilerine göre insanlara güvenilebileceğini düşünen kişilerin oranı Norveç ve İsveç'te sırasıyla %74,2 ve %68 iken kendi çalışmaları, Türkiye'deki bu oranın %14,7 olduğunu göstermiştir. Yazarlar, Türkiye'deki kurumlara yönelik güvenin de yüksek olmadığını ifade etmişlerdir. Geniş toplumsal çevreye karşı belirgin bir güven eksikliği olan Türk toplumunda bireylerin aile üyeleri (%86,5) ile akrabalarına (%49) daha fazla güven duyduğu ve yardıma ihtiyaç duymaları halinde komşularından yardım talep edebileceği de araştırmanın diğer sonuçlarındandır. Türkiye'deki sosyal ağların yapısı incelendiğinde bireylerin yakın çevreleriyle sınırlı ve homojen nitelikte ağlara sahip

oldukları görülmüştür ve bunun da sosyal sermayeden elde edilen faydaları sınırlandıracağı yorumu yapılmıştır.

2.2.1.6 Suçluluk

Suçluluk, kişilerarası etkileşimlerde ortaya çıkan ve sosyal bağları güçlendiren bir faktör ve ilişkilerdeki duygusal eşitsizlikleri dengelemek ya da iletişimde bulunulan kişiler üzerinde etki kurmak için kullanılan bir mekanizma olarak açıklanmaktadır. Baumeister vd. (1994, s. 243) insanların suçluluk duygusunu “yaptıkları yanlışlardan dolayı özür dilemek, sempati göstermek, başkalarını manipüle etmek, cinselliği reddetmek, çocukları terbiye etmek, özdenetimi güçlendirmek” gibi nedenlerle kullandıklarını ve suçluluk hissettireceği için bazı eylemleri gerçekleştirmekten kaçındıklarını ya da kendilerini suçlu hissetmekten kurtaracağını düşündükleri için belirli eylemlerde bulunduklarını ifade ediyor. Yazarlar, suçluluğun kişilerarası boyutunu vurguladıkları makalelerinde, insanların hangi durumlarda suçlu hissettiğini ve bu duygunun ya da ondan kaçınma isteğinin, onları ne yapmaya yönelttiğini ele almaktadır. Suçluluk duygusu, empati duyma ya da sosyal dışlanma kaygısı ile uzak ve zayıf ilişkilere kıyasla yakın ilişkilerde daha yaygın ve güçlü olarak ortaya çıkar ve ilişkiyi iyileştirici bir etkiye sahiptir. Kişiler, başkalarının, özellikle yakın ilişki içerisinde oldukları kişilerin, acı çektiğini gördüğünde diğerinin acısını empatik bir yerden hisseder. Buna ek olarak kişilerin, karşıdakinin hissettiği acıdan kendini sorumlu hissetmesi suçluluk duygusunu ortaya çıkarır. Empatinin yanı sıra aidiyet de önemli bir duygusal tepki kaynağıdır. Kişiler, yakın ilişkilerinde sosyal dışlanma tehdidiyle karşılaştıklarında kaygı hissederler. Bu reddedilme ve ilişkinin kaybı olasılığı, kendi yaptıkları bir hatanın sonucu olarak ortaya çıktığında suçluluk duygusu olarak kendini gösterebilir. Her ne kadar suçluluk, ilişkileri güçlendirmenin yanı sıra bazen onlara zarar veriyor olsa da, suçluluğun sosyal bağları güçlendiren üç temel işlevi vardır: İlişkiyi güçlendiren davranışları teşvik etmek, kişilerin istediklerini elde etmek için başkalarını etkilemesi ve ilişkilerde duygusal eşitliği sağlamak (Baumeister vd., 1994, s. 247). İnsanlar iletişim içerisinde oldukları kişileri incittikleri, onları ihmal ettikleri veya onların beklentilerini karşılayamadıkları için suçluluk hissettiklerinde, bu duygudan kaçınmak ve ilişkiyi sürdürmek ve güçlendirmek için genellikle davranışlarını değiştirirler. Suçluluk duygusu, nispeten güçsüz bireylerin bile istediklerini elde etmesine olanak tanıyan bir etkileşim aracıdır. Bir kişi, diğerine onun eylemlerinin sonucu olarak acı çektiğini ifade ettiğinde bu durum karşısındaki kişide suçluluk uyandırabilir ve suçluluk hisseden kişi bu duygudan kaçınmak için karşı

tarafın isteğini yerine getirir. Ancak, kişiler suçluluğun manipülatif ya da haksız bir şekilde kullanıldığını hissederse, bu durum öfke yaratabilir ve ilişkiye zarar verebilir. Suçluluk, ilişkilerde duygusal eşitliği yeniden sağlama potansiyeline sahiptir. Bir yanlış davranışın ardından mağdur olan kişi acı çekerken, suçluluk hisseden kişi bu acıyı paylaşır ve böylece olumsuz duygular dengelenir. Bu duygusal uyum, iletişimi geliştirir ve ilişkide daha fazla tatmin sağlar. Ayrıca, suçluluk hisseden kişinin bu duyguyu ifade etmesi, karşısındaki kişiyi önemseydiğini ve ilişkiye olan bağlılığını gösterir ve bu durum, gelecekte karşısındaki kişiye daha iyi davranma sözü olarak da algılanabilir ve mağdur olan tarafı rahatlatır. Bunlara ek olarak eşitlik teorisine göre, adil ve girdilerle orantılı olmadığı düşünülen sonuçlar sebebi ile dengenin bozulması da duygusal rahatsızlık yaratır. Negatif eşitsizlik olarak ifade edilen, hak ettiğinden daha azını almak, kırgınlık, kıskançlık ve öfke gibi duygulara yol açarken, pozitif eşitsizlik yani hak edilenden daha fazlasını almak, özellikle başkalarının hak ettiklerinden daha azını almış olduğu durumlarda, suçluluk duygusuna neden olur. Eşitsizlikle ilgili hissedilen suçluluk, özellikle ilişkilerde, orantısız bir şekilde fayda sağlamanın başkalarına zarar vermekle benzer şeyler hissettirmesinden kaynaklanır. Bireylerin, başkaları zarar görürken ya da hayatını kaybederken kendilerinin hayatta kalmasından dolayı suçluluk hissetmesi durumu, “hayatta kalan suçluluğu (survivor’s guilt)” olarak ifade edilir (Baumeister vd., 1994, s. 251). Buna benzer bir şekilde, kendileri bu duruma sebep olabilecek herhangi bir şey yapmamış olsa dahi bireylerin, kendi sahip olduğu avantajları başkalarının dezavantajlarıyla kıyaslaması sonucu hissettikleri duygu da hayatta kalan suçluluğu olarak ele alınabilir. Hissedilen bu suçluluk, belirli bir eyleme değil sosyal bağlara dayalı bir duygudur ve kişinin aile üyeleri ya da arkadaşları gibi önemseydiği diğer kişilere kıyasla kendi lehine olan eşitsizlikler konusunda suçluluk hissetmesini ifade eder. İnsanlar, başkalarının yaşadığı talihsizliklere ortak olmadıklarında suçluluk hissedebilir. Örneğin, iş arkadaşları işten çıkarıldığında, bu durum geride kalan çalışanlarda suçluluk duygusu yaratabilir. Baumeister ve arkadaşlarının (1994, s. 261) ifadesi ile “İnsanlar başkalarını incittiklerinde, ihmal ettiklerinde veya hayal kırıklığına uğrattıklarında ve başkalarına karşı haksız yere veya başkalarının pahasına fayda sağladıklarında suçluluk duyuyor gibi görünüyorlar. Birbirlerinin refahı için karşılıklı endişe duyma beklentilerine dayanan toplumsal ilişkiler, suçluluk duygusuna neden olmakta özellikle önemlidir” ve bu nedenle suçluluk, özellikle belirli ilişki türlerinde daha sık görülmektedir.

Verilerini, Avustralya'da yaşayan yetişkin göçmen çocuklar ile onların İtalya'daki yaşlanan ebeveynlerine odaklanan iki önemli araştırma projesinden aldığını ifade ettiği makalesinde Baldassar (2015, s. 81), kişilerarası bağlar ve sosyal ilişkilerden kaynaklanan bir olgu olan suçluluğun motive edici bir duygu olarak göç sürecindeki rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Baldassar'a göre aile ilişkilerinde suçluluğa sebep olan tek faktör göç değildir ve bu nedenle bir göç hikâyesine sahip olmadığında aile hayatının doğal olarak uyum içerdiğini söylemek doğru olmayacaktır; ancak bu makalesinde araştırmacı göçün aile ilişkilerini nasıl etkilediğini ve suçluluk duygusunu nasıl tetiklediğini incelemektedir. Bulgularının, Baumeister vd. (1994) tarafından ifade edilen suçluluğun üç işlevini -"ilişki geliştirici, başkaları üzerinde etki kurma aracı ve ilişkilerdeki eşitsizlikleri hafifletme mekanizması"- doğruladığını belirtir. Araştırmacı, her iki projenin verilerinin de suçluluk duygusunun, göç sürecinin merkezinde yer alan bir duygu olduğunu gösterdiğine işaret edip ulusötesi duygusal alanların ve kültür tarafından belirlenen yükümlülük kavramlarının göçmenler ve memleketlerindeki akrabaları tarafından nasıl sürdürüldüğüne yönelik açıklamalar sunmaktadır. Yazar, göçmenlerin ülkeleri ile bağlarını sürdürmelerinin başlıca nedenlerinden birinin, çoğu zaman vatan özlemiyle birlikte gelen suçluluk duygusu olduğunu ifade ediyor ve göçün özellikle yaşlı ebeveynlere bakım verme yükümlülükleriyle ilgili olarak göçmenler için ahlaki bir ikilem yarattığını öne sürüyor. Coğrafi mesafe nedeniyle memleketteki ebeveynlerinin bakım beklentilerini karşılamakta zorlanan göçmenler, bu durum sebebiyle suçluluk hisseder ve ahlaki yükümlülüklerini yerine getirmek adına sanal ortamda iletişim kurma ve varlıklarını hissettirme çabası içerisine girer. Hissedilen suçluluk, göçmenlerin uzaktan iletişimde kalma çabalarına güçlü bir motivasyon sağlar ve uzaktan bakım ve fiziksel mesafelere rağmen bir arada olma hissi, telefon, e-posta, mesajlaşma, görüntülü görüşmeler ve hediyeler gibi çeşitli teknolojiler ve araçlar aracılığıyla sağlanır. Suçluluk duygusu, ulusötesi ailelerde ve özellikle de yaşam tarzı ve nitelikli göçmenlerde karşılaşılan baskın bir duygudur ve bu duygu, bazen bireysel özerklik pahasına da olsa, toplumsal ilişkileri güçlendirmeye yardımcı olan önemli bir faktördür. Göç, özellikle çocukların göç kararı ebeveynlerini mutsuz ettiği durumlarda, göç edenlerde dışlanma kaygılarını artırabilir. Bu durum, göçmenlerde suçluluk duygularını tetikleyerek, sosyal bağlarını ve memleketlerindeki akrabalarına ve topluluklarına olan bağlılıklarını güçlendirmek için ulusötesi bakım sorumluluklarına daha duyarlı olmalarına neden olabilir. Baldassar (2015 kendi projelerinin verileri

üzerinden, Baumeister ve arkadaşlarının (1994) suçluluğun üçüncü işlevi olarak sunduğu *ilişkilerde duygusal eşitliği sağlamak* ile ilgili olarak ulusötesi aile ilişkilerini açıklamaya yönelik önemli katkılarda bulunmuştur. Bu işleve göre, suçluluk duygusu, ilişkide bağlılığı ve yakınlığı güçlendiren bir işaret olarak değerlendirilebilir ve bir taraf haksızlığa uğradığını düşünüyorken, diğer taraf bunun için suçluluk hissettiğinde, bu hisler duygusal bir denge oluşmasını sağlayabilir. Ulusötesi ailelerde üzücü haberlerin gizlenmesi, paylaşılmaktan kaçınılması sık karşılaşılan bir durumdur ve Baldassar’a göre bu durum, iletişimde duygusal dengeyi sürdürmekle ilgili bir konudur. Göçmenlerin sıkıntılarını paylaşmaması, karşılıklılık yükümlülüğünü engelleyerek, uzaktaki akraba ve arkadaşları bu tür sorumluluklardan kurtarır ve onları fiziksel olarak destek sağlayamamanın getirdiği suçluluk duygusundan korumayı amaçlar. Ulusötesi ailelerde kötü bir haber alındığında hissedilen duygu, karşıdakine duygusal ve fiili destek sunmak için fiziksel olarak bir arada bulunamamaktan kaynaklanan bir suçluluktur. Dolayısıyla, üzücü haberlerin alışverişinden kaçınma uygulaması, Baldassar (2015, s. 85) tarafından “uzaktaki sevdiklerini ihtiyaç zamanlarında orada olma zorunluluğu duygusu olarak ortaya çıkan uzun mesafeli ilişkilerin suçluluğundan korumanın bir yolu” olarak yorumlanmıştır. Ancak bu uygulama, ilişkiler için bazı riskler de taşımaktadır. Aile üyeleri, kendilerinden bilgi saklandığında dışlanmış hissedebilir ve bu durum da aile bağlarını ve aidiyet duygusunu zayıflatabilir. Suçluluk duygusundan korunmuş olan bireyler, bir yandan yükümlülüklerden kurtulurken, diğer yandan karşılıklı ilişkilerin dışına itilmiş hissederek “bir tür sosyal ölüm” yaşayabilir. Dolayısıyla suçluluk, ulusötesi ailelerde bir yandan kişilerarası bağları ve iletişimi güçlendirirken diğer yandan da dışlanma hissi yaratabilen çift yönlü bir etki gösterir. Göçmenler, sevdikleri ile bir arada olmamanın yarattığı suçluluk duygusunu telafi etmek için önemli miktarda para, zaman ve çaba harcayarak ulusötesi bağlantılarını sürdürmeye ve pahalı memleket ziyaretleri yapmaya yönelirler. Bu durum, “başarılı” bir göçmen olma arzusu ile de ilgilidir çünkü anavatana yapılan ziyaretlerin eksikliği başarısız bir göçmen olma hissi yaratır. Ayrıca, suçlulukla bağlantılı nostalji ve memleket özlemi, göçmenlerde memlekete dönme isteğini artırır ve bu özlemin ancak memleket ziyaretiyle hafifletilebileceği düşünülür. Diğer yandan, bakım verme etkileşimleri, bu kişilere duyulan sevgi ve ilgi duygularından çok, davranışları ve davranışın nasıl yorumlandığını yöneten güçlü kültürel normlara ve beklentilere uymamanın yaratacağı suçluluk veya utanç duygusundan kaçınma arzusuyla gerçekleştirilebilir. Fiziksel olarak yanlarında olup ebeveynlere bakım sağlama gibi

kültürel yükümlülükleri yerine getirememenin sebep olduğu suçluluk duygusu, ulusötesi bakım çabalarını tetikler. Ayrıca, toplumsal beklentileri karşılayamamak sebebi ile toplumun gözünde “iyi” bir topluluk üyesi olmamak, ailenin itibarına zarar verebileceği için utanç duygusuna neden olabilir. Yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu istenilen zaman ve sıklıkta iletişim kurabilme imkânı, ulusötesi ilişkilerde temas halinde kalmamak için her türlü gerekçeyi ortadan kaldırmaktadır. Bu şartlarda geride kalan aile üyeleri ve tanıdıklar ile iletişimde kalmamak “kötü bakım verme veya kötü akraba davranışı” olarak yorumlanabilir ve potansiyel bir suçluluk kaynağıdır (Baldassar, 2015, s. 87-88).

2.2.1.7 Kolektif duygular

Bir duyguyu birey olarak hissetmekten ziyade ilgili grubun bir üyesi olarak hissetmek, o duyguyu hissetmenin kolektif biçimidir. Kolektif olarak “paylaşılan duygu, kolektif bir kaygıya sahip bireysel grup üyelerinin, grubun üyeleriyle aynı nesne hakkında olağanüstü derecede benzer bir şekilde birlikte hissettikleri, diğer grup üyelerinin de aynı şeyi hissettiğinin farkında oldukları bir duygudur.” (Salmela, 2014, s. 72). Çağdaş toplumsal yaşamda kolektif duygular, kolektif olarak ortaya çıkan ve aynı anda çok sayıda birey tarafından paylaşılan duygulardır ve von Scheve ve Salmela’ya (2014, xv) göre bu duygular; paylaşılan inançlar ve değerler, grup aidiyetleri, medya, politika ve kültürel uygulamalar aracılığıyla kolektif olarak şekillenir.

Kolektif duyguların temelinde “ortak bir adanmışlık (a joint commitment)” yatmaktadır (Gilbert, 2002, s. 125). Kolektif duyguların ortaya çıkışında “paylaşılan inançlar, normlar ve değerler ile grup kimliği ve aidiyet duygusu” da önemli bir rol oynar (von Scheve & Salmela, 2014, s. xv). Bu duygular grupları ve bireyleri etkiler, toplu eylemi yönlendirir, dayanışmayı teşvik eder ve inançları, arzuları ve değerleri şekillendirir. Kolektif duygular genellikle fiziksel bir aradalıklarda ortaya çıkar; ancak, medya teknolojileri gibi teknolojiler, fiziksel yakınlık olmadan da toplu duyguların ortaya çıkmasını sağlar (von Scheve & Salmela, 2014, s. xvi).

von Scheve ve Salmela’nın (2014, s. xv) ifadesi ile Durkheim’a göre “ kolektif duygular bir topluluğun sosyal olarak paylaşılan inanç ve değerlerine duygusal anlamlar aşıl原因arak bu değerleri günlük sıradan etkileşimde, anlık ritüel bağlamının çok ötesinde belirgin hale getirir.” Diğer bir deyişle kolektif duygular bir toplumun ortak inanç ve değerlerini daha güçlü ve anlamlı hale getirir ve ritüeller sırasında hissedilen duygular yalnızca o anki özel

bağlamda kalmayıp topluluğun ortak değer ve inançlarına duygusal bir derinlik katar. Böylece o değerlerin ve inançların günlük yaşamın sıradan etkileşimlerinde daha görünür, etkili ve önemli olmasını sağlar.

Paylaşılan duygular, zayıf ve güçlü kolektif kaygılar olmak üzere ikiye ayrılabilir (Salmela, 2014, s. 73). Güçlü anlamda kolektif duygular, ortak hedef, değer ve normlara bağlılık ile şekillenir ve gerçek bir "biz" deneyimi yaratır. Örneğin, bu bağlamda kolektif suçluluk, herhangi bir eylem için değil, "bizim eylemimiz" olarak tanımlanan bir eylem için hissedilir. Zayıf anlamda ise bireyler benzer kaygılar paylaşabilir; ancak bu kaygılar kolektif olarak kabul edilmiş bir ethos'tan yoksundur ve yalnızca bireylerin toplamı olarak kalır. Güçlü kolektif duygular, ortak bir bağlılık gerektirirken, zayıf kolektif duygular yalnızca kesişen bireysel kaygılardan doğar.

Dayanışma, "benzer bireylerin etkileşim ritüelleri sırasında deneyimlediği yoğun kolektif duygular aracılığıyla üretilen ve pekiştirilen duygusal bir bağ"dır ve kolektif duygular "grup dayanışmasının tutkalı"dır diyen Salmela (2014, s. 55), kutlamalar için de aşağıdaki açıklamayı sunmaktadır:

"Kutlama" ortak bir hedefe duyulan ortak özlemi, hedefe veya onun alt hedefine ulaşma konusunda paylaşılan memnuniyeti ve sevinci, grupların ortak çabası ve başarısıyla ilgili paylaşılan gururu vb. içeren kolektif bir duygusal olaydır. Paylaşılan duygular ayrıca diğer gruplarla olan birçok ilişkiyi de karakterize eder. [...] Bu paylaşılan duygular grup dayanışması için önemlidir çünkü grup üyeleri "aynı gemide olma" veya "aynı kaderi paylaşma" deneyimlerini bu duygular aracılığıyla yaşarlar ve bu da üyelerin grupla özdeşleşmelerini ve ortak hedefler için hareket etme motivasyonlarını güçlendirir (Salmela, 2014, s. 74-75).

Kişiler, sosyal ağlar, kişisel kimlik veya resmi üyelik yoluyla mensubu oldukları gruplarının başarılarından gurur duyabilirler ve bu kolektif gurur, aile, kurum, ulusal ve ulusötesi topluluklarda görülebilmektedir (Sullivan, 2014, s. 267). Kolektif gurur, bir spor veya politik zaferi kutlayan bir kalabalığın ortak sevincinde belirgindir ve buradaki başarılar grubun olumlu kimliğinin bir yansıması olarak görülür. Grubun başarılarıyla gurur duymak için doğrudan katkıda bulunmak gerekmez, sadece grubu desteklemek yeterli olur. Ulusal başarılar, milliyetçi duyguları ve üstünlük anlatılarını güçlendirebilir ve bu da grup davranışlarını şekillendirebilir (Sullivan, 2014, s. 279).

2.2.1.8 Türkiye literatüründe duygu sosyolojisi

Uluslararası literatürde son yıllarda duygu sosyolojisi çalışmalarında bir artış gözlenmekte ve dergilerde duygu sosyolojisi temalı sayılar çıkartılıp bu konu ile alakalı konferanslar düzenlenmektedir. Sosyolojik çalışmalardaki bu gelişme Türkiye literatüründe aynı paralellikte gerçekleşmiyor olsa da, son yıllarda ulusal düzeyde de bu alana ilginin arttığını söylemek mümkündür. Örneğin, *Sosyoloji Divanı* dergisinin Haziran 2022 tarihli sayısı, *Duygular Sosyolojisi* temasına ayrılmıştır. Önceki yıllarda, Türkiye literatüründe duyguların daha çok psikoloji ve özellikle de eğitim psikolojisi alanında çalışılmış olduğu, duyguları sosyolojik perspektiften ele alan çalışmaların ise sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak, son yıllarda duygular, sosyolojik çalışmaların da lensine girmiştir.

Ulus Baker, 2002 yılındaki “From opinions to images: Towards a sociology of affects / Kanaatlerden imajlara: Duygular sosyolojisine doğru” isimli doktora tezinde, duyguların ve sezgilerin sosyolojisine odaklanarak bir duygu sosyolojisi önerisi sunmuştur. Modern toplumların denetim üzerine kurulu kanaat toplumları olduğunu ifade etmiş, eleştirel bir bakış açısı ile kanaat toplumunun ne olduğunu açıklayıp toplum ile siyasal gerçekliği kanaatler yerine duygular ve sezgiler temelinde değerlendirmiştir. Gündelik hayatın her alanında yer alan imajların yarattığı duygulanımların, kanaatleri belirlemedeki önemini vurgulayarak bir duygular sosyolojisi oluşturulması savını ileri sürmüş ve toplumu anlamanın, insanların eylemlerini ve bu eylemlerdeki duygudaşlığı anlamaktan geçtiğini belirtmiştir. Ulus Baker, uzun süredir üzerinde çalıştığı ve Gabriel Tarde’ın kanaatler sosyolojisinin bir eleştirisini yapan tezinin kabulünden sonraki gün yazdığı yazıda, bu süreçten geriye “sadece biraz hüznün kaldı” ifadesini kullanarak, deneyimlediği duyguyu dile getirmiştir (Baker, 2020, s. 13). Georg Simmel’in “sosyo-psikolojik tipler”ini de ele alan Baker’a (2020, s. 51) göre toplumsal tipler duygusal varlıklardır ve “toplumsal tipler birbirlerini etkileyen bireyselliklerinde esasen ‘duygulanırlar’ ve ‘duygu doğururlar’. Kendilerinde ve başkalarında bazı hisler uyandırırılar. Diğer birçok duygulanım içinden sadece biri olan ‘kanaatlerin’ sosyolojisinden, ‘duygular sosyolojisi’ olarak adlandırmayı uygun gördüğümüz şeyi katederler.”

2007 yılında yayınlanan *İnsan Duygularına Yeni Bir Yaklaşım: Duygu Sosyolojisi* isimli makalesinde Elif Yıldız, bu alana ait teori ve isimleri içeren bir literatür taraması sunmuştur. “Bireysel korkuların, gündelik yaşam içinde nasıl deneyimlendiğini anlamaya

dönük bir çaba” ile lisansüstü eğitimine devam eden yedi kadınla yapılan görüşmelerden oluşan *Eğitilmiş Kadınların Gündelik Hayatını Kuşatan Korkular* isimli çalışmada ise Gökçe Zeybek Kabakçı (2012, s. 47), “bireysel korkuların toplumsal ve kültürel kurduğu ilişkiyi” ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Care And Emotions: Gendering The Experience Of Nurses in an Oncology Department (2009) başlıklı yüksek lisans tezi ve *Caring (in) Diaspora: Aging and caring experiences of older Turkish migrants in a Swedish context* (2013) başlıklı doktora tezinde Öncel Naldemirci, Türk katılımcıların duygularını sosyolojik açıdan ele almaktadır. İkisi de “bakım”ı merkeze alan ve etnografik araştırmalar olan bu çalışmalardan ilki İstanbul’da bir onkoloji bölümünde gerçekleştirilmiş ve duygu işçiliği ile duygu yönetimi analizine odaklanmışken, ikincisinde İsveç’te yaşayan Türk göçmenler ile çalışılmış ve şefkat, merhamet ve vefa gibi duygulara odaklanılmıştır. Ancak, iki tez çalışması da İngilizce yazılmış olduğu için yapılan bu araştırmalar Türkiye’deki farklı kesimler için ulaşılabilir olamamaktadır.

Türkiye literatüründeki sınırlı sayıdaki duygu sosyolojisi çalışmalarından bir diğeri de *Orta Sınıfın Utancı: Duygu Sosyolojisi Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Toplumsal Değişme* isimli doktora tezidir (Üçer, 2020). Araştırmacının kendi ifadesi ile “1980’ler Türkiye’sinde orta sınıflarda utanma duygusunu inceleyen bu tez, serbest piyasa ekonomisine geçişle kültürde, tabakalarda ve yaşam tarzlarında gerçekleşen dönüşümün utanma duygusunu nasıl dönüştürdüğünü tartışmaktadır” (Üçer, 2020, s. 1). Verilerin, yaşam tarzı inşasında önemli bir işleve sahip oldukları düşünülen dergilerin eleştirel söylem analizi ile incelenmesi yoluyla elde edildiği bu çalışma “ideal orta sınıf öznenin ve ideal orta sınıf yaşam tarzının bileşenlerini göstererek, eskiden utanılandan utanmama ve eskiden utanılmayandan utanma çerçevesinde utanma duygusuna yol açan saiklerin dönüşümünü” göstermektedir (Üçer, 2020, s. iii).

Köse ve Güllüoğlu’nun (2022), *Çağrı merkezlerinde duygusal emek süreçlerinin analizi: Sosyolojik bir saha araştırmasının sonuçları* isimli makaleleri de Türkiye literatüründe yer alan çalışmalardan bir diğeridir. Bu çalışmada, şirket politikası gereği duygularını saklamaları ve sadece kendileri için belirlenen standart tepkileri verebilmeleri sebebi ile çağrı merkezi çalışanlarının sarf ettikleri duygusal emek merkeze alınmıştır. Bu standart hale getirilmiş iletişim yöntemleri sebebi ile çağrı merkezi çalışanlarının, yaptıkları iş ve insan iletişimlerine yabancılaştığı ve duygusuz bir şekilde işlev gösteren robotlara

dönüşerek “duygusal uyumsuzluk, stres, gerginlik, uykusuzluk ve depresyon gibi olumsuz sonuçlar” deneyimlediği vurgulanmıştır.

İbrahim Yücedağ’ın (2022) ilk bölümünü yazıp editörlüğünü yaptığı *Duygular Sosyolojisi: Sosyolojide Duyguların İzini Sürmek* isimli kitap, başka yazarların da kaleme aldığı farklı bölümler içermektedir. Kitabın arka kapağında yer alan ve kitabın yazılma amacına yönelik bir açıklama da içeren bu paragraf, toplumsal yaşamdaki duyguların rolüne yöneltlen sosyolojik lense dair bir izlenim uyandırmaktadır:

Öfke, kibir, haset, korku, aşk, nefret, sevgi, şehvet, hüzn, üzüntü... Uzunca sıralayabileceğimiz birçok duygu durumuyla karşılaşırız gündelik hayatta. Kimi zaman hakkımızda söylenen bir söz bizi üzerken, kimi zaman kazandığımız bir başarı nedeniyle kendimizle uzun uzun gurur duyarız. Bazen erkeğin ağlamasının güçsüzlük olarak tanımlandığı bazen de kadının duygusal olmasının normal karşılandığı bir toplumsal yaşam kurguları. Her ne amaç ve şekilde ortaya çıkarsa çıksın duygular etrafımızı çepeçevre saran, görünür olana kadar adeta göremediğimiz bir atmosfer gibi kuşatır bizleri. Amacımız, bu atmosferin temel dinamiklerini anlamak, duygu sosyolojisine olan ilgiyi arttırmak ve giriş metinlerinden birini ortaya koymaktır.

Türkiye’de Göçmenlerin Gündelik Hayatta Sosyal Etkileşimleri: Somali ve Cibuti Örneği isimli yüksek lisans tez çalışmasında Taşkın (2024), 7’si Cibutili ve 8’i Somalili olmak üzere toplam 15 göçmenle görüşmüştür. Saha araştırması 10 Mayıs 2024 – 10 Temmuz 2024 arasında Ankara’da gerçekleştirilen çalışma, göçmenlerin “gündelik hayatta etkileşimleri ve kültürlerarası iletişim aşamalarına odaklanılarak, grup içi ve gruplararası etkileşimler sonucu ortaya çıkan duyguları”nı anlamayı amaçlamaktadır. Taşkın’ın dramaturjik yaklaşımla ele aldığını belirttiği duygular, olumlu, uyumsuz ve olumsuz olmak üzere üç grupta verilmiştir. Türkiye’de yaşayan göçmenlerin deneyimlediği olumlu duygular sevgi, memnuniyet ve güven; uyumsuz duygular utanca karşı inkar ile ayrımcılığa karşı hissizleşme ve olumsuz duygular korku, utanç, yalnızlık, endişe, kararsızlık ve savunmasızlık olarak belirtilmiştir.

Türkiye’de duyguları sosyolojik açıdan ele almaya yönelik ilgi artmış olsa da, yine de, duyguları sosyolojik perspektiften ele alan çalışmaların sosyolojinin diğer alt alanlarına kıyasla sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak bu çalışma, hem alanda başvurulabilecek bir kaynak sunmuş olmayı hem de son dönemde ciddi bir artış gösteren yüksek vasıflı işgücü göçünü başka bir boyuttan ele alarak farklı bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

2.3 Ulusötesi Göçmenlerin Duygu Deneyimleri Üzerine Araştırmalar

Literatürdeki ulusötesi göçmenlerin duygu deneyimlerine odaklanan çalışmalardan birisi İngiltere’de yaşayıp çalışan 25 İrlandalı hemşire ile yapılan görüşmelere dayanan *Ailelerin Duygusal Alanında “Burada” ve “Orada” Gezinmek: Kadınlar, Göç ve Duyguların Yönetimi (Navigating the Emotional Terrain of Families “Here” and “There”: Women, Migration and the Management of Emotions)* isimli makaledir (Ryan, 2008). Göçü, devam eden bir yolculuk olarak ele alan ve Hochschild’ın çalışmalarından yararlanan makale, kadın göçmenlerin yalnızlık ve vatan hasreti gibi duygularını nasıl tartıştığını, tanımladığını ve yönettiğini araştırmaktadır. Ayrıca, duyguların uygun yönetimi ve gösteriminde duygu kültürünün rolüne ve duygu kültürü ile duygu gösterim kuralları ihlal edildiğinde ne olduğuna odaklanmaktadır. Louse Ryan, göç anlatılarında araştırmacının kendi kişisel duygularına yer vermesinin, evden ayrılıp yeni bir topluma taşınma hikâyelerinde yer alan çeşitli duyguların karmaşıklığını ortaya çıkarabileceği düşüncesi ile görüşmeci olarak kendi duygularına da yer vermeyi sağlayan reflexive analizi, araştırmasının ikinci amacı olarak benimsemiştir. Ryan (2008, s. 300), Hochschild’in çalışmasını, “sosyokültürel ve yapısalcı bakış açılarını duygusal tepkilerin bedensel süreçlerde nasıl köklenebileceğinin farkındalığıyla” bir araya getirdiği için yararlı bulduğunu ifade edip kendi çalışmasını, onun teorisi üzerinde temellendirdiğini belirtmiştir. Araştırmacı, duyguyu merkeze alan çalışmaların, göç deneyimine dair yeni yaklaşımlar ve anlayışlar sağlayabileceği için önemli olduğunu vurgulamıştır.

Ryan’ın (2008, s. 302) çalışmasında görüşmeler, “büyük ölçüde yapılandırılmamış ve oldukça serbest akışlı anlatılar” olarak gerçekleştirilmiştir. Kadınların neden ve nasıl İngiltere’de hemşire oldukları ile başlayan görüşmeler, kadınların, hikâyelerini evden ayrılıp yeni ülkeye varış, arkadaşlıklar ve sosyalleşme ve İrlanda ile devam eden bağlantılar gibi “önemli yaşam olayları” aracılığıyla anlatması ile devam etmiştir. Elde edilen veriler göstermiştir ki coğrafi yer değiştirme aile bağlarında bir dönüşüme yol açmış ve bazı durumlarda akrabalık bağlarını aşan yeni arkadaşlık ağları kurulmuştur. Yeni anne olanlar “kendilerini yalnız ve izole hissettiklerini” ve “kendi ailelerinin yakında olmasını özlediklerini” ifade etmişlerdir. Ancak, diğer yandan da “göçün daha iyi bir hayata yol açacağı beklentisi” göçmenlerin deneyimledikleri hakkında olumlu olma gerekliliğini hissettirmiştir. “Kendini başarılı olarak kanıtlama ihtiyacı” öfke, hayal kırıklığı ve üzüntü gibi duyguların yaşanmasına yol açmıştır. Duygu kültürü sebebi ile

göçmen kadınlar, ailelerini etkilemek istedikleri için ne kadar yalnız ve mutsuz hissettiklerini onlara iletememiştir. Görüşmecilerden birinin kız kardeşinin, İngiltere'ye taşınmasından bir yıl sonra hala ağlıyor oluşu, tepkisinin süresi ve yoğunluğu uygunsuz görüldüğü için duygu kurallarını çiğneyen bir örnek olarak sunulmuştur. “Managing Emotions of Shame (Utanç Duygusunu Yönetmek)” alt başlıklı bölümde, İrlanda’da boşanmanın yasal olmadığı yıllarda, bunun yasal olduğu İngiltere’de eşlerinden boşanan göçmen kadınlardan İrlanda’daki ailelerinin, İrlanda’nın sosyal normlarına göre hareket etmelerini beklediği ifade edilmiştir ve bu da ulusötesi aile ilişkilerinin her zaman destekleyici olmadığı, çatışmalı da olabileceğini göstermiştir (Ryan, 2008, s. 306). İrlanda’nın duygu kültürü, evli bireyler mutsuz da olsa bu durumu kabullenmeyi gerektirmektedir ve bu nedenle göçmen kadınlar, anavatanlarındaki kişilerle iyi ilişkilerini korumak için duygu gösterim kurallarına göre hareket etmiş ve kendi duygularına yabancılaşarak boşandıklarını arkadaş ve akraba çevrelerinden saklama yolu ile büyük bir duygu kontrolü gerçekleştirmiştir. Bu da göstermiştir ki göçmen kadınlar, davranış ve yaşam tercihlerini, ailelerinin beklentisine göre şekillendirip ailelerini utandırmama gibi psikolojik baskılarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durum da bir takım duygusal zorluklar yaşamalarına ancak eleştirilme ve reddedilme korkusu ile aileden bir destek talebinde bulunamamaya yol açabilmektedir.

Özetle, ulusötesi aileler, sunulan karşılıklı duygusal destek ile göçü kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olabilir, ancak ulusötesi ilişkilerin alabileceği farklı rolleri, yol açabileceği zorluk ve gerginlikleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Göçün bir de “başarılı göçmen idealine uyma” çabası gibi bir duygusal maliyet boyutu olabilmektedir ve yaşamları stresli ve yönetilmesi zor bir hal almış olsa dahi göçmenler, duygu yönetimi ile derindeki duygularını gizleyip rol yapmak durumunda kalabilmektedir (Ryan, 2008, s. 311).

Evde ve Uzakta: Uluslararası Genç Çiftlerin Aile İlişkileri (Home and Away: Family Matters in the Lives of Young Transnational Couples) isimli makalelerinde McLeod ve Burrows (2014) başka bir ülkeden olan partnerleri sebebi ile yurt dışında yaşayan, “eve”, ebeveynlerinin olduğu ülkeye, dönmeyen genç yetişkinlerin duygusal yakın bağları nasıl yönettiklerini konu edinmiş ve “aile meselelerinin” karar alma süreçlerinde oynadığı role odaklanmıştır. 21-35 yaş aralığındaki, 31’i üniversite mezunu olan ve 29’u profesyonel bir işte çalışan 48 katılımcı ile gerçekleştirilen bu çalışmada, aile ilişkilerinin seyahat ve

partner ilişkileri üzerindeki etkileri incelenmiş ve bu genç yetişkinlerin aile ve partnerleriyle olan ilişkilerini nasıl yönettikleri üzerinde durulmuştur. Araştırmada, “iletişimi sürdürme, çatışmayı önleme, suçluluk ve öfke” gibi ana temaların ortaya çıktığı görülmüştür. Katılımcıların çoğu, yurt dışına taşınmalarından sonra aradaki “mesafe” sebebiyle “geride bıraktıkları aileleriyle sürekli iletişim halinde olmak zorunda oldukları” yükümlülük hissini güçlü bir şekilde hissettiklerini belirtmiştir (McLeod & Burrows, 2014, s. 373). Geride kalan aile üyeleri ile yapılan görüşmelerde, onları gücendirmeme, üzme ve kızdırmama gibi çatışmadan kaçınma mecburiyeti hissi ile hareket edildiği ancak yine de bazı aile üyelerinin, onlardan uzakta yaşamaya yönelik alınan kararlar sebebi ile kırgın olduğu ifade edilmiştir. Katılımcılar, aile üyelerinden coğrafi olarak uzakta olmanın yanı sıra, yüz yüze geçirilen vakitlerde de süre sınırı sebebi ile suçluluk hissettiklerini anlatmışlardır. Ebeveynler ve diğer aile üyelerinden bekledikleri desteği görememenin hayal kırıklığı yarattığı ve bu hayal kırıklığının da hissedilen suçluluğun öfkeye dönüşmesine yol açtığı, katılımcıların deneyimlediği ortak bir unsur olarak belirtilmiştir. Katılımcılar, herhangi bir ilişkide yaşanabilecek bu tür sorunların, mesafe ve ayrılık sebebi ile daha kötüleştiğini dile getirmiştir. Ailelerin ilişkilerini sürdürmek için telefon, e-posta, mesajlaşma gibi iletişim teknolojilerini kullanmaları, göçmenlerin ve aile üyelerinin birbirlerinin hayatlarını takip etmelerine olanak tanıyarak birbirlerine duygusal bakım ve destek sunmalarını sağlamaktadır. Ancak yine de göçmenler, özellikle kutlama dönemlerinde ve yaşadıkları kriz anlarında aile üyelerinden uzakta olmanın zorluğunu daha şiddetli bir şekilde hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Aotearoa'da ev ve ötesi: Güney Afrikalı Göçmenler için Göçün Duygusal Boyutları (Home and beyond in Aotearoa: the Affective Dimensions of Migration for South African Migrants) isimli makalelerinde Cain, Meares ve Read (2015), Güney Afrikalı göçmenlerin Yeni Zelanda'daki göç ve yerleşim deneyimlerinin duygusal boyutlarını incelemiştir. Çalışmalarında, Auckland ve Hamilton'da yaşayan ve çoğunlukla yüksek eğitimli ve iş gücü piyasasında aktif olan kişiler olan 45 Güney Afrikalı göçmenle yapılan derinlemesine görüşmelerin bulguları paylaşılmıştır. Göçmenler, Yeni Zelanda'da dil zorlukları ve ayrımcılıkla karşılaşsalar da genel olarak ekonomik ve sosyal anlamda daha iyi bir yaşam sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Makale, göç sürecinin duygusal yönlerini, göçmenlerin ev seçme ve yeniden yaratma süreçlerini, dilin ve kültürel öğelerin duygusal önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, göçmenlerin yerleşim süreçlerinde yaşadıkları korku ve güvenlik duygularındaki değişimleri, Güney Afrika'daki güvensizlikten Yeni

Zelanda'daki göreceli güvenliğe geçişlerini ele almaktadır. Bu noktada, göçmenlerin Yeni Zelanda'ya göç etmelerinin başlıca nedenleri arasında Güney Afrika'daki siyasi istikrarsızlık, şiddet ve suç oranlarının yüksekliği ve eğitim ile altyapı kalitesindeki düşüşün yer aldığı ifade edilmiştir. Göçmenlerin duygusal deneyimlerini ve bu deneyimlerin göç politikalarına nasıl entegre edilebileceğini anlamayı amaçlayan bu makale, göçmenlerin duygusal emeklerinin ve yerleşim süreçlerinin daha bütünsel bir şekilde ele alınması gerektiğini savunmakta ve bu yaklaşımın, göçmenlerin yeni ülkelerine daha iyi uyum sağlamalarına yardımcı olacağını öne sürmektedir.

Arkadaşlık, mizah ve yabancı dil: Avustralya'ya göç eden profesyonellerin duyguları ve deneyimleri (Friendship, humour and non-native language: Emotions and experiences of professional migrants to Australia) isimli makale, göçmenlerin ana dili olmayan bir dili kullanırken sosyal ilişkilerde ve yeni arkadaşlıklar kurarken yaşadığı duygusal zorlukları ele alıyor (Westcott and Vazquez Maggio, 2016). Araştırma, Avustralya'daki yüksek eğitilmiş göçmenlerin resmi olmayan ortamlarda, özellikle espri yaparken yaşadıkları dil kaynaklı güvensizliklere odaklanmaktadır. Yeni arkadaşlar edinme ihtiyacı göçün duygusal bir sonucudur ve yeni bir ülkede yalnızca birkaç tanıdığa sahip olmak, göçmenlerin yalnız ve sosyal olarak izole hissetmesine yol açabilmektedir. Bu durum, göçmenlerin yeni arkadaşlıklar kurma ihtiyacını artırarak sosyal ilişkilerin algılanan değerini göçmenler için daha da önemli hale getirebilir. Arkadaşlık kurmak göçmenler tarafından kişisel başarı olarak algılanıp güvenlik duygusu ile duygusal refahlarına katkı sağladığı için önemlidir. Ancak, ana dili dışındaki bir dilde dil yeterliliği konusundaki özgüven, göçmenlerin sosyalleşmeleri ve arkadaşlık kurmaları üzerinde büyük bir role sahiptir. Dile hâkim olsalar bile, yerel deyimleri veya esprileri anlayamamak, göçmenlerde yetersizlik duygusu yaratabilmektedir. Mizah, arkadaşlık kurmada önemli bir araçtır; ancak, bunu başka bir dilde kullanmak, itibar kaybına (loss of face) yol açabilmektedir. Ana dili İngilizce olmayan göçmenler, espri yaparken ya da yapılan esprileri anlamada zorlandıkları için utanma ve dışlanma hissi yaşayabilmektedir. Göçmenler, bu duygularla başa çıkmak için büyük bir duygusal çaba harcarlar. Bireyler kendi içlerinde yoğun bir şekilde hissettikleri hayal kırıklığı, utanma ve yetersizlik gibi negatif duygulara rağmen, bunları dışarıya yansıtmayıp duygularını yönetmeye çalışarak sosyal ortamlarda olumlu bir izlenim bırakmaya çalışabilirler. Kendi ana dillerinde sahip oldukları esprili ve sosyal olarak ilgi çekici kimliklerini, konuştukları yabancı dilde yansıtamamak sebebi ile özgüvenlerini olumsuz etkileyen diğer duyguların yanı sıra

yabancılaşma ile de baş etmeye çalışırlar. Böyle bir durumda, diğer insanların onlar hakkında ne düşündüğü ile ilgili kişisel değerlendirmeler yapmaları, hissettikleri olumsuz duyguları artıracaktır; ancak, çoğunlukla göçün ilk 12-18 ayında daha belirgin olan bu zorlukların, zamanla azaldığı görülmüştür.

Çoklu Aidiyetler. Göçün Duygusal Boyutları Üzerine (Multiple Belongings. On the Affective Dimensions of Migration) isimli makalede Röttger-Rössler (2018), ulusötesi göçü duygu teorisi perspektifinden ele almaktadır. Bireylerin, sosyal, ulusal ve kültürel sınırlar arasında birden fazla aidiyet yapısına dâhil olduklarında karşılaştıkları duygusal zorluklara dikkat çekmektedir. Teori odaklı olmakla birlikte, Almanya'daki Vietnamlı göçmen aileler üzerine yapılan bir ampirik çalışmadan da yararlanılan bu makalede Röttger-Rössler, göç bağlamında aidiyetin duygusal boyutlarını ele almıştır. Göçmenlerin yeni bir toplumda hayat kurarken aynı zamanda geride bıraktıkları kişiler ve yerlerle yakın temas halinde olmalarının duygusal maliyetlerini incelemiştir. Yapılan çalışma, aidiyet duygusunun göçmenlerin hayatında temel bir yer tuttuğunu ve göçün yeni ufuklar ve fırsatlar sunmasının yanı sıra kayıp ve ayrılık gibi deneyimleri de beraberinde getirdiğini göstermiştir. Göçmenlerin bu duygusal zorluklarla başa çıkmaları gerekmektedir. Röttger-Rössler, göç sürecinde yaşanan bu duygusal süreçlerin sistematik bir şekilde incelenmesinin, göçün duygusal boyutlarını anlamak için gerekli olduğunu vurgulamıştır. "Ulusötesi dedikodu" (Dreby, 2009, akt. Röttger-Rössler, 2018, s. 250), biçimlerinin, ulusötesi ailelerde önemli bir sosyal kontrol aracı olarak işlev gördüğünü, fiziksel bir mesafeden sosyal izlemenin nasıl gerçekleştiğine dair sunduğu şu örnek ile aktarmıştır: Katılımcılardan biri Vietnam'daki ailesi ile Skype görüşmesi yapmadan önce 20 yaşında olan kızına makyajını çıkarmasını söylemiştir. Bunu söylemesinin sebebi, bir hafta önceki Skype görüşmelerinde Vietnam'daki annesinin, katılımcının kızının abartılı giyinip makyaj yaparak dikkat çektiğini vurgulaması ve kızı üzerindeki kontrolünü kaybedip kaybetmediğini sorgulamış olmasıdır. Bu talep, kızın itirazı ile karşılanmıştır. Ebeveynlerinin memleketindeki örtülü sosyal kuralları bilmeyen ve o yerin kokularına, seslerine, tatlarına ve sıcaklığına alışık olmayan göçmen çocuklar, kendilerini yabancılaşmış hissederler. Bu durum, çoğu zaman onların ebeveynlerinin anavatanına yapılan aile ziyaretlerine karşı çıkmalarına veya bu tür yolculuklara isteksizce katılmalarına neden olur. Katılımcılardan birine ait ifadeler olan ve makalede yer verilmiş olan aşağıdaki alıntı ise, göçmenlerin farklılaşan hayatlarını net bir şekilde gözler önüne sermektedir:

“Akrabalarınız [havaalanında] koşarak yanınıza geliyor (...) Birkaç yıl önceki son ziyaretinizden bu yana akrabalarınızla hiçbir bağlantınız olmadı. Onlarla ne konuşmalısınız: Uzun bir hafta sonu için Paris'e uçtuğunuzu mu? En büyük endişenizin rahatlamak için yeterli zamanınızın olmaması olduğunu mu? Yeni iPad'inizin çok pratik olduğunu mu? (...) Siz ve akrabalarınız onlarca yıllık farklar içeren iki ülkede yaşıyorsunuz. Almanya'da Vietnam'daki kuzeninizin kazandığının on katı kadar kazanıyorsunuz. Siz bir Alman olarak kişisel tatmini düşünürsünüz; o bir Vietnamlı olarak hayatta kalmayı düşünüyor. Sizin sağlığınız daha iyi, yolculuğunuz sizi daha ileriye götürüyor, geleceğiniz açık. Onun ailesi daha büyük, evi daha az donanımlı, beklentileri mütevazı. Küreselleşmenin adaletsizliği ailenizde bir çatlak oluşturuyor. Sizi birleştiren şeyler mi, yoksa sizi ayıran şeyler mi daha fazla? Dil engeli olmasa bile birbirinizi anlayabiliyor musunuz?” (Röttger-Rössler, 2018, s. 247)

Almanya’da yüksek nitelikli göçmenlerin gündelik hayat deneyimleri ve baş etme süreçleri isimli makalesinde Agca-Varoglu (2020), doktora eğitimi için Berlin’e giden 10 öğrenci ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmiştir. Katılımcılar, Almanya’da Türk kimliğine yönelik olumsuz kalıp yargılarla sıkça karşılaştıklarını ve bu durumun onları hayal kırıklığına uğrattığını belirtmiştir. Almanya’da, Türkiye’de sahip oldukları itibarlı konumdan uzaklaşarak değersizleştirildiklerini hissettiklerini vurgulamışlardır. Ötekileştirildiklerini, Almanlarla sosyal ilişki kurmakta zorlandıklarını ve her gün kendilerini kanıtlama ihtiyacı hissettiklerini belirtmişlerdir. Sahip oldukları için Türkiye’de değer gördükleri diploma, yabancı dil bilgisi ve entelektüel birikim gibi “süper güçleri” (2020, s. 34) Almanya’daki kalıp yargılar nedeniyle görünmez hale gelebilmektedir ve bir katılımcı bunu Clark Kent metaforuyla anlattığı için deneyimlenen bu durum “Clark Kent Sendrom” olarak ifade edilmiştir. Kalıp yargılar nedeniyle sahip oldukları vasıfların görünmemesinin yanı sıra çevrelerindeki kişilerin kendilerinden bir “başarısızlık beklentisi” (2020, s. 35) içinde olduğunu hissetmektedirler. Batılı öğrencilerin İngilizce’yi iletişim dili olarak kullanmaları sorgulanmıyorken Türk doktora öğrencilerinin Almanca’ya yeterince iyi hâkim olmayıp iletişimlerinde İngilizce’yi kullanmaları, bir “damgalama” aracı olarak işlev görüp düşük statü grupları ile eşdeğer bir konuma yerleştirilmelerine yol açmaktadır. Bu durum da “değersizlik ve beceriksizlik hissi, özgüven kaybı, depresyon, kaygı, öz saygı kaybı” (2020, s. 36) gibi olumsuz duygular deneyimlemelerine yol açmaktadır. Kendilerine Türkler’e değil de başka etnik gruplara benzedikleri söylendiğinde “daha prestijli kabul edilen ait olmadıkları bir grubun üyesi olarak değerlendirilme” ile “üyesi oldukları grubun düşük statüsünü ve gruplarına atfedilen olumsuz kalıp yargıların boyutlarını” fark ederek “sosyal onay için belirli kriterleri karşılamaları gerektiğinin alt mesajını” almakta ve bu da kendilerini kanıtlama

ihtiyacı hissetmelerine neden olmaktadır. (2020, s. 33). Agca-Varoglu'na (2020, s. 36) göre maruz kaldıkları bu ayrımcılık ile baş etmek üzere geliştirdikleri iki temel taktik mevcuttur: “Ben farklıyım” vurgusu içeren “bireysel hareketlilik” ile ‘Biz farklıyız’” vurgusu içeren “alt gruplaşma”. Almanların Türkler’e yönelik kalıp yargılarını karşılamadıklarını göstermek için ülke adını söylemek yerine İstanbul’dan olduğunu vurgulama, entelektüel tartışmalar yapma, yapılan yorumlara espri ile karşılık verme, piyano çalmak ve profesyonel sporcu olmak gibi ilgi alanlarından bahsetme yoluyla taktiksel hareket etmektedirler. Kendilerinin, negatif bir imaja sahip olan Almanya’daki Türklerden olmayıp Türkiye Türkü olduklarını vurgulayarak da pozitif bir kimlik inşası yoluna gitmektedirler. Araştırmacı, çalışmasının doktora öğrencileri haricindeki diğer yüksek vasıflı Türk kökenli göçmenleri içermiyor oluşunun nitelikli göçmenlere yönelik genel bir açıklama sunmayı mümkün kılmadığını; ancak, akademideki yüksek vasıflı göçmenlerin kullandığı başa çıkma taktiklerinin Almanya’daki diğer Türk göçmen kuşaklarından farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, göçmenlik deneyiminin Almanya özelindeki ırkçı saldırılar nedeniyle ayrımcılık deneyimlemenin yanı sıra “bir güvenlik sorununu da içinde barındıran ‘kaygı deneyimine’” (2020, s. 42) dönüştüğünü eklemektedir.

2021 yılında yayımlanan *Video-Anlatı Görüşme Vasıtasıyla Beyin Göçü’nün Duygusal Tespiti (Affective Detection of ‘Brain Drain’ Through Video-Narrative Interview)* isimli çalışmalarında Papapicco ve arkadaşları (2021), yükseköğrenim görmüş nitelikli göçmenlerin yüzlerinde somutlaşan hareketliliğin duygusal deneyimini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Dört kadın ve yedi erkekten oluşan 11 katılımcı ile Skype üzerinden gerçekleştirilen görüşmeler kayda alınmış ve katılımcıların yüz ifadeleri, “beyin göçü anlatısının duygusal etkisini anlamak için” (Papapicco vd., 2021, s. 266) bir yazılım aracılığıyla analiz edilmiştir. Görüşmelerde, göç sürecine karar verme, göç etme ve uyum sürecini de kapsayacak şekilde, göçün kronolojik bir şekilde yeniden inşası ile hareketliliğin hangi aşamasının hangi duygusal derinleşmeye yol açtığına odaklanılmıştır. Araştırmacılar, katılımcıların anlattıkları ile bu anlatılar esnasında açığa çıkan duyguların birlikte ele alınmasının, beyin göçü sonrasındaki sosyal uyumun daha iyi anlaşılmasına katkı sağladığını ifade etmiştir. Analizleri, göçün ilk üç yılındaki deneyimlerin en sık görülen duygusunun öfke olduğunu, sonraki yıllarda ise ana duyguların sosyal uyum sebebi ile neşe ve menşe ülkeye yönelik hissedilen nostalji (sıla özlemi) sebebi ile üzüntü olduğunu açığa çıkarmıştır. Cinsiyete yönelik olarak duygularda farklılıklar görülmüş

olsa da, yurtdışına çıkmış olmanın yarattığı “umut” ve verdikleri bu göç etme kararının ve özellikle kariyerlerine ilişkin olarak yapmış oldukları bu tercihin yarattığı “memnuniyet” sebebi ile göç deneyimi anlatılarında en çok “neşe”nin (joy) yer aldığı görülmüştür. Ancak araştırmacılar, anlatının aksine, diğer konularda baskın bir şekilde olumsuz bir duygusallığın yer aldığını vurgulamıştır.

Engbersen ve Snel (2021), *Ulusötesi Yaşamın Duygu Yönetimi (The Emotion Management of Transnational Living)* isimli makalelerinde, ulusötesi yaşamlar süren kişilerin duygularını kontrol etmek için kullandıkları bilişsel ve davranışsal teknikleri incelemiştir. Yurt dışında yaşayan 85 bekâr ve 6 çiftle 91 yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirdikleri bu çalışmada, katılımcılar arasında, yılın bir kısmını yurt dışında geçiren her iki ülkenin yerli vatandaşları ve Norveç veya Hollanda'da ikamet eden göçmenler yer almaktadır. Çalışmanın katılımcıları çok çeşitli duygusal zorluklar yaşadığını ifade etmiştir. Bir veya birden fazla ev kurmak, aidiyet duygusu geliştirmek, sosyal bağlantıları korumak ve yeni sosyal ağlar oluşturmak bunlardan bazılarıdır. Bazı ulusötesi kişiler arkadaşlarından ve ailelerinden gelen sosyal baskılarla uğraşırken, diğerleri iki farklı dünya arasında kalmış hissettiğini vurgulamıştır. Bazıları da, yalnızlık, gurbet özlemi, yabancılaşma ve kıskançlık gibi duygularla uğraşmak zorunda kalmıştır. Ancak yine de var olan literatür, göç ve ulusötesiliğin tipik olarak kayıp, evsizlik, keder ve suçluluk duygularını nasıl ortaya çıkardığını vurgulasa da bu çalışma, birçok katılımcının ulusötesi yaşamı öncelikle olumlu yönlerle sahip olarak gördüğünü ve yurtdışında yaşamının duygusal zorluklarıyla başa çıkabildiklerini göstermiştir. Katılımcılar, yurtdışında yaşamının duygusal talepleri ve zorluklarıyla başa çıkmak için belirli davranışsal ve bilişsel yöntemler kullanmıştır. Uyguladıkları bilişsel stratejiler, şunları içermektedir: Hoş olmayan duyguları bastırmak ve ulusötesi bir varoluşun istenmeyen özelliklerini kabul etmek; örneğin, mutlu duyguları hatırlamak ve ulusötesi bir yaşam sürmenin avantajlarını vurgulamak; kendini zihinsel olarak bölmek, ikamet ettiği ülkeye odaklanmak ve ulusları sürekli olarak karşılaştırmaktan kaçınmak; idealize edilmiş bir ev fantezisi beslemek ve geri dönmeye açık kalmak. Davranışsal stratejiler ise şöyledir: Yeni sosyal ilişkiler kurmak, mevcut olanları sürdürmek veya dönüştürmek ve sosyal sermayeyi yönetmek; gidiş-dönüş yolculuklar arasında doğru dengeyi sağlamak; bağlama özgü bir problem çözme stratejisi oluşturmak ve çeşitli koşullarda çeşitli roller üstlenmek; olumsuz duygular uyandıran belirli davranışlardan kaçınmak veya bunlara karşı tarafsız kalmak ve olumsuz duygulara neden olan koşullardan geri çekilmek.

Araştırmacılar, katılımcıların ulusötesi göçe yönelik olumlu tavrını ve zorluklara yönelik geliştirdiği çözümleri, katılımcı profili ile açıklamaktadır. Katılımcıların nispeten yüksek eğitim seviyeleri ile Norveç ve Hollanda gibi gelişmiş refah ülkelerindeki sağlam hukuki ve sosyal konumlarının ulusötesi yaşamın duygusal yönüne ilişkin daha iyimser bir bakış açısı sunmuş olabileceği çıkarımını yapmaktadırlar.

Aidiyeti Anlamlandırmak: İsveç'te Doğmuş Türk Kadınların Yerel Ötesi Öznelliği ve Köklülüğü (Making Sense of Belonging: Translocal Subjectivity and Rootedness of Turkish- Born Women in Sweden) isimli makalesinde Tunçer (2023), İsveç'e erken ve orta yetişkinliklerinde göç etmiş Türkiye doğumlu kadınların aidiyet duygularını incelemiştir. Araştırma, aidiyetin duygusal ve maddi boyutlarını ele alarak göçmen kadınların İsveç'teki yaşamları boyunca nasıl şekillendiğini araştırmıştır. Veriler, 60-78 yaşları arasındaki kadınlarla yapılan 20 derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme ile elde edilmiştir. Bulgular, aidiyetin sürekli bir oluşum olduğunu ve zamanla değiştiğini gösterirken, yerel ve ulusötesi özellikler, mekana duygusal bağlılık ve aile bağları gibi faktörlerin aidiyet duygusunu şekillendirmede etkili olduğunu ortaya koymuştur. Tunçer, aidiyetin köklü ve sabit olmadığını, aksine sürekli olarak müzakere edildiğini ve yeniden inşa edildiğini vurgulamıştır. Maddi ve duygusal boyutlar arasındaki bağlantının da aidiyet duygusunu etkilediğini belirtmiştir. Sonuç olarak, aidiyetin karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğu ve günlük etkileşimlerde sürekli olarak müzakere edildiği ve geçici olarak konumlandırıldığı vurgulanmıştır. Aidiyeti anlamak için yerel ve ulusötesi boyutlar arasındaki bağlantıların ve günlük etkileşimlerin dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Zhang (2023), Hochschild'ın kavramlarına dayanarak, *Çinli Geri Dönen Kadın Göçmenlerin Aile İçi Duygularını (Chinese Female Return Migrants' Emotion in the Domestic Sphere)* çalışmıştır. Çin'e geri dönen göçmen kadınların duygu kuralları ile gerçekte ne hissettikleri arasında ne zaman bir boşluk oluştuğunu ve duygularıyla başa çıkma ve bunları yönetme biçimlerini anlamaya yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Zhang, Çin'de var olan duygu kurallarından bahsediyor ve bireylerden aileleri için fedakarlık yapmalarının, atalarına saygı göstermelerinin beklendiğini, çocukların ebeveynlerinin beklentilerini karşılamalarının gerekli görüldüğünü vurguluyor. Bu kültürde çocuklar anne-babaları ile aynı şeyi hissetmediğinde ebeveynlerin onlara “Bu senin iyiliğin için!” veya “Bunu seni sevdiğimiz için yaptığımızı neden anlamıyorsun?”

diyerek baskı yaptığı görülüyor. Ayrıca, Çin’de var olan duygu kuralları, kadınlar ve erkekler için farklılık göstermektedir. Kadınlar daha zayıf olarak görülmekte ve onlardan itaatkar olmaları ve küçük başarılarla yetinmeleri beklenmektedir. Zhang, Çin’e geri dönen kadın göçmenlerin duygu çalışmalarını incelemiş ve onların duygularını yönetmek için kullandıkları iki temel yol olduğunu gözlemlemiştir: *çağrıştırma* ve *bastırma*. *Çağrıştırma*, arzu edilen ancak mevcut olmayan bir duyguyu ortaya çıkarmayı, *bastırma* ise arzu edilmeyen ancak mevcut olan bir duyguyu ortadan kaldırmayı ifade ediyor. Katılımcıların, kendi görüş ve duyguları ebeveynleri tarafından kabul görmediğinde ve tercih ve seçimleri onlar tarafından kontrol edilmek istendiğinde ya kendi duygularını değiştirmeye çalıştığı ya da diğerlerinin fikir ve duygularına meydan okuduğu görülmüştür. Ayrıca, Zhang’ın çalışması göstermiştir ki duygu kuralları ve kullanılan başa çıkma mekanizmaları aile türlerine göre farklılaşmaktadır. Daha demokratik ailelerde başvurulan duygu çalışması çoğunlukla çağrışım iken daha muhafazakâr ve geleneksel ailelerde hem çağrışım hem de bastırmanın kullanıldığı görülmüştür. Zhang, Çin’de kadınlar için var olan duygu kurallarının siyasi, ekonomik ve kültürel değişimlere ek olarak göç edip geri dönen göçmenlerin etkisiyle de değişime uğradığını vurguluyor. Geleneksel aileler duygu kurallarını büyük ölçüde uyguluyor olsa da ve bu ailelerde duygu çalışmaları büyük ölçüde bundan etkileniyor olsa da, birçok aile, geri dönen göçmenlerin hissetmeleri gerekenler ile gerçekten hissettikleri birbirinden farklı olduğunda değişmeye, duygusal deneyimler ile geleneksel kurallar arasındaki uçurumu kapatmaya çalışmaktadır.

Silver (2023), *Kökleri Yeniden İnşa Etmek: Göç ve Kimliğin Duygusal Etkenleri* (*Reconstructing Roots: Emotional Drivers of Migration and Identity*) isimli makalesinde, duyguların göçü nasıl teşvik ettiğini ve uyum süreci ile ulusal kimlik algılarının duygulardan nasıl etkilendiğini inceliyor. Silver’a göre duygular, kişisel meseleler olmaktan uzaktır ve yerel topluluklardan, ulusal yasalardan, çevredeki kültürlerden, ulusötesi siyasi ve sosyal iklimlerden etkilenir. Duyguların, siyasi veya ekonomik faktörlerin ardından sıklıkla ikincil bir öneme sahip görüldüğünü, ancak göçmenlerin ne zaman, nerede ve ne kadar süre ikamet edeceklerini belirlemede büyük bir rol oynadığını ve bütünleşme (integration) yolculuklarını da güçlü bir şekilde etkilediğini vurgular. Silver, göçmenlerin gelişen sosyal ve politik çevreye tepki göstermesiyle kimliklerinin de değiştiğini ifade ediyor. Göç süreci boyunca ortaya çıkan kimlik değişimleri, göçmenlerin "burası ile orası, geçmiş ile bugün arasında hareket etme ve ardından yeni vatanda bir

aidiyet duygusu geliştirme çabasına yanıt vermeleri nedeniyle zorunlu olarak duygusal dönüşümlerdir.” Kimlik çalışması, hem menşe hem de ikamet edilen ülkeye yönelik ikili bir kararsızlıkla karakterize edilen bir duygu çalışmasıdır.

Filiz (2024), *İkircikli Şimdiki Zamanlar, Açık Gelecekler: Almanya'daki Yüksek Nitelikli Türk Göçmenler Arasında Geleceğin Duygusal İnşası (Ambivalent presents, open futures: Affective constructions of the future among highly qualified Turkish migrants in Germany)* isimli makalesinde, Almanya’da yaşayan yüksek nitelikli Türk göçmenlerin geleceklerini duygusal açıdan nasıl kurguladıklarını analiz etmektedir. Çalışma, 2022 yılında 29 yüksek nitelikli Türk göçmenle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Buna göre, göçmenlerin büyük çoğunluğu Almanya’daki yaşamlarını güvenli ve rahat olarak tanımlasa da, yükselen yabancı karşıtı söylemler ve siyasi atmosfer, gelecekleri hakkında belirsizlik hissetmelerine ve gelecekte oradan ayrılma olasılıklarını göz önünde bulundurmalarına neden olmaktadır. Bu çalışmanın katılımcıları olan yüksek nitelikli göçmenler, Almanya’daki mevcut iş ve yaşam olanaklarından memnun olsalar da, yeni fırsatlar çıkarsa başka bir ülkeye taşınmaya açık olduklarını ifade etmişlerdir. Filiz’in yaptığı değerlendirmeye göre, göçmenlerin geleceğe yönelik duygusal bir strateji olarak geliştirdikleri bu açıklık (openness), hem karşılıklarına çıkacak fırsatları değerlendirip kariyerlerini geliştirme isteğinden hem de Almanya’daki sosyal ve politik değişim ihtimalinin neden olduğu belirsizlik hissi ve kaygılar ile başa çıkmalarına yardımcı olacak bir güvence mekanizması oluşturma ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Literatürde duyguları ve bunun yanı sıra göçteki duyguları da temele alan çalışmalar mevcuttur; ancak Marino’nun (2019, s. 800) da ifade ettiği üzere “Küresel hareketliliklerin karmaşıklıklarını ve seyrini daha fazla açığa çıkarmak için duygusallık (affectivity) ve duyguların önemine dair daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.” Benzer bir düşünceden hareketle bu çalışma, göç sürecine eşlik eden duyguları ve bu duyguların, göç deneyimini nasıl şekillendirdiğini anlamayı amaçlamaktadır.

3 YÖNTEM

Nitel araştırma sürecini takip eden ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı bu çalışma, Türkiye’den son 5-15 yıl içerisinde Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’ya göç etmiş 44 kişiyle gerçekleştirilen görüşmeleri kapsar. Araştırma konusuna yönelik yaklaşım ve araştırma sorularına cevap aramak için tercih edilen yöntem ve teknikler ile veri analizine ilişkin açıklamalar, takip eden bölümlerde detaylandırılmaktadır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın dayandığı metodolojik yaklaşım, araştırmanın amacının "yaşanan deneyimlerin karmaşık dünyasını, onu yaşayanların bakış açısından anlamak" (Schwandt, 1998, s. 221) olması gerektiğini savunan *yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımı*dır. Toplumsal düzen ve anlamlar, kendi ve diğer aktörlerin davranışlarını yorumlayıp yapılandıran sosyal aktörler tarafından keşfedilmez, inşa edilir ve bu "anlam dünyasını" (Schwandt, 1998, s. 222) anlamak için onu açıklamak yerine yorumlamak gerekir.

Nitel araştırma türleri, onları aynı kategori altında birleştiren sahip oldukları ortak bazı özelliklere rağmen, veri toplama ya da analizi süreçlerindeki yaklaşımların ya da yazılı ifade tarzlarının içerdiği birtakım farklılıklar sebebiyle kendi içlerinde birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak buna rağmen, nitel araştırma türlerinin sınıflandırılması ile ilgili tam bir fikir birliği söz konusu değildir. Creswell (2007) anlatı araştırması, kuram oluşturma, etnografi, vaka çalışması ve fenomenoloji olmak üzere beş ana niteliksel desen listelemektedir. Denzin ve Lincoln (2005) ise vaka çalışması, etnografi, temellendirilmiş teori, yaşam ve anlatı yaklaşımları, katılımcı araştırma ve klinik araştırma olmak üzere altı yaklaşım sunmaktadır. Merriam (2009) da şu altı kategoriyi ele almaktadır: temel nitel araştırma, fenomenoloji, temellendirilmiş teori, etnografi, anlatı analizi ve eleştirel nitel araştırma.

Merriam (2009, s. 22), fenomenolojik, temellendirilmiş ya da etnografik olmayan bir nitel araştırma için nasıl bir adlandırma yapacağı konusunda yıllarca yaşadığı zorluğu dile getirmekte ve bu tür çalışmaları “temel nitel araştırma” olarak isimlendirme yoluna gittiğini ifade etmektedir. Buna göre, araştırma birimi sınırlı olduğunda ve odaklanılan bir vaka söz konusu olduğunda, bu araştırmalar “vaka çalışması” olarak adlandırılmaktadır. Çalışma grubu üzerinde böyle bir sınırlandırma söz konusu olmayan araştırmalar ise temel nitel araştırma kategorisine girmektedir. Nitel araştırma türleri

değerlendirildiğinde, *temel nitel yaklaşımın* bu çalışmanın amacına hizmet etmek için ideal bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Nitel araştırmalarda, öznelere yaşam dünyalarını nasıl inşa ettiği ve deneyimlerine yükledikleri anlamlar ele alınmaktadır. Bu noktada temel nitel araştırmanın amacı, “insanların yaşamlarını ve deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını anlamak” ve “bu anlamları ortaya çıkarmak ve yorumlamak” olarak karşımıza çıkmaktadır (Merriam, 2009, s. 23, 24).

3.2 Çalışma Grubu

Katılımcılara amaçlı örnekleme ve kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. İlk olarak, amaçlı örnekleme için uygun olacak şekilde, araştırmaya en fazla katkı sunacağı düşünülen kişilere ulaşılmış ve onlarla yapılan görüşmeler sonrasında, çalışmanın detaylarını WhatsApp iletişim grupları ile paylaşımları istenmiştir. Gruplarda yapılan bu paylaşımlar sonrasında araştırmaya katılmak istediğine dair dönüş yapan kişiler ile görüşme gün ve saatleri planlanmıştır. Bu kişiler ile görüşme yapıldıktan sonra onlardan da görüşme detaylarını başka kişiler ile paylaşımları talep edilmiş ve bu sayede istenilen katılımcı sayısına kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Görüşmeler, 2024 yılının Haziran ayında başlayıp Ekim ayında sonlandırılmıştır.

Çalışmanın, Türkiye’den Amerika, Almanya, Avusturya ve İspanya olmak üzere dört farklı ülkeye göç etmiş olan 56 yüksek vasıflı göçmen ile gerçekleştirilmesi planlanmış ve eşit temsiliyeti sağlamak adına her ülkeden yedi kadın ve yedi erkek katılımcı ile görüşme yapılması uygun bulunmuştur. Ancak, 44 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonunda verilerin doygunluğa ulaştığı görülmüş ve görüşmelere devam edilmemiştir. Katılımcıların yaşları 25 ile 47 arasında değişkenlik göstermekle birlikte, bulundukları ülkede 5 ila 15 yıldır yaşamaktadırlar. Yapılan en kısa görüşme 30 dakika, en uzununu ise 3 saat 40 dakika olmakla birlikte, görüşmelerin çoğu ortalama 2 saat civarında sürmüştür. Bazı görüşmeler birkaç farklı günde tamamlanmış; ancak çoğunluğu tek bir seferde gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerden sadece bir tanesi, katılımcının Türkiye ziyareti sırasında yüz yüze gerçekleşmiş; diğer tüm görüşmeler çevrimiçi platformlar üzerinden çoğu görüntülü olmakla birlikte bazıları sadece sesli arama şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bazı görüşmeciler konuşurken karşıdakini görüyor olmanın önemli olduğunu düşündüklerini ifade edip görüntülü görüşmeyi tercih etmiş, bazıları da görüntü dikkat dağınık olduğu için görüntü olmadığında kendilerini daha rahat ifade

edebileceklerini söylemiş ve sesli arama üzerinden görüşme yapmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla yapılan görüşmeler, katılımcıların tercihleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir; ancak istisnasız her görüşmede, daha sonraki değerlendirme aşamasında kullanmak üzere ses kaydı alınmıştır. Bir katılımcı, bir saatin sonunda, görüşmenin kalanını bir sonraki gün tamamlamayı teklif etmiş ancak daha sonrasında araştırmacı tarafından gerçekleştirilen iletişim kurma girişimlerine cevap vermemiştir. Dolayısıyla, araştırmadan çekildiği varsayılarak kendisine ait verilere bu araştırmada yer verilmemiştir.

Katılımcı adlandırması, her bir görüşmenin sırasına göre belirlenmiştir. Bu doğrultuda, ilk görüşmeye katılan kişi "K1", son görüşmeye katılan ise "K44" olarak kodlanmıştır. Bu temel numaralandırmanın ardından, katılımcıların biyolojik cinsiyeti belirtilmiş ve kadınlar için "K", erkekler için ise "E" harfi kullanılmıştır. Bu kodlamayı, katılımcıların yaşı takip etmektedir. Son olarak da, kişilerin göç ettiği ve hâlihazırda yaşadığı ülke bilgisi eklenmiştir. Örneğin "K1, K, 30, ABD" şeklinde kodlanan bir isim künyesi; bu kişinin, araştırmanın ilk katılımcısı olduğunu, kadın olduğunu, 30 yaşında olduğunu ve şu anda Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşadığını göstermektedir.

Görüşmelere ilk olarak, Amerika'ya göç etmiş olan katılımcılar ile başlanmıştır. Hedeflenen kadın katılımcı sayısına hızlıca ulaşılmış; ancak, erkek katılımcılara ulaşmak biraz zaman almıştır. Avustralya'ya göç eden katılımcılarda ise tam tersi bir durum yaşanmış ve ilk olarak erkek katılımcılar ile olan görüşmeler tamamlanmış ve kadın katılımcılara ulaşmak vakit almıştır. Amerika ve Avustralya ile Türkiye arasındaki saat farkı nedeni ile görüşmeleri ayarlamak için sınırlı bir zaman dilimi olması sebebiyle Avustralya'daki katılımcılar ile görüşmeler Türkiye saati ile sabah saatlerinde, Amerika'da yaşayanlar ile ise Türkiye saati ile akşam saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Buna rağmen, hedeflenen katılımcı sayısına ilk bu ülkelerde yaşayan katılımcılar ile yapılan görüşmelerde ulaşılmıştır. Katılımcı bulma konusunda, en çok Almanya'da yaşayan yüksek vasıflı göçmenlere ulaşmada sorun yaşanmış ve bu sebeple görüşmeler, bitmesi planlanan tarihten iki ay sonra tamamlanabilmiştir.

De Haas (2014, s. 5), göçmen ağıları içerisindeki aşırı yardım taleplerinin, başta yardıma gönüllü olan göçmenleri bile yardımseverlikten soğutabileceğini ifade etmektedir. Bu çalışma için Almanya'da yaşayan yüksek vasıflı göçmenlere ulaşmada yaşanan

zorluğun açıklamalarından birinin de oradaki göçmenlerin karşılaştığı taleplerin çokluğu olabileceği düşünülmüştür.

Görüşmelere başlarken, belirli bir ülkedeki katılımcılar ile olan görüşmeleri bitirip sonrasında başka bir ülkeden olan katılımcılar ile devam etmek amaçlanmış; ancak süreç içerisindeyken bunun mümkün olmadığı görülmüş ve yapılan görüşmeler, farklı ülkelerden katılımcılarla eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Aynı ülkede yaşayan katılımcılar için hedeflenen sayıya ulaşmak vakit aldığı için o esnada başka ülkelerden ulaşılan kişilerle görüşmelere ara vermeden devam edilmiştir. Sürecin böyle ilerlemesi, kendi içerisinde tamamlanmış bir veri setine ulaşmayı mümkün kılmadığı için veri analizinin de bir süre ertelenmesine sebep olmuştur.

Görüşmelerde mümkün olduğunca sıcak bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların çoğu, onlara hitap edilmesi için “sen” dilini tercih ettiğini, böyle olduğunda kendilerini daha rahat ifade edebileceklerini belirtmişlerdir. Ancak, “siz” dili ile devam etmek isteyen katılımcıların da deneyimlerini aynı samimiyette paylaştıklarına şahit olunmuştur.

Bazı görüşmeciler, böyle bir çalışma yapıldığı için ve onların göç sürecindeki duygularına kulak verildiği için memnuniyetlerini dile getirmişlerdir ve yaptıkları bazı yorumlar, yaşadıklarını aktarabilecekleri başka bir kanalları olmadığı hissini yaratmıştır. Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı da, dile getirdikleri ile yüksek vasıflı göçmenlerin anlaşılma ihtiyacına ışık tutmaktadır:

Bu keşfedilmesi gereken bir konu bence çünkü dediğimiz gibi konuşurken, yalnız kalıyorsun göçmenlikte ve senin derdini anlayan yakınlarınla konuşmak istiyorsun, anlamıyorlar. Tanımadığın insanla da oturup bu dertleri konuşamıyorsun. Yani o yüzden önemli bir konu. Umarım daha fazla çalışma olur da biz daha az yalnız hissederiz. Çünkü hani daha fazla çalışma olur ve geride bıraktıklarımız da bu çalışmaları okur inşallah da bizi anlarlar, kafa yapımızı. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcıların birçoğu çalışma bittikten sonra onlarla da paylaşılmasını talep etmiş ve araştırma sonuçlarını okumak istediklerini belirtmişlerdir. Bu durum da, katılımcıların hikâyelerini kendisine emanet ettikleri ve onları en iyi şekilde aktarması gerektiği konusunda, araştırmacının hissettiği sorumluluğu artıran bir etken olmuştur.

Aşağıda yer verilen tablo, katılımcılara ait detayları içermektedir:

Tablo 3.1*Derinlemesine Görüşme Yapılan Ulusötesi Yüksek Vasıflı Göçmenler*

Katılımcı Kodu	Eğitim/Meslek	Eğitim Durumu	Göç Tarihi
K1, K, 30, ABD	Hemşire	Lisans	2019
K2, K, 36, ABD	Çevre Mühendisi / Akademisyen	Doktora	2015
K3, K, 34, ABD	Dil Bilimci / Doktora Öğrencisi	Doktora	2018
K4, K, 35, ABD	Mütercim Tercüman	Lisans	2018
K5, E, 34, ABD	Metalurji ve Malzeme Mühendisi / Doktora Öğrencisi	Doktora	2018
K6, E, 25, ABD	Siber Güvenlik Mühendisi / Yüksek Lisans Öğrencisi	Yüksek Lisans	2018
K7, K, 30, ABD	Mimar	Yüksek Lisans	2018
K8, K, 45, ABD	Çevre Mühendisi / Akademisyen	Doktora	2011
K9, E, 34, ABD	Makine Mühendisi / Doktora Öğrencisi	Doktora	2017
K10, E, 37, ABD	Ziraat Mühendisi / Hemşire	Lisans	2016
K11, K, 33, ABD	Makine Mühendisi	Yüksek Lisans	2017
K12, K, 33, ABD	Çevre Mühendisi	Yüksek Lisans	2016
K13, K, 40, Almanya	Öğretmen	Lisans	2019
K14, K, 47, Almanya	Halkla ilişkiler / Gazeteci	Lisans	2019
K15, K, 37, Almanya	Öğretmen	Yüksek Lisans	2009
K16, K, 41, İspanya	Finans Sektörü / Global Marka Sorumlusu	Lisans	2017
K17, E, 38, ABD	Biyomedikal Mühendisliği	Lisans	2017
K18, K, 44, Avustralya	Gazeteci	Yüksek Lisans	2019
K19, E, 45, Avustralya	Elektrik Elektronik Mühendisi	Lisans	2018
K20, E, 34, Avustralya	Harita Mühendisi	Yüksek Lisans	2016
K21, E, 40, Avustralya	Mühendis	Yüksek Lisans	2014
K22, E, 34, Avustralya	İşletme / Şarap Uzmanı	Lisans	2016

K23, K, 34, Avustralya	Görsel İletişim ve Tasarım	Yüksek Lisans	2016
K24, K, 34, Avustralya	Kimya Mühendisi	Doktora	2013
K25, E, 43, Avustralya	Pazarlama	Yüksek Lisans	2018
K26, K, 33, İspanya	Muhasebe	Lisans	2017
K27, K, 33, İspanya	Endüstri Mühendisi	Lisans	2018
K28, E, 38, İspanya	Moleküler Biyoloji ve Genetik	Doktora	2012
K29, K, 32, İspanya	Araştırmacı	Doktora	2016
K30, K, 36, İspanya	İngilizce Öğretmeni	Lisans	2019
K31, E, 36, İspanya	Psikoloji	Doktora	2017
K32, E, 35, Avustralya	Metaller ve Malzeme Mühendisi	Yüksek Lisans	2018
K33, K, 38, İspanya	Siyaset Bilimi / Proje Müdürü	Yüksek Lisans	2009
K34, K, 35, İspanya	Proje Yöneticisi	Yüksek Lisans	2014
K35, E, 38, Almanya	Moleküler Biyoloji ve Genetik	Doktora	2012
K36, K, 31, Avustralya	Medya / Dijital Pazarlama Müdürü	Yüksek Lisans	2015
K37, E, 42, İspanya	Proje Yöneticisi	Lisans	2013
K38, E, 36, İspanya	Kimya Mühendisi	Yüksek Lisans	2017
K39, K, 32, Avustralya	Elektrik Elektronik Mühendisi	Lisans	2017
K40, E, 32, Avustralya	Bio-medikal Mühendisi	Yüksek Lisans	2016
K41, E, 30, Almanya	Makine Mühendisi / Data Analitiği	Yüksek Lisans	2019
K42, K, 36, Almanya	Kimya Mühendisi / Piyasa Risk Yöneticisi	Doktora	2011
K43, K, 34, Almanya	Araştırmacı	Doktora	2019
K44, E, 38, Almanya	Endüstri Mühendisi / Proje Yöneticisi	Lisans	2015

3.3 Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Duygular gibi göç de çok yönlü ve karmaşık dinamiklere sahip bir sosyolojik olgudur ve sosyal aktörler tarafından nasıl deneyimlenip yorumlandığını anlamamanın en etkili yolu, bu süreçleri öznelere kendilerinden dinlemektir. Bu nedenle, her bir katılımcıdan derinlemesine bilgi edinmenin önemli olduğu nitel yaklaşıma dayanan bu çalışma, *yarı yapılandırılmış mülakat formu* ile gerçekleştirilen *derinlemesine görüşme* vasıtasıyla verilerin toplandığı nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Amacı, vasıflı göçü çevreleyen duygu normlarını anlama, duygu sapmalarını keşfetme ve öznelere duygularını nasıl yönettiklerini anlama olan bu çalışmada derinlemesine görüşme, yaşam öykülerinin açığa çıkarılmasına imkan tanımıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat formu ile ana temalardan uzaklaşmadan katılımcıların bahsettikleri üzerinden ek sorular sorulabilmektedir. Bu sayede katılımcılar, araştırmacı tarafından sunulan değil de, kendi seçtiği sözcükler ile yaptığı açıklamalar üzerinden anlam dünyalarını aktarabilmiş ve bu da, “yaşanmış deneyimlerin karmaşık dünyasını, onu yaşayanların bakış açısından anlama” (Schwandt, 1998, s. 221) ve yorumlamayı mümkün kılmıştır. Araştırmacının bir noktaya kadar kontrolü bırakıp katılımcının soruları kendi anlamlı bulduğu şekilde cevaplamasına izin vermenin önem teşkil ettiği bu noktada, Riessman’ın (2008, s. 24-25) bahsettiği anlatı görüşmesinden (narrative interviewing) de yararlanılmıştır. Bu veri toplama tekniği, katılımcıların sorulara yanıt vermekte güçlük çektiği durumlarda günlük deneyimlerine ve onları nasıl anlamlandırdıklarına yönelik veriler sağlayabilecek hikâye anlatımını teşvik eder ve bu sayede araştırmacıya, katılımcıların dünyasına erişme imkânı sağlar (Bates, 2004, s. 27).

Klandermans ve Staggenborg’un (2002, s. xv-xvi) ifade ettiği üzere “derinlemesine görüşmeler özellikle hislerin, duyguların, güdülerin, yaşam öykülerinin ve karmaşık fenomenlerin yorumlarının değerlendirilmesinde” etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Blee ve Taylor (2002, s. 96) da, derinlemesine görüşmelerin “derin duygusal konuları araştırmak için en iyi yöntem” olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılara aynı soruların aynı sıra ile sorulduğu yapılandırılmış görüşmelerin aksine yarı-yapılandırılmış görüşmeler araştırmacıya daha fazla esneklik sağlar. Araştırmacı, bazı soruları veya konuları içeren bir “görüşme kılavuzu”na (Blee & Taylor, 2002, s. 92) sahiptir, ancak görüşmedeki etkileşime bağlı olarak kılavuz soruların sırasını takip etmez ya da farklı sorular sorabilir. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler “verilerin sistematik karşılaştırılması”

imkânını tanımaz ancak daha derinlikli, daha zengin veriler sunar ve sosyal aktörlerin “gerçekliği deneyimlemesini ve yorumunu keşfetme fırsatı” ile onların “fikirlere, düşüncelerine ve anılarına kendi sözleriyle ulaşma” imkânı tanır (Blee & Taylor, 2002, s. 92-93).

Smith (1997, s. 41) bu veri toplama tekniğinin, katılımcıların geçmişe dönük olay ve durumları tam olarak hatırlayamaması ya da aktaracaklarının mevcut duygu durumlarından etkilenmesi gibi sınırlılıkları olduğundan bahsetmektedir. Ancak yine de bu yaklaşım, yöntem ve veri toplama tekniği, duygular ve göç gibi çok yönlü ve karmaşık dinamiklere sahip sosyolojik olguları ele alan araştırmalar için başvurulacak en verimli yollardır.

Asıl amacı göç olgusunu duygu sosyolojisi perspektifinden incelemek olan bu araştırmanın verileri, Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’ya göç etmiş 44 vasıflı göçmen ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye’den son 5-15 yıl içerisinde göç etmiş, Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’da yaşayan 44 vasıflı ulusötesi göçmen oluşturmaktadır. Almanya, sosyal ağlar sebebi ile Türkiye’den gerçekleşen göçlerin çoğunluğunun varış noktası olmaktadır. Amerika da Türkiye’nin yoğun göç verdiği ülkeler arasındadır. Son dönemlerde Türkiye’den Avustralya ve İspanya’ya göç edenlerin sayısında da önemli bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bahsi geçen ülkeler, öncelikle farklı kıtalarda bulunmaları ve güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik/toplulukçuluk ve erillik/dişillik gibi kültür boyutlarındaki (bkz. Hofstede Insights, 2022) farklılıkları ve sahip oldukları farklı sosyo-kültürel yapıların etkisiyle ulusötesi göçmenlerin duygu deneyimlerini farklı şekillerde etkileyebilecek olma potansiyelleri sebebi ile seçilmiştir.

Ulusötesi göçmenlerin kolektif kimlikleri de dahil olmak üzere, deneyimlerini kavramsallaştırmaları, hem menşe hem de ev sahibi ülkelerin siyasi ve ekonomik bağlamı tarafından büyük ölçüde şekillenmekte (Glick-Schiller vd., 1992a, s. 9) ve sosyal faktörler, duyguların nasıl ortaya çıkarıldığını ve ifade edildiğini etkilemektedir. Leavitt (1996, s. 516), 1980’ler ve 1990’larda yaptığı antropolojik araştırmalar ile farklı toplumların Batılıların duygu dediği bir şeyi farklı şekillerde tanımladığını ortaya koymuştur. Buna göre, anlamlar gibi duygular da büyük ölçüde alışkanlık meselesidir ve bir deneyime kaygı, öfke ya da mutluluk içeren heyecan demek için, kültürel olarak

tanımlanmış bir dizi anlamla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Göçmenler, bir parçası oldukları yeni toplumda var olan “yeni duygusal senaryolara tepki olarak duygularını nasıl hissettiğini, ifade ettiğini ve anladığını yeniden gözden geçirir” (Naldemirci, 2013, s. 40). Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, Türkiye’den farklılık gösteren duygusal senaryolara sahip, hem kültürel hem de coğrafi olarak birbirine uzak olan ve farklı kıtalarda yer alan Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’ya göç etmeyi tercih etmiş olan yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimleri bu çalışmaya konu edilmek istenmiştir. Bu sayede de, sosyal faktörlerin, insanların ne hissettiği ile kendi hisleri hakkında ne düşündüğü ve onunla ilgili olarak ne yaptığını ne derece etkilediği üzerinde durulabilmiştir.

Katılımcılara *amaçlı* ve *kartopu örneklem* yolu ile önce kişisel bağlantılar aracılığıyla ulaşılmış ve araştırmaya katılmaya istekli olabilecek çalışma kriterlerine uyan başka birini tanıyıp tanımadıkları sorularak istenilen katılımcı sayısına erişilmeye çalışılmıştır. Kartopu örneklem seçim tekniği, katılımcılara ulaşmanın kolaylıkla sağlanamadığı durumlarda, görüşme gerçekleştirilen kişilerin ağları içerisindeki diğer kişileri araştırmacıya yönlendirmesi ile giderek artan sayıda katılımcıya ulaşılan tekniktir (Gönç-Şavran, 2012, s. 156). Bu araştırmanın çalışma grubu düşünüldüğünde, Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’da yaşayan yüksek vasıflı göçmenlere ulaşmanın, göçmen iletişim ağları aracılığıyla kolaylaşacağı öngörülmüştür.

Görüşme davetini kabul eden katılımcıların çoğunluğu ile bireysel çevrimiçi görüntülü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ohlrich (2007, s. 68), doktora tezi için yaptığı çalışmada çevrimiçi gerçekleştirdiği görüşmelerin çok pratik ve verimli olduğunu ifade etmiştir. Aynı durumun, bu çalışma için de geçerli olacağı öngörülmüştür ve görüşmeler öngörüldüğü üzere oldukça pratik bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu görüntülü ya da sesli gerçekleştirilen görüşmelerde alınan ses/görüntü kayıtları, görüşme sonrasında yazıya geçirilmiş ve elde edilen veriler bir sonraki aşama olan analize hazır hale getirilmiştir.

Nitel araştırmalarda veri analizi genel olarak verilerin analize hazırlanması, kodlanması, kodların bir araya getirilmesiyle temalara ulaşılması ve verinin sunulması aşamalarını içerir (Tekindal ve Uğuz-Arsu, s. 170). Bir sonraki bölümde verilerin analizine ve yorumlanmasına yönelik daha detaylı bilgiye yer verilmiştir.

3.4 Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Görüşmeler sırasında katılımcıların onayı alınarak ses/görüntü kaydı yapılmış ve daha sonra görüşmeler herhangi bir veri kaybına yol açmayacak şekilde deşifre edilmiştir. Elde edilen veriler nitel araştırma yöntemleri kapsamında analiz edilmiştir. Temalar üzerinden sınıflandırılan veriler, doğrudan alıntılarla metne aktarılmış ve teorik çerçeveye uygun biçimde yorumlanarak sunulmuştur.

Nitel verilerin analizine yönelik farklı kavramlar ve yaklaşımlar mevcut olmasına rağmen bunları betimsel analiz ve içerik analizi olmak üzere iki temel başlık altında ele almak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 239). Bu çalışmanın verilerinin analiz edilip sunulmasında, araştırmanın yaklaşımına daha uygun olduğu düşünülen betimsel analiz yaklaşımı tercih edilmiştir. Betimsel analizde, önceden belirlenmiş ve araştırma soruları ya da görüşme sorularının ortaya çıkardığı temalar mevcuttur ve verilerin analiz ve yorumu bu temalar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu analiz türünde sık sık uzun metinler halinde doğrudan alıntılara yer verilir. Veriler, sistematik ve açık bir şekilde betimlendikten sonra açıklanıp yorumlanır. Betimsel analiz, *betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması* olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 240). İlk aşama olarak, verilerin düzenlenmesi ve sunulmasında kullanılacak temalar belirlenir. İkinci aşamada, toplanan veriler tematik çerçeve içerisinde anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilip düzenlenir. Bulguların sunulmasında kullanılabilecek doğrudan alıntılar da bu aşamada seçilir. Düzenlenen veriler bir sonraki aşamada anlaşılır bir dille tanımlanır ve yapılan alıntılarla desteklenir. Bulguların anlamlandırılması ile ilişkilendirilmesi, karşılaştırmaların yapılması ve araştırmacı tarafından yorumlanması da son aşamada gerçekleşir. Bu aşamalar takip edilerek gerçekleştirilen veri analizi sonrasında yorumlamalar yapılmış ve bir sonraki bölümde, tartışmalarla birlikte sunulmuştur.

4 BULGULAR VE TARTIŞMA

Duygu sosyolojisi, karmaşık bir yapıya sahip olan ve bu nedenle de tek bir açıdan yaklaşarak anlamamanın mümkün olmadığı insanların, duygularının etkisi ile aldıkları kararları anlamak için bir perspektif sunar. Barbalet (1996, s. 91) “ilerlemenin oldukça farklı bir yolu şu soruyu sormaktır: Hangi duygular sosyal süreçler için en önemlidir?” der. Bu araştırmanın konusu olarak ele aldığımız sosyal süreç olan vasıflı işgücü göçünü anlamak için de aynı soruyu sorabiliriz: “Göç karar sürecinde hangi duygular en önemlidir?” ya da “Göç karar sürecini ve göçü sürdürme kararını etkileyen en önemli duygular nelerdir?” ve “Göç ettikten sonra ne tür duygusal zorluklar deneyimlenmekte ve onlarla nasıl baş edilmektedir?” Bu bölümde yer alan aşağıdaki alt başlıklarda bu soruların cevapları aranmaktadır.

4.1 Göç Kararının Duygusal Öncülleri

Katılımcıların hayat hikâyeleri ve yaşam deneyimleri her ne kadar birbirinden çok farklı olsa da, göç süreci ve sonrasında hissettikleri duyguların bazı ortak noktalarda kesiştiğini söylemek mümkündür. Göçmenlerin hayat hikâyelerinin çoğu, bulundukları ortamda mutlu hissetmiyor oluşlarının kendilerini başka bir ülkede bir hayat arayışına ittiği ortak paydasında buluşmaktadır. Bazıları için bu mutsuzluk sebebi ekonomik koşullar ya da özgürlüğünün kısıtlanması iken aşağıda kişisel ifadelerine yer verilen katılımcı için ise göç etme kararı almasındaki en etkili sebeplerden biri Türkiye’de mesleğini icra ederken saygısız ve duyarsız tutumların onu mutsuz etmesi olarak karşımıza çıkmaktadır:

Türkiye’de bir sağlık çalışanı olarak çalışmak aslında vasıflı bir iş, iyi bir iş belki ama yaşadığımız farklı zorluklar vardı; insanların çok bazen saygısızca davranmaları, sağlık çalışanlarına karşı özellikle zaten. Bu belki Sağlık Bakanlığı’nın ve genel olarak devletin izlediği bir politika olabilir, bilemiyorum. Sağlık çalışanlarını direkt insanların önüne hizmetçi gibi atmaları ve o şekilde bir bilinç yerleştirmeleri, aşlamaları, Türkiye’ye ait bir şey bu. İnsanların orada sağlıkçılara karşı saygısız ve duyarsız olmaları beni mutsuz ediyordu. O dönemlerde [göç edilen dönemde] bu ekonomik çöküş vesaire, hani bu kötüleşme o kadar büyük değildi. Benim tek böyle hayatımdan şikâyet ettiğim şeyler bunlardı ve daha mutlu olabileceğim bir hayat arayışındaydım. (K1, K, 30, ABD)

Bu katılımcı için, yaptığı meslek üzerinden hak ettiğini düşündüğü saygıyı göremiyor olmanın yarattığı duygular göç kararı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Çalışmanın bir başka katılımcısı da göç kararını etkileyen çoklu faktörlerden bahsederken

ekonomik kaygıların ve İstanbul'un aldığı göçlerin, insanlarda yarattığı stresten ve gerilimden bahsetmektedir:

Yani aslında böyle hemen ani verdiğim bir karar kesinlikle değil. Yani üniversitede okurken de üniversitenin son dönemlerine doğru aslında hani genel ülkenin içindeki ekonomik koşullar, genel politik olarak artık hani belli insanların yaşam tarzının fazla etkileniyor olması, yani böyle çok dışarı çıkınca genel hissedilen sokaktaki stres... Ondan sonra hani artık biraz böyle İstanbul'un trafiği falan derken yani böyle aslında birden fazla etken... Hani artık ekonomi iyiye gitmiyor, ondan sonra işte ne bileyim bir sürü göç var vesaire, hani artık İstanbul'da. O yüzden de böyle hani İstanbul'daki o hayatın zorluğunu görünce de, hani hem ekonomik olarak, hem sokaktaki yaşam olarak ve hani bunun daha da kötü olacağını o dönem düşünüyordum. Yani en büyük faktörlerden bir tanesi kesinlikle ekonomik ama onun dışında da politik ve sosyo-kültürel faktörler de denk geliyor yani. 2010 yılında sahip olduğumuz yaşama 2017 yılında 2018 yılında sahip değildik yani kesinlikle. (K41, E, 30, Almanya)

Özellikle kadın göçmenler için göçün bir özgürlük pratiği olarak deneyimlendiğini söylemek mümkündür ve aşağıda alıntılanan katılımcı, göç etmeden önce Türkiye'deki ortamın ve insanların kendisine nasıl hissettirdiğini ifade etmektedir:

En son dönmeden önce Eskişehir'de yaşıyordum. Eskişehir bence Türkiye'deki en liberal, en Avrupalı şehir. Benim gibi insanların rahat edebileceği bir yer. Ama ben orada bile sokağa çıktığımda sürekli mesela en sonki yaşadığım duygular, onlar çok peş peşe olmuştu. Onu hatırlıyorum. Pis pis bakışlar, giydiğim şeye dikkat etme zorunluluğu, erkeklerin sarkıntılığı, insanların cehaletinin yüzünden okunması, yere atılan çöpler, kurallara uyulmaması, hani eğitilmemiş bir toplumun bütün sancıları gözüme gözüme giriyordu. Ben tam buraya gelmeden önce ve hani şey dedim ben, 'Türkiye'nin en iyi olabileceği optimal yerlerinden birinde bile böyleyken, hak ettiğim bu değil, ben daha iyi insanlarla çevrilmeyi hak ediyorum,' dedim ve biraz da o yüzden bu kadar kendimi zorladım çıkmak için. O tür insanların arasından artık çıkmak istiyordum, kendimi orada mutlu hissetmiyordum. Daha iyisini hak ettiğimi düşünüyordum. (K3, K, 34, ABD)

Araştırma verilerinin analizi, göç kararına iten duygusal faktörlerin çeşitliliğini görünür kılmaktadır. Öne çıkan duygusal faktörler arasında, sosyal statü ve mesleki tatmin konusunda duyulan endişe, kurumlardaki liyakat eksikliği ve kayırmacılığın sebep olduğu gelecek kaygısı, çocukların geleceğine yönelik endişeler, sosyal etkileşimlerde duyulan güven eksikliği ve rahatsızlık hissi ile daha iyi bir sosyal çevre içerisinde yer alma arzusu yer almaktadır. Ekonomik istikrarsızlık ve ülkedeki sınırlı fırsatlarla ilgili endişelerin, geleceğe dair umutsuzluk hissine yol açtığı katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. İş bulma süreçlerinde niteliklerden ziyade sosyal bağlantıların önem

taşıyor olması, profesyonel hedeflere ulaşamama korkusuna sebep olmaktadır. Kişilerin hak ettiğine inandığı kariyere veya sosyal pozisyona ulaşamama endişesi ve korkusunun, eğitim başarılarına rağmen değersizlik hissine yol açtığı anlaşılmaktadır. Cehalet, kurallara saygısızlık ve taciz gibi toplumsal sorunların yarattığı mutsuzluk, daha saygılı ve eğitilmiş bir toplumda yaşama arzusunu tetiklemektedir. Günlük etkileşimlerdeki güvensizlik ve rahatsızlık hissi, böyle bir ortamdan uzaklaşma isteğine yol açmaktadır. Kötüleşen sosyal ve ekonomik koşulların yarattığı hayal kırıklığına ek olarak, özellikle eğitim ve gerekli sağlık hizmetlerine erişimle ilgili olarak çocukların geleceğine yönelik duyulan endişe ve korku, ülkeden ayrılma isteğine ve kararına yol açmaktadır. Tüm bu faktörler arasından, katılımcılar tarafından dile getirilen ve en çok tekrarlanan temalar, aşağıdaki iki temel başlık altında daha detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

4.1.1 Toplumsal güvenin erozyonu: Güvensizlik & Güvenmezlik

Güven, “bir toplumun siyasi ve çalışma hayatı bakımından korku ve huzursuzluğa düşmeden yaşama durumu” olarak tanımlanmaktadır (Ötüken Türkçe Sözlük, t.y.). Toplumsal güven ise, daha önce hiç tanışmadığımız kişilere, yabancılara duyulan güveni ifade etmektedir (Herreros & Criado, 2009, s. 339). Güvende olmama hissi ile çevresindeki kişilere güven duymama, birbiri ile ilişkili olarak gelişmekte ve şekillenmektedir. Güvensizlik ve onun yarattığı güvenmezlik, kişilerin göç kararı almasında etkisi olan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2018’de gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırması’na (World Values Survey) (Haerpfer vd., 2022, s. 45-46) göre, Türkiye’de bir terör saldırısı endişesi yaşayanların oranı %85,6’dır. Bu araştırmada, Türkiye’deki katılımcılara “özgürlük” ve “güvenlik” arasında bir seçim yapmaları gerektiğinde hangisinin kendileri için daha önemli olduğu sorulduğunda, %39.1 oranında özgürlük yanıtına karşılık %59 güvenlik yanıtının verildiği ifade edilmiştir. Bu verilerin yansımaları, halihazırdaki bu çalışmanın katılımcıları tarafından paylaşılan hayat hikayelerinde de gözlemlenmektedir. 2015 yılındaki terör saldırıları ile 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişimi ve tüm bu sürecin yarattığı can güvenliği korkusunun, yüksek vasıflı göçmenlerin Türkiye’den ayrılmaya yönelik karar almasında etkili olan faktörlerden olduğu görülmüştür. Türkiye’deyken Ankara’da ikamet eden ve sonrasında Avustralya’ya göç etmiş olan bir katılımcı, 2015-2016 yıllarında canlı bombaların toplumda yarattığı korku iklimini ve fiziki güvensizlik ortamını aşağıdaki ifadelerle anlatmaktadır:

2016'da Ankara'da işe girdim. O süreçte çok mutlu olamadım. Bunun sebepleri büyük miktarda şey, o dönem artık sürekli terör saldırıları oluyordu, Ankara'da olsun, İstanbul'da olsun ama herhalde 15 Temmuz'da³ falan hani evden Çiğdem'deki evimden şeyi izledim, yani hani olan biteni falan izledim. Böyle hani garip bir şeydi. Hani böyle güvensiz hissettim. Ya dışarı çıkıp gezmekten hoşlanmadığım, genelde hani kendi başıma kaldığım bir dönem. Ee tabii hani bunun da oldukça zararları oluyor. Yani hani insan sosyal bir varlık ve sosyalleşmek istiyor. Bu tarz nedenlerden dolayı açıkçası artık aramaya başladım, Türkiye dışında nereye gidebilirim diye. O esnada Ankara'dan taşındım çünkü Ankara'dan iyice sıkılmışım. Çok da böyle etrafta güler yüzlü insan yok ve daha pozitif bir ortam yok. Ondan dolayı birazcık da o karamsar havadan bir çıkmak için Antalya'ya gittim. (K19, E, 45, Avustralya)

İnsanlardaki güvensizlik ve güvenmeme, büyük oranda kaygı ve kendini güvende hissetmeme durumlarından kaynaklanmaktadır (Patterson, 1999, s. 190). Katılımcı, algılanan güvenlik hissinin düşük olması sebebi ile Ankara'da iken dışarıya çıkıp sosyalleşemediğini, vaktinin çoğunu evinde ve tek başına geçirdiğini dile getirmiştir. Ankara'daki atmosferden uzaklaşmak için ilk olarak ülke içerisinde yabancı turistlerin Türkiye'de en çok ziyaret ettiği şehirlerden biri olduğu bilinen Antalya'ya taşınarak şehir değiştirmiş ve başka ülkeye göç etmek için gerekli hazırlıkları orada gerçekleştirmiştir. Yine aynı dönemde aynı korku ve güvensizlik durumlarını İstanbul'da yaşarken deneyimlemiş olan başka bir katılımcının ifadeleri de aşağıdaki gibidir:

2016'da biliyorsun olaylar oldu. O 15 Temmuz olaylarıyla artık böyle insanlar “yeter artık” dediği konuma geldi ve o beyin göçünün başladığı dönemlerdi. Tam da benim mezun olduğum dönem... Moda'da oturuyordum buraya gelmeden önce ve işim de Moda'daydı. Eski eşimle birlikte e-ticaret yapıyorduk. İşimiz evimize de yakındı. Aslında baktığın zaman Türkiye'de de işimiz rahattı ama buna rağmen biliyordum ki gelecek kaygısı her zaman bir şekilde bizim dışımızda gelişen olaylardan dolayı bizi etkileyecekti. Eşimi önce bir ikna etmeye çalıştım, gidelim diye. O böyle ilk başta istemiyordu. Hani “gitmeyelim, işte bak burada işimizi gücümüzü kurduk, ikimiz birlikte çalışıyoruz.” Böyle pozitif yanlarını gösteriyordu bana ki aslında kötü de bir durum yoktu, baktığın zaman senaryoya. Ama ben hatırlıyorum, o 15 Temmuz gecesi arkadaşımın Ortaköy'de kalıyordum. Akşam böyle işte oturduk, tam karşıya geçeceğiz arabayla, böyle polis bizi çevirdi: “Evinize dönün şey başladı, sokağa çıkma yasağı.” Ne oluyoruz, dedim. Neyse eve gittik. Ben o gece uyuyamadım. İşte o gece sürekli böyle bir patlama sesleri, küçüklü büyüklü bir yerlerden böyle ve biz tam

³ “15 Temmuz” ifadesi ile 15 Temmuz 2016'da Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminden bahsedilmektedir. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın web sayfasından (iletisim.gov.tr) “Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanı'ndan 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü açıklaması” başlıklı metin okunabilir.

köprünün ayağının altındayız, yani o kadar içindeyiz. Böyle o uçaklar geçiyor. “Ay ne oluyoruz?” dedim. Sanki böyle savaş... Bildiğin savaş ülkesinde gibi hissettim kendimi ki onun bir ay öncesinde ben nasıl gidebiliriz diye araştırmalara başlamıştım. Çünkü şey psikolojisi başladı bende. Ben ne zaman sırt çantalı birini görsem, yanından geçemiyorum yürüyerek çünkü Moda’da meydanda bir kişi kendini patlattı. 2 hafta sonra tekrardan bir çanta patladı ve bizim de tam iş yerimiz o meydanın köşesindeydi. Yani böyle bir psikoloji başladı. (K23, K, 34, Avustralya)

Türkiye’de iken maddi ya da başka bir sıkıntısı olmayan, ancak yaşadığı ortamda artık güvende hissetmediğini ve sırt çantası olan kişilerden tedirgin olup korktuğunu ifade eden bu katılımcı da, bahsettiği bu psikoloji ve duygulardan uzaklaşmanın bir yolu olarak başka bir ülkeye göç etmeyi seçtiğini ifade etmiştir. Giddens’a (1994, s. 91-92) göre güvenin karşıtı sadece güvensizlik değil, aynı zamanda varoluşsal endişe ve korkudur. Kişinin çevresini ve günlük yaşamını tutarlı olarak algılamaması, temel güvenin sarsılmasına yol açar ve birey kendini tehdit altında, belirsizlik içinde ve korunmasız hisseder. Katılımcıların anlatıları, Giddens’ın ifadelerini destekler niteliktedir ve hissedilenin sadece güvensizlik olmanın ötesinde bireylerin temel güven duygusunu yitirerek varoluşsal bir kaygı deneyimlediklerine de işaret etmektedir. Bunun bir sonucu olarak da, onlara bu duyguyu yaşatan ortamdan uzaklaşma isteği ile böyle bir durumu deneyimlemeyeceklerini düşündükleri başka bir ülkeye göç etme kararı almalarının yolu açılmaktadır. Aşağıdaki katılımcıların ifadelerinden de alınan göç kararında, deneyimlenen güvensizlik hissinin oldukça belirleyici olduğu anlaşılmaktadır:

Hayatın artık bu şekilde devam edemeyeceğini, bir değişiklik yapmamız gerektiğini düşünmeye başlamıştık. İstanbul’daki sürekli artan fiyatlar, ekonominin sürekli kötüye gitmesi, güvenlik kaygılarımız... Her şeyden önce bu. Ben çünkü gece geç saatlerde eve tek başıma yürüyebilir vaziyetten, arabayla dokuzdan sonra çıkmak istemez duruma gelmişim. Çünkü sürekli bir “başıma ne gelir acaba?” korkusuyla dolaşmak zorunda kalmıştık İstanbul’da. (K13, K, 40, Almanya)

Yani biz bu kültürü, bu şeyi sevmediğimizden değil, kendimizi özgür hissedemediğimiz için de göç ettik. Yani sonuçta kadınların başına gelenler ortada, ki hâlâ belki de o coğrafyada doğup büyümüş olmaktan dolayı akşamları ben tedirginim. Burada bir şey olduğu için değil ama arkama bakarak yürüyorum. Yani ister istemez insanın içine işlemiş bir şey. (K39, K, 32, Avustralya)

Katılımcıların dile getirdiği, başlarına bir şey geleceğinden korkma sebebi ile gece dışarı çıkmak istememe ve akşamları sokakta yürürken arkalarından gelen olup olmadığını kontrol etme amacı ile arkaya bakma gibi durumlar, algılanan kentsel güvenlik

eksikliğine ve onun yol açtığı kaygı haline işaret etmektedir. Hissedilen fiziksel güvensizliğin duygusal yükünden kaçmanın bir yolu olarak da göç kararı alınmış ve bu gibi durumların deneyimlenmeyeceği düşünülen başka bir ülkeye taşınarak fiziksel yer değiştirme gerçekleştirilmiştir.

Algılanan güvenlik hissi, sadece tehlikelerin olmadığı anlamına gelmez; kişilerin kendini ne kadar güvende hissettiğiyle de ilgilidir. Bu çalışmanın Türkiye’den Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve İspanya’ya göç etmiş olan yüksek vasıflı kişilerden oluşan katılımcılarının, her ne kadar göç ettikleri ülkede onları tedirgin eden bazı durumların varlığından bahsetmiş olsalar da, genel olarak bulundukları ülkelerde toplumdaki diğer bireylere ve sistemin işleyişine duydukları güven, o toplumlarda ve özellikle yüksek vasıflı göçmenler tarafından algılanan güvenlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye’den göç etmeden önce hissettikleri güvenlik ve duydukları güven duygusunun ise tam tersi yönde olduğu görülmektedir.

Bir toplumun sağlıklı işleyişi için toplumsal güven büyük bir önem taşımaktadır. Sosyal etkileşimler büyük ölçüde güvene dayanır ve topluma katılım ile işbirlikçi eylemleri teşvik eden budur (Putnam, 2000). Dolayısıyla, toplumdaki güven seviyesinin düşmesinin toplumlar için olumsuz sonuçları olmaktadır ve yüksek vasıflı işgücünün göçü de onlardan biridir. Bu çalışmanın katılımcıları, Türkiye’deki ortam ve kişilere yönelik güvensiz bir tablo çizerken göç ettikleri ülkelerde var olan saygı ve güven ortamını vurgulamışlardır. Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı da, verdiği farklı örnekler üzerinden Amerikan toplumuna duyduğu güveni, toplumda bireylerin birbirine duyduğu saygıyı ve topluma hâkim olan pozitif havayı ele alırken aynı zamanda bu konularla ilgili olarak geride bıraktığı Türk toplumuna yönelik de birtakım değerlendirmelerde bulunmuş olmaktadır:

Genel olarak bu toplumda [ABD’de] iyi hissediyorum. Geçen böyle bir şey olmuştu. Ben bir yerde cüzdanımı unuttum. Bir yerdeydim falan, sonra fark ettim işte onu. Bir işim vardı, onu yapıp sonra gitmem gerekiyordu o cüzdanı bulmaya, falan. Ve sürekli aklımdan geçen şey şuydu: “society’ye [topluma] güveniyorum” dedim, “Bunu bulacaklar ve beni arayacaklar. Bir şekilde beni bulacaklar” diye düşünüyorum. Bunu böyle bayağı söyledim: “Ben society’ye güveniyorum, society’ye güveniyorum.” Gerçekten onu orada buldum. Hiç bir şey de olmamıştı ama yani gerçekten onu birisi bulsa da bence verecekti. Pozitifim yani birçok konuda. Bir de şey olmuştu: ilk Amerika’ya geldiğimde, araba sürdüğümde şey fark etmişim. Hani böyle Türkiye’de şeysin ya böyle herkes aslında yolu almaya çalışıyor ya, “yol benim hakkım” diye düşünüyor. Şunu fark ettim ilk seferinde, yani insanlar sana yol veriyor. Yani

burada stopta duruyorsun ve hani ilk gelen şey olacak ya bazen sen de “sen geç” falan gibi yol veriyorsun yani karşıya. Ve bu olduğu zaman her şey çok değişiyor. Yani sen karşıyı düşünmeye başladığında, bir anda o stresin gidiyor. (K2, K, 36, ABD)

Amerika’ya göç etmiş olan bu katılımcı, şu an bulunduğu ülkede birçok konuda pozitif olduğunu söylerken, o toplumdaki bireylere duyduğu güvene işaret etmektedir. Güven, bir kişi ya da sistemin belirli durumlarda doğru, dürüst ve beklenen şekilde davranacağına dair inancı içerir (Giddens, 1994, s. 37) ve kişilerin ya da sistemin beklediğimiz gibi davranacağına yönelik hissedilen bir rahatlıktır. Katılımcının yukarıda yer verilen ifadelerinden, kamusal alanda bireylerin, kişisel tercihlerine göre hareket etmek yerine toplumsal düzeni ve güvenliği sağlayan kurallara ve yasalara uymayı öncelediği anlaşılmaktadır. Toplumlarda bireylerin, kendi özgürlük alanlarını sınırlandırarak trafik kurallarına uyma, sıraya girme ve gürültü yapmama gibi davranışları içselleştirmesi beklenir. Başkalarının özgürlük alanına saygı göstermek adına yapılan bu kişisel sınırlamalar ve kurallara uygun hareket etme sayesinde, herkes için güvenli bir yaşam alanı yaratılmış olur. Katılımcı, şu an içerisinde yaşadığı Amerikan toplumuna duyduğu güveni ifade ederken bunun Türk toplumundaki eksikliğine işaret etmektedir. Ayrıca katılımcı, trafikte deneyimlediği yol verme örneği üzerinden toplumsal hoşgörüye değinmektedir. Toplumda hakim olan hoşgörü düzeyi ile o toplumun üyelerinin birbirine duyduğu güven arasında da bir ilişki söz konusudur (Eşki-Uğuz vd., 2011, s. 25). Kişiler toplumun diğer üyelerine güven duyduğunda bu durum, hoşgörü düzeylerini de artırabilir ya da bireyler arasında hoşgörü davranışlarda bulunuldukça kişilerin birbirine duyduğu güven de olumlu yönde etkilenebilir.

Ayrıca, bireylerin toplumsal güven algısı ile öznel iyi oluşları arasında da pozitif bir ilişkili söz konusudur ve yüksek toplumsal güven, bireysel iyi oluşu desteklemektedir (Helliwell, 2003, s. 343). Diğer kişilere genel olarak güvenilebileceğini düşünen bireyler, daha yüksek oranlarda yaşam memnuniyetine sahip olmaktadır. Yukarıda ifadelerine yer verilen Amerika’daki bu katılımcının birçok konuda pozitif olduğunu ifade etmesinin de, sahip olduğu yaşam memnuniyetine işaret ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim, Türkiye’den toplumsal güvenin daha yüksek olduğu toplumlara göç eden yüksek vasıflı göçmenler, deneyimledikleri birtakım olumsuzluklara rağmen Türkiye’deyken olduğundan daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olmaktadır.

Dile getirilen güvensizlik duygusuna ek olarak Türk toplumunda bir “güvenmezlik” hali hakimdir (Özdemir, 2018, s. 75). Esmer’in (2012, s. 23) ifadesi ile “Türkiye, dünyada

kişilerarası güven düzeyinin en düşük olduğu ülkelerden biri ve bu durum bütün coğrafi bölgeler ve bütün sosyo-demografik kesimler için geçerli.” Dünya Değerler Araştırması’na (World Values Survey) göre Türk toplumunda insanları genel olarak güvenilir bulan kişilerin oranı %14 iken insanlarla ilişkilerde “çok dikkatli olmak gerekir” diyenlerin oranı %84.1’dir (Haerpfer vd., 2022, s. 20). Toplumda hakim olan, diğer kişilere yönelik bu güvenmezlik halinin de göçe iten ve başka bir ülkede yaşamaya devam etme kararını etkileyen faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde bir akademisyen olarak çalışan ve aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı, genel olarak Türk halkına yönelik hissettiği güvenmezliği, Türkiye seyahatlerinde kim olduğuna dair bilgileri paylaşmama ve aldığı hizmet ve ürünler için ödeme yaparken kandırılma ihtimalinden korkması üzerinden dile getirmektedir:

Türkiye’ye geldiğimde o bir güvensizlik, şey, yani böyle hep bir tetikte olma hali, yani işte o taksicinin kronometreyi açmaması, o oluyor. İşte taksici onu açmıyor, sana böyle bir tane bir fiyat söylüyor falan. Kandırılma korkusu var Türkiye’de. O fiyatlar falan, zaten hani normal Türk insanına göre de galiba tam şey yapamıyorsun; hani bu ne kadardır, bilemiyorsun ya. Yani o bende Türkiye’de hep vardı belki, eskiden de vardı da, yani sanki iyice bir artmış şimdi. Türkiye’ye gittiğimde çok bir şey söylememeye çalışıyorum hani bi yerlerde. Hepimize çok fazla soru soruyorlar ya hep, böyle şey diyorum Türkiye’de, “Ben matematik öğretmeniyim şurada” falan diyorum çünkü işte hep de oluyor bende, her seferinde böyle bir Kapalı Çarşı, orada burada bir kazıklıyorlar yani mutlaka. Türk halkına karşı bir şey var, güvensizlik. (K2, K, 36, ABD)

Katılımcı, eskiden de var olan kandırılma korkusunun artık toplumdaki fiyat algısına hakim olmadığı için daha çok arttığını ve toplumun bireylerine yönelik hissettiği genel bir güvenmeme halinin söz konusu olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye’deki koşullara ve dolayısıyla kurumlara güvenmediğini ama Amerika’da hak ettiği işi alma konusunda daha güvende hissettiğini, iki ülkeyi karşılaştırarak anlatan bir katılımcı aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

Türkiye’de her konuda bir adaletsizlik olduğunu düşünüyorum. Her ne kadar başarılı olsanız bile bir şekilde mülakatlarla vesaire önünüz kapatılabiliyor. Bu Amerika’da geçerli değil. Yani burada gerçekten başarıya ulaşmışsanız, eğer başarılıysanız kısa süre içerisinde fark edilirsiniz, destek görürsünüz. Daha da iyi bir noktaya gelmeniz için size yardımcı olunur, çalıştığınız ortamda ya da okulda. (K1, K, 30, ABD)

Var olan nepotizm uygulamalarının, kurumlara duyulan güveni negatif yönde etkileyerek politik güvenmezliğe yol açtığı görülmektedir. Güvenlik ve güvende hissetme halinin

yanı sıra kişilerin haklarının korunduğunu bilmesi güven duygusu için önem taşımaktadır. Eşki-Uğuz ve arkadaşlarının (2011, s. 24) da ifade ettiği üzere “gerekli bilgi ve yasal zemini hazırlayan, hak ve yükümlülükleri gözeten, vatandaşların can ve mal güvenliğini koruyabilen devletler güveni yaratabileceklerdir.” Bunu gerçekleştiremeyenler için ise toplumsal güvenin azalmasına katkı sunarak yüksek vasıflı işgücünün göç etme kararı almasına zemin hazırladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Toplumsal güven ile ilgili yaptığı araştırmasında Özdemir (2018, s. 104-105), veri toplama ölçeğinde yer verdiği “bu ülkede işlerin yürümesi için mutlaka bir tanıdık olması gerekir” ifadesine katılımcıların büyük çoğunluğunun katıldığını vurgulamıştır. Araştırmacının kendi sözleri ile çalışmasında yer alan katılımcıların çoğu “içinde yaşadıkları ortamın adil olduğuna inanmamaktadır.” Toplumdaki genel güven düzeyinin oldukça düşük olmasının yanı sıra işlerin tanıdıklar aracılığıyla yürütüldüğü algısı, kurumlara yönelik güvenin, hukuki güvenin de düşük olduğunu göstermektedir.

Nannestad’in (2008, s. 423-424) “iyi” ya da “kötü” olarak vurguladığı kurumların niteliği, bireylerin topluma ve birbirlerine duyduğu güvenin oluşmasında ya da azalmasında önemli bir rol oynayarak toplumdaki güven seviyesini etkilemektedir (bkz. Levi, 1996; Levi & Stoker, 2000; Rothstein & Stolle, 2002). “İyi” kurumların varlığı, sosyal güven için rasyonel bir zemin oluşturur çünkü kurallara uymayıp güveni kötüye kullananların bu kurumlar tarafından cezalandırılacağına yönelik inanç yüksektir. Kurumsal adalet, şeffaflık ve tarafsızlık, genelleştirilmiş güvenin oluşması için önemlidir. Bunun aksine, yalnızca belirli grupların yararına çalışıyormuş gibi görünen “kötü” kurumlar ise güven duygusunu olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’deki kurumlara duyulan güvenin düşüklüğü, bu çalışmanın katılımcıları tarafından da sıklıkla dile getirilen temalardan birisi olmuştur.

Simmel güveni "toplum içindeki en önemli birleştirici güçlerden biri" olarak görmektedir (akt. Wollf, 1950, s. 326). Güven, kişilerin birbirleri ile ilişki kurup birlikte yaşayabilmelerini sağlayarak toplumun dağılmayıp bir arada kalmasına etki eder ve toplumsal hayatı mümkün kılar. Güvenin erozyona uğradığı durumlarda ise ona yeniden ulaşmak adına bireylerin bir takım arayışlar içerisine girmesi mümkündür ve bu süreçte bulunan çözüm yollarından birisi de başka bir ülkeye göç etme kararı alma olabilmektedir.

Bu çalışmanın katılımcılarının, göç kararı aldıkları dönemlerde ve hatta bu çalışma için görüşmelerin gerçekleştirildiği dönemde de Türkiye’deki ortama, bireylere ve kurumlara duyduğu güvenin yüksek olmadığı görülmüştür. Toplumsal ilişkilerin zayıflayıp toplumdaki güven seviyesinin düşmesinin, bireylerin mutluluğu ve toplumun işleyişi için olumsuz etkileri olmaktadır ve kişiler, “daha medeni, daha güvenilir, daha kolektif bir şekilde, şefkatli bir toplumda yaşama” isteği içerisine girmektedirler (Putnam, 2000, s. 402). Bunun bir sonucu olarak da bu beklenti ve taleplerinin karşılanacağını düşündükleri ülkelere göç etmeyi seçebilmektedirler.

4.1.2 Modern zamanların sessiz krizi: Gelecek kaygısı & Geleceksizlik

“Geleceksizlik” (futurelessness) kavramı, gelecekle kurulan belirli bir duygusal ilişkiyi tanımlar ve geleceksizlik hissinin, yaygınlaşan bir ruh haline dönüştüğü görülmektedir. Horvat’e (2019, s. 49) göre, gelecek umudunun sınırlı olması ve bir geleceğin olmaması hissi geçmişte daha çok yoksul kesimler tarafından deneyimleniyorken günümüzde bu duygunun sınırları genişlemiştir ve orta sınıf da bu kaygıyı yaşamaya başlamıştır.

Gelecek kaygısını, toplumun diğer kesimlerinden insanlarla olan etkileşimleri sayesinde kazandığı farkındalıklar sonrasında yaşamaya başladığını ve Türkiye’de yaşıyorken geleceği düşünmenin kendisini mutsuz etmeye başladığını anlatan kimya mühendisi bir katılımcı, bunun bir sonucu olarak da “nereye gidebilirim?” diye düşünüp oturup şehir listeleri yapmaya başladığını, ancak başvuru sürecinde aldığı retler sonrasında seçiciliği bir kenara bırakıp Danimarka’daki bir köye dahi başvuru yaptığını ifade etmiştir:

Sokakta olan insanlarla siyasi bazda bir context [bağlam] dahilinde konuşuyor olmak, kendi bulunduğum sınıfın dışında insanlarla temas edebiliyor olmak, onların dertlerini anlamaya çalışabiliyor olmak ve ülkenin geleceğine dair okumak, anlamak, etkileri birazcık daha özümsemeye çalışmak, bende yavaş yavaş o 2 sene içerisinde, 2014-2016 arasında, bende yavaş yavaş sanırım bir şeyi attırdı kafamda. Yani gelecek kaygısı denilen şey, her yer, herkeste vardı Türkiye’de, 2010’lardan sonra özellikle. Bende o gelecek kaygısı, “Burası çok kötü olacak. Hani bunun yolu yok” deyip ben kendi kendime, anksiyeteye ve hani bu şey değil, klinik düzeyde değil ama ciddi bir şekilde kaygı problemi, “Ne yapacağız, geleceğimizde ne olacak?” falan sürekli bunu düşünmeme sebep verdi ve ben kendimi yavaş yavaş artık bunun içinden çıkamaz halde buldum. İşime gidiyorum, devam ediyorum, kariyerim gayet iyi gidiyor, kız arkadaşım var, işte o zaman 2 buçuk 3 senedir beraberiz falan. O dönemde işte yavaş yavaş böyle “Yok, bu iş böyle olmayacak galiba. Hani ne yapmalıyım ben?”e geldim, yani hani ben mutlu değilim. Artık mutlu olmadığım bir yere geldim. Maddi değildi. Yani hakikaten bir huzur, ya şöyle bir sabah kalktığımda bir şeyin kaygısı olmasın.

Hep, hayatta hep kaygı var, hep de oldu ama “olmasın” falan diyerek bir süreçti. (K38, E, 36, İspanya)

Katılımcı, Türkiye’de kendi hayatı özelinde her şeyin yolunda gidiyor olmasına rağmen ülkedeki gidişat sebebi ile mutsuz hissettiğini ve ülkenin geleceğinin kendisini kaygılandırıldığını dile getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak da, geleceğe yönelik hissettiği Türkiye’de her şeyin kötüye gideceği kaygısı ve korkusu ile gideceği yer konusunda seçici olmayı bir kenara bırakıp Türkiye’den bir şekilde ayrılma kararı aldığını ifade etmiştir.

Lovo (2014, s. 10) kişilerin, hem hükümette hem de iş dünyasında yolsuzluğun yaygın olduğuna inandıklarında ülkelerini kalıcı olarak terk etme isteklerini ifade etme olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Mevcut çalışma da toplumdaki liyakatsizliğin, gelecek kaygısına yol açtığını ve onun da göç kararı almadaki pozitif etkisini göstermiştir. Geleceksiz hissetmeyi nepotizm üzerinden deneyimleyen ve bu sebeple geleceğini Amerika’da aramayı seçen çevre mühendisi bir katılımcı, Türkiye’deyken yaşadığı çaresizlik hissi ve bunun yarattığı gelecek kaygısını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Geleceksizlik hissettim ben. Ekonomik olarak her şey pahalıydı falan. İşte o torpil olayları benim etrafımda vardı, yani arkadaşlarım işte, torpiller yarıştıyordu devlette. Bir arkadaşım vardı. Ya çocuğun ailesi, yüksek yerlerde tanıdıkları olan bir aile. Bir bakanlık bir sınav açtı. Sınava girdi ve sınavda birinci oldu. Torpil de var aileden. Birinci oldu, torpili var, artık bekliyor. Onu almadılar. Başka bizim de tanıdığımız başka bir arkadaş aldılar. Büyük bir şok. Böyle çocuk çıldırıyor, diyor ki yani “Onun torpili kimdi? Ben hem birinci oldum hem torpilim var, yani onlar da birini bulmuşlardır. Başbakan falandı herhalde” falan diyor. Ne bileyim başka arkadaşlarım vardı, yine bizim arkadaşlardan biri. Özel bir şirkette çalışmaya başladı. 4 tane torpili vardı, 4 tane işte içeriden referansı vardı, falan böyle. Yani benim hiç yoktu. Gerçekten böyle şeyler korkutuyordu beni. “Ne yapacağım? İyi bir yere geçemeyeceğim” diye şey olmuşum kafamda, korkmuşum yani. (K2, K, 36, ABD)

İŞKUR istatistiklerinin sunduğu verileri analiz eden Tutar (2015, s. 100-101), Türkiye’de iş arama sürecindeki kişilerin en çok “Akraba-Eş-Dost kanalı” üzerinden iş bulmaya çalıştığına ve belirli sektörlerde işverenlerin de en çok bu kanala başvurduğuna işaret etmektedir. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının arkadaşlarına ait deneyimler de, Türkiye’de mevcut işe alım süreçlerinin nasıl işlediğine ışık tutmaktadır. Bu süreçlerin tanıdıklar vasıtası ile gerçekleştiği bir ortamda, katılımcının hiç torpilinin olmadığını dile getirmesi, bu sistem içerisinde kendi geleceğini inşa etme ihtimali olmadığı düşüncesini

içselleştirdiğini ve bu bağlamda kendini gerçekleştirme umudu taşımadığını göstermektedir. “Başkalarının eylemleri nedeniyle kişinin geleceğinin engellendiğini hissetmesi,” öfke ve kaygı gibi başka duygusal tepkilere de yol açabilmekte ve arzuladıkları geleceğin ellerinden alındığını ya da artık mümkün olmadığını görmek, bireylerde “bir gelecekleri olmadığı” hissini yaratabilmektedir (Tutton, 2023, s. 443-444).

Veri toplama aşamasının 2018 yılında tamamlandığı Dünya Değerler Araştırması’na (World Values Survey, Haerpfer vd., 2022, s. 44-46) göre Türkiye’de işini kaybetme ya da iş bulamama endişesi yaşayanların oranı %63,6’dır ve oldukça yüksektir. “Özgürlük” ve “eşitlik” gibi iki önemli değer arasında bir seçim yapmaları gerektiğinde hangisinin kendileri için daha önemli olduğunu sorgulayan araştırma sorusu için katılımcılar %41.2 oranında özgürlük yanıtını verirken eşitliği seçenlerin oranının %56.1 olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yapılan tercihlerin, bireylerin içinde yaşadıkları toplumda eksikliğini en fazla hissettikleri şeye yönelmiş olabileceğine işaret ettiğini söylemek mümkündür. Eşitliğin özgürlükten daha yüksek oranda tercih edilmiş olması, katılımcıların daha çok eşit haklara erişim, adalet ve kapsayıcılık arayışı içinde olduklarını düşündürmektedir.

Başka bir katılımcı göç etmeden önce Türkiye’deyken yaşadığı gelecek kaygısını, iyi bir eğitim almış olmasına rağmen “hak ettiği yerde olmadığı” hissi ile geleceğe finansal, profesyonel ve kişisel gelişim açısından kaygı duyarak baktığını ifade ederek dile getirmiştir:

Türk toplumunda bence farklı kesimler var. Ben diğer kesimlerle empati bile kuramıyorum, öyle kesimler var. Kendi ait olduğumu düşündüğüm kesimden konuşacağım. O yüzden o da orta sınıf - yüksek eğitim seviyesine sahip ama hala açlık sınırında yaşayıp gelecek kaygısı yaşayan kesim. Benim açımdan en büyük korku, kaygı, gelecek kaygısıydı: “Ne olacak?” Gelecek kaygısı ve pardon “hak ettiğim yerde değilim” kaygısıydı. “Hak ettiğim saygıyı görmüyorum. Hak ettiğim eğitimi aldım ama buna karşılık hak ettiğim meslekte değilim. Ve gelecekte ne olacağım? Gelecekte sıkıntı çekecek miyim, finansal olarak, profesyonel olarak, kişisel gelişim olarak?” Benim hissettiğim en çok buydu. (K3, K, 34, ABD)

Alınan eğitim karşılığında ulaşılması beklenen statü ya da kariyerin kendi deneyiminde karşılık bulmamış olmasının, katılımcıda hayal kırıklığına yol açmış olduğu anlaşılmaktadır. Bireylerin mesleki, ekonomik ve sosyal beklentilerinin karşılanmaması, geleceğe yönelik umutlarını olumsuz etkileyerek gelecek kaygısı ve geleceksizlik hissine yol açabilmektedir. Böyle bağlamlarda hissedilen duygular ve geleceğin umut vaat etmek

yerine şüphe, kaygı ve korku ile hayal ediliyor olmasının, göç kararlarını şekillendiren önemli duygusal öncüllere dönüşebildiğini söylemek mümkündür.

Geleceksizlik hissine neden olan diğer faktörlerin yanı sıra bazı katılımcılar, gelecek kaygısını çocukları üzerinden deneyimlediğini ifade etmiştir. Avustralya'ya göç etmiş olan gazeteci bir katılımcı, çocuğunun geleceğine yönelik kurduğu hayalleri Türkiye'de gerçekleştirmenin mümkün olmadığını aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

Ya bir kere çocuğu eline aldığında, kucağına verdiklerinde, sadece çocuğunu değil, çocuğunla ilgili her şeyini alıyorsun. O çocukla ilgili kurduğum bir hayal var. O çocuğun, her annenin babanın çok istediği bir şey, çocuğunun çevresini değiştirmek istiyorsun. Hani bir şey vardır ya hani “benden daha iyi olsun,” şey, hepimizin ailesi bunun için uğraştı: “Daha daha daha fazlası olsun, benim çocuğum için.” Çocuğu kucağına aldığında yani bir gelecek kaygısı ve gelecek umudu taşıyorsun onla beraber. Türkiye'de, eğri oturup doğru konuşalım, o çok zor. Benim arkamda kimse yok, amcam, eniştem, bilmem ne. Benim bir hani soy ağacım eğer yönetime yakın değilse ben maalesef ki o çocuğa çok iyi bir gelecek sunamam. Dolayısıyla bir kere ailenin çocuklarıyla ilgili kurduğu hayalleri elinden alıyor, ülke. Her şey, her şey çok pahalı. Öğrencilerine, bir kere üniversite öğrencilerine imkan vermiyor. Yani rektörler kayyum atanıyor. Boğaziçi Üniversitesi'nin canım hocalarını mahvettiler. En son tarih bölümü çok değerli hocasını kaybetti. Yani bu çocukların, yazık gençlerin eğitimlerinden alıyorlar. Bu çocukların, gençlerin eğlence hakkını ellerinden alıyorlar. Üniversitedeki işte yaz şenliklerinde geçmişte bize yetmezdi. Diğer üniversitedeki arkadaşlarla toplanıp şey yapardık, ilk önce onlar bizimkine gelir, biz onlarınkine giderdik. Böyle kabile gibi dolaşırdık, eğlenirdik yani üniversitede. Şu an öğrenciler bunun için eylem yapıyor, yaz şenlikleri için. (K18, K, 44, Avustralya)

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı Türkiye'deki liyakat eksikliği, hayat pahalılığı ve özellikle üniversiteki öğretim üyeleri ve etkinliklerine yönelik girişimler sebebi ile üniversite öğrencilerinin eğitim ve eğlence haklarının darbe aldığına vurgu yapmıştır. Mevcut şartlarda Türkiye'de geleceğe yönelik umutlu hissetmenin zor olduğunu dile getirmiş ve böyle bir ortamda çocuğuna hayal ettiği imkanları ve hayatı sunamayacak olması sebebi ile onun geleceğine yönelik kaygı duyarak başka bir ülkeye göç etme kararı aldıklarını ifade etmiştir.

Geleceksizlik hissini, bir kas rahatsızlığı olan ve bu sebeple tekerlekli sandalye kullanan çocuğu üzerinden yaşayan başka bir katılımcı, çocuğunun hastalığının ilerlememesi için alması gereken ilacın Türkiye'de bulunmaması ve çocuğuna iyi bir eğitim ve iyi bir hayat sunamayacak olmanın kaygısı ve korkusu ile göç etmeye karar verdiklerini ifade etmiştir:

Türkiye'de beni en çok endişelendiren şey oğlumu kaybetme korkusuydu, var olan bir tedaviye ulaşamama korkusu. Anne olduktan sonra endişelerim olmaya başlamıştı tabii. Mesela çocuğumun geleceğiyle alakalı. İşte eğitimdir, işte sağlığı falan. Çok zor dönemlerden geçtik. Oğlumun fizik tedavisinde sıkıntılar vardı. Birkaç sene sonra okula başlayacaktı. Bu da beni mesela endişelendiriyordu. Okul yaşı gelecek. Nasıl okul bulabiliriz ona uygun? Okullar zaten kabul etmiyor. “Okulumuz uygun değildir tekerlekli sandalyeye,” diye kabul etmiyorlar zaten çocukları. Anneler çocuklarını sırtında taşıyıp sınıflara çıkartıyorlar. Bütün gün okul bahçesinde, bir de kardeşi de varsa yanında, kardeşiyle birlikte beklemek durumunda kalıyorlar. Hatta tanıdığımız bir aile, çocuklarına okul bulamadıkları için, başka bir şehre taşındı Türkiye’de. Taşındı evini barkını falan. Gidebileceği bir okul yok, alabileceği bir tedavi yok. Arkama bakmadan kaçtım diyebilirim. (K4, K, 35, ABD)

Katılımcının yukarıda yer verilen ifadeleri, çocuğuna insanca şartlar ve onurlu bir yaşam sunabilmek için göç etmiş olduklarını göstermektedir. Türkiye'de özel ihtiyaçlı bireylere yönelik kamusal destek yetersizliğinin, ebeveynlerde fiziksel ve duygusal tükenmişliğe yol açtığı anlaşılmaktadır. Kamusal hizmetlere erişimdeki adaletsizlik ve dışlayıcılık, geleceğe ve gelecekteki yaşam kalitesine yönelik umutları soldurarak kırılğan bir gelecek tahayyülü sunmaktadır. Bu duygusal baskının yoğunluğu sebebi ile bunu yapabilme imkânı olanlar, göç etme kararı almaktadırlar. Özetle, liyakatsizliğin yanı sıra, ülkedeki özgürlükler ve ekonomi ile ilgili gidişat sebebi ile geleceği düşünmenin yarattığı kaygı ve geleceksizlik hissi ile Türkiye’nin çocuklarına sunabileceği geleceğe yönelik hissedilen kaygı, yüksek vasıflı göçmenleri göç etmeye iten önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2 Duygusal Bir Yolculuk Olarak Göç

Göç süreci; karar verme, göç etme ve göç sonrası aşamaları da dâhil olmak üzere önemli duygusal iniş çıkışların deneyimlendiği bir süreçtir ve katılımcılarla yapılan görüşmeler, Baldassar’ın (2015, s. 87) da ifade ettiği gibi, “nostalji ve geri dönüş özlemi ile ayrılığın getirdiği özgürlük heyecanı; aile ve ülkeye duyulan sevgi ve kırgınlık; bir arada olmamanın getirdiği suçluluk ve yükümlülük” gibi duygusal çelişki ve ikilemleri ortaya çıkarmaktadır. Göç kararı sonrasında hissedilen karmaşık ve çok çeşitli duyguları, Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmiş olan bir katılımcı aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Heyecanlıydım, yeni bir hayat kuracağım için ya da işte burada nelerle karşılaşacağımı bilmediğim için aynı zamanda da endişeliydim. Kaygılıydım ve umutluydum, yeni bir hayat kuracağım için. Hayatımın burada daha iyi bir yöne evrileceğini düşündüğüm için böyle bir

heyecan ve mutluluk hali vardı. Ama endişe ve kaygı da vardı. Yani karışık duygular gerçekten. Ailemden ayrı kalacağım için aynı zamanda üzüntü vardı çünkü sevdiklerinden ayrılıyorsun, bambaşka bir yere gidiyorsun. Endişe çünkü seni neyin beklediğini bilmiyorsun. Merak, yine seni neyin beklediğini bilmiyorsun ve heyecan çünkü ben buraya gelirken buranın bana Türkiye'ye kıyasla çok daha fazla güzel olanaklar sunacağını düşünerek geldim. O yüzden bunun heyecanı vardı ve yeni bir hayata atılıyor olmanın getirdiği bir heyecan vardı. Bir yanda mutluluk da vardı tabii ki. Yani karmaşık biraz, böyle karışık, aynı zamanda hüznün de ağır basıyordu. Aynı zamanda heyecan da mutluluk da ama aynı zamanda endişe de çünkü ne gibi zorluklarla karşılaşacağını bilmiyorsun ya da işte dil engelin var "insanlarla da anlaşabilecek misin? Buraya uyum sağlayabilecek misin?" O tarz düşünceler vardı. (K1, K, 30, ABD)

Yukarıda yer verilen bu kadın katılımcının ifadeleri, göçün sadece coğrafi bir yer değiştirme olmayıp aynı zamanda çok katmanlı duygusal bir deneyim olduğuna işaret etmektedir. Göç kararının hem öncesi hem de sonrası duygusal süreçler olarak gerçekleşmektedir ve aynı anda açık olan, geçmiş, şimdi ve geleceğe yönelik farklı duygusal pencereler söz konusudur. Göç kararı alındığında hissedilen heyecan ve mutluluğun yanı sıra, geleceğe dair umut ve kaygı gibi duygular ile geçmişe dair özlem ve geride bırakılanlara yönelik bazen bir nostalji bazen bir yas ve başka birçok duygu söz konusu olabilmektedir. İspanya'ya göç etmiş olan erkek bir katılımcı, göçün ilk yıllarında yaşadığı duygusal zorlukları ve onların etkilerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Göç sürecimi düşündüğümde, yani bilinmezlik ve korku ilk iki senemin herhalde şeyidir. Yani düzenli endişe, kaygı, bilinmezlik korkusu, yapabilecek miyim, işte tutunabilecek miyim? Durmadan bir, işte, para hesabı yapma, durmadan zaman hesabı... İşte bir taraftan master yapıyorsanız, onun getirdiği sorumluluklar... Ve zaten yani bir anda sosyal network'ünüz [ağınız] olmuyor. Belki tamam hani hep belki bu tarz hisler yaşıyor ama bu hisleri paylaşacağınız insanlar artık yakınınızda değil, belki saat farkı var. O yüzden çok duygusal bir tarafı kesinlikle var. Yani çok ağır bir duygusal yükleniyor genelde bu göç süreçleri, benim kendim ve çevremde gördüğüm. (K31, E, 36, İspanya)

Yukarıda sözlerine yer verilen bu katılımcı, göçün özellikle ilk yıllarında yaşanan duygusal zorlukları dile getirmekte ve bunları sadece kendisinin değil çevresindeki kişilerin de yaşadığını ifade ederek ortak bir duygusal deneyimin varlığına işaret etmektedir. Göçmenler duygusal olarak zorlandıklarında ve bunu paylaşma ihtiyacı duyduklarında, mekânsal ve zamansal farklılıklar sebebi ile aile ve arkadaş çevresi gibi toplumsal destek sistemlerine ulaşmaları her zaman mümkün olmamaktadır. Sosyal destek sistemlerinden fiziksel olarak uzakta olmaları sebebi ile göç sürecinin özellikle ilk

yıllarında yoğun olarak hissedilebilen endişe, kaygı ve yalnızlık gibi duyguları kendi içlerinde kontrol etmeye ve yönetmeye çalışmaktadırlar.

Göçün bir duygusal yeniden inşa süreci olduğunu söylemek mümkündür. Amerika'ya göç eden bir katılımcı, göçün ilk yıllarında konfor alanından çıkıp yeni bir kültürde yaşamının verdiği “her şeye en baştan başlama” hissini, yetişkinlerin olduğu bir dünyada “yeni doğmuş bebek hissi” benzetmesi ile ifade etmekte ve sürecin stres, huzursuzluk ve kaygılar barındırdığından bahsetmektedir:

Yani başka bir ülkeye taşınmak aynı zamanda bir insana yeni doğmuş bebek hissi de verebiliyor. Her şeye sanki en başından başlıyorsunuz, en başından öğreniyorsunuz. Hani bazen hatta sohbetlere bile dâhil olamadığımız konular oluyor. Diyorsun ki ben bunu daha önce hiç duymamıştım ya da araştırmalıyım vesaire. Benim için her gün, gerek iş ortamında gerek sosyal ortamında hep böyle yeni öğrenebileceğim bir şeyler çıkıyor. Türkiye'de, nasıl olsa doğduğun büyüdüğün kültürde yaşıyor olmanın rahatlığı var açıkçası. O konfor alanında kalmak daha farklı bir his yaşıyor. Daha az stresli oluyor, daha kendine güvenli oluyorsun ama burada bambaşka bir alandasın. Seni etkileyen bir sürü faktör var. Yeni bir hayat kurma sürecinde gerek mali faktörler, gerek farklı kültür, adaptasyon vs. gerçekten etkiliyor. Mesela sürekli böyle insanı huzursuz eden, mutluluktan böyle alıkoyabilecek böyle bir sürü etken var; bu günlük de olabilir, hani uzun vadede oluşmuş bir şeyler de olabilir. Sürekli insanın aklında böyle hani yapılacaklar listesi var. Sürekli stresli bir hayat. Ya bir sürü kaygılar var. Bir de işte hani farklı bir ülkede olmak bunları belki ikiye katlıyor, bilmiyorum çünkü ekstra bir şey hissediyorsun. Kendini belki yetersiz görüyorsun dediğim gibi, sonuçta onlar gibi aşırı akıcı konuşamıyorum ya da hani bunu mesela kendime bir engel olarak görüyorum. (K1, K, 30, ABD)

Farklı bir ülkeye göç edip farklı pratikler, anlam sistemleri ve normların olduğu bir toplumda yaşamaya başlamak, çoğu şeyi en baştan öğrenmeyi gerekli kılabilir. Kültürel kodlarına, anlam sistemlerine ve duygu evrenine tam olarak hâkim olunmayan bir toplumda var olmaya çalışmak, beraberinde kırılmalıklar ve hassasiyetler getirebilmekte ve duyguların daha yoğun hissedilmesine yol açabilmektedir. Bir konfor alanı kaybı olarak değerlendirilebilecek göçün neden olduğu bilişsel ve duygusal öğrenme süreci ve “sıfırdan başlama” hali, yoğun bir benlik mücadelesi ve duygu yönetimi içermektedir. Göçün yaşattığı bu “yeniden doğma” ve kendini en baştan yaratma deneyimi ile alakalı olarak Almanya'ya göç etmiş olan öğretmen bir katılımcının dile getirdikleri aşağıdaki gibidir:

Bence yeniden doğmak göç. Yani doğum, doğum sancısı, yeniden doğmak. Hani kendinizi doğurmak bence hatta, o kadar söyleyebilirim. Çok güzel ama güzel bir sancı, yani sonunda

güzel bir ürün alacağınızı bildiğiniz için. Bir arkadaşım bana şey demişti: “Bambaşka bir senle tanışacaksın” demişti. Gerçekten de öyle oluyor. Yani daha fazla kabuklarınızdan sıyrılmak zorunda kalıyorsunuz. Karakterinizi daha fazla törpülemek zorunda kalıyorsunuz birçok alanda. Aslında ne kadar yanlış yaptığınızı gördüğünüz alanlar olabiliyor ve “ya ben de ne kadar tuhaf davranıyorum” çünkü Türk toplumu seni o şekilde kabul ediyor ama aslında öyle değil. Yani bunun başka bir yolu da var. Başka türlü de davranmalısın. Duygu durumlarını yaşadıkça da kendimi değiştirmek, düzeltmek ve iyileştirmek zorunda kaldığımı hissettiğim şeyler oldu. (K13, K, 40, Almanya)

Yukarıda sözlerine yer verilen bu katılımcı, göçün ağırlı ama dönüştürücü bir süreç oluşuna ve göç edenlerin duygusal kırılmalar yaşayıp toplumdaki rollere ve beklentilere göre kendilerini yeniden şekillendirmesine vurgu yapmaktadır. Buna göre göç, kişinin farklı duygu durumlarını deneyimlediği, mevcut duygusal tepkilerini ve davranış örüntülerini gözden geçirip değerlendirdiği, duygusal dayanıklılık kazandığı ve kendini yeniden yarattığı bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Göç sürecine eşlik eden duygulara yönelik olarak katılımcıların vurguladığı bir diğer konu da göçün özellikle ilk yıllarında hissedilen “belirsizlik” ve onun sebep olduğu duygusal yorgunluktur. Aşağıda sözlerine yer verilen kadın bir katılımcı, bunu şu şekilde ifade etmektedir:

Belirsizlik. Belirsizlik. Belirsizlik çok zor bir şey. Yani sürekli şeysin, sürekli göçmensin aslında. Buraya gelince işin bitmiyor, planlanan lazım ve genelde şey oluyor. Yabancı bir ülkedeysen, bir pozisyona gelmeye çalışıyorsun, onun hazırlıkları bir yıl önceden yapılması gerekiyor falan hani. O yüzden hep mental olarak bir sonraki aşamayı düşünüyorsun ama genelde tek bir seçenek olmuyor. O belirsizlik hiç gitmiyor. (K3, K, 34, ABD)

Göçmenlik, doğası gereği belirsizlikten ibaret bir süreçtir ve bu da uzun süren bir geçicilik hissi yaratmaktadır. Yukarıda sözlerine yer verilen katılımcının işaret ettiği kimlikssel olarak arada kalmış olma durumu ve gelecekteki göçmen kimliğine yönelik belirsizlik, kişilerin duygusal olarak güvende hissetmesine engel olmaktadır. Göç edilen toplumda kendine bir yer edinmeye çalışırken bir yandan da bir sonraki adımı kurgulamak zorunda olduğunu hissetmek, zihinsel yorgunluk ve duygusal tükenmişliğe yol açabilecektir. Bu çalışma için görüşme yapıldığında bir doktora öğrencisi olan bu katılımcının ifade ettiklerinin, yurtdışına çıkışlarını özellikle öğrenci olarak gerçekleştiren ve eğitimleri sonrasında bulundukları ülkede ya da başka bir coğrafyada bir iş bulma kaygısı taşıyan göçmenler için geçerli olacağını söylemek mümkündür.

Göçmenlerin deneyimlediği belirsizlik durumuna dikkat geçen başka bir katılımcı, “göçün bir cesaret işi” olup olmadığı konusu ile alakalı olarak aşağıdaki değerlendirmeyi yapmaktadır:

Göç biraz cesaret işi ama bazen yani ben bir iki sefer kendi arkadaşlarım tarafından biraz sopa gibi kullanıldığını da gördüm. Özellikle göç etmeyen ve etmekten çekinen insanlara işte yani “bir cesaret edemiyorsun, sen yapamazsın, sende o cesaret yok” vesaire ve bu çok yanlış geliyor bana yani bunun sopa gibi kullanılması. Çünkü sadece cesaret işi de değil, yani çok fazla faktör var. Cesaret bu faktörlerden kesinlikle bir tanesi çünkü sonuçta bir bilinmezliğe gidiyorsunuz ve sıkıntılar olacak. (K31, E, 36, İspanya)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, göç etmenin bir “cesaret işi” olarak görülmesinin, göç etmiş olan kişilere bir üstünlük ve duygusal bir statü sunduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda sözlerine yer verilen, İspanya’ya göç etmiş olan bu erkek katılımcı, göçün cesaret teması üzerinden romantize edilmesine eleştirel bir şekilde değinmekte ve cesaretin yanı sıra göç kararı almada etkili olan başka faktörlerin varlığına vurgu yapmaktadır.

Göç edilen yere uyum sağlama sürecinde yeni bir dil öğrenmek ve toplumda var olan yeni normlara ayak uydurmak gibi eylemlerin ve bazı eski alışkanlıkları bırakarak yeni alışkanlıklar ediniyor olmanın yanı sıra göç, bir takım “duygusal tavizleri (emotional compromises)” de içermektedir (Mas Giralt, 2015, s.6). Duygusal anlamda bir şeylerden vazgeçmeyi ve eski ile yeniyi duygusal açıdan dengelemeyi içeren bu süreci “başarı veya tatmin duyguları” anlamlı kılarak motive etmektedir. Nitekim göçte karmaşık yapısal ve duygusal faktörler söz konusudur ve göçün duygusal boyutunu çok katmanlı bir çerçevede ele almak gerekmektedir. Katılımcıların anlatıları, duyguların göçün merkezinde yer aldığını göstermektedir ve aşağıdaki altı alt başlıkta, yüksek vasıflı göçmenlerin anlatılarında yer bulan bazı temel duygular ele alınmaktadır.

4.2.1 Göçmen yalnızlığı

Göç, duygusal bir deneyimdir ve duygusal maliyetler içerir (Westcott ve Vazquez Maggio, 2016, s. 505). Görece güçlü kültürel ve ekonomik sermayeye sahip olan yüksek vasıflı göçmenlerin, çeşitli ağlara ve böylece gerekli destek ve kaynaklara erişiminin daha kolay olduğu söylenebilir. Ancak, yine de göç ettikleri yerde önceden var olan bağlantıları yoksa göçün başlarında izolasyon ve yalnızlığı deneyimleyebilmektedirler (Ryan vd., 2008, s. 683-684).

Göçmen yalnızlığı, fiziksel bir yalnız kalmanın ötesinde, deneyimlenen duygusal bir konumu ifade eder; ancak, bu duygusal deneyime gerçek anlamda bir fiziksel yalnızlık da yol açabilmektedir. Özellikle pandemi⁴ sürecinde göç etmiş olan katılımcılar ve yine o süreçte özellikle tek başına göç etmiş olan katılımcılar, aile ve arkadaşlarından uzakta olmaları sebebi ile duygusal destek sistemlerinin eksikliğini daha güçlü hissetmişlerdir. Sosyalleşmenin kısıtlandığı ve hatta evlere kapanıldığı bir dönemde hem göç hem de pandemi sürecinin duygusal yükünü tek başına taşımak durumunda kalan göçmenler, bu durumun olumsuz etkilerini hem duygu durumları hem de bedensel sağlıkları üzerinde hissetmişlerdir. Aşağıda sözlerine yer verilen bir katılımcı, o dönemki deneyimini şu şekilde dile getirmektedir:

Corona döneminde hiçbir şekilde arkadaşlık ilişkisi, herhangi bir ilişki kuramadım çünkü çok çekirdekleydi herkes, çok haklı olarak. Yani ben de aynı şeyi yapardım büyük ihtimalle. Çünkü evdekileri koruma içgüdüleriyle davranabilirler. Yaşlı birileri olabilir falan ama tabi bu birazcık hani sosyalleşmesini insanın azaltıyor ve yalnız kaldım. Orada saç kıran oldum. (K43, K, 34, Almanya)

Sosyal ağ oluşturma'nın kadın göçmenlerin kariyerlerindeki önemi ile ilgili makalesinde Shortland (2011, s. 285), özellikle bekar kadın göçmenlerin iletişim ve arkadaş ağı eksikliğinde yalnızlık ve izolasyon yaşayabileceklerini ifade etmektedir. Almanya'ya tek başına göç etmiş olan ve yukarıda sözlerine yer verilen bu kadın katılımcının yaşadığını ifade ettiği sağlık problemi de, hissedilen yalnızlığın görünmeyen ama derin etkilerini somutlaştıran bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı katılımcı, göçün ilk zamanlarında yeterli şekilde sosyal temaslarda bulunamaması sebebi ile yaşadığı fiziksel yalnızlığın yol açtığı göçmen yalnızlığını aşağıdaki gibi dile getirmektedir:

Yani eve geldiğinde böyle, evet, istiyorsun biri olsun mesela. Yani bu önemli bir şey. Yani çok uzun bir zaman ağladım bunun üzerine aslında ilk buraya geldiğimde çünkü hani o savaşı verirken, bence bu bir savaş zaten, hani o bebekte büyüme, işte o emekleme vesaire bütün bu süreçlerde, ya kimsenin yardımını istemiyorum aslında ama işte hani böyle “ayy” deyip dinleneceğin bir yer olsa. O da eksik mesela. Yani sandalye yok, oturamıyorsun, yani hani ayaklarının hepsi eksik. Hani bari bu olsa tutunayım dersin ama o an eksik, evet o kötü bir

⁴ “Pandemi, Corona” ya da “Covid” ifadeleri ile Koronavirüsün sebep olduğu COVID-19 salgını ifade edilmektedir. Bu salgının hızlı yayılımı sebebi ile Dünya Sağlık Örgütü, 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan etmiştir. Bu süreçte okulların ve bazı işyerlerinin fiziksel olarak kapatılması sebebi ile çevrimiçi eğitim ve evden çalışma uygulamalarına geçilmiştir. Enfekte olmuş kişilerle teması azaltmak adına izolasyon ve belirli durumlarda karantina uygulamalarının gerçekleştirildiği bu dönemle ilgili daha fazla bilgiye T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu (<https://covid19.saglik.gov.tr/>) üzerinden ulaşılabilir.

şey bence. Ya o yatırımı yaptıktan sonra aslında bir veda işte, yas süreci, o vedayı yaptık, onlar orada kaldı, tamam, devam ediyor her şey. Ama bugün aradığımda şu an “hani çok kötüyüm, hadi buluşalım” dediğimde onlar yok burada. O dönem için öyleydi ama mesela ben şu an hayatımda şey bir dönemimdeyim. Ya benim dönemselsel olarak şu an daha iyi bir noktadayım yani tabi ki [köpeğim] OK çünkü ben odama girdiğimde de yalnız değilim artık, yani o benim yoldaşım gibi bir noktada. Ama ya diğer yandan hani arkadaş çevrem vesaire çok çok düzgün olduğu için, iyi olduğu için ama bir yandan da ne var biliyor musun? Mesela bozula da bilir. Yani okay’im. Bir şeylere tutunarak değil de kendime tutunarak yürümeyi öğretti. İşte o göç sürecinin bana öğrettiği bir şey yani birilerine, bir şeye, bir fikre tutunmama. Yalnız hissetme konusu biraz sıkıntılı. Ama belki partnerle gelmemiş olmak da olabilir ama bu arada partnerle gelmek istemezdim de yani ben, çünkü birilerine bağlı olmayı yani bağlı değil de bağımlı olmayı sevmiyorum. (K43, K, 34, Almanya)

Göç sürecini bir savaş ve savaş verme alanı olarak tanımlayan bu katılımcı, bu sürecin geride kalanlarla vedalaşılan bir yas süreci olduğunu da dile getirmektedir. Katılımcı, bu süreçte yaşadığı deneyimleri ve gerçekleşen öğrenmeleri, bebeğin emeklemesi ve büyümesine benzettiğini ifade etmiş ve yorucu olduğunu eklemiştir. Duygusal yoğunluk yaşandığı zamanlarda destek olması için birilerinin varlığına ihtiyaç duyduğunu ancak bir araya gelmek isteyeceği kişiler fiziksel olarak uzakta olduğu için bunun mümkün olmadığını ve bir partner ile göç etmemiş olduğu için de duygularını ve zorlanmalarını paylaşabileceği kimsenin bulunmadığını dile getirmiştir. Duygusal olarak tutunabileceği kişiler, mekanlar ve ritüellerden uzakta olması ve yanında destek alabileceği bir dayanak noktasının olmaması sebebi ile ilk yıllarda duygularını yönetmekte zorlanmış ve güvenmesi gereken tek kişinin kendisi olduğunu öğrendiğini ifade etmiştir. Ancak zaman içerisinde bir köpek sahiplenerek fiziksel yalnızlığına bir çözüm bulmuş ve ayrıca bulunduğu şehirde sosyal çevresini genişleterek bir sosyal destek ağına ulaşmıştır.

Bu çalışmanın özellikle Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmiş olan katılımcıları, bireysellik ve göçmen yalnızlığını oldukça fazla vurgulamışlardır. Sözlerine aşağıda yer verilen kadın bir katılımcının ifadeleri de Amerika’da deneyimlenen göçmen yalnızlığının arka planını şu şekilde dile getirmektedir:

Yani her şey bireysel. Ben ilk Amerika’ya geldiğimde şunu fark etmiştim ve çok üzülmiştim. Herkes sanki yolda tek başına yürüyormuş gibi gelmişti bana; böyle hani gruplar halinde insanlar yok. Ne bileyim yani yalnız gibi gelmişti, o da devam ediyor. Ben de biraz daha yalnızım. Bir gün bir caddede karşıdan karşıya geçerken dedim ki “ben burada mesela ölsem” dedim, “hani araba çarpsa falan, benim Türkiye’dekilerin haberi olana kadar ne kadar zaman geçecek?” falan, bunu böyle düşündüm. O, o kadar böyle garip bir hissiyat ki. Yalnızlık orada

hep bir fazla. İşte Türkiye'deki her şeyi böyle birisiyle yaparsın ya, işte alışverişe arkadaşınla gidersin, işte AVM'de gezmeye gidiyorsun falan. Burda böyle şeylerin çok equivalent'ının [karşılığının] olduğunu düşünmüyorum, çok yok. Yani hiçbir Amerikalı bir arkadaşımla şeye gitmedim, AVM'ye falan böyle. Bir şey yapmak için gidiyorsun, bir şey için gidiyorsun, kahve içelim diye gidiyorsun ama böyle "hadi beraber vakit öldürelim," çok yok bence bu. Aynen, öyle, yalnızlık var bence. (K2, K, 36, ABD)

Katılımcı, Türkiye ve Amerika arasında kültür boyutlarındaki bireycilik/toplulukçuluk (Hofstede Insights, 2022) farkının bir sonucu olarak göç ettiği toplumun gündelik yaşam pratiklerinin kendi alıştığı sosyal dokudan farklı oluşu sebebiyle hissettiği yalnızlığı dile getirmiştir. Burada ifade edilen yalnızlık, gündelik yaşamın tanıdık ritüellerinin yitimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de kolektif yaşamın sıradan örüntüleri olan, aktiviteleri birlikte gerçekleştirme ve birlikte vakit geçirerek sosyalleşme hâli gibi basit ama anlam yüklü gündelik pratikler göç edilen ülkede karşılık bulmadığında, birey sadece sosyal ilişkilerini ve sevdiklerini değil, bu ilişkilerle şekillenen benliğini de yitirmiş olduğunu hissedebilir. Ona değer veren, hayatını kaybetmesi durumunda bunun için üzülecek ya da belki bedenine sahip çıkacak aile üyeleri ile akrabalarının coğrafi olarak kendisinden uzakta oluşu ve yerinin onlar için belirsiz ve görünmez oluşu da göçmenlerin kaygılanmasına sebep olabilmektedir. Bu durum da hissedilen yalnızlık duygusunun daha da artmasına yol açabilecektir.

Amerika'da yaşayan bir başka katılımcı ise, göçmen yalnızlığının sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

Onun en büyük sebebi de şu: burada yaşadığın herhangi bir aşama, problem, hepsini kendin atlatmak zorundasın. Seni ailen dinleyebilir, arkadaşların dinleyebilir ama hiçbir şey yapamazlar. O sorunu sen kendin çözeceksin. Bu, çok büyük bir yalnızlık hissi yaratıyor ki sonuç olarak öyle, ben her şeyi kendim yaptım. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcının ifade ettiği yalnızlık, destek sistemlerinin sembolik düzeyde kalmasından kaynaklanmaktadır. Göçle birlikte, bir sorun yaşandığında yardım istenebilecek kişiler ile alışık olunan aile ya da toplumsal destek ağları, fiziksel olarak ulaşılamaz hale gelir. Telefon ile iletişim kurulabilir ama kimse gerçekten yanında olup problem çözümüne yönelik somut bir yardım sunamaz. Ayrıca göçmenler, Türkiye'deki aile ve arkadaşlarının benzer süreçlerden geçmemiş olması sebebiyle, kendi yaşadıkları güçlüğü başkaları tarafından tam olarak anlaşılamayacağı düşüncesiyle de karşı karşıya kalırlar. Bu da duygusal paylaşım kanallarını kapatıp sorunlarını paylaşmamayı

seçmelerine yol açabilmektedir. Bireylerin karşılaştığı her sorunu kendi başına çözmek zorunda olduğunu hissetmesi, bireyi bir yandan daha bağımsız ve kendi kendine yeten biri olmaya iterken, diğer yandan özellikle göçün ilk yıllarında daha güçlü olarak hissedilen yalnızlık duygusunu artırıcı olumsuz bir etkiye de sahip olabilmektedir.

Göçmen yalnızlığı, bazı katılımcılar tarafından ise aidiyet duygusu üzerinden yorumlanmaktadır. Vatandaşlık ve isim gibi dışsal ve hukuki kimlik göstergelerinin içsel ve duygusal kimlik olan aidiyeti dönüştürmeye yetmediğini ve dil ile kültürün yarattığı görünmez sınırları dile getiren bir katılımcı, deneyimini aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Göçmen yalnızlığını ben şöyle tanımlarım, aidiyet duygusuyla. Yani asla ait değilsiniz o ülkeye. Yani burada çok mutluyum. Buradaki her rutinimi seviyorum. Bu ülkeyi seviyorum ama buraya ait hissetmiyorum kesinlikle. Ve hiçbir zaman da hissetmeyeceğim. Bunun iki büyük temel nedeni kültür ve dil. Yani sonuçta buranın gelenekleriyle, buranın hamuruyla yoğurulmadığımız için bugüne kadar, buraya hiçbir zaman %100 ait hissedeceğimizi düşünmüyorum o anlamda. Vatandaşlık olur; istesek, istesem ismini bile değiştirim ama benim gerçeğimi değiştirmez. (K13, K, 40, Almanya)

Mutluluk, erişilen imkânlar gibi dışsal koşullardan etkilenebiliyorken aidiyet, derin bir duygusal bağ gerektirmektedir. Yukarıda sözlerine yer verilen katılımcının da ifade ettiği gibi, aidiyet hissinin, dilsel, kültürel ve duygusal temellere dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kişiler göç ettikleri ülkenin dilini konuşup kültürünü öğrenebilir; ancak buna rağmen kültürel dokuyla bütünleşme bir şekilde eksik kalabilmektedir. Bazı göçmenler bulundukları topluma uyum sağlamış olsalar ve hatta yasal olarak vatandaşlık almış olsalar dahi duygusal vatandaşlık boyutunda yabancı olarak kalabilmekte ve bu da göçmen yalnızlığını besleyebilmektedir. Almanya’da yaşayan başka bir katılımcı, göçmen yalnızlığı ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

Sabah uyandığında bile kendini farklı hissediyorsun. Yani hani o kadar farklı ki belki uzaya gitsen de aynı duyguyu hissedersin bence, yani o kadar farklı. Ya ağaç farklı, evin içindeki evin yapısı farklı, hava farklı, her şey farklı, her şey. O göçmen yalnızlığı bence çok kötü bir şey ki ben yalnız değildim, ona rağmen. Yalnız gelenler, Allah kolaylık versin. Valla yalnız hayat dizayn edenler için çok zor, çok zor. Benim hep yanımda eşim vardı yani. İnşallah istediklerini yaparlar, istedikleri düzeni kurarlar. Ama hepsinin içinde bir Türkiye şeyi olduğuna eminim. Yani bu memleket hasreti bayağı bir farklı bir şeymiş, yani öyle diyeyim ben size. (K14, K, 47, Almanya)

Göçmen yalnızlığının, duygusal ve mekânsal yabancılik sebebiyle deneyimlendiğini dile getiren bu katılımcı, hissedilen bu duyguyu, tüm normların altüst olduğu bir hâl olan

uzaya çıkma deneyimi ile karşılaştırmaktadır. Bu bağlamda, kişilerin çevrelerindeki doğa ve mimarinin ya da gündelik yaşam pratiklerinde karşı karşıya kaldıkları unsurların, tanıdıkları ve bildikleri imgelerden farklı oluşu sebebi ile yabancılık ve aidiyetsizlik hissedebileceği ve bunun da göçmen yalnızlığını tetikleyebileceği yorumunu yapmak mümkündür. Ayrıca bu katılımcının paylaşımından, tek başına göç etmemiş olmanın yalnızlık hissetmeye engel olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu katılımcı özelinde katılımcının, göç ettikten sonra çalışma hayatında aktif bir şekilde yer almamış olması ve eşi isteyken gününü genellikle tek başına geçiriyor olmasının da yalnızlık duygusunu artıran bir faktör olabileceği değerlendirilebilir.

Göçmenlerin, sosyal kimliklerini şekillendiren sosyal çevrelerini geride bırakarak gittikleri yeni toplumlarda alışmış oldukları çevreyi oluşturmaları vakit almaktadır. İspanya'daki bir katılımcı göçmen yalnızlığının, dilsel, kültürel ve tarihi referans eksikliklerinden kaynaklanan, karşıdakini tam olarak anlamamak ve onun tarafından anlaşılamamak olduğunu ifade etmiştir:

Mesela burada aktif dinleme yapmadan etrafımda olan şeyleri şey yapamam, anlayamam. Yani yanımda bir sürü olaylar olur, bir sohbetler döner şakalar döner. Eğer aktif bir şekilde dinlemiyorsam anlamam çünkü kapatıyorsun yani. Çünkü o da ayrı bir zihinsel yorgunluk, her şeyi 2 dilde, 3 dilde dinleyip sürekli kafamda çevirip anlamaya çalışmak. İstanbul'da olduğumda etrafımdaki her şey çok tanıdık. Hani her şey çok kolay, çok güvenli, çok bildiğim şeyler ama hani burada burası da artık tanıdık bildik benim için ama bir tabii Türkiye kadar kolay değil. Yani daha çaba sarfetmeliyim ben burada etrafımı anlamak için. Hani beni kimse %100 bilmiyor. Kimse beni %100 anlamıyor. Yani ben bu kadar bir şeyim ama benim üstteki bu kadarımı görüyorlar ama benim bir de altta bu kadarım var ve onu kimse bilmiyor. Dile ne kadar hakim olsanız bile başka kültürler, başka tarihi oluşumlardan geliyoruz biz. O yüzden yani beni anlasalar da veya ben onları anlasam da bana bir şey ifade etmiyor. Duygusal bir bağım, referansım yok onunla, onun da benimle yok. O yüzden herhalde biraz yabancılar da daha böyle birbirleriyle görüşüyorlar da lokaller daha birbirleriyle görüşüyorlar. Çünkü birbirlerini anlıyorlar o anlamda. Hani biz belki yabancı olduğumuz için o kadar dahil olamıyoruz onların hayatlarına. Onlar da bizimkine olamadığı için kendimizi belki daha o anlamda yalnız hissediyoruz. (K16, K, 41, İspanya)

Göçmen yalnızlığı sadece fiziksel izolasyonla değil, anlam dünyasındaki kopukluklarla da ilişkilidir. Göçmenler gittikleri ülkede sadece yeni bir dile değil aynı zamanda yeni anlam sistemlerine, kültürel göstergelere ve mizah kodlarına maruz kalırlar. Diller arasında zihinlerinde yaptıkları çeviri, sadece teknik bir çeviri olmaktan öte kültür ve anlam sistemlerinin çevirisini de içermektedir. Bu nedenle, her ne kadar dile hâkim olursa

da ortak hafıza ve toplumsal kodlar eksik olduğunda iletişim de eksik kalacaktır. Göçmenler genellikle, ortak referans noktası eksikliği sebebi ile ev sahibi toplum ile iletişim kurmakta zorlanıp kendileri ile aynı dil ya da duyguları paylaşan diğer göçmenler ile bir araya gelebilmektedir. Bu bağlamda bir yandan diğer göçmenlerin desteklerini hissederken diğer yandan da yerel halk tarafından dışlandıklarını hissedebilirler. Göçmenlerin yerel halkı tam olarak anlayamaması gibi yerel halk da göçmenleri tam olarak anlayamamaktadır. Türkiye’de yaşıyorken eğitim aldıkları okullar ve yaşadıkları semt ya da mahalleler, kim olduklarına dair bir takım şeyler ifade edebiliyorken, bu referans noktaları yeni gittikleri ülkede bir anlam ifade etmemektedir. Göç edilen ülkedeki diğer kişiler, göçmenlerin önceki hayatlarına ya da kendi dillerini konuştuklarında nasıl bir kişi olduklarına dair bir bilgiye sahip olmadıkları için onları, sadece kendilerini anlatabildikleri ve gösterebildikleri kadar tanırlar. Dolayısıyla göçmenler, duygularını paylaşmadığında ve anlaşıldığını hissetmeyip kabul görme, değer görme ve anlaşılma ihtiyaçları tam olarak karşılanmadığında, kendilerini derin bir yalnızlık içinde bulabilirler.

Göçmenlerin, mizahı anlayamamak gibi durumlarda hissettikleri utanç benzeri duygular, onların sosyal ilişkiler kurmasını zorlaştırabilmektedir çünkü sosyalleşme girişimlerinde “başkalarıyla bağlantı kurma ve ilişki kurma konusundaki başarısızlıkları” (Westcott ve Vazquez Maggio, 2016, s. 515) olarak algıladıkları bu durumları, göçmenlik statüsünün bir getirisi olmasına rağmen kişisel bir eksiklik olarak değerlendirme eğilimindedirler. Ayrıca, dil ile kültürel ve mizahi kodlara tam olarak hakim olmamaları sebebi ile yapacakları hataların itibar kaybına yol açabileceği korkusu, onları başkaları ile iletişim kurmak için girişimde bulunmaktan alıkoyarak sosyal karşılaşmalar yerine “yalnızlığın güvenliğini” tercih etmelerine sebep olabilmektedir (Goffman, 1967, s. 39).

4.2.2 Göçmenlik statüsüne ilişkin kaygı ve öfke

Vatandaşlık, her ne kadar haklara erişim gibi olumlu kavramlarla ilişkilendiriliyor olsa da, aynı zamanda kimin vatandaş olmayıp dışarıda kaldığını belirleyen bir mekanizmadır. Hukuki bir statü olmasının yanı sıra kimlerin topluluğun bir parçası olarak görülüp görülmediğine yönelik bir tanıma ve ayırım pratiği sunan önemli bir kimlik göstergesidir (Fenster, 2005, s. 245). “Uncertain citizenship: Life in the waiting room” (Belirsiz vatandaşlık: Bekleme odasındaki yaşam) isimli kitabında Anne-Marie Fortier’in (2021, s.1) de ifade ettiği üzere “Vatandaşlık belirsizdir. Değişkendir; sınırları, limitleri ve

vaatleri sürekli olarak gözden geçirilir, değiştirilir ve ertelenir” ve bu bürokratik belirsizliğin duygusal etkileri göçmenlerin hayatında oldukça görünür ve belirleyicidir.

Oturma iznini uzatamama kaygısı, bulunulan ülkeye ve o ülkeye gitme sebebine (lisansüstü eğitim, şirketler arası çalışan değişimi gibi) göre değişkenlik göstermekle birlikte göçmenlerin genellikle ilk yıllarında ve hatta ilk 10 yıl içerisinde deneyimlediği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun yarattığı kaygı ve bazen de öfke, aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcıda da olduğu gibi, yüksek vasıflı göçmenlerin anlatılarında yer bulmaktadır:

Buradaki göçmenlerin kaygıları burada kalabilmek. Amerika'da kalmak çok zor. Yasal olarak burada Greencard elde etmek çok zor. Bu kadar eğitilmiş kesimi kendine çekip bu kadar yatırım yapıp da bu kadar kolay gitmesine nasıl izin veriyor? Benim aklım hayalim almıyor. Yani burada kalmak istersen o aşamalar o kadar zor ki, bütün göçmenler bundan muzdarip yani. Yani H1B'yi alıyorsun, 3 yıl, 3 yıl daha uzatılabilir. 6 yıl o vizeyle uğraşıyorsun, sonra Greencard'a başvurabiliyorsun. Greencard da hem çok pahalı hem de çok uzun sürüyor. Yani tamamen şans, sana çıkacak mı çıkmayacak mı? Çıkmadı, hadi güle güle. Vatandaşlık en üst seviye, yani Greencard senin sadece burada permanent residence [kalıcı oturma] almanı sağlıyor. Vatandaşlık için kuralları bilmiyorum çünkü daha oraya gelemedim. Çok zor vatandaşlık. Diğer ülkelere kıyasla çok zor, inanılmaz zor ve anlayamıyorum çünkü çok başarılıyız. Yani “nasıl bana bu kadar yatırım yapıp da sonrasında nasıl beni bu kadar gözden çıkarabiliyorsun?” oluyor. Yani geçen hesapladık, buradaki eğitimim için 2.000.000 TL yatırım yapmışlar bana, daha arada verdikleri hediyeler, ödüller falan hariç. (K3, K, 34, ABD)

Yüksek vasıflı emeğe yapılan maddi yatırımlara rağmen sistemin bu kişileri kolayca gözden çıkarabilmesine yönelik Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora öğrencisi olan bu katılımcının şaşkınlık, öfke ve hayal kırıklığı içeren ifadeleri, göçmenlik statüsünün duygusal maliyetlerinden birini görünür kılmaktadır. Göçmenlerin bir yandan değerli emek olarak görülüp diğer yandan göç edilen ülkede geleceğe yönelik yaşama haklarının belirsizliği, yüksek başarıya rağmen güvende hissedememeye ve sürekli bir geçicilik duygusuna sebep olabilmektedir.

İş bulma sürecinde yaşanan bekleme ve yasal belirsizlik de, ciddi bir kaygı, varoluşsal güvensizlik ve mutsuzluk yaratan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yurt dışına çıkışını yüksek lisansa başvurarak gerçekleştirebilen ve bu süreçte de iş bulmak için çok farklı yerlere stajyer olarak başvurup sadece birinden mülakata çağrılan katılımcı,

İspanya’da bir iş bulup kalıcı olmak için gösterdiği çabayı ve o sürecin psikolojik zorluğunu şu şekilde dile getirmiştir:

Yani hani böyle anlayamadığım bir stresin içerisindeydim. Çok kötüydü, çok büyük buhran doluydu. Yani gerçekten adını koyamadığım bir şeydi. Yani mesela şey de değil böyle, hani evde kapalı depresyon yaşayan. Mesela pazar günleri burada gündüz partileri oluyor. Burada tanıştığım bir etkinlik türü benim, çok seviyorum. Her pazar gidiyorum mesela, çok eğleniyorum. Ya da hafta içleri arkadaşlarla takılıyor, görüşüyoruz, başka bir sosyallik yaratıyoruz, bilmem ne. Yani her şey yolunda gidiyor gibi görünüyordu ama mutsuzum yani. Hani kâğıt üzerinde baktığında işte instagram’a, instagram’da kimin baksan öyle de, hani genel bir baksan konuşsan falan “abi iyisin işte, her şey olmuş” falan. Yok, iyi değilim. Yani hani çok böyle, çok kötüydüm orada. O İzmir’den dönerken hatta metrodan uçağa kadar ağlamıştım, aralıksız. Hiç adını koyamadığım bir şey yani. Hani çok zordu o İzmir seyahati. İlk gidişimdi, Barselona’ya geldikten sonra Türkiye’ye. Herhalde belki özlem miydi? Belki o güvensizliğin verdiği kaygı mıydı? Çünkü vizeyi aldığım gün yaşadığım mutluluk, o onu alınca, çalışma vizesi, artık legalim, çalışıyorum, onu aldığında yaşadığın mutluluk o yokken yaşadığın, seni aşağı çeken hissiyatı daha iyi açıklıyor sana. Onun olmamasından kaynaklanan bir şeyin, güvensizliğinden kaynaklanan sıkıntıyı tanımlamak daha zordur ya hep, bir şeyin olmasının verdiği mutsuzluk ya da mutluluğu açıklamaya göre. (K38, E, 36, İspanya)

Katılımcı, İspanya’ya göç ettikten sonra maddi zorluklar, belirsizlikler ve onların sebep olduğu duygusal çalkantılarla baş etmeye çalışmıştır. Göçle birlikte Türkiye’de var olan düzenli iş yaşamından ve sosyal çevresinden kopması, bir süre iş bulamaması ve dolayısı ile göç ettiği ülkede kalıcı olamayacak olmanın verdiği stres ile yoğun bir kaygı yaşamıştır. Yaptığı altmış üç iş başvurusu sonucunda yalnızca bir mülakata çağırılmış ve o işe de kabul edilmiştir. Bu iş sayesinde çalışma iznini göç ettikten 9 ay sonra alabilmiştir. Katılımcı, çevresindeki diğer kişiler ile karşılaştırıldığında bu sürenin aslında çok da uzun bir süre olmadığını farkında olduğu vurgusunu yapmıştır. Yine de iş bulma sürecinin aylar sürmesi ve içerisinde olduğu yasal belirsizlik, katılımcıda ciddi bir varoluşsal kaygı yaratmış gibi görünmektedir. Bir kimya mühendisi olan bu erkek katılımcı, daha çok ilk yıllarda deneyimlenen duygusal zorluklara ve göçün duygusal bedellerine işaret etmiştir. Katılmaktan keyif aldığı etkinlikler ve hatta işe girme gibi olumlu gelişmelere rağmen içsel mutsuzluğu, çalışma vizesini alıp öğrenci vizesinin sağladığı stajyerlik imkânı ile değil de yasal olarak tam zamanlı çalışmaya başlayana kadar devam etmiştir. Sosyal çevrede ya da sosyal medyada hayatıyla ilgili her şey yolunda gibi görünmesine rağmen o dönem içsel olarak deneyimlediklerinin olumlu

olmadığını ifade etmiştir. Nitekim, iyi görünme çabasıyla dışarıya yansıtılan imaj ile gerçek duygular arasındaki bu mesafe, Hochschild'ın (1979) *duygu yönetimi* ve *duygu gösterim kuralları* kavramlarını akla getirmektedir. Bireyler dışarıdan “başarılı” ya da “mutlu” görünüyor olmalarına rağmen kendi iç dünyalarında hissettikleri duygular tam tersi bir yönde olabilmektedir. Çalışma vizesini almış olmanın katılımcı üzerindeki duygusal etkisi güçlü olmuştur ve gelen o rahatlama hissi ile öncesinde duyduğu kaygının ne kadar baskın olduğunu fark ettiğini dile getirmiştir. Aynı katılımcı, çalışma vizesi sonrasında kalıcı oturum iznini alana kadar da benzer bir kaygı sürecinden geçtiğini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Güvenceyi aldığın zaman güvencesizliğin getirdiği o bahsettiğim, adını koyamadığım, huzursuzluk diye anlattığım bir şey vardı ya vize alana kadar her aşamada, mesela ikincisi kalıcı oturumda oldu. Kalıcı oturuma kadar bu sefer çünkü şirket beni işten atarsa yine iş bulmam gerekecek kaygısı vardı. Kalıcı oturumu aldıktan sonra “tamam artık, istediğiniz kadar atabilirsiniz beni. Beni buradan kimse çıkaramaz”a geliyorsun. Bir iş bulurum çünkü sponsorlara ihtiyacım yok. O aşamalar en önemlileri. O aşamaların hepsinde bir aşama öne gidiyorsun. Bir tık daha rahatlıyorsun. Böyle şey rahatlama, yani çok korktuğun bir yerden beklediğin pozitif bir haber alırsın ve böyle bir koltuğa çökersin ya, hani o anlık bir şey, onun total hayatına yansıdığını düşün, haftalarca sürdüğünü düşün. Öyle bir rahatlama oluyor. (K38, E, 36, İspanya)

Katılımcının ifade ettiği bu haftalarca süren rahatlama hali, öncesinde hissedilen işten atılma korkusu ve sistemde tutunamama ihtimalinin yol açtığı kaygı ve endişenin boyutuna dair bir ipucu vermekte ve göçmenlerin duygu durumlarının sahip oldukları yasal statülerine bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir. Kalıcı oturum izni alabilmeleri, bulundukları ülkeye göre farklılaşmakla birlikte, genellikle yıllar sürmektedir. Bu sürecin bir çıktısı olan geleceğe dair belirsizlik ve sponsor bulma ihtiyacı gibi durumların yarattığı koşullu varoluş hissinin, katılımcının ifade ettiği gibi “adı konulamayan huzursuzluk” benzeri önemli bir duygusal karşılığı olabilmektedir. Bu nedenle de yoğun duygusal anlamlar taşıyan süreçler olan çalışma izni ve oturum süreçlerinin, duygusal bir eşik ve bir geçiş ritüeli benzeri bir işlev gördüğünü söylemek mümkündür.

Kalıcı oturum alana kadar bir bekleme hali olarak deneyimlenen vatandaşlık sürecinde yaşadığı “yeterince iyi olmama” ve “hata yapma sebebi ile her şeyin elinden alınabilecek olması” endişe ve korkusunu başka bir katılımcı da aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Mesela işte işe girdim, üniversitede çalışıyorum, asistanlık yapıyorum, sonra doktorada... Aslında bayağı kontratım var, yani öyle kolay kolay beni çıkaramazlar ama hep bir şey paranoyası: “aman işten atılacağım, aman yeterince iyi çalışmıyorum” falan diye böyle bir paranoya, dönem dönem oluyor. Hatta yani ben bunun üstüne de gittim, “neden ben böyle paranoya yaşıyorum” falan diye. Yani bu şey oldu, ben burada psikoloğa falan gittim. Yani aşırı stresliyim, her an işten atılacağım korkusu yaşıyorum. Bunun biraz üstüne gidince aslında benim çok mutlu olduğum ve ki yani öyle gerçekten o anki hayatım, yani çünkü tam o anki hedeflerimin hepsini gerçekleştirmiştım. Ama “aman bu benim elimden alınacak bir şekilde, aman bir hata yapacağım da kaybedeceğim,” işte “aman yanlış bir şey yapacağım” endişesi bir süre daha kaldı. “Aman hata yaparım” gibi garip bir mirası kaldı o ilk dönemlerin. Şu an o da geçti. Yani çok mutluyum ondan dolayı. Artık şey hissiyatı hiç yaşamıyorum, işten atarsa atabilir, yeni iş bulurum zaten. Yani burada yani bu şeylerin de etkisi var mesela, yasal haklarını almış olmanın çok etkisi var. (K31, E, 36, İspanya)

Yukarıda ifadelerine yer verilen bu katılımcı, bir kontratı olduğu için teknik olarak bir iş güvencesi olmasına rağmen göçmen kimliğinin yasal güvencesizliği sebebi ile kalıcı oturum alana kadar işini ve oturumunu kaybetme endişesi ve korkusu yaşamış olduğunu dile getirmiştir. Göçün ilk yıllarında içselleştirdiği bu hata yapma ve o sebeple ülkeden sınır dışı edilme endişesi, kişi yasal haklarını kazandıktan sonra da bir süre daha onu etkilemeye devam etmiştir.

Göçmenler, ister eğitim alma amacıyla ister çalışma fırsatları arayışıyla ülkelerinden ayrılmış olsunlar, göç ettikleri ülkede kalıcı oturum hakkı elde edene kadar geçen süre boyunca geleceğe yönelik var olan belirsizlik ve göçmen statüsünün hukuki güvencesizliği sebebi ile sahip oldukları bu başka ülkede yaşama şansını kaybetme endişesi ve korkusu duymaktadırlar. Kimi zaman üç yıl, kimi zaman on yılı bulan bir zaman dilimini kapsayan bu geçici statü süreci, göçmenlerin yasal konumlarının belirsizliği nedeniyle sürekli bir kaygı hali içinde yaşamalarına neden olmaktadır. Oturum izinlerinin geçiciliği, statünün her an sona erebilme ihtimali ve buna bağlı olarak yaşanan gelecek belirsizliği, kişilerin gündelik yaşamlarının her alanında birtakım duygusal yüklerle baş etmelerini gerektirmektedir. Dolayısıyla göçün ilk yılları, tüm diğer deneyimlerin yanı sıra hukuki statü üzerinden biçimlenen bir kaygı halini içermektedir. Mutluluk, bireyleri birbirine bağlayan sosyal bir tutkal olarak görülür. Vatandaşlık ise, bu mutluluğu kimin hak ettiğine karar verme aracı haline gelir ve göçmenlerin ulusal bir ideale bağlılıklarını ve dolayısıyla bu mutluluğu hak ettiklerini kanıtlamalarını gerektirir (Ahmed, 2016, s. 180).

4.2.3 Aksanla ilgili ayrımcılık: Ötekilik üzerinden yaratılan duygulanım alanı

Dil, iletişim kurmak için kullanılan bir araç olmanın yanı sıra, kültürel ve toplumsal aidiyetin bir göstergesidir ve bireylerin kendilerini sunma biçimlerinin ve sosyal kimliklerinin temel yapıtaşlarından biridir (Pellegrino-Aveni, 2005, s. 1). Dil yetkinliği, göçmenler için hem çalıştıkları işlerde hem de sosyal hayatta büyük bir öneme sahiptir. Göç edilen ülkenin dilini yeterli düzeyde bilmeyip dilin inceliklerine hâkim olmazlarsa, yerel halkı anlamadıkları için güven bağları ve sosyal ilişkiler kurmakta zorluk yaşayabilirler (Kennedy, 2005, s. 185).

Aşağıdaki katılımcının ifadeleri, hedef dilde yeterliliğin göçmenler için ne kadar kritik bir öneme sahip olduğuna ve aksanla ilgili olarak bazen bir ötekilik duygusu yaşandığına işaret etmektedir:

Birkaç kere bir şeyler yaşadım. Bir restorandaydım, telefonla konuşuyordum. Yabancı bir adam geldi, Amerikalı, bana, işte “ne aksanı konuşuyorsun?” dedi. Dedim ki işte şey “Türk aksanı.” Dedi ki: “you sound like you don’t belong here” [buraya ait değilsin gibi geliyor kulağa]. O zaman böyle bayağı bir modum düştü. Sonra böyle hani güldü falan, sonra dedi ki “sadece şaka yapıyorum.” Öyle o zaman mesela kalakaldım. Şu an olsa böyle cevabını verirsin ya da hani ya bilmiyorum. O zaman benim için hiç beklemediğim bir şeydi ya bu, hoş bir şey değildi benim için. Bunun mesela hani birkaç gün bir etkisinde kaldım gibi hissettim. Dedim ki, “evet, senin İngilizcen iyi değil maalesef ki.” (K1, K, 30, ABD)

Katılımcının bu deneyimi, dilin yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda aidiyetin bir göstergesi ve sınıyıcısı olarak da işlev gördüğüne işaret etmektedir. Göçmenlerin dil yetkinliği, toplum içinde nasıl konumlanacaklarını belirleyen bir araç haline gelmektedir. Ancak göçmenler hedef dilde ne kadar yetkin olsalar da, farklı bir aksana sahip olduklarında bunun, ötekiliğin bir işareti olarak değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür. Bazen şakayla gizlenen bu tür aksana dayalı ötekileştirici söylemler, kişilerin aidiyetini sorgulamasına yol açabilmektedir. Bu deneyim, katılımcının kendi kendine yaptığı içsel konuşmada, utanç ve yetersizlik hissiyle örülmüş bir özdeğerlendirmede bulunmasına sebep olmuştur. Kişinin sosyal imajı, onun kimliğinin, değerinin ve kabulünün bir parçası haline gelir ve bu imajın onaylanması ya da zedelenmesi doğrudan duygusal tepkilere yol açar (Goffman, 1967, s. 6). Onaylanırsa sevinç ve gurur benzeri duygular yolu ile iyi hissedebilir; ancak zedelenirse utanç, incinme ya da hayal kırıklığı gibi kötü hissetmesine yol açacak duygular ortaya çıkabilir.

Yukarıda sözlerine yer verilen katılımcı, göçmenlerin göç ettiği topluma ait hissetmesi için orada konuşulan dile hâkim olmanın önemine, dilsel aidiyete aşağıdaki şekilde vurgu yapmaktadır:

Konuşabiliyorum ama sanki yeterli gelmiyor hala bana. Sorun yaşamıyorum genel olarak, hani bana şey demiyorlar, “anlamadım, ne diyorsun?” falan. Hani o da olmuyor ama yine de böyle akıcı konuşmak istiyorum ya da işte onların aksanına biraz olsun daha yaklaşabilmek beni mutlu edecek bir şey ve bunlara daha ulaşamadığım için hâlâ böyle kendimi eksik hissetmeme neden oluyor. Buradaki bir topluluğa tamamiyle ait hissedebilmek için tabii ki de bence dili ve kültürü tamamiyle anlayabilmiş olmak gerekiyor. Şimdi ben onların yaptığı böyle espriler ve şeyleri tam olarak şu an anlamıyorsam, o zaman benim hala kendimi geliştirmek için bir zamanım var demektir. Bazen çünkü oluyor yani. Sen ne kadar kültürlerine ve dillerine aşina olmuşsan o kadar fazla yakınlık kuruyorsun. Tam adaptasyonun gerçekleşmesi için onların kültürüne ve diline tamamiyle aşina olmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. (K1, K, 30, ABD)

Amerika’da yaşayan bu kadın katılımcı, belki de aksanı ile ilgili maruz kaldığı ötekileştirme sebebi ile hedef dildeki yeterliliğini yalnızca bir iletişim becerisi olarak değil, aidiyet hissinin de temel koşullarından biri olarak gördüğünü dile getirmektedir. Sahip olunan aksanın da, yalnızca bir telaffuz biçimi olmayıp toplumsal kabul ve onun yanı sıra kişisel başarı duygusuyla bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Bourdieu’nun (1991, s. 18) dilsel sermaye (linguistic capital) kavramı ile ifade edilebilecek olan iyi bir aksana sahip olmak, bir tür kültürel sermayeye erişim anlamına da gelmektedir. Ayrıca katılımcı, yapılan esprileri anlayamadığından bahsetmektedir. Mizah, toplumsal gruplar arasında kültürel aşinalığın göstergelerinden biridir ve göçmenler, esprileri tam olarak anlayamadıklarında kendilerini dışlanmış hissedebilmektedirler.

Avustralya’ya göç etmiş olan erkek bir katılımcı, Amerika ve Kanada’da göçmenler tarafından konuşulan aksanın yerel halk ile iletişimleri etkilediğini; ancak, bunun Avustralya’da bir sorun yaratmadığını ifade etmektedir:

Buradaki insanlar genelde şey, en azından Amerika ya da Kanada’nın hani Anglofon bölümü için konuşursak, onlara kıyasla daha ulaşılabilir insanlar. Ulaşılabilir den kastım da konuşmayı seviyorlar, iletişim kurmayı seviyorlar. Bir aranızda şey yok, bariyer yok, yani genelde hani Amerika’da ve Kanada’da bu bariyer vardır. Aşmanız için bayağı bir efor sarf etmeniz gerekir çünkü özellikle yabancı olarak gittiğinizde aksanınızdan dolayı zaten hemen bir önyargı başlar. Avustralya’da bunu çok fazla hissetmezsiniz çünkü dediğim gibi 200 yıllık bir ülke ve hani son 200 yılda kurulmuş bir ülke olduğundan herkes şeyin farkında, evet,

göçmenlerin oluşturduğu bir ülke. Ondan dolayı çok yabancı karşılamıyorlar, yani siz bir aksanla konuşsanız da bundan dolayı herhangi bir çekinceleri olmuyor. (K19, E, 45, Avustralya)

Avustralya’da yaşayan başka bir katılımcı ise, yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının aksine, aksanın önemli olduğunu ve ait olunan sınıfın bir göstergesi olduğunu vurgulamaktadır:

Mesela buranın olayı aksan, yani kendi Avustralya aksanı içinde konuşma şekliniz sizi ele veriyor. Hangi yere ait olduğunuzu gösteriyor. Burada mesela işte zengin insanların aksanı bir tık farklı. (K32, E, 35, Avustralya)

İkisi de aynı ülkede yaşayan ve yukarıda sözlerine yer verilen katılımcılardan biri, Avustralya’nın göçmen temelli yapısına dikkat çekerek aksan farklılıklarının orada ayrımcılık üretmediğini ve Avustralya’nın kapsayıcı bir iletişim ortamına sahip olduğunu ifade etmektedir. Diğer katılımcı ise aksanın, Avustralya içinde sınıfsal bir ayırt edici olduğunu dile getirmektedir. Bir dilin kendi içindeki varyasyonları, kişilerin sosyal konumunun bir işareti olabilmektedir. Bu iki farklı ifade, aynı ülke bağlamında yaşanan deneyimlerin farklılıklar içerebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, Avustralya’da göçmen aksanına karşı hoşgörünün yüksek olabileceği, ancak Avustralya içinde doğmuş bireyler için aksanın sosyal konumlara işaret ediyor olabileceği değerlendirmesini yapmak mümkün olacaktır.

Aşağıda sözlerine yer verilen başka bir katılımcının deneyiminde ise Almanya’da bir Türk göçmen olarak, hedef dili iyi kullanıyor olmasının yerel halk üzerinde yarattığı şaşkınlık aktarılmaktadır:

Biraz şeye şaşıyorlar, aksansız Almanca konuşabiliyorum. O yüzden mesela Türk olduğumu söyleyince bu sefer hani Türklerin böyle bir aksanı var, yine anlıyorsun onlar Almanca konuştuğunda mesela, o zaman o da ayrı bir şey. Yine bu sefer “aksanın yok ama Türk’sün. O nasıl oluyor?” Bir de hani işte ben söylüyorum işte şu kadar senedir Almanya’dayım falan. “Ya işte 25-30 senedir burada olup da işte 2 kelime Almanca konuşamayanlar var” falan filan, yani o şeyler de oluyor, öyle yorumlar falan da oluyor. (K15, K, 37, Almanya)

Katılımcı Almancayı iyi bir aksan ile konuştuğu için Türk kimliği öğrenildiğinde şaşkınlıkla karşılandığını ifade etmiştir. Toplumda var olan “Türklerin Almancayı aksanlı konuştuğu” ön kabulü üzerinden katılımcıya istisnai bir başarı atfedilerek diğer Türk göçmenlerin yetersizliği vurgulanmaktadır. Katılımcının deneyimi, aslında pozitif gibi

görünen ama özünde topluluğun geri kalanına yönelik negatif bir değerlendirme içeren, ötekileştirici bir bakışa işaret etmektedir. Diğer yandan ele alındığında ise hedef dili iyi konuşabilmek, göçmenlerin toplumda görecekları kabulü artırarak toplumsal statülerinin yükselmesini sağlayabilmektedir. Dili iyi kullandığını vurgulayan bu öğretmen katılımcı, Alman toplumunda var olduğuna inandığı, kimliğin dil üzerinden tanımlanması yaklaşımına yönelik aşağıdaki açıklamaları sunmuştur:

Zaten gerçekten çok böyle zor bir dil. Yani bu artikeller bilmem neler yüzünden gerçekten senin ana dilin mi değil mi, o kadar çabuk anlayabiliyor ki karşıdaki kişi. Yani en ufak bir artikeli yanlış söylediğinde zaten OK direkt hemen böyle şey, damga vurulur. Yani sonradan böyle öğrenenler için kolay bir dil değil. Telaffuzda dediğim gibi çok anlıyorlar aksanın var mı. İşte Türklerde onu duyuyor çoğu insan, yani duyuluyor. Yani hemen, hemen şey yapabiliyorlar: “Ha Türk” falan ve o zaman tabii yine o kafadaki şeyler işlemeye başlıyor. İşte nasıl diyeyim mesela sözde Almanlar çok dakik bilmem ne ama Türkler tam tersi işte, böyle vaktinde gelmez işte, zaten. Bilmiyorum işte her ne diyorlarsa, tembeldir, şöyledir, böyledir. Artık ne, nasıl bir şey, tecrübe yaşıyorsa kendisi Türklerle zamanında ya da neyi gördüyse ya da belki de görmedi, duydu. Ya onlar direkt böyle işlemeye başlıyor. (K15, K, 37, Almanya)

Hedef dili kullanırken yapılan hatalar ve aksan farklılıklarının, toplumsal yargıları tetikleyerek göçmen stereotipleri üzerinden işleyen bir ötekileştirme ve damgalama aracına dönüştüğü anlaşılmaktadır. Dilin doğru kullanımına ve meşru bir aksana sahip olmayan göçmenler, etnik kimlikleri üzerinden çalışma ahlakı ve disiplin anlayışlarına dair varsayımları da içeren ön yargılar sebebi ile saygınlık kaybına uğrayabilmektedir. Dilin bu şekilde sosyal eşitsizlikleri yeniden üreten bir araç olması sebebi ile göçmenler, deşifre edileceklerini bilerek konuştuklarında, bir performans kaygısı içerisinde olurlar ve bu da onlar için duygusal bir yük oluşturmaktadır.

Lovo (2014, s. 13), potansiyel göçmenlerin genellikle kendi ülkelerinden gelen göçmenlerin oranının daha yüksek olduğu ve benzer bir dile sahip ülkeleri seçtiğini ifade etmektedir. Gidilecek ülkede kendi ülkesinden göç etmiş olan kişilerin göç sürecini kolaylaştırıcı bir etkisi olabilir; ancak, yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının da vurguladığı üzere Türk kimliğine yönelik var olabilen önyargılar dikkate alındığında, Almanya’daki Türk göçmenler için Türk göçmen oranının yüksek olmasının her açıdan avantaj sağladığını söylemek mümkün olmayacaktır.

Farklı aksanı sebebi ile değil ama yaptığı telefon görüşmesinde kendi anadili olan Türkçeyi kullanması sebebi ile ofisteki Alman bir çalışan tarafından uyarıldığını anlatan bir katılımcının paylaştıkları ise aşağıdaki gibidir:

Mesela 5 senedir telefonum sessizde yaşıyorum. Niye 5 senedir telefonum sessizde yaşıyorum? Çünkü eşimin iş yerine gittiğimde, o telefon çaldığında ve ben Türkçe “alo” deyip, açıp telefonla konuştuğumda, o kadar rahatsız oluyorlardı ki ve bu bir gün, ya bu bir sekreter, bir sekreter yani eşimin sekreteri... Bir sekreter, bir patron karısına Türkiye’de bunu diyebilir mi düşünün: “Türkçe konuşma, rahatsız oluyorum” dedi. “Türkçe konuşacaksan” dedi, “çık dışarıda konuş” dedi. “Burada büronun içerisinde Türkçe konuşulmasından rahatsız oluyorum” dedi. O derece rahatsızlar yani Türkçe konuşulmasından. O derece nefret ediyorlar Türkçeden. O gün telefonun sesini bir kıstım, ondan sonra 5 senedir telefon şey, sessizde. (K14, K, 47, Almanya)

Kişinin, Almanya’daki bir ofis ortamında Türkçe konuştuğu için doğrudan uyarılması, bir ötekileştirme pratiği olarak değerlendirilebilir. Meşru olmayan bir dilsel sermayeye sahip olduğunun ima edilmesinin ardından katılımcının, telefonunu yıllarca sessizde kullanması, göçmenlerin yaşadığı duygusal deneyimlerin uzun vadeli ve yoğun etkilerine işaret etmektedir. Bu katılımcı özelinde, yaşadığı bu deneyimin ardından kamusal alanda anadiliyle konuşmayı utandırıcı bir eylem olarak algıladığı yorumunu yapmak mümkündür. Paylaşılan bu deneyimde göçmenlerin, olumsuz yargı ya da dışlanmadan kaçınmak için duygularını yönetip davranışlarını yeniden şekillendirdiğini görmek mümkündür.

Türkçe ve İngilizcenin yanı sıra B1 seviyesinde Almanca bilgisine sahip olan başka bir katılımcı ise, yeterince iyi Almanca bilmemenin kendi uzmanlık alanında bilgiye sahip olmamakla karıştırıldığını aşağıda yer verildiği şekilde dile getirmektedir:

En başında işte bu mesela Almanca bilmemek şeyi bile sıfırlıyor. Doktora yaptım ya göç üzerine. “Siz böyle bakıyorsunuz ama tamam İngilizce konuşalım. Türkçe anlatayım, İngilizce anlatayım. Ben bu alanı biliyorum.” Yani tabii ki bilmediğim şeyler olabilir ama biliyorum yani neticede. Hani dili bilmiyor olmak orada da bebekleştiriyor, şunu düşündürdü mesela ilk başta. Ben “dile hâkim değilim, dili bilmiyorum” demiyorum. “Dili öğreniyorum” diyorum mesela. “Ama isterseniz İngilizce tartışalım ya da işte Türkçe,” kişi kimse neyse “bu alanla ilgili bir şeyler söyleyebilirim” ama bunların hepsi adım adım oldu. Yani o kadar özgüvensiz dönemim oldu ki çünkü biraz ama şey bu, ya o benim zaten yaramdı. Orayı daha çok kaşıyor göç. Yani çünkü daha vulnerable [hassas] bir pozisyondayım yani. Ve onlara daha çabuk alınıyorsun ya da öyle yoruyorsun, böyle düşünüyorsun, anlamlandırıyorsun bazı şeyleri ama zamanla değişti. (K43, K, 34, Almanya)

Bu katılımcının deneyimi üzerinden, Almanya'ya göç eden yüksek vasıflı göçmenler için Almanca bilmiyor olmanın sadece iletişimsel bir sorun olmayıp aynı zamanda statü düşürücü bir sosyal konumlanma anlamına gelebileceğini söylemek mümkündür. Almanca yeterliliğinin bireyin saygınlığı ve özgüveni ile ilişkilendirilebileceği görülmektedir. Katılımcı, doktora sahibi bir göçmen olarak bulunduğu ülkenin dilini konuşamıyor olması sebebi ile deneyimlediklerinin kendi içinde zaten var olan bazı duygusal hassasiyetleri tetiklediğini ve bu durumun üstesinden gelmenin zaman aldığını ifade etmektedir.

Katılımcının işle ilgili durumlarda dili bilmediğini değil de öğrendiğini vurgulaması, bir eksikliğin vurgusu yerine sürecin içerisinde aktif olarak yer aldığını ifade etmektedir ve dil yeterliliği üzerinden yaşadığı itibar kaybını yönetme biçimini göstermektedir. Kişiler sosyal imaj, itibar ve saygınlıklarını korumak isterler ve bunu yaparken sergiledikleri, Goffman'ın (1967, s. 12) *facework* olarak adlandırdığı stratejik davranışlar vardır. Bu stratejilerden biri soğukkanlılıktır. Kişilerin soğukkanlı davranışlar sergilemesi, hem kendi utanma duygularını kontrol etmelerine yardımcı olacak hem de bu utanmadan doğabilecek kişiler arasındaki karşılıklı utancı engelleyebilmelerini sağlayacaktır. Bir diğer strateji de sosyal imaja zarar verme potansiyeli taşıyan, olası utanç veya küçük düşme durumlarına sebep olabilecek durumlardan ve sosyal ilişkilerden kaçınmaktır. Böyle durumlara hiç girmeyerek ya da sorun yaşanmadan önce zarif bir şekilde ortamdaki uzaklaşarak sosyal imajlarını korumaya çalışırlar. Ancak bu kaçınma hali, göçmen yalnızlığını artırıcı bir unsur olabilmektedir. Bu zorlayıcı duygularla başa çıkmanın bir diğer yolu da aynı dili konuştukları diğer kişilerle bir araya gelmektir. Bunu destekler şekilde, bu çalışmanın katılımcıları da sosyal çevrelerinde çoğunlukla Türklerin yer aldığını dile getirmişlerdir.

4.2.4 Sevdiklerine, tanıdık tatlara ve mekanlara duyulan özlem

Aidiyet, sadece içinde yaşanılan topluma yönelik değil, yaşanılan yere, coğrafyaya ve oradaki mekanlara yönelik de geliştirilmektedir. Bu bağların göçle birlikte kesintiye uğraması, bireyde geçmişle kurulan ilişkiyi yeniden üretme ve sürdürme yönünde duygusal bir ihtiyaç yaratabilmektedir. Göç ederken geride bırakılan yalnızca fiziksel bir coğrafya değil, aynı zamanda o coğrafyayla bütünleşmiş sosyal ilişkiler, kültürel pratikler ve duygusal anlam dünyasıdır ve göçmenler için farklı coğrafi konumlardaki bazı kişiler

ve mekanlar, geçen zamana rağmen önemini korumaya devam eder (Bilgili ve Erdal, 2025, s. 2).

Bu çalışmanın katılımcıların özlem duydukları şeylerden bahsederken ilk olarak Türkiye’deki aileleri ve sevdikleri kişileri dile getirmiş olmaları dikkat çekmektedir. Geride kalan sevdiklerine yönelik özlemini, Amerika’da yaşayan kadın bir katılımcı, aşağıdaki ifadeler ile dile getirmiştir:

Yani kesinlikle ailem, arkadaşlarım, işte sevdiğim insanlar... En çok özlemini duyduğum bu. İsterim ki herkes gelsin, burada yakınımda olsun, burada yaşayalım, buranın şartları altında yaşayalım. Sonrasında bilmiyorum açıkçası uğrar mıyım Türkiye’ye bir daha, eğer öyle bir durum olursa, bütün sevdiklerim buraya taşınırsa. Tek herhalde özlem duyduğum şey gerçekten aile ve arkadaşlıklar olabilir. (K1, K, 30, ABD)

Katılımcı, Türkiye’deki çekirdek ailesi ile her gün haberleşiyor ya da telefonla görüşüyor olmasına rağmen aile ve arkadaşlıklara duyduğu özlemi dile getirmiştir. Akıllı telefonlar aracılığıyla coğrafi uzaklığa rağmen derin duygusal bağlar sürdürülebilir; ancak, sağlanan bu birlikte olma duygusunun yanı sıra, artık tam olarak dâhil olamayacakları memleketteki aile ve arkadaşlarının hayatlarını uzaktan gözlemlemek, göçmenlerde geride bıraktıkları kişilerle birlikte olma özlemini yoğunlaştırabilir (Stevens vd., 2024, s. 126). Sosyal medya ve iletişim teknolojileri aracılığıyla geride kalanlarla kurulan bağlantılar, mesafeyi zaman zaman daha belirgin kılabilir ve bu da özlem duygusunu tetikleyebilir (Cabalquinto, 2018; Marino, 2019; Sinanan ve Gomes, 2020).

Yukarıda sözlerine yer verilen katılımcının “sevdiklerim buraya taşınırsa, Türkiye’ye uğrar mıyım bilmiyorum” şeklindeki ifadesi de, yaşadığı yerle kurduğu bağın, fiziksel mekânla ilgili olmaktan çok, ilişkisel ve duygusal bir temel üzerinde şekillendiğine işaret etmektedir. Türkiye’ye sevdikleri orada olduğu için gittiğini ima eden bu ifade ile katılımcının ulusal ya da kültürel bağlılığının ya da mekâna yönelik aidiyet hissinin, kişisel ilişkiler ve sosyal bağlar üzerinden tanımlandığı ve sürdürüldüğü yorumunu yapmak mümkün olacaktır. Bir yerin kişiler için anlam kazanması ve kişilerin sahip olduğu, o yere has duygu (sense of place), yerin yalnızca coğrafi konumuna değil, orada biriken deneyimlere, ilişkilere ve anılara bağlıdır (Tuan, 1975, s. 164). “Mekânları etrafi sınırlarla çevrili alanlar olarak düşünmek yerine; onları, toplumsal ilişkiler ve anlamlar ağının belirli anlarda ifadesini bulan noktaları olarak tahayyül edebiliriz” diyen Massey’e (1994, s. 154) göre mekânlar, sabit ve durağan yapılar değildir ve sabit anlamlar taşımazlar. Toplumsal ilişkiler aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilirler.

Katılımcılara en çok özlem duydukları şeylerin ne olduğu sorulduğunda, “geride kalan aile ve arkadaşlar” cevabından sonra ilk gelen cevaplardan birinin de yemek olduğu görülmektedir. Bunu aşağıda sözlerine yer verilen katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

Sevdiğim insanlar ve Türkiye’deki yemekler burada olsa başka bir şey istemem. Burada yediklerimiz sağlıklı değil, her şeyin içinde şeker var. Ekmek yerken bile ekmek yemiş gibi hissetmiyoruz, içindeki şeker tadı geliyor hep. O yüzden eve ekmek yapma makinesi aldık, kendimiz yapacağız ekmeğimizi. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcının, her şeyin içerisinde şeker olmasına yönelik ifadesi, Amerika’daki yemek kültürünün onun alışık olduğu tatlar ve tüketim pratikleriyle örtüşmediğini göstermektedir. Bireylerin yemeğe ilişkin beğenileri ve damak tadı, ait oldukları sınıfsal ve kültürel bağlamlarda şekillenmekte (bkz. Bourdieu, 2017) ve göç edilip yeni toplumun yeme-içme alışkanlıklarıyla karşılaştığında, sahip olunan bu bedensel hafıza, beğenileri üzerinde etkili olabilmektedir. Göçmenler sadece sosyal ilişkilerle değil, aynı zamanda duyular ve tatlar yoluyla da kendilerini “evde” hissetme ihtiyacı duyabilmektedir. Yemek sadece bir beslenme aracı değil, aynı zamanda duygusal bir bağ, aidiyet kaynağı ve kültürel hafıza taşıyıcısı olarak da işlev görmektedir. Bu bağlamda, katılımcının ifade ettiği evde kendi ekmeğini yapma eylemini, yeni yaşam çevresinin koşullarına pasif bir şekilde uyum sağlamak yerine aktif olarak kültürel alışkanlıklarını sürdürme ve kendi alanını kurma çabası ve bir direniş pratiği olarak yorumlamak mümkün olacaktır.

Avustralya’da yaşayan bir katılımcı da, bireylerin alışkın olduğu tatlar ve yiyeceklerin, kendilerini “evde hissetme” ve bunun bir sonucu olarak da göç edilen yeni çevrede kök salma sürecine olumlu katkısı olabileceğini aşağıdaki gibi dile getirmektedir:

Şimdi burada her istediğiniz ürünü bulamayabiliyorsunuz. Yani işte “bir tereyağı olsaydı” diyor, eşim mesela. “Yemek yapacağım, tereyağı yok” diyor. Şimdi belki tereyağını bulsam daha rahat adapte olacak, anlatabiliyor muyum? Öyle ufak şeyler belki de insanın adaptasyonunu sağlıyor. (K25, E, 43, Avustralya)

Bu katılımcının dile getirdiği tereyağı eksikliğinin, sadece bir malzeme eksikliği olmanın ötesinde alışkanlıklar üzerinden geçmişle ve ev hissiyle kurulan bağın eksikliğine ve onlara yönelik özleme işaret ettiğini söylemek mümkündür. Tanıdık tatların ya da kültürel pratiklerin eksikliği, mekânın yabancılığını pekiştirebilir ve bu bağlamda yemek yapmak ve hatta bunu alışık olunan malzemeler ve alışık olunduğu şekilde yapmak, bireylerin göç ettikleri yere yönelik aidiyet duygusu geliştirmesine aracılık edebilir. Tanıdık bir

yiyeceğin varlığı, mekânla kurulan ilişkiyi dönüştürerek oranın duygusal olarak bir ev gibi algılanmasına katkı sunabilir.

Katılımcılara, bulundukları ülke ve şehirlerde Türk ürünlerine erişimleri olup olmadığı ve bunun onlar için önemli olup olmadığı sorulduğunda, çok önemli olduğunu ve erişim zor olsa bile o ürünlere ulaşmak için çaba sarf ettiklerini ve engelleri aşarak onlara ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumu, Amerika’da akademisyenlik yapan bir katılımcı aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

Evet, çok önemli, benim için gerçekten önemli. Burada Arap markete gidiyoruz. Böyle yerlerde genelde Türklerin çok marketi olmuyor. Lübnanlılar Amerika'da çok var. Onların iç savaşı zamanında göç eden çok Lübnanlı olmuş. Öyle bir yere gidiyoruz. Buradan önce başka eyaletteyken o Türk ürünlerini bulmak için 6 saat araba sürüp de gidiyorduk falan, böyle çılgınca bir şey. Önemli yani gerçekten. Ben peynir yiyeceğim ya sabah, zeytin de yiyeceğim. Öyle 1-2 bildiğim işte şu 30 sene önce Amerika'ya gelmiş insanlardan hani sabah yediklerini falan duyuyorum da, o benim için kabul edilebilir bir şey değil. Tabii onların zamanında bu seçenek yokmuş. Yani Türk marketi ya da ürünü bulabilecekleri bir yer yokmuş. Bunu devam ettiriyorum, bayağı da onun önündeki engelleri aşıyorum. Öyle, benim için önemli. (K2, K, 36, ABD)

Katılımcı, sabah kahvaltısında peynir ve zeytin tüketme konusundaki kararlılığını ve bunu gerçekleştirebilmek için gerektiğinde saatlerce uzaklıkta olan bir yere dahi gitmiş olduğunu ifade etmiştir. Gıda tüketiminin fizyolojik bir ihtiyaç olmasının yanı sıra bir kültürel aidiyet göstergesi olduğunu ve kimlik devamlılığının sağlanmasına olanak tanıdığını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, katılımcının belirli yiyeceklere ulaşmak için sergilediği bu ısrar ve gerçekleştirdiği eylemini, hafıza ve kimlik alanlarında yürütülen bir direniş olarak okumak da mümkün olacaktır.

Bazen de bazı yiyeceklerin, onu tüketmeyi seven ve göçmenlerin özlem duyduğu kişileri onlara hatırlattığı için önem kazandığı görülmektedir:

Bazen işte böyle Orta Doğu marketlerinde, bazen bir bakıyorsun Rus marketinde falan var. O tarz yerlerde bir bakıyorsun işte Türk kahvesi falan bulabiliyorsun ya da işte Türk marketleri var ama çok her yerde de olmuyor. Burada böyle belli başlı yerlerde, arabayla gitmen gerekiyor falan. Oralardan alabiliyorsun ama tabii ki her istediğinde bulmanın imkânı yok sadece. Geçenlerde mesela o marketlerden birine gittik, Tadım’ın çekirdeğini falan buldum, direkt aldım. Burada öyle çekirdek yok. Kabak çekirdeği gördüm, aklıma babam geldi, her sabah yiyor böyle avuç avuç. Dedim ki bari alayım. (K1, K, 30, ABD)

Duygular ya da duygulanımlar, bir nesnenin ya da simgenin kendi içinde var olan şeyler değildir, ilişkiler ve bağlamlar içinde oluşur (Ahmed, 2019, s. 18). Nesne ya da simgelere yüklenen duygusal anlamlar, toplumsal anlamlandırma süreçlerinden ya da geçmişteki deneyimlerden gelmektedir. Bu nedenle de nesneler ya da simgeler birtakım duyguların tetikleyicisi olabilmektedir. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının örneğinde de kabak çekirdeği tek başına bir duygu içermemekte, ancak kendisine babasını ve geçmişe ait duygusal bağları hatırlattığı için, bir anı nesnesi ve duygu taşıyıcısı olduğu için önem kazanmaktadır.

Aşağıda sözlerine yer verilen katılımcı ise dil, mekân ve müziğin yarattığı duygulanımlar üzerinden özlemini duyduğu ev hissini dile getirmektedir:

Mesela burada çok fazla Türk var dışarıda ya da işte şey Türk marketleri falan var. Oralardan geçince böyle insan farklı bir şey hissediyor. Ya da mesela kasaya gidiyorsun, Türkçe konuşuyor insanlar falan. Ee böyle bir anda seni başka bir yere götürebiliyor, o çok ufak şeyler bile. Ya da mesela satılan sebzeler, işte Türk marketlerinde olan sebzelerle diğer Alman marketlerinde, çok fark ediyor. Mesela o bile böyle sana şey yani aslında bir, Almancası daha iyi: Heimat. Böyle hani vatan değil de daha farklı bir anlamı var onun bence, kendini böyle evinde hissettiğin. Öyle bir şey olabileceğine inanıyorum. Mesela benim de şey dikkatimi çekmişti. Mesela ben Yeni Türkü'yü çok severim ve onların bazı şarkıları şimdi bana çok anlamları böyle çok daha farklı geliyor. Mesela gurbetle ilgili bir şarkıları var. Çok şey geliyor mesela şimdi dinlediğimde. Şimdi bambaşka bir şeyle dinliyorsun onu, psikolojiyle dinliyorsun. Ya o an anlam vermediğin belki eskiden, sözler kelimeler sana şu an böyle ağır gelebiliyor bazen ya da böyle onları gerçekten hissediyorsun böyle içinde. O ilginç bir şey. (K15, K, 37, Almanya)

Katılımcı, Almanya'daki Türk marketlerinde satılan sebzeleri görmenin ve kasada Türkçe konuşulduğuna tanık olmanın kendini vatanında, evinde hissettirdiğini ifade etmiştir. Bu paylaşımda, geçmiş yaşantılardan ve kültürel kimlikten izler taşıyan Türk marketlerinin, duygusal ve kültürel bağ kurulan alanlar haline geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcının, Yeni Türkü isimli müzik topluluğunun gurbet temalı şarkılarını artık bambaşka bir yerden dinlediğini dile getirmesi, bireysel duyguların göç deneyimiyle birlikte yeniden yorumlandığını ve derinleştiğini göstermesi açısından değerlidir. Yine aynı katılımcı, özlediği mekânları şu şekilde ifade etmektedir:

Türkiye'nin tamamı değil ama yani mesela benimle ilgili, benim için önemli olan, benim için özel olan yerleri, İzmir'i mesela özledim aslında. Yani daha çok böyle şey, doğup büyüdüğüm yerler falan. Arada çiğdem falan alıyorum, çitlemek için. Ya onlar mesela böyle ritüel gibi bir şey böyle. Çok yapmıyor olsam da arada böyle çitlemek falan. O sana o şey

hissini veriyor. Yine az önce bahsetmeye çalıştığım, o Heimat hissini veriyor. (K15, K, 37, Almanya)

Katılımcının dile getirdiği özlem tüm ülkeye yönelik olmayıp, yaşanmışlıkların olduğu ve duygusal bağların kurulduğu mekânlara yöneliktir. Bu bağlamda İzmir'in sadece fiziki bir mekân olmadığını, oradaki yaşantıları, ilişkileri ve aidiyet hislerini ifade ettiğini söylemek mümkündür. Ayrıca katılımcının çiğdem (ay çekirdeği) tüketmesini bir atıştırma olarak değil de bir ritüel olarak ifade etmesi, bir yaşam biçimine ve onunla ilişkili duygulanıma işaret etmektedir. Bu çekirdek yeme pratiğinin, bireyin göç ettiği yerde kimlik, aidiyet ve kişisel hafızasını koruma çabasını içerdiği söylenebilir.

İspanya'ya göç etmeden önce İstanbul'da ikamet etmiş olan bir katılımcı, İstanbul'u değil de İstanbul'un, kendisi orada yaşadığı dönemlerdeki halini özlediğini fark etmiş ve bunu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Artık bir de çok dinamik, çok değişiyor her şey. O yüzden artık böyle işte bir sene bile gitmeyince şey oluyor, ya geçen sene mi ondan önceki sene mi buradaki yakın bir işte Katalan arkadaşım ile İstanbul'a geldik. Okula götürecektim. İşte otobüs durakları vardır Beşiktaş'ta. Mesela hani hep oradadır o otobüs durakları ve belli bir yere gidilir yani oradan. Bizim de işte 3 tane falan, hani otobüs numaralarını falan da hatırlıyorum işte, oradan binilir, Hisarüstü'ne gidilir. Otobüs duraklarını kaldırmışlar çünkü metro yapılmış. İnsanlara soruyorum, “otobüs durakları nerede?” Kimse bilmiyor, taksi bulamıyoruz falan. Ben o kadar kötü hissettim ki kendimi çünkü artık o böyle çok yüzleşme anıydı. Ben de artık İstanbul'u bilmiyorum. Yani navigate edemedim kendimi. Orası da değiştiği için sanırım bir şey oluyor. Ya da işte atıyorum, arkadaşlarıma diyorum ki, geçen yaz o oldu mesela, “hadi Moda sahile gidelim.” Diyorlar ki “ya Moda sahili çok bozdu. Biz artık oraya gitmiyoruz.” Mesela hani o yeni şeyleri de bilmedikçe o özlem de değişiyor çünkü artık orası da senin bıraktığın orası değil. Orası da değişmiş ve sen o değişimde yokmuşsun zaten. O yüzden öyle bir hani “şurayı özledim, burayı özledim”den ziyade “o zamandaki orayı özledim” gibi bir şey oluyor. Zaman mekân birleşimi ya da algısı, orada bir farklılık, değişiklik oluyor sanırım. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının ifadeleri, göçmenlerin zaman içerisinde coğrafi mekânlar ile ilişkilerinde yaşadıkları kırılmalar ve hissedilen özlem duygusunun, mekânın kendisi yerine geçmişteki belirli bir zaman kesitine yönelik olduğuna işaret etmektedir. Göç ettikten sonra mekânın dönüşümüne eşlik edememiş olma sebebi ile o mekâna yönelik geçmişte sahip olunan duygusal bağlar zayıflayabilmektedir. Bu nedenle de özlem, o bağların kurulduğu geçmiş zamana yönelik hissedilir ve güncelliğini yitiren bir aidiyet duygusu ile karşı karşıya kalınabilir. Buna ek olarak, katılımcı “navigate edemedim kendimi”

ifadesiyle yalnızca fiziksel bir yön bulamamayı değil, artık tanımadığı bir mekânda duygusal ve kimliksel yönsüzlük hissi ile göç sonrası dönüşen yer duygusunu (sense of place) (Tuan, 1975, s. 164) ifade etmektedir. Katılımcının bu paylaşımı ayrıca göçmenlerin zaman deneyimine yönelik de veriler sunmaktadır. Göçmenler için zamanın doğrusal olmayıp geçmişle şimdi arasında, köken ülkelerindeki anıları ile yeni ülkelerinde şu anki hayat deneyimleri arasında, salınan bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4.2.5 Göç deneyiminde ulusal travma ve yas

Katılımcılara, deprem gibi ulusal travma ve yaslardan ne kadar etkilendikleri ve onlara yönelik ne tür bir aksiyon aldıkları sorulduğunda, bu tür durumların onları fiziksel olarak uzakta oldukları için çaresiz hissettirdiğini ve bu nedenle de daha çok üzdüğünü ifade etmektedirler. Böyle bir durumda neler yaşanıp hissedildiğini, Amerika’da yaşayan bir kadın katılımcı 6 Şubat 2023⁵ depremleri sonrasındaki duygu durumunu ele alarak aşağıda verildiği şekilde dile getirmiştir:

Bence yani aynı şekilde hissettim diyebilirim. Böyle bir de ekstra hüznü oldu. Uzaktayım, nasıl yardım edeceksin, nasıl yapabilirim, ne yardımı edebilirim? Çünkü çok yardım etmek istedim. Sürekli televizyonda o dönüyordu, işte kaç ölü oldu, bilmem ne, işte kaç kişi bulunabilecek ya da sürekli Twitter’da⁶ paylaşımlar falan, sürekli takip ediyordum. “Allah’ım şimdi ne olacak,” işte “o da mı ölmüş, bu da mı ölmüş?” Biri kurtarılmış, seviniyordum mesela. Hani bir de şey düşünüyorum: şimdi o insanlar ne yapacaklar? Ya burada açıkçası elin kolun bağlı hissediyorsun. Buradaki konsolosluğa yazdım: orada [Türkiye’de] bir şey gerekiyorsa sadece hani bana gerekli olduğunu söyleyin, ben buradan oraya gidip geçirim. Böyle bir durumda lütfen bana ulaşın, diye e-mail attım çünkü neden olmasın yani? Sonuçta bir yardım gerekiyorsa tabii ki de gider yardımcı olurum. Ondan sonra başka ne yapabilirim, diye düşünüyordum. Konsolosluğun başlattığı bir çalışma vardı. O gruba dâhil oldum. İşte yardım topluyorlar, koliliyorlar vesaire, oraya gittim. O zaman kendimi iyi hissettim. Dedim ki en azından bir şey yapıyorum ve bunu hani gönüllü yapıyorsun. Sonuçta kendi zamanından veriyorsun ediyorsun. Biraz olsun böyle sanki içimi ferahlatmıştı o yardım. Ama çok üzücüydü, yani ortak sevinçleri mesela belki az yaşıyorum, o da ilginç mesela, sevinci belki daha az yaşıyorsun. Çünkü böyle paylaşamıyorsun edemiyorsun falan ama bir felaket olduğunda, bir yas olduğunda, sanki uykularım kaçıyor. O da mesela beni sanki olduğundan

⁵ Belirtilen tarihte, merkez üssü Kahramanmaraş olan ve dokuz saat ara ile 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde, on sekiz şehrin etkilendiği iki deprem meydana gelmiştir. Daha detaylı bilgi için Meltem Şenol Balaban’ın “Türkiye’nin Afetler Tarihinde Bir Milat Olarak 6 Şubat Depremleri” isimli değerlendirmesine bakılabilir.

⁶ 2023 yılında resmi adı “X” olarak değiştirilen platform. İsim değişikliğine rağmen kullanıcıları tarafından bir süre daha eski ismi ile anılmaya devam etmiştir.

daha çok etkiliyormuş gibi geliyor çünkü uzaktayım. Yardım etmek istiyorum ama edemiyorum, böyle sanki elim ayağım böyle bağlı gibi hissettiğim için, belki o yüzden çok etkiliyor bilmiyorum ama bana öyle hissettirmişti. Çok kötü olmuştum o dönemlerde. (K1, K, 30, ABD)

Özellikle 6 Şubat depremleri gibi büyük ölçekli felaketlerin ardından, yurt dışına göç etmiş olanların fiziksel olarak orada olamamaları ve olan bitene uzaktan tanıklığı sebebi ile yoğun bir çaresizlik, yetersizlik ve suçluluk duygusu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Göçmenler, köken ülkelerinde yaşanan felaketlere dair bilgilere medya aracılığıyla ulaşırlar ve bu durum, duygusal aşırı maruziyet yaratarak uykusuzluk, duygusal tükenmişlik ve bulundukları ülkede gündelik yaşamdan kopma gibi durumlar yaşamalarına neden olabilmektedir. Göçmenler, fiziksel olarak uzakta olsalar bile, duygusal olarak tüm yaşananların merkezinde hissedebilirler. Böyle bir durumda, felaket bölgesine yardımda bulunmak için kendi bulundukları ülkelerde ellerinden geleni yapmış olmaları, bir tür travma ve yas sonrası anlamlandırma süreci olarak işlev görebilmektedir. Yardım etme pratiklerinin sadece yardım edilenler için değil, aynı zamanda yardım eden kişinin kendi duygusal bütünlüğü için de önem taşıdığını söylemek mümkündür. Bu sayede, yaşadıkları çaresizlik ve suçluluk duyguları biraz da olsa hafifleyebilmektedir. Bu bağlamda göçün, kişilerin köken ülkelerinde yaşanan kolektif neşeye katılımını azaltırken, kolektif yası çok daha yoğun yaşamalarına neden olabildiğini söylemek mümkündür.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcıya benzer bir şekilde, Almanya'ya göç etmiş olan başka bir katılımcı da kolektif sevinçten ve milli maçlarda hissettiklerinin çok yoğun olmadığından bahsederken deprem döneminde yaşadığı yoğun duyguları ise şu şekilde dile getirmiştir:

Hani beraber de sevinirsin. Burada bence benzer, aynı yaşıyor gibiler aslında bazı gruplar. Yani Türkiye'de yaşıyormuşçasına yaşıyorlar mesela holiganlıklarını ama kendi adıma evet, sevindim ama çok Okay, Türkiye'deki kadardı. Ama yas konusu bence daha sıkıntılı bir durum. Çünkü Şubatta mesela, yani korkunçtu bence her şey ve o dönem ben iş arıyordum işte, yani evden çıkmıyordum, köpeğim yok, evdeyim, yalnız başımayım. Sigaraya o zaman başladım. 30 küsur yıl asla içmedim. Ya yakın arkadaşlarım benim enkazda kaldı. Ben buradan oraya yetişmek istedim. Sürekli telefonla konuştum, ne olabilir, nerede polis bulabilirim, işte nerede, işte ne bileyim kaymakam, vali, şu bu vardır, bunlar nerede sıkıştılar? Zaten herkes yapmaya çalışıyor. Bunu yapmak da çok acıtıcı zaten bu arada, yani kimsenin hayatı bir diğerinden önemli değil tabii ki de ama işte hani önce benim için o, gibi bir yerdendi. O his çok kötüydü. Çok kötüydü her şey ve evet, sadece Türkler vardı yanımda bu

arada. Yani ama Şu da vardı, duyup bilen vesaire, yazan vardı ama aynı tepkiyi bekledim, doğru mesela bu. “O kadar üzülecek mi?” ya da işte hani “anlıyor mu gerçekten?” bunu sorgulama ihtiyacı duyuyor insan. Yani belki onlar Şurada olduğunda da böyle davranmıyorlar zaten hani. Belki onların normali bu mesela, o da olabilir ama insanın beklentisi oluyor çünkü canın yanıyor ve ben uçamıyordum o zaman zaten, hani vizemle ilgili problemim vardı ve onu çözmeye çalıştığım da bir dönemdi aynı zamanda. O an böyle elim kolum bağlandı. (K43, K, 34, Almanya)

Katılımcının Türkiye’de meydana gelen deprem sebebiyle yaşadığı yoğun kaygı ve çaresizlik, köken ülkelerindeki kolektif yasa sebep olan durumların göçmenler üzerindeki duygusal etkilerini ve uzaktan yas tutma süreçlerinin bireysel düzeyde ne denli yoğun yaşanabileceğini görünür kılmaktadır. Katılımcı, milli maçlarda yaşanan coşku benzeri kolektif sevinçlerin de göçmenler tarafından deneyimleyebildiğini ancak kolektif yasin çok daha sarsıcı bir biçimde yaşandığını belirterek göç bağlamında köken ülkenin sevinç ve yaslarına yönelik hissedilen ya da paylaşılan duyguların farkına işaret etmektedir. Sevinç anları uzaktan paylaşılabılır gibi görünürken, yas duygusunun fiziksel mesafeyle derinleştğini ve kişiler yalnızlaştıkça hissettikleri duyguların daha da yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Fiziksel olarak orada olamamak, yardım edememek ve "elinin kolunun bağlı" olduğunu hissetmenin yarattığı duygular, göçmenlerin yaşanan acıları ve yası daha da yoğun yaşamasına sebep olmaktadır. Katılımcı ayrıca, o dönemde hem yalnız, hem işsiz, hem de vize problemi nedeniyle Türkiye’ye gelemediği bir durumda olduğunu dile getirmiştir. Hayatının böyle bir döneminde gerçekleşen deprem felaketinin kendisinde yarattığı duygusal travmanın bir sonucu ve o yoğun duygularla bir baş etme mekanizması olarak hayatında ilk kez sigara içmeye başladığını ifade etmiştir. Bu tür çoklu kırılğanlıkları aynı anda deneyimlemiş olmaya ek olarak kişilerin, yas ve travmayı daha kolay atlatmalarını sağlayabilecek topluluklardan ve destek sistemlerinden uzak olması, yaşananlara verilen tepkileri duygusal açıdan daha da yoğun bir hale getirebilmektedir. Katılımcı, köken ülkesinde yaşanan ve sevdiği insanların doğrudan etkilendiği bu olay karşısında kendi hissettiği duyguları, bulunduğu yeni toplumdaki diğer kişilerin paylaşmadığını ve onlar tarafından yeterince anlaşılmadığını hissetmiştir. Bu durum, çevresinde bulunan Türk göçmenler haricindeki diğer kişiler ile bir duygudaşlık durumunun söz konusu olmadığını onun için görünür kılmıştır. Bunu aynı zamanda, hissedilen duygular üzerinden deneyimlenen bir “ötekilik” olarak okumak da mümkün olacaktır.

Aşağıda ifadelerine yer verilen İspanya'daki erkek bir katılımcının paylaştıkları da duyguların mekânsal sınırları aşarak nasıl paylaşıldığını ve yaşandığını anlatmaktadır:

Benim tanıdığım birçok insanda, benim için de aynısı geçerli, Türkiye'de olmadığımız için çok daha yoğun hissediliyor. Türkiye'de değilsin, birebir görmüyorsun. Bir suçluluk duygusu mu, sorumluluk duygusu mu, ne olduğunu bilmediğim bir şey var. Orada bir şey devreye giriyor ve daha fazla müdahil oluyorsun. Bunu dengelemek ve hayatına doğru oturtmak, bence önemli olan. Ben onu yapmaya çalıştım kendimce. Mesela eşimin hatırlıyorum yani deprem zamanı evde oturup iki gün boyunca ağladığını, hani sadece tweet okuyup ağladığını. (K38, E, 36, İspanya)

Bu tür felaketlerde göçmenler, kendileri iyi koşullarda olduğu, ancak geride bıraktıkları kişilerin acı çektiğini düşündükleri için hem bir suçluluk hem de onlar için bir şey yapma sorumluluğu hissedebilmektedir. Yaşanan felaketin detaylarına medyadan sürekli olarak maruz kalmak ise, kişilerin hissettiği duyguların yeniden tetiklenmesine ve bir duygusal taşma yaşanmasına sebep olabilmektedir. Ancak katılımcının da ifade ettiği gibi, bu noktada duyguları yönetmek ve bir denge bulmak önem kazanmaktadır.

Yine aynı katılımcı, Türkiye'den İspanya'ya göç etmiş olan yüksek vasıflı göçmenler olarak özellikle 2023 Kahramanmaraş depremlerinde bir araya gelip gösterdikleri kolektif eylem ve dayanışmanın, yasın birlikte yaşanması ve duygusal dayanışmaya olanak sağlaması sebebi ile o süreci nispeten daha kolay atlatmasını sağladığını dile getirmiştir:

Deprem zamanı dört gün boyunca gerçekten aralıksız günde 16 saat kolileme yaptık. Yani neredeyse uykusuz bir şekilde yaptık ve bir bağ oluştu mesela, yeni arkadaşlar edindik buradan kendimize. Gece bitirdik işi, gittik bir yerde içki içtik. Beraber birinin evinde oturup ağladık falan o deprem zamanı mesela, stresimizi attık yani. Çünkü herkes evinde oturduğunda, işte eşim evde oturdu, o stres artıyor. Twitter'a bakıyor. Ben gidip koli yaptım, 15 saat düşünmedim yani, hani 15 saat mesela böyle bir şey var orada, böyle bir ilişki kuruyorsun. Kesinlikle herkes aslında Türkiye'de yaşıyor. Sosyal medya seni Türkiye'de yaşamaya itiyor gibi oluyor. Bunu günlük hayatla dengeleyip dengeleyememek herkesin farklı şekillerde yaptığı bir şey, öyle diyeyim. (K38, E, 36, İspanya)

Katılımcı, “herkes aslında Türkiye'de yaşıyor” diyerek bireylerin sosyal medya aracılığıyla kendilerini Türkiye'de olan biten olayların içinde hissettiğini ve eşzamanlı üzüntü, öfke ya da mutluluklar yaşayıp eşzamanlı duygusal tepkiler verdiğini, duygusal eş zamanlılığı, ifade etmiştir. Sosyal medyanın bireyleri duygusal olarak Türkiye'de yaşatıyor olduğunu vurgulayıp bunu günlük yaşamla dengelemenin önemini dile getirmiştir.

Sosyal medya kullanımı, göçmenlerin kültürel kimliklerini ve aidiyet duygularını güçlendirip köken ülkelerinde olup bitenler hakkında güncel kalmalarına yardımcı olarak fiziksel olarak başka bir ülkede yaşıyor olmalarına rağmen duygusal olarak “evdeki hayata” dâhil olduklarını hissetmelerinin bir yolunu sunar (Sinanan ve Gomes, 2020, s. 687). Sosyal medya aracılığıyla göçmenler, aile üyeleri ve arkadaş çevreleriyle bağlarını sürdürebilir ve köken ülkeye ait müzik, mizah, popüler kültür, giyim ve estetik anlayışı, yeme-içme kültürü gibi kültürel pratiklerini devam ettirebilirler. Ancak sosyal medyada maruz kalınanlar idealize edilmiş bir memleket imgesi yaratabilir ya da sürekli olarak köken ülkeye duygusal olarak bağlı kalmak, göçmenin yeni yaşadığı topluma uyum sağlama sürecini zorlaştırabilir. Bedenen başka bir ülkede olmasına rağmen zihnen köken ülkesinde yaşamaya devam etmesine yol açabilir. Bu nedenle, yukarıda sözlerine yer verilen katılımcının da ifade ettiği üzere, maruz kalınan içeriklere yönelik, özellikle kolektif travma ve yas dönemlerinde, bir denge bulmak önem kazanmaktadır.

Başka bir katılımcı da Türkiye’de yaşanan 2023 depreminde hissettiği duygusal yoğunluğu aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

Şöyle ki, normalde hiç sosyal medya hesaplarını falan kapatabilen bir insan değilim. Artık o kadar acı çekiyordum ki deprem sonrasında, 1-2 ay hiç sosyal medyaya bakmadım. Yoksa kendime gelemeyeceğim asla, diye korktum. O çaresizlik duygusu, ülkenin bu kadar acı çekiyor olması... Ya zaten çok büyük bir felaket yaşanmıştı ve onun üstüne, yani bilmiyorum. Türk olmasam, başka bir ülkeden olsam da yine üzülürdüm herhalde diye düşünüyorum ama kendi toprağında böyle bir şey yaşanmış olması gerçekten çok üzücüydü. Çok ağladık. Yani çok takip ettim ve hani sosyal olarak yani kime nasıl yardımcı olabiliyorsa elimden geleni yapmaya çalıştım. (K13, K, 40, Almanya)

Kişilerin bu tür felaketler karşısında insanî düzeyde evrensel bir empati hissetmesinin yanı sıra, bu felaketlerin doğup büyüdüğü ve tanıdıklarının, sevdiklerinin yaşadığı topraklarda gerçekleşmiş olması daha yoğun duygulara sebep olmaktadır. Sosyal medya, felaket zamanlarında bilgiye ve kolektif duygulara erişim sağlar, ancak travmatik içeriğe sürekli maruz kalmak bir noktadan sonra kişilerde duygusal taşma ve duygusal yıkıma sebep olabilmektedir. Bu noktada katılımcının yapmış olduğu sosyal medya detoksu, bir duygusal savunma mekanizması ve bir tür kendini koruma refleksi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılardan bir diğeri ise, deprem bölgesine gönderilen yardımlar konusunda yaşanan ayrışmaya işaret ederek, bu felaketin göçmenler olarak kendilerini Türkiye’de bulunanlardan daha çok üzmüş olabileceğini belirtmiştir:

Ben Türkiye'deki o bölünmüşlüğü falan hissettim ya hani o şeylerden, televizyonlardan. Sanki herkes bizim kadar üzülmüdi. Ne bileyim, işte o şeyler geç gitti falan, yine millet bir kavgaya tutuştu. (K2, K, 36, ABD)

Bu katılımcı, deprem sonrası dönemde medyada yer alan, belirli kurumlara ait yardım tırlarının ihtiyaç bölgelerine girişine izin verilmediği ve gönderilen yardımların toplumun belirli kesimlerine iletilerek bireyler arasında ayrımcılık yapıldığına dair haberlere gönderme yaparak, toplumsal işbirliği eksikliğe işaret eden ve kolektif hareket etmedeki aksamaları görünür kılan bu durumu “ülkedeki bölünmüşlük” olarak ifade etmektedir. Literatür göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye gibi düşük toplumsal güven oranlarına sahip olan toplumlar için bu tür durumlarla karşılaşmak aslında o kadar da şaşırtıcı olmamaktadır. Toplumsal güven, bireylerin ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelip birlikte hareket etmelerini mümkün kılar (Hooghe vd., 2012, s. 604-605; Zmerli & Newton, 2008, s. 706) ve birçok toplumsal yapının işleminde bir araç işlevi gören güvenin olmadığı ortamlarda toplumsal işbirliği ve kolektif hareketin gerçekleşme olasılığı azalır. Diğer yandan Türkiye’de, depremler gibi olağanüstü durumlarda deneyimlenen yoğun duygular sebebi ile duygusal bir tepki olarak toplumda bir iş birliği ve dayanışma görülür ancak bu durum kalıcı olmaz ve duygusal yoğunluk azalınca ortadan kalkar (Eşki-Uğuz, Örselli & Sipahi, 2011, s. 24).

Özetle, ulusal travma ve yasa sebep olan felaketler, yurtdışında yaşayan göçmenler için yalnızca bir bilgi olarak kalmayıp bir travma ve uzaktan yas deneyimine dönüşebilmektedir. Fiziksel olarak uzakta olmalarına rağmen kolektif yası yoğun bir şekilde hissedebilmektedirler ve duygusal aidiyetleri, kriz anlarında daha da güçlenmektedir. Fiziksel olarak orada olamama durumunun yarattığı vicdanî yük, suçluluk ve çaresizlik duygularının yanı sıra bir sorumluluk bilinci ve dayanışma arzusu ile hareket etmeyi seçebilmektedirler. Bu dönemdeki yoğun duygularla başa çıkmak için geliştirilen bireysel stratejilerin yanı sıra yardım faaliyetlerinde yer almak da yaşadıkları çaresizliği azaltabilen bir unsur olabilmektedir.

4.2.6 Göç deneyiminde kolektif sevinç ve kutlamalar

Göç deneyimi bireylerin, anma etkinlikleri, bayram kutlamaları, dini törenler ve milli maçlar gibi kolektif kutlama uygulamaları ve kültürel ritüellerini başka coğrafyalara taşımasını da içermektedir. Göç edilen toplumda kalma süresi arttıkça bu ritüellerin biçimi ve görünürlüğü değişiklik gösterse de, özellikle çocuklara geleneklerin ve kültürel mirasın aktarımı bağlamında önemini korumaya devam etmektedir (Mas Giralt, 2015, s. 8). Bu tür kolektif kutlamalar, göçmenlerin göç sonrası yaşamlarında bir topluluk hissi inşa etmelerini mümkün kılmanın yanı sıra geçmişle bağ kurmalarını da sağlamaktadır. Bu bölümde, bu kutlamaların göçmenler için hangi anlamları taşıdığı ve göç bağlamında kolektif sevinç duygusunun nasıl deneyimlendiği ele alınmaktadır.

Almanya’da öğretmen olan çalışan bir kadın katılımcı, Türkiye’de yaşıyorken yapmadığı bir şey olan futbol izlemeyi göç ettikten sonra yaptığını ve bunun ona hissettirdiklerini şu şekilde paylaşmıştır:

Milli maçlarda daha yazın ilk defa yani işte bir 15-20 yıl sonra falan futbol maçı izledim ve böyle hop oturup hop kalktım. O milli duygular bitmiyor. Yani gideceğini ben çok sanmıyorum. Tabii ki böyle çok koyu bir milliyetçi değilimdir, yalan söyleyemeyeceğim ama böyle gönlümüzün içinde bir yerde o vatan, o memleket hep var ve o duygunun çok gideceğini düşünmüyorum açıkçası. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcının yıllar sonra ilk kez maç izleyip yoğun bir heyecan hissetmesi, toplumsal aidiyetin ve ulusla duygusal bağın mekânsal değişimlere rağmen sürdürülüyor olduğuna işaret etmektedir. Bu deneyim, Benedict Anderson’ın (1983) *hayali cemaatler* (imagined communities) kavramsallaştırması çerçevesinde yorumlanabilir. Kişi fiziksel olarak toplulukla aynı mekânda bulunmasa da, ortak sembollere yönelerek ulusla bir duygudaşlık kurar. Ayrıca, bu tür kolektif sevinç anları, göçmenlere memlekete duygusal bir geri dönüş hissi yaşatırken diğer yandan da diaspora topluluğu içinde ortak bir ruh hâli yaratmanın aracı olabilmektedir. Bunlara ek olarak, diğer katılımcılarda olduğu gibi bu katılımcının da üzerinde durduğu “milliyetçi olmama” vurgusu üzerinden yüksek vasıflı göçmenlerin milliyetçilikten ziyade doğdukları topraklara, içinde büyüdükları topluma ve alışık oldukları kültüre karşı gelişen sevgi ve bağlılığı içeren duygusal yurtseverlik ya da nostaljik bağlılık biçiminde bir aidiyet geliştirdikleri yorumunu yapmak mümkündür.

Katılımcıların çoğu, ülkedeki üzücü durumları aynı derecede ve belki de daha fazla deneyimliyor olmalarına rağmen, aynı hissiyatı kolektif sevinç yaratan durumlar için yaşayamadıklarını ifade etmektedirler. Geçmiş sevinçlere bir nostaljik özlemle gönderme yaparak, aslında artık toplumun genelinde bu kadar coşkulu kutlama ve sevinçlerin yaşanmadığına da değinen bir katılımcının ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Mesela 2000'lerin başından bir tane video var, işte bir derbi mi oluyor, ne? O sokakları çekmişler, Taksim'de insanlar... Hatta yorum yazmışlar, "ne kadar mutlu görünüyorlar" falan. Bence de öyle, ne kadar mutlu görünüyorlar o zamanlar. Aynı şekilde yaşanmıyor burada. Şeyi hatırlıyorum mesela, ne zamandı ya? Bir kupa kazanmışlardı galiba bizimkiler [Türkiye Milli Futbol Takımı]. Ondan sonra balkona çıkıp böyle işte bayrak salladığımızı hatırlıyorum, herkes bunu yapıyordu. İşte böyle ısıklar, arabaların kornaları... O zaman mesela ne kadar heyecanlanmışım, ne kadar mutlu olmuştum. O zaman çocuktum ama hatırlıyorum o hisleri. Ama şu an burada ben mesela o maçı [Türkiye Kadın Milli Voleybol Takımının bir maçı] izlemedim bile. Yani takip edemiyorum, bazen hatta ne zaman olduğunu bile bilmiyorum ya da işte hani normalde de zaten çok böyle maç takip eden, voleybol olsun ya da başka bir şey olsun, çok böyle maç takip eden biri değilim ama işte internetten hani kazandıklarını falan gördüm, gurur duydum. Yani o zaman bir sevindim ama tabii ki Türkiye'deki gibi olmuyor. Yani sonuçta buradaki insanlar takip etmiyor ya da ben hani takip edebilirim burada, onun heyecanını yaşayabilirim ama aynı olmuyor yani. (K1, K, 30, ABD)

Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş olan bu katılımcı, geçmişe dair kolektif sevinç anılarını idealize ederek hatırlamakta ve Türkiye'de artık bu duyguların eşdeğer şekilde yeniden üretilmediğini ifade etmektedir. Çocukluğuna dair hatırladığı yoğun kolektif sevinç yaşadığı maç kutlamaları ile o sevincin bayrak sallamak ve ısıklar gibi kolektif dışavurumlarla paylaşılması, duygusal bir ortaklığa işaret etmektedir. Şimdiki milli maçların zamanını dahi bilmiyor ve takip etmiyor oluşu, köken ülkesi ile olan eşzamanlılık bağının zayıfladığını göstermektedir. Bu noktada, katılımcının göç etmiş olduğu ülkenin de saat farkı sebebi ile bu durum üzerinde etkisi olabileceği yorumunu yapmak mümkündür. Maçların kazanıldığını öğrendiğinde hissettiği gurur ise, köken ülkesi ve toplumu ile olan duygusal bağının kopmadığına, sadece farklı bir biçimde yaşandığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, eskiden kolektif bir şekilde gerçekleşen duygulanımların, yeni yaşam alanında yerini sessiz ve kişisel bir duyumsamaya bırakmış olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcılar, Türkiye'deki dini bayram gibi kutlamalarla ilgili olarak da akrabaların bir araya gelmesinin ve kendilerinin orada olamamasının onlarda kıskançlık yarattığını

paylaşmaktadırlar. Eskiden bir araya gelinen etkinlikleri hiç sevmediğini ama artık bunu yapabilmek için büyük bir istek duyduğunu söyleyen katılımcının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

İşte bizimkileri falan aradım birkaç bayram. O da mesela şey yani böyle kıskançlık veriyor bana. Bakıyorum herkes orada. Annem ile görüşüyoruz, işte “anne bayramınız kutlu olsun,” işte bilmem ne. “Tamam tamam, teşekkür ederiz. Hadi biz sonra konuşuruz, çok kalabalık şu an,” pat diye kapatıyor, kalıyorsun böyle. Ya bir de, o da işte aynı hissi vermiyor tabii ki orada bulunmakla, daha farklı oluyor. Bazen mesela şeyi yapıyordum Türkiye’deyken, o bayramlara gitmek, işte akraba ziyareti falan... Böyle bir şey yapıyordum: “Öff yine mi? Keşke gitmesem” falan. Öyle zor geliyordu. Şu an mesela sanki can atıyorum, yani keşke olsa da, gitsem de vakit ayırsam, böyle görsem işte akrabaları falan, diye. Bilmiyorum ama kesinlikle o duyguyu yaşamıyorsun, yani burada olmuyor, kesinlikle olmuyor. (K1, K, 30, ABD)

Katılımcının yukarıda yer verilen bu paylaşımı, uzaklıkla şekillenen özleme ve göçle birlikte duygu dünyasında gerçekleşen dönüşüme işaret etmektedir. Özellikle bayram gibi zamanlarda bireyler, genellikle aileleri ve çevresindeki kişiler ile bir araya gelerek aidiyetlerini tazeler ve göçmenler bu kolektif bir araya gelişlerin dışında kalır. Bu katılımcı için Türkiye’deyken anlam yüklediği ve hatta sıkıcı bulduğu bayram ziyaretlerinin, artık fiziksel olarak uzakta olmanın etkisi ile arzu edilen bir kolektif kutlama haline geldiği anlaşılmaktadır. Bir rutin olarak gerçekleştirildiğinde olumsuz bir yerden değerlendirilebilen bu tür pratikler, göç sonrasındaki fiziki uzaklıkla birlikte nostaljik bir yerden değerlendirilerek göçmenlerin gözünde daha değerli bir hâl alabilmektedir.

Göçmenler ile geride kalanlar arasındaki telefon görüşmeleri ya da çevrimiçi görüşmeler aracılığıyla sürdürülen iletişimler, kaybedilenlere yönelik yer değiştirmenin sebep olduğu duyguları yoğunlaştırabilir (Stevens vd., 2024 s. 113). Ulusötesilik deneyimleri göç edenlerin, memleketteki kişilerden “uzak olma hissini daha acı verici” bir halde deneyimlemesine sebep olabilir (Stevens vd., 2024, s. 116) ve duygularla baş etmede yeni karmaşıklıklar yaratabilir. Bu tür iletişimlerle kaçırıldıklarını fark ettikleri, menşee ülkelerinde vuku bulan günlük deneyimler ve gerçek yaşam bağlantıları, ulusötesi göçmenlerin duygusal coğrafyalarını şekillendiren faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başka bir katılımcı da, yukarıda sözlerine yer verilen katılımcıya benzer bir şekilde, özellikle bayramlarda ailesi bir araya geldiğinde onları aramayı tercih ettiğini aşağıdaki sözlerle ifade etmektedir:

Ben ailemi ararım mesela onlar toplandıysa. Ben biraz böyle şımarık bir yerden yaklaşırım onlara da: “aa ne yediniz, ne konuştunuz bensiz? Ben çok şey kaçırdım mı? Şimdi kaçırmayayım, hepsini anlatın” gibi bir yerden hani. Eee onu seviyorum, yani hepsi beraberken mesela aramayı tercih ediyorum çünkü ben de oradaymışım gibi oluyor benim için de mesela. Yani hepsiyle ayrı ayrı konuşabilirim ama o başka bir atmosfer oluyor. Burada kutlama olayı da şöyle: yani işte izin ya da işte gün denk geldiye işte birileri bir şeyler yapıyorsa falan yani şimdi ben sonuçta yalnızım ve ailemden birileri yok, akrabalarımın da birisi yok burada. O yüzden de bende tek başına kutlanan bir şey değil ama insanlar yapıyor bunu, görüyorum da bu arada. Yani çeşitli şeyler de oluyor, işte cami derneğinde şunlar oluyor. Bunları ben, bütün masalarda olduğum için araştırma yaparken, hepsinden de haberdar oluyorum o yüzden. Aslında burada ailesi olan ve işte hani eee hani çocuğu olup da böyle büyük bir ailesi olanlara “beni de yemeğe çağırın” falan diyorum. Şimdi artık onu istiyorum mesela çünkü şey diyorum böyle “ya senin beş çocuğun var, koymaz sana altıncı. Şey yapma çağır. Bak işim olmazsa gelirim ben, sen merak etme, çekinmem ben” diyorum. Böyle neyse onlar da onu seviyorlar mesela, bunu vermeyi, şeyi yemeyi, içmeyi. (K43, K, 34, Almanya)

Göçle birlikte kaybedilen mekânsal birliktelik, dijital iletişim araçlarıyla kısmen telafi edilmeye çalışılmaktadır. Katılımcı, fiziksel olarak orada bulunmuyor olsa da duygusal olarak kolektif kutlamanın bir parçası olma ihtiyacıyla ailesi özellikle bir aradayken onları aramayı tercih ettiğini ve bunun ona, “o an orada gibi” hissettirdiğini dile getirmektedir. Kutlamalar sadece bir eğlence veya yeme içme pratiği olmanın ötesinde, duygusal olarak bir topluluğa ait olma hâlidir. Bu bağlamda katılımcının, köken ülkesinin özel günlerinde, göç etmiş olduğu ülke olan Almanya’da bir Türk ailenin sofrasına davet edilmeyi talep etmesinin, bir yalnızlıkla baş etme stratejisi olmanın yanı sıra, göç sonrası yeni sosyal ağlara duyulan ihtiyaç ve alternatif aidiyet arayışlarına işaret ettiğini söylemek de mümkündür.

Katılımcılar genel olarak, Türkiye’deki özel günlere dair kutlamaların göç etmiş oldukları ülkede aynı şekilde yapılamadığını ve aynı atmosferin yaratılamadığını dile getirmişlerdir. Ancak, Türkiye’deki genel seçim sonuçlarına yönelik İspanya’da planlanan kolektif kutlama ile ilgili bir katılımcının paylaştıkları ise aşağıdaki gibidir:

Genel seçimlerde kutlama için belediyeden izin alındı. Playlist’ler [müzik listeleri] falan hazırlandı. Böyle hani “seçimlerde biz alıyoruz ve kutlama yapıyoruz,” işte “arkadaşlar

11:00’de buluşuruz,” şöyle böyle hani bir sürü organizasyon yapıldı bunun için, işte “sen hoparlörü getir, sen şunu getir, bunu getir.” Böyle bir kutlama olmadı neticede ama hani olabilirdi ama olmadı. Hani kolektif sevinç yaşamak için bir zemin hazırlandı. Ama o sevinç olmadığı için kutlanmadı. Yani kolektif sevinç olsa gerçekten burada kutlama yapılır. Yani maç olur, işte seçim olur, ne bileyim, başka nasıl bir sevincimiz olabilir bilmiyorum ama hani ona da hazır insanlar, onu söyleyebilirim. (K29, K, 32, İspanya)

“Seçimi biz alıyoruz” gibi ifadeler, politik aidiyetin mekândan bağımsız bir şekilde devam ettiğini ve seçim sonuçları gibi politik bir olay üzerinden yaşanacak kolektif sevinç beklentisi, göçmenlerin köken ülkeleri ile olan bağlarının duygusal olarak sürdüğünü göstermektedir. “Sevinç olsaydı, kutlanırdı” cümlesi duyguların, bir arada olma hâlini harekete geçiren ya da engelleyen dinamikler olduğuna ve diasporanın, birlikte sevinç yaşayabilme potansiyeline sahip olduğuna ve buna açık olduğuna işaret etmektedir.

Fiziksel olarak uzakta olmak, yalnızca gündelik yaşamı değil kolektif duyguların şekillenmesini de önemli bir biçimde dönüştürmektedir. Bayram, seçim ya da özel günlerde katılımcıların bir kutlamaya dâhil olma ya da ortak bir kutlama üretme çabası dikkat çekse de, kolektif kutlama ve sevinçlerin mekânsal ve duygusal birliktelik olmadığında eksik ya da sahici olmayan biçimlerde yaşandığı anlaşılmaktadır. Göç, köken ülkedeki kolektif sevince erişimi azaltmaktadır. Yas, içselleştirilen bir deneyim olarak uzakta olunduğunda daha da büyürken sevinç, kolektif bir paylaşım ihtiyacı duymakta ve fiziksel mesafe onu eksiltmektedir. Göç, sadece mekânsal değil duygusal olarak da bir mesafe yaratmakta ve bu mesafe, özellikle kolektif sevinç anlarında kendini daha da görünür kılmaktadır.

4.3 Entegrasyon ve Kültürel Bütünleşme Sürecinde Duygular: Duygusal Entegrasyon

Göç, hem sosyal ağlara bağlı olan hem de onları üreten bir süreçtir (Vertovec, 2001, s. 3). Göçmenler, köken ülkelerindeki bağları korumanın yanı sıra yeni ülkelerinde yeni bağlantılar ve ilişkiler kurmaktadır (Ryan ve Mulholland, 2014, s. 148). Dolayısıyla göçmen kimliğinin, yaş ve toplumsal cinsiyet gibi kategorilerin yanı sıra köken ülkedeki çevre, göç edilen yerin toplumu ve şu an içerisinde yer alınan göçmen grubu olmak üzere üç farklı ve temel düzlemin kesişim noktasında şekillendiğini söylemek mümkündür.

Göçmenler için yaşanan yerin bir parçası haline gelmek, orada fiziksel olarak yaşıyor olmanın ötesinde, yeni geliştirilen ilişkilerde kabul görme, o topluluğun içinde güven duyma ve oraya kendini ait hissetme gibi duygusal boyutları da içermektedir. Ancak,

istedikleri ağılara erişim her zaman veya kolayca gerçekleşmeyebilmekte ya da ağılara erişim fırsatları sosyal yaşamın belirli alanlarıyla sınırlı olabilmektedir (Ryan ve Mulholland, 2014, s. 152). Bununla ilgili olarak, göç deneyiminin kimlik ve sosyal sermaye boyutlarına yönelik değerlendirmelerde bulunan bir katılımcı, duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

Ben burada bir göçmenim. Benim okuduğum okulun, ailemin, onların eğitim seviyesinin hiçbir önemi yok. Ben sadece onların belki haritada bile bilmediği bir ülkeden gelen birisiyim. Yeni bir kimlik oluşturmak zorundasın zaten. Hani göçmen olma deneyimi çok farklı. Mesela İstanbul'da ev bulmak için bir arkadaşına sorarsın, onu yaparsın, akrabaları vardır, dayın vardır. Hani burada o social network'ten [sosyal ilişkiler ağı] yoksunsun mesela, hani bir-sıfır geride başlıyorsun. (K29, K, 32, İspanya)

Bu paylaşımı ile katılımcı, göçün kendisi için kimlik düzeyinde bir dönüşüme yol açtığına işaret etmektedir. Göçmenlerin kimliklerinin en baskın ögesi artık bir “göçmen” olmalarıdır ve bireysel özelliklerinden sıyrılarak bu homojen kimlik kategorisine sıkışabilmektedirler. Ayrıca geçmişte sahip olunan sosyal statü, göç edilen toplumda tanınmadığı ya da değer görmediği için geçersiz hale gelebilmektedir. Bu noktada göçmenlerin eğitim düzeyi, aile geçmişleri ya da bireysel başarıları yerine nereden geldikleri ve bunun nasıl algılandığı belirleyici olmaktadır. Göç ettikleri yeni toplumda köken ülkelerinde sahip oldukları sosyal sermayeden ve sosyal ilişkiler ağının sunacağı kaynaklardan da yoksundurlar. Sosyal bağların eksikliği, göçmenliğin duygusal yükünü artıran önemli bir etken olabilmekte ve destek ağlarının eksikliği ile yeni toplumda tanınmama hali, bazı durumlarda göçmenlerde yalnızlık ve değersizlik duygularını tetikleyebilmektedir.

Her birey için olduğu gibi, yüksek vasıflı göçmenler için de sosyal kabul önemli bir ihtiyaçtır ve ait olma ihtiyacı, bireylerin birbirlerine karşılıklı olarak ilgi gösterdikleri düzenli bir sosyal temas içerisinde olma arzusu olarak karşımıza çıkmaktadır (DeWall ve Bushman, 2011, s. 257). Bu sosyal temasların çevrimiçi boyutta gerçekleşmesini mümkün kılan sosyal medya gibi uygulamalar, göçmenlerin köken ülkesindeki mevcut ilişkilerini sürdürmelerine olanak tanımanın yanı sıra göç ettikleri ülkede yeni arkadaşlıklar kurmalarına da yardımcı olmakta ve dolayısıyla, o ülkeye yerleşmelerini kolaylaştırabilmektedir. Bu çevrimiçi destekler, dil becerileri ya da başkalarıyla tanışma yetenekleri sınırlı olduğu için yeni kişilerle tanışmakta zorluk çekebilecek göçmenlerin deneyimleyebileceği izolasyonu hafifletmek için özellikle önemlidir. Ulusötesi

göçmenlerin dijital medya kullanımı, çevrimdışı ilişkilere, topluluklara ve faaliyetlere entegre olma çabalarını gösterir ve bu çevrimiçi bağlantıların yarattığı birliktelikler sayesinde, göçmenlerin deneyimleyebileceği yalnızlık ve olumsuz deneyimler azaltılmış olur (Stevens vd., 2024, s. 125).

Göçmenlerin dil yeterlilikleri ile psikolojik dayanıklılıkları ve sosyal çevrelerinden aldıkları destek benzeri psikososyal kaynakları gibi faktörlerin yanı sıra güven düzeyleri de entegrasyon süreçleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bilodeau ve White'ın (2015, s. 1327-1328) çalışması, genelleştirilmiş güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlardan göç edenlerin, gittikleri ülkede olumsuz deneyimler yaşasalar dahi zorluklar karşısında daha fazla dayanıklılık (resilience) sergileyebildiklerini ve diğer kişilere yönelik olumlu tutumlarını sürdürdüklerini göstermiştir. Buna karşılık, Türkiye gibi toplumsal güvenin düşük olduğu ülkelere göç edenler için entegrasyon süreci biraz daha farklı işlemekte ve bu kişilerin insanlara güvenmeye eğiliminde olmaları, sosyal ilişkiler kurmalarını ve dolayısıyla toplumsal bütünleşmeyi onlar için zorlaştırabilmektedir.

Ahmed'in (2016, s. 206) ifadesi ile "entegrasyon ulusal bir ideal, ulusal mutluluğu hayal etmenin bir yolu"dur; ancak bu süreç, "uyum sürecim biraz ağırlı geçti diyebilirim." (K1, K, 30, ABD) diyen katılımcının da ifade ettiği gibi zorlayıcı olabilmektedir. İspanya'da finans sektöründe çalışan bir katılımcı, göç edilen yerde sahip olunan şartlar her ne kadar iyi olsa da, bu sürecin her şeye sıfırdan başlayıp kendini yeniden şekillendirmen gereken bir süreç olduğu vurgusunu yapmaktadır:

Göç, kiminle, ne şartlarda, ne zaman, insanın hayatının hangi döneminde yaptığına göre değişerek naçizane diyebilirim ki bence çok yıkıcı bir süreç. Ama daha sonra kendinizi yeniden başka türlü yaptığınız bir süreç ve çok şey kazandığınız bir süreç ama kesinlikle çok sarsıcı ve yıkıcı bir süreç. Hani siz zaten yıkılmış ve sıfır olarak geliyorsunuz ve tekrar kendinizi burada yapıyorsunuz, yani inşa ediyorsunuz parça parça. Sosyal hayatta inşa ediyorsunuz, iş hayatında inşa ediyorsunuz. Geldiğiniz pozisyon, güzel üst bir pozisyon olabilir; fark etmez, insanlara kendinizi kanıtlamak zorundasınız. Kendinizi sevdirmek zorundasınız. Özellikle Akdeniz kültüründe insanlar sizi sevmek zorunda yani. Odadaki en akıllı insan olabilirsiniz, ama öyle olduğunuz için sizi sevmeyecekler, kendilerini daha yakın hissederlerse sizi sevecekler. O yüzden evet yani yıkıyor, ondan sonra da siz oturup tek tek yapıyorsunuz. O yüzden gerçekten hani adaptasyon, esneklik, karşısındakini olduğu gibi kabul edebilme, empati yani bu tarz melekelerinin çok gelişmiş olması lazım insanların, eğer

gerçekten hakkıyla dengeli bir göç edip orada kendilerine her anlamda besleyici, mutlu, sağlıklı bir hayat kurmak istiyorlarsa. (K16, K, 41, İspanya)

Yukarıda yer verilen bu paylaşımdan göçün, kimliğin ve benliğin yeniden inşa edildiği bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Göçmenlerin kendilerini sevdirmek zorunda olduğuna yönelik ifadeleri ile katılımcı, sahip olunan bilgi ve mesleki yeterliliklerin göç edilen yeni toplumda kabul görmek için yeterli olmadığına ve gerçekleşen yeni etkileşimlerde duygusal yakınlık kurabilmek için çaba sarf etmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Bu da, göçmenlerin kimliğinin, yeni bir üyesi oldukları toplumun bireyleri tarafından tanınmaya ve onların onay ve sevgisine bağlı olarak inşa edildiği anlamına gelmektedir. Hochschild'ın (1979) “duygu gelenekleri” kavramsallaştırması üzerinden düşünüldüğünde göçmenlerin, yeni toplumun dilini ve kurallarını öğrenmekle kalmayıp o toplumun duygu normlarını da öğrenip içselleştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda göçmen, göç edilen toplumda yalnızca uyum sağlayan bir birey olmanın ötesinde kültürel ve duygusal normlar doğrultusunda kendini yeniden inşa eden bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla göçü, yeni toplumlarında tanınma ve bağ kurma arzusuyla şekillenen bir duygusal yeniden inşa süreci olarak değerlendirmek de mümkündür çünkü göçmenler yalnızca yeni bir coğrafyada değil, aynı zamanda yeni kurulan ilişkilerde de var olmaya çalışmaktadırlar.

Entegrasyon için sosyoekonomik bağımsızlık yeterli bir gösterge olmamaktadır. Göçmenlerin kendilerini duygusal olarak evinde hissetmesi için kurulan ilişkiler, benzer ilgi alanlarına sahip bir grubun parçası olmak ve onun bir sonucu olarak da sosyal olarak bütünleşme hissine erişmek önem taşımaktadır (Wessendorf ve Phillimore, 2019, s. 132-133). Glick-Schiller ve Çağlar'ın (2016) Amerika'da gerçekleştirdiği çalışmanın mülteci katılımcılarının, kurumsal desteğin eksik olması sebebiyle yaşadıkları bölgedeki diğer kişilerle sosyal ilişkiler kurma ihtiyacı hissettiği görülmüştür. Buna karşılık, Ryan ve Mulholland (2015, s. 139), yüksek vasıflı ve daha fazla ekonomik imkâna sahip olan göçmenlerin farklı uyum stratejileri geliştirebileceğini ve daha çok profesyonel alanlarda sosyalleşmeyi tercih edebileceklerini vurgulamıştır. Yeni ülkelerinde başlangıçta sosyal sermaye eksikliği yaşamalarına rağmen yüksek vasıflı ulusötesi göçmenler, sahip oldukları kültürel sermayelerini kullanarak çeşitli sosyal bağlantılar kurabilmektedirler (Kennedy, 2005, s. 184). Bu bilgilerden hareketle, takip eden iki farklı alt bölümde, ulusötesi yüksek vasıflı göçmenlerin kendileri ile aynı kökenden olan ya da olmayan diğer

göçmenler ve ev sahibi toplumun üyeleri ile kurdukları ilişkiler ve onların duygusal yansımaları ele alınmaktadır.

4.3.1 Uluslararası göçte güven ağları: Türk göçmen dayanışma ağlarının duygusal boyutları

Sosyallikler bireylere "insan olmanın ortak bir hissini" vererek "haz, tatmin ve anlam" sağlamaktadır (Glick-Schiller ve Çağlar, 2016, s. 19). Sosyal ağlar, yeni göç edenlere sundukları pratik yardım ve duygusal destek ile mutlaka güçlü bir aidiyet duygusu yaratmasa da sosyal ve yapısal entegrasyona doğru atılan ilk adımlara aracı olmaktadır (Wessendorf ve Phillimore, 2019, s. 130).

Akıllı telefonlardaki uygulamalar, memleketteki aile ve arkadaşlar ile iletişimi sürdürmeyi sağlamanın yanı sıra ev sahibi ülkede yeni sosyal ağlar oluşturmada da önemli bir role sahiptir (Stevens vd., 2024, s. 113). Bu çevrimiçi ağları kullanarak diğer Türk göçmenler ile iletişim içerisinde olup olmadıkları sorulduğunda, göç sürecinde Türkler ile iletişim kurmanın kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. Birçok diğer katılımcı gibi göç etmeden önce gideceği şehirde Türkler yerine diğer topluluklar ile bir araya gelme planı olduğunu ama göç edince Türklerle iletişimde olmayı tercih ettiğini ifade eden bir katılımcı, bu durumu Berlin'deki Türk göçmen ağları üzerinden şu şekilde dile getirmektedir:

Yani inanılmaz. Bir sürü WhatsApp grubu var, bu arada. Yani of anlatılmaz, yaşanır. Bütün telefonlarımız kilitleniyor sürekli, zaten sinir oluyoruz bu duruma. Şey düşünüyordum: "Yani ille de Türk bulmazsın inşallah ya. Yani hani sürekli böyle arkadaşların Türk olmaz, sürekli bu çevrede gezmezsin herhalde." Hani hem dil öğrenmek hem böyle de bir şey var yani şimdi: "Türklerle takılma oraya gidip de." Bununla geldim aslında ama öyle. Benim şu an yakınımıdaki herkes çok Türk ve yeni göçmenler. Şu an çünkü benim yeni gelenlerle ortak geçmişim daha çok. Bu da dayanışmacı ilerleyen bir şey ve hani "göç dayanışmayı hızlandırır" gibi bir tespitte bulunuyorum ben mesela. (K43, K, 34, Almanya)

Ulusötesi diasporik çevrimiçi topluluklar, iletişimde olan göçmen grupların yeni yaşam alanlarına aidiyet duygusu geliştirmelerini kolaylaştırabilmektedir (Marino, 2015, s. 3). Göçmenlerin bir Facebook ya da WhatsApp grubu gibi çevrimiçi ortamlar aracılığıyla bir araya gelmesi ve bu şekilde kurulan bağlar, gerçek hayattaki mekânsal uyumu da desteklemekte ve bu çevrimiçi iletişim ve destek sayesinde aynı şehirde yaşayan göçmenler yaşadıkları çevreye daha kolay uyum sağlayıp oranın bir parçası gibi hissetmeye başlayabilmektedir.

Katılımcılara, Türk göçmen ağlarının bir parçası olmanın onlara nasıl hissettirdiği sorulduğunda, özellikle ihtiyaç anında başvurulacak birilerinin olduğunu bilmenin güvende hissettirdiği vurgusu yapılmaktadır. Aşağıda sözlerine yer verilen Amerika’ya göç etmiş kadın bir katılımcı, bunu şu şekilde dile getirmiştir:

Şimdiye kadar hiç kullanmadım, etmedim ama bir şekilde güvende hissettiriyor. Hani bir noktada yardıma ihtiyacım olduğunda onlara yazdığımda bana geri dönüş yapacaklardır ya da bir şekilde yardımları dokunacaktır diye düşünüyorum. Zaten görüyorum da işte bazısı yazıyor, diyor ki işte mesela atıyorum “Ev sahibimle sorun yaşadım. Bu konularda bana yardımcı olabilecek avukat arkadaş var mı?” Biri çıkıyor diyor ki “Şunu yapmanız lazım, böyle yapalım, işte telefonumu vereyim, konuşalım.” Hani böylelikle kendilerine de tabii ki müşteri buluyorlar, karşılıklı böyle bir ilişki. Ya en basitinden Türk yemekleri yapanlar var. Hani onlar mesela diyorlar ki işte “Şurada şunu satıyorum.” Hemen mesela aklında bile yokken “Ya bir midye dolma söyleyeyim” falan oluyor. Mesela burada kuaförler iğrenç. Benim yani gerçekten ciddi anlamda bir yılımı buldu herhalde düzgün bir kuaför bulmak. Bu gruptan Türk kuaför buldum, gittim. Çok da memnun kaldım, yani güzel yaptı. Hani bu tarz şeyler var. Bir de dediğim gibi hani bizim estetik anlayışımızla bunların estetik anlayışı bence bir tık farklı. Biz daha böyle takılıyoruz, “işte burası yamuk olmuş, bilmem ne olmuş” falan. Onlar bu kadar takılmıyorlar. En son mesela gittiğimde bayağı uzun sürdü saç kesim vesaire, bir de sohbet ettik. Çok keyifliydi, çok memnun kalarak kalktım yani o koltuktan. Kesinlikle faydalı bir şey. Ve onun bir parçası olmak bence gerçekten faydalı bir şey çünkü ne zaman bir ihtiyacın olsa, ben görüyorum ki insanlar birbirlerinin bilgilerinden faydalanıyorlar, deneyimlerinden faydalanıyorlar. Benim şimdiye kadar ihtiyacım olmamış olabilir ama bundan sonrasında ihtiyacım olmayacağı anlamına da gelmiyor bu. Belki illa ki bir noktada ihtiyacım olacak ya da hani dediğim gibi en basitinden bir iş sahibi biri oradan kendisine müşteriler bulabiliyor. Bence bu da güzel bir şey. Hani birbirimizi desteklemek adına yapılan bir şey bence. Bu da çok mantıklı geliyor bana. (K1, K, 30, ABD)

Katılımcı, Amerika’da dâhil olduğu çevrimiçi Türk göçmen ağlarındaki kişilerden henüz herhangi bir yardım talebinde bulunmamış olmasına rağmen öyle bir topluluk destek ağının var olmasının, kendisini güvende hissettirdiğine vurgu yapmaktadır. Böyle bir oluşumun var olması, sadece bugünün ihtiyaçlarına değil gelecekteki olasılıklara karşı da bir güvence oluşturmaktadır. Gerekli olduğu durumlarda topluluğun sunabileceği desteğin katılımcıda ve dolayısıyla göçmenlerde bir güvenlik duygusu yarattığı anlaşılmaktadır. Katılımcı ayrıca bu ağlar sayesinde Türk yemeklerine ve ortak kültürel geçmiş sebebi ile kendisiyle aynı estetik anlayışa sahip olan bir kuaföre erişim sağlayabildiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, “kültürel açıdan hassas destek ve etnik

kökene özgü hizmetlerin pratik yardımı”nın göçmenler için gerekli olduğunu söylemek mümkündür (Ryan ve Mulholland, 2014, s. 159).

Aynı milletten olma, aynı dili konuşma ve ülkesinden ayrılmak durumunda kalmış olma duygusunu paylaşmak gibi ortak deneyimlerden beslenen çevrimiçi ortamlarda, özel bir aidiyet hissi, “dijital birliktelik” (digital togetherness), oluşmaktadır (Marino, 2015, s. 6). Benzer geçmişler ve duygular üzerinden gelişen güven sayesinde bu dijital topluluklarda göçmenler, birbirlerinden destek aramakta ve birbirlerine destek vermektedirler.

Başka bir katılımcının İspanya’daki Türk göçmenlerin çok katmanlı ve duygusal olarak zengin dayanışma alanları yaratan çevrimiçi ağlarına yönelik ifadeleri dikkat çekicidir:

Buraya geldiğimde böyle bir Türk topluluğu yoktu çünkü İspanya’daki Türk sayısı da, çok fazla değildi, Türkiye’den gelen insan. Daha sonra işte 2017 gibi falan galiba bir tane Barcelona Dayanışması diye bir grup kuruldu. Sonra insan sayısı artmaya başladı gitgide. Bence, diğer Avrupa ülkelerini bilmiyorum ama İspanya’daki Türk komitesi çok organize gerçekten. İşte Barcelona dayanışması diye bir grup var. Sonra alt grupları var, işte 2 tane farklı Barcelona dayanışması var, Boğaz Dayanışması var, yemek yemek üzerine sadece, şey işte şu restoranda şu var. Bu aralar semizotu konuşuluyor: “burada semizotu yok, semizotu bu mu, değil mi?” falan. Neyse işte kariyer şeyi var, başka işte evcil hayvanlar için başka bir alt grup var. Kadınlar için, LGBT için falan böyle bir sürü farklı alt grup var ve yani çok organize. Birisinin bir şeye ihtiyacı olduğu zaman ulaşıyoruz. Yılda bir ya da iki piknik düzenleniyor. Gelen geliyor, gelmeyen gelmiyor ama bir şekilde birbirimizden haberdarız mesela. Bir gün o boğaz dayanışmasına birisi şey yazdı işte “Nereden çorba sipariş edebilirim?” Birisi de şey yazmış: “Kendin yap, kolay yani çorba yapmak.” O da şey yazmış: “Çok hastayım. Çorba içmek istiyorum.” Sonra başka birisi şey yazdı: “Tamam, ben yapıyorum.” Glovo, buradaki böyle şey işte, delivery system şey, hani yemek sepeti gibi ama kendi evine de çağırıp illa restorandan almak değil, hani ben sana bir şey göndereceğim, “Benim evime gel, şuraya götür” böyle. Hani kuryelik şeyi var. Hı işte “ben” dedi, “Glovo’yu çağırıyorum” işte, “ev adresini bana yazar mısın?” Onlar işte o çorbayı gönderdi. Zaten bu çok güzel bir şey. Sonra işte kadın iyileşince 3-4 gün sonra, dedi, “Ben bunu devam ettirmek istiyorum.” Sonra o başka birisine başka bir şey gönderdi. Böyle bir kaç hafta devam etti bu ve bence çok tatlı bir dayanışmaydı bu gerçekten. Mesela şey oluyor arada, işte “midye yapalım.” Midye dolma yok burada, saçma bir şekilde çünkü deniz ürünü seviyorlar, pirinç seviyorlar falan. Neyse işte midye dolma atölyesi yapıyor. Mesela 10 €, 15 €, hani katılım ücreti var. İşte onun 5 Euro’su atıyorum, şu an sallıyorum rakamları bu arada, onun 5 Euro’su atıyorum şeye gidiyor, malzemeye. Diğer kalanıyla mesela Türkiye’deki evcil hayvanlara sanırım şey, bağış yapıldı falan böyle. Hani burada sosyalleşme ve amacı da var tabii ki bu etkinliklerin. Yasa-belge dayanışması var. Mesela orada işte göçmenlik üzerine şeyler konuşuluyor. İşte atıyorum: “İki yıldır buradayım. Kartımı yenileyeceğim. Nasıl yaparım?”

şu bu falan, böyle çok. Mesela orada sadece o konuşuluyor. Yemekte sadece yemek konuşuluyor falan. Böyle bir hani organize bir sistem var. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının bahsettiği ve dijital bir platform olan WhatsApp üzerinde kurulan bu dijital dayanışma ağının oldukça işlevsel bir topluluk formu sunduğu anlaşılmaktadır. Bu dayanışma ağları, köken ülkedeki sosyal destek mekanizmalarına fiziksel uzaklık sebebi ile hissedilen özellikle yalnızlık gibi duygulara karşı bir tür duygusal destek işlevi görmektedir. Bu ağlar sayesinde belge işlerinin nasıl halledileceğine yönelik işlevsel bir yardım sunulmasının yanı sıra midye dolma atölyesi gibi yiyecek nostaljisinin kolektif bir etkinliğe dönüştürüldüğü ve birlikte üretip tüketilen mekânlar yaratılabilmektedir. Bu tür kültürel pratiklerin birlikte deneyimlenmesi, göçmenler arasındaki sosyal bağı pekiştirerek yaşanılan yere yönelik aidiyet duygusu geliştirilmesi ve onun güçlenmesine olumlu katkılar sunabilmektedir. Göçmenlerin bu çevrimiçi alanlara aktif olarak katılım göstermeleri, kendilerini bir topluluğun parçası gibi hissetmelerini sağlayıp diasporik ve ulusötesi kimliklerinin şekillenmesine yardımcı olmaktadır (Marino, 2015, s. 3). Katılımcıların deneyimleri göstermektedir ki göçmenler, dijital platformlar sayesinde hem köken ülkeleri ile olan bağlarını sürdürmeye devam edip hem de yaşadıkları yeni ülkeye ait hissetmeye başlayabilmektedirler.

Bu dijital alanlar beklenti, başarı ya da yenilgi gibi deneyimler ile ortak mücadele stratejilerinin paylaşıldığı ve duygusal dayanışmanın gerçekleştiği ulusötesi sosyal alanlardır. Göçmenler bu alanlarda, benzer kökene sahip bireylerle kurdukları bağlar aracılığıyla bir yandan ev sahibi toplumla ilişkilerini yeniden tanımlarken, diğer yandan göç deneyimini anlamlandırmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, grup içerisinde karşılıklı tanınmaya dayalı kolektif alanlar yaratan bu çevrimiçi topluluklar, göçmenlerin sosyal görünürlük, özerklik ve özsayıgılarını artıran çok katmanlı kaynaklar olarak da işlev görmektedir. Bu ağların sunduğu desteği birçok açıdan ele alıp değerlendirmek mümkündür. Marino'nun (2015, s. 4) da ifade ettiği gibi göçmenlerin göç ettikleri ülkeye yerleşme sürecinde karşılaştıkları zorluklarla baş etmesinde çevrimiçi toplulukların rolü büyüktür. Bu tür çevrimiçi ortamlar, gündelik yaşamla ilgili bilgi ve pratik destek sunarak göçmenlerin yerleşim sürecini kolaylaştırır. Aynı zamanda da sunduğu dayanışma ortamı yalnızlık duygusunu hafifletir ve göçmenlerin yeni ilişkiler ve sosyal bağlar kurmalarına olanak tanır. Hangi resmi işlemin nerede ve nasıl yapılacağı gibi konularda ve günlük karşılaşılabilecek diğer sorunlarda pratik bilgiler sunarak yeni gelen göçmenler için bir kaynak görevi görür ve göç sürecinin

karmaşıklık ve stresinin azaltılmasına yardımcı olur. Bu topluluklardaki çevrimiçi bağlantılar, yüz yüze yapılan etkinlikler aracılığıyla gerçek hayata taşınabilir ve güçlü arkadaşlıklara dönüşebilir. Nitekim benzer kökenden gelen göçmenlerin oluşturduğu dijital ilişkiler ağı, yalnızlıkla baş etmelerinde ve kimliklerini yeniden inşa edip aidiyet geliştirme süreçlerinde önemli bir role sahiptir. Ortak değerlerin paylaşıldığı güvenli alanlar olarak görülen bu çevrimiçi topluluklar, bireylerde “bizlik” (we-ness) (Marino, 2015, s. 5) duygusu oluşturarak göçmenlerin geri dönme plan ya da kararlarının ertelenmesine zemin hazırlamaktadır. Yemek, müzik ve siyaset gibi ulusal kimliğe dair öğelerin bu etkileşimlerde tartışılması, göçle birlikte sarsılan aidiyet hissinin onarılmasına katkı sunarak göçmenlerin kimliklerini yeniden kurgulamalarına olanak tanımaktadır.

Ulusötesi temaslar duygusal destek için çok önemli bir kaynak olsa da pratikte destek ve yardım sunulması için fiziksel yakınlık ve dolayısıyla yaşanılan yerdeki ağlar önem kazanmaktadır (Ryan vd., 2008, s. 684). Eşki-Uğuz ve arkadaşlarının (2011, s. 32) belirttiği üzere Türk toplumundaki komşuluk ilişkileri, birtakım sosyal işlevlere hizmet etmektedir. Kişilerin kendilerini bir topluluğun parçası olarak hissetmelerini sağlayarak sosyal kimlik inşasına ve aidiyet duygusu geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Kişilerin ihtiyaç duyduğunda komşularından yardım talep edebilecek olması ve bu ilişkilerin sunduğu destek ağları, bireylerin kendilerini güvende hissetmelerini ve çevrelerine güven duymalarını sağlayabilmektedir. Göç ettikleri yeni çevrede bu tür komşuluk benzeri ilişki ağlarına erişimi olmayan göçmenler, kendi içlerinde geliştirdikleri sosyal ağlar aracılığı ile komşuluk ilişkilerinin sunduğu güveni ve yardımlaşma ağını dijital araçlar vasıtası ile inşa edebilmekte ve gerektiğinde birbirleri için çorba yapıp kapı komşusuna verir gibi iletebilmektedirler. Böylece, Türkiye’deki komşuluk ilişkilerinin sosyal işlevlerini üstlendiğini söyleyebileceğimiz bu çevrimiçi göçmen ağları, yeni bir topluma uyum sürecinde göçmenlerin yalnızlık ve yabancılık hissini de hafifletmiş olabilmektedir. Nitekim katılımcıların deneyimleri, bu sosyal çevreler sayesinde destekleneceklerini bilmenin onlarda güvende olma hissi yaratabildiğini ve grubun verdiği “biz” duygusunun, bulundukları yeni çevreye aidiyet duygusu geliştirmelerine yardımcı olduğunu göstermektedir.

Görüşülen katılımcılar, çevrelerindeki benzer kültürel geçmiş, ilgi alanları ve göç deneyimine sahip olan kişilerle arkadaşlık kurmayı anlamlı bulduklarını ifade etmişlerdir.

Aşağıda sözlerine yer verilen katılımcı bu durumu, “benzer değerleri paylaşan insanları bulmak” ifadesini de kullanarak şu şekilde ifade etmektedir:

Yabancı arkadaşlarımız da var, eşimin de şirketinden benim de. Evlere de gidilip geliniyor. Fakat dil, yani ne kadar iyi İngilizce konuşursak konuşalım, bir kültürü oluşturan şey dil olduğu için ve o duyguyu aktarabileceğiniz en temel etken dil olduğu için tabii ki kendi dilimizdeki insanlara çekiliyoruz. Bir yerden sonra aynı dili paylaşmak iyi geliyor. Yani benzer değerleri paylaşan insanları bulmak iyi geliyor. Bu mesela eski Türklerle olmuyor, yakalayamıyoruz onu. Yine kendimiz gibi sonradan gelen expat arkadaşları bulup onlarla yolumuza devam ediyoruz. Hatta İstanbul’da aynı mahallelerde yaşamışız ama hiç karşılaşmamışız. Burada bir araya geliyoruz ve hani burda bir enerji sinerji oluşturuluyor. Genelde bizim gibi sonradan gelen expat’lerle arkadaşlık kuruyoruz. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcının bu paylaşımı, yüksek vasıflı göçmenlerin dil ve kültür ortak paydası ve ortak hissedişler üzerinden sosyal ilişkilerini nasıl kurduklarını ve kimlerle bağ kurmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Bu paylaşımda ifade edilenlerden yüksek vasıflı göçmenlerin daha çok, yaşam hikâyeleri kendilerinininkine benzeyen kişilerle iletişim ve bağ kurma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Sahip olunan ortak deneyimler ve ortak kültürel değerlerin, kurulan sosyal ilişkilerde karşıdaki kişiye daha çok güven duyulmasını sağlayarak daha fazla duygusal yakınlık hissedilmesine zemin hazırlayabileceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda aynı dili konuşuyor olmak, aynı sözcükleri kullanarak anlaşabiliyor olmaya ek olarak ortak yaşantı biçimlerine ve duygusal anlam dünyasına sahip olmak anlamına da gelmektedir. Dil, yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde duyguların aktarılmasında da önemli bir rol oynamaktadır ve duygular, dilsel ve kültürel olarak şekillenen toplumsal ürünlerdir (bkz. Wierzbicka, 1999; Abu-Lughod & Lutz, 1990).

Göçmenlik deneyimini sadece nereden gelindiği değil, ne zaman ve nasıl gelindiği de şekillendirmektedir. Aynı etnik kökene sahip olmanın yeterli olmadığı ve göç dalgasının zamanlaması ve motivasyonları farklı olduğunda bunun sosyal etkileşimleri olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Benzer zamanlarda göç etmiş olmak ve göç nedenlerinin benzerliği gibi deneyim ortaklıkları, sosyal bağlar kurmada önemli bir rol oynamaktadır. Bireyler, sadece iletişim kurmanın ötesinde duygusal uyum yakalayıp duygusal bağ kurabilecekleri ilişkiler aramaktadırlar. Bu noktada, aynı dili konuşuyor olmak ve benzer süreçlerden geçmiş olmak, duygusal ve kültürel bir yakınlık anlamına gelmektedir. Ayrıca, aynı dili konuşan kişilerle bir araya gelerek birlikte zaman geçirmek ve belirli rutinleri birlikte gerçekleştirmek, aile ortamını hatırlatarak ailevi samimiyeti

yeniden üretme potansiyeline sahiptir. Bu tür paylaşımlar, günlük yaşamda sağladığı pratik desteğin ve aidiyet hissinin yanı sıra “evden uzakta bir ev” duygusunun hissedilmesine de olanak tanımaktadır (Sinanan ve Gomes, 2020, s. 683).

Ortak bir geçmişe sahip olan ve dünyaya benzer noktalardan bakıyor olan kişilerle bir araya gelmenin özellikle köken ülkeyi etkileyen üzücü durumlar yaşandığında önemli olduğu anlaşılmaktadır. 2023 Kahramanmaraş depremlerinde yaşanan kolektif travma ve yas sürecinde aynı acıları hisseden kişiler olarak Türk göçmenlerin bir araya gelmesinin önem ve değerini aşağıda sözlerine yer verilen katılımcı şu şekilde dile getirmektedir:

Hani o göçmen yalnızlığı mesela böyle bir yerden de var. Senin ülkende bir şeyler oluyor bazen ki hani Türkiye olduğunda bu her gün bir şeyler oluyor ama onu paylaşamıyor, yani paylaşabiliyorsunuz ama böyle belki anlattıklarının yüzde birini alıyor ve hani %99'u havaya savruluyor. O yüzden hani özellikle Türkiye dertleşmesi konusunda Türk arkadaşlarımın olması çok iyi hissettiriyor. Mesela burada şey oldu. Bir psikolog var. O depremden işte iki hafta sonra falan bir atölye düzenledi, ücretsiz. Bizim burada yaşadığımız da böyle işte ikincil hatta üçüncül bir travma çünkü uzaktayız ve bir şey yapamıyoruz. Belki sevdiklerimiz var orada ve bunun üzerine bir atölye düzenledi. Ve çok iyileştirici bir şeydi, orada tanımadığın insanlarla aynı duygudaşıklıkta olmak bir şekilde. (K29, K, 32, İspanya)

Göçmenler, Türkiye’den fiziksel olarak uzakta olmalarına rağmen orada yaşananlardan duygusal olarak etkilenmektedir. Bu duyguların, göçmenler ile aynı etnik kökenden olmayan kişilerde karşılık bulmaması durumu söz konusu olabilmektedir ve bunu, Arlie Hochschild’ın (1979, s. 566) duygu kuralları ve duygu sapması kavramlarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Çevresindeki kişilerin Türkiye’de gerçekleşen deprem haberi karşısında hissettikleri ile yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının onlardan hissetmesini beklediği duyguların uyuşmadığı anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda deneyimlenen duygusal paylaşım yetersizliği göçmenlere, her ne kadar olan biteni karşı tarafa anlatmayı deneseler de onlar tarafından anlaşılmıyor olduklarını hissettirmektedir. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı ayrıca, göçmen yalnızlığının, diğer boyutlarının yanı sıra göç edilen yerdeki bu duygusal olarak anlaşılamama hissiyle de ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Duygusal olarak anlaşılamama sebebi ile hissedilen yalnızlığın da, göçmenlerin kendileriyle aynı referans sistemine sahip olan kişilerle ilişki kurma ihtiyacı duymasına yol açacağını söylemek mümkündür. Bireylerin iyi hissetmesi için çevrelerindeki kişilerin fiziksel varlığı yeterli olmamakta ve bunun için ortak referans kodlarının olduğu sosyal ve kültürel bir bağlamda anlaşılabilme ihtiyacı duyulmaktadır (bkz. Scheper Hughes & Lock, 1987). Bu açıdan bakıldığında dil ve kültürün, sadece

iletişim sağlamakla kalmayıp aynı zamanda duyguların yankı bulabileceği bir alan yarattığı ve bu ortaklıklara sahip kişilerle bir araya gelmenin de kolektif bir iyileşme sunduğu anlaşılmaktadır.

Göç sonrası yerleşme sürecinde, göç edilen yerdeki göçmenler çok önemli destek kanalları olmaktadır (Kelly ve Lusi, 2006, s. 845). Yörükoğlu ve Kara (2017, s. 42), Almanya’ya göç etmiş olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) mezunlarının kendi içlerinde haberleştikleri bir çevrimiçi iletişim platformuna sahip olduklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde bu çalışmanın katılımcıları da eğitim almış oldukları lise ya da üniversitenin mezunları ile çevrimiçi göçmen iletişim kanalları üzerinden iletişim içerisinde olduklarını dile getirmişlerdir. Bununla ilgili olarak, kendisi ile aynı üniversiteden mezun olan kişilerle iletişim halinde olduğunu bir katılımcı şöyle ifade etmektedir:

Bizim de bir bubble’ımız [sınırlı sayıda kişiden oluşan güvenilir çevre] var mesela. Bizim de bir ODTÜ üzerinden bir çevremiz var ya da bir Türk arkadaş grubumuz var. şey fark ediyorsun: genelde yani daha yakın görüştüklerim Türk. Hani oturup işte Türkiye’deki politikadan konuşmak, Türkiye’deki aile dramalarından konuşmak ya da işte Türkiye’deki önceki hayat tecrübelerimizden konuşmak insanı daha bir arada tutan bir şey. Yani ben mesela kendimle ilgili onu gözlemliyorum. Yabancı arkadaşlarla eğer ki ortak bir paydan yoksa ilişkiyi sürdürmek daha zor oluyor çünkü konuşacak şey daha zor buluyorsun ama hâlâ var. (K42, K, 36, Almanya)

Bu katılımcı daha çok, benzer geçmiş ve benzer referans sistemlerine sahip olan kişilerle ilişki kurduğunu özellikle vurgulamaktadır. Kişiler genellikle “davranışsal benzerlik, coğrafi yakınlık, etkileşim sıklığı veya ortak kader” gibi şeyleri paylaştikları ve “kendilerine benzediğine inandıkları” kişilere güvenmektedir (Stolle, 2002, s. 401). Göç bağlamında da güven, ortak kimlik ve kültür ile göç sürecine dair ortak deneyimler temelinde şekillenmektedir. Bourdieu (1986, s. 252-255), ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin dinamik yapısına ve birbirine dönüştürülebilir olduğuna dikkat çekmiştir. Örneğin, ekonomik sermaye, eğitim yoluyla kültürel sermaye kazanmak için kullanılabilir. Üniversite diploması gibi bir kültürel sermaye sembolü ise, o üniversitenin mezunlar ağının bir parçası olmayı beraberinde getirerek bir sosyal sermaye sunmaktadır (Kelly ve Lusi, 2006, s. 836). Sosyal çevrelerinin kendileri ile aynı okullardan mezun olan kişilerden oluşuyor olması göçmenlerin, kültürel ve sosyal sermayelerinin devamlılığını sağlayan, ortak anlam dünyalarını paylaşabildikleri küçük sosyal evrenler

oluşturduklarını göstermektedir. Bu sosyal çevrenin bir psikososyal güvenlik alanı yaratıyor olmasının yanı sıra göçmenlerin kendi kimliklerini koruma çabalarına işaret ettiği yorumunu yapmak da mümkün olacaktır. Ayrıca, yabancı arkadaşları ile ortak payda bulunamadığında ilişki kurmanın zorlaşıyor olması, ilişki kurmanın dil ötesi boyutuna; ortak tarihsel ve politik gündem ve referanslara sahip olmanın, ilişkilerin duygusal derinliğini artırdığına işaret etmektedir.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkede karşılaştıkları belirsizlik ve uyum sorunları karşısında kendi köken ülkelerinden ve benzer eğitim geçmişine sahip bireylerle iletişim kurma eğilimi göstermelerini, homojen ağların iletişimi kolaylaştırması ve güven inşa etmesiyle açıklamak mümkündür. Eşki-Uğuz ve arkadaşlarının ifade ettiği üzere (2011, s. 29), bireylerin kendilerine benzer özellikler taşıyan kişiler ile iletişim içerisinde olması “bireyler arası iletişimi kolaylaştırdığı gibi davranışın öngörülebilirliğini artıracak, güven ve karşılıklılık esasına dayalı ilişkileri güçlendirecektir” ve bireyler zorluklarla karşılaşmaları durumunda kendileri ile benzer özellikler taşıyan bu kişilerle iletişim kurmaya çalışacaktır. Göçmenler yeni bir ülkede yaşarken deneyimledikleri belirsizlikleri azaltmak amacı ile kendilerini bir güven arayışı içerisinde bulabilir ve bu da benzerlikler üzerinden kurulan ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirilebilir çünkü Delhey ve Newton’ın (2005, s. 312) ifade ettiği üzere kişiler arasındaki farklılıklar arttıkça birbirlerine yönelik duydukları şüphe ve güvensizlik de artmaktadır.

Yukarıda ifadelerine yer verilen bu katılımcı ayrıca, Türk arkadaş grupları ile Türkiye’de olan bitenlere dair değerlendirmeler yaptıklarını dile getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, göçmenlerin göç ettikleri yerdeki ilişki biçimlerinin, köken ülkeleri ile olan bağlarını etkileyebildiğini söylemek mümkündür. Sosyal ilişkiler yoğun olarak kendi ülkelerinden göç eden kişilerle gerçekleştiğinde ve paylaşımlarında geride bırakılan ülkeye, oranın gündemine ya da geleceğine dair endişelere yer verildiğinde bu durum “duygusal nostaljiyi ve ‘eve’ olan bağlılığı” güçlendirebilmektedir (Eve, 2008, s. 76).

Ryan ve arkadaşlarının (2008, s. 679) çalışmasında Polonyalı göçmenler, arkadaş ya da ailelerinden önemli ölçüde pratik ya da duygusal destek görmüş olmalarına rağmen, genel olarak Polonyalılara karşı güvensizlik duyduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle sosyal, ekonomik ya da kültürel kaynakları sınırlı olan yeni göçmenler, kendi etnik ağlarının sunduğu kaynaklara ihtiyaç hissedebilmekte; ancak, bu destek ihtiyacı, güven eksikliği ve rekabetle birlikte var olmaktadır. Katılımcılar, kendi yakın Polonyalı çevrelerini

güvenilir ve destekleyici olarak tanımlarken, genel olarak Polonyalıları ise rekabetçi ve tehditkâr olarak görme eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir (2008, s. 680). Ayrıca katılımcılar, önceki Polonyalı göçmen nesiller tarafından kurulan Polonya ağlarına katılma konusunda temkinli davrandıklarını, bu ağlara aktif olarak katılıp yakın bağlar geliştirmek yerine, onları sadece araçsal nedenler için kullandıklarını belirtmişlerdir (2008, s. 681). Bu durum, bu çalışmanın katılımcıları için değerlendirildiğinde, Türkiye’den göç eden yüksek vasıflı göçmenlerin, kendileri ile aynı etnik kökenden olan diğer yüksek vasıflı göçmenlere yönelik bir güven problemi yaşadığını söylemek mümkün değildir. Ancak, daha önceki Türk göçmen kuşaklarına yönelik temkinli olma eğilimi içerisinde oldukları, bu çalışmanın katılımcılarının ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Ryan ve Mulholland’ın (2014, s. 159) İngiltere’deki araştırması da, Londra’daki yüksek vasıflı Fransız göçmenlerin oradaki Fransızlardan uzak durmaya çalıştığını ortaya çıkarmıştır. De Haas (2014, s. 5), “Göçmenlerin her zaman olası göçmenlere yardım etmeye istekli olacaklarını varsayamayız” vurgusunu yapmaktadır. Ortak bir etnik köken, bağ kurmak ve onu sürdürmek için yeterli olmayabilmektedir.

Bu araştırmanın Türkiye’den göç eden yüksek vasıflı göçmenlerden oluşan katılımcılarının ifadelerinden, her ne kadar gittikleri yerde farklı kişilerle iletişim kurma niyeti içerisinde olsalar da sonuç itibari ile kendilerini aynı etnik kökenden olan, aynı dili konuşup aynı kültürel değerler ve duygudaşlığı paylaştıkları kişiler ile iletişim içerisinde bulmuş oldukları anlaşılmaktadır. Etkileşimlerin aynı etnik kökenden olan kişiler ile sınırlı kalması bazı dezavantajlara sebep olabilir; ancak etnik göçmen ağları, çeşitli konularda bilgi edinilmesi ve barınma benzeri temel gereksinimlerin sağlanması gibi konularda göçmenlere yardımcı olabilmektedir. Bu nedenle göçmenler, aynı etnik kökenden olan göçmen ağlarına ihtiyaç duyabilir ve onlara yönelik güvensizliklerini dengelemek için dikkatli olup stratejik bağlar geliştirmek zorunda kalabilirler (Ryan vd., 2008, s. 686).

Katılımcıların ifadelerinden Türk sosyal ağlarının, bireylerin insan teması kurmasını ve ait hissedebilecekleri bir yer bulmalarını sağlamada da son derece önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Aidiyet, sadece vatandaşlık ya da grup üyeliğinden ibaret değildir; duygusal boyutları da içermektedir ve göçmen ağları aracılığıyla kurulan bağların, kişilere bir bütünün parçası olma hissini ve duygusunu yaşattığını söylemek mümkündür.

Göçmenlerin aidiyet hissi, bu duygusal ve sosyal bağlar üzerinden şekillenmektedir (Anthias, 2006, s. 21).

4.3.2. Diğer göçmenler ve ev sahibi toplumun duygusal desteği

Yeni bir topluma uyum sağlama ve aidiyet geliştirme sürecinde göçmenler, kendileri ile ortak bir kültürel geçmişe sahip olan kişilerin yanı sıra diğer göçmenler ve ev sahibi toplumun üyeleriyle de yeni ilişkiler kurmaya ve duygusal bağlar geliştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle göçmenlerin duygusal destek kaynaklarını anlamaya çalışmak amacı ile bu bölümde diğer göçmenler ile ev sahibi toplumun sunduğu duygusal destek üzerinde durulmaktadır.

Çalışmanın katılımcılarından biri, daha önce İspanya’da bulunmuş olmasına ve oranın kültürünü biliyor olduğunu düşünmesine rağmen, uyum sürecinin beklediğinden daha uzun sürdüğünü vurgulamış ve bu sürecin, İspanya’ya taşındıktan sonra tanıştığı ve daha sonra da evlendiği İspanyol eşi sayesinde kolaylaştığını eklemiştir:

Eşimle tanışmamın buradaki hayatıma kesinlikle çok çok olumlu katkısı olmuştur, buraya köklenebilmem için. Çünkü ne kadar burayı tanısam da köklenme benim düşündüğümünden daha uzun zaman aldı. Ben daha kısa süreceğini düşünmüştüm, ilk buraya taşınırken. Öyle olmadı, daha uzun sürdü ve onun çok olumlu etkisi var. Ona o anlamda çok şükran duyuyorum. (K16, K, 41, İspanya)

İspanya’da finans sektöründe çalışan bu katılımcının deneyimi, aidiyetin bilişsel olarak gerçekleşmek yerine duygusal olarak zaman içinde inşa edildiğine işaret etmektedir. Kişiler fiziksel olarak bir yerde bulunsalar bile o yerle duygusal bir bağ kurmaları zaman alabilmektedir ve bu noktada kişisel ilişkilerin duygusal desteği önem kazanmaktadır. Göçün özellikle ilk zamanlarında karşılaşılan duygusal zorlukların üstesinden gelmek için diğer göçmenler ya da yerel halktan görülen destek, tüm süreci çok farklı bir boyuta getirebilmekte ve yaşanılan yere yönelik bir aidiyet duygusu geliştirilmesine yardımcı olabilmektedir. Bununla ilgili olarak aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı şunları paylaşmaktadır:

Benim mesela ilk ev arkadaşım Alman’dı. O bana evi bırakıp gitti mesela, başka bir yere taşındı, çocuğu oldu falan ama belli bir takım bürokratik sebeplerden kontratı onda duruyor. Ev bana gelse kira artışı, vesairesi, şu bu ama burada alt kiracı olabiliyorsun, odayı paylaşabiliyorsun, ya bu da legal zaten. Ama tabii onun burada olmaması çok şey değil. Yani öyle bir güven ilişkisi mesela kurduk. Bu bir Alman erkek ve önemli değil ne olduğu, şey demek istedim: başka kadınlar da yok mu? Tabii ki kadınlarla dayanışmak bence duygusal

olarak seni anlayan bir noktadan olduğu için daha iyi geliyor. Ama hepsi olabiliyor bu arada ve mesela o iş aradığım dönemde “Tamam” dedi, “Bu ay kira verme sen. Yapacaksın, olacak.” Şu bu yani hem maddi hem de manevi mesela, o bana çok destek olmuştu. Onun dışında yolumun kesiştiği insanlar o kadar güzeldi ki hep destek aldım ben. O benim şansımı bence bir noktada. (K43, K, 34, Almanya)

Katılımcının Alman ev arkadaşıyla kurduğu ilişki, göçmenlerin sadece diasporik ağlara değil, yerel halka da duygusal olarak güvenebileceği durumların varlığını göstermektedir. Bu bahsedilen kişiden özellikle hayatının belirsizlik içeren bir dönemindeyken “maddi ve manevi” destek görmüş olmak katılımcı için duygusal olarak iyileştirici ve güçlendirici bir deneyim olmuştur. Katılımcının bu paylaşımı, yerel halkla kurulan ilişkilerin göçmenlerin yaşamını ne denli olumlu etkileyebileceğine dair bir örnek teşkil etmektedir.

Ryan ve Mulholland (2014, s. 160), göçmenlerin başlangıçta kendi etnik gruplarından kişilerle yakınlık kurmaya yönelip ardından yerel halk da olmak üzere daha çeşitli ve yeni arkadaşlıklar kurmaya çalıştığını; ancak yerel ile bağ kurma girişimleri başarısız olduğunda hayal kırıklığı yaşayarak tekrar tanıdık olan etnik köken çevrelerine geri döndüklerini ifade etmişlerdir. Bu durumun her göçmen için ve her koşulda geçerli olması söz konusu değildir; ancak bazı göçmenler tarafından deneyimlenmiş olması da şaşırtıcı olmamaktadır. Bir katılımcı, göçmenlikte sosyal ilişkilerin yalnızca bireysel tercihler ile değil, aynı zamanda dil, eğitim veya iş bağlamları gibi faktörler tarafından da şekillendiğine işaret etmektedir:

Yani tabii ki her şey çok toz pembe değil. Mesela Katalanlarla arkadaş, yani çok yakın bir Katalan arkadaşım var çünkü ev arkadaşıydık 6 yıl boyunca, ev arkadaşımdı. O yüzden çok yakın arkadaş olduk ama onun dışında Katalan ya da İspanyol arkadaşım çok yok açıkçası, hep daha international arkadaşlarım. Burada Katalanların genelde işte liseden bir arkadaş grupları var falan. Hani Katalanlar da söylüyorlar, Katalanlarla arkadaş olmak zor diye ama bir yandan şöyle bir şey de var, ben Türkiye’de yaşarken kaç tane yabancı arkadaşım vardı mesela? Yoktu. Yani hepimiz aslında o kendi güven alanlarımızda yaşıyoruz ve oraya başka birisinin dahil olması çok zor zaten. O yüzden Katalanları ya da İspanyolları suçlamıyorum bu konuda çünkü arkadaş olduğum zaman gerçekten çok çok yani en iyi arkadaşım Katalan gerçekten. Hani bir tane var ama yetiyor bana. Yani hani Katalanca bilmiyorum. Tabii ki bunun da etkisi vardır. Master’a gelmek yani oradan arkadaş edinmek bu da ekstra bir avantaj bir yandan çünkü sadece çalışmaya gelip iş hayatında arkadaş bulmak sanırım daha zor. Mesela doktora arkadaş edinemedim ben ya çok, çok da izoleydim. Ama hani iş hayatında bence arkadaş edinmek daha zor. Özellikle hani sadece Katalanlarla işte Almanlarla, hani

gittiğin ülkenin insanlarıyla çalışıyorsan sürekli, o da zor. Hani eğitime gidip oradan sonra kalmak çok daha avantajlı sanırım. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcı, Barselona'daki yerel halk olan Katalanlarla arkadaş olmanın zor olduğunu ifade etmekte ve bunu, bireysel ya da kültürel bir kusur olarak değil, herkesin kendi güvenli sosyal çevresinde kalma eğilimiyle açıklamaktadır. Burada katılımcı, iç grup dayanışması ve dış grup mesafesine işaret etmektedir. Katılımcının Katalanca bilmediğine dair vurgusu da, dilin sosyal sermaye inşasındaki belirleyici rolünü görünür kılmaktadır. Katılımcı ayrıca, arkadaşlarının Katalan ya da İspanyollardan ziyade diğer etnik kökenlerden olan göçmenlerden oluştuğunu belirtmektedir. Bu göçmenler arasında kurulan bağların; yüksek eğitim, ortak yabancılık deneyimi ve geçici statü gibi benzer konum ve deneyimleri paylaşmalarından kaynaklandığı yorumunu yapmak mümkün olacaktır.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının da dile getirdiği gibi göçmenlerin, kendi etnik kökenlerinden olmayan kişilerle kurdukları arkadaşlıklar genellikle diğer göçmenlerle olmaktadır çünkü yerel halk ile arkadaşlık kurmanın zor olduğu belirtilmektedir (Ryan vd., 2008, s. 682-683). Dolayısıyla ilişkiler, benzer sosyal konumda olan farklı etnik gruplarla yatay bağlar kurma biçiminde gelişmektedir ve yeni gelen göçmenler için toplumsal olarak daha güçlü konumda olanlarla dikey bağlar kurmak özellikle zor olabilmektedir. Ancak, yüksek vasıflı göçmenlerin ağ kurma stratejileri diğer göçmenlerden farklılaşmaktadır çünkü kültürel sermayeleri sebebi ile, bu her zaman böyle olmasa da, hem dikey hem de yatay bağlar kurarak yerel halk da dâhil olmak üzere daha geniş bir çevre ile hem profesyonel hem de kişisel ilişkiler geliştirebilmektedirler.

Sosyal ağlar, bireylerin kimliğini yansıtarak onlar hakkında başka türlü ulaşılamayacak bilgileri sunmakta ve aynı zamanda da o kimlikleri şekillendirmektedir (Ibarra ve Deshpande, 2004). Buna bağlı olarak, göçmenlerin yerel halkla ilişki kurma çabaları, yerleşme ve aidiyet oluşturma niyetlerine işaret etmektedir. Ancak bu yerel ağlara dâhil olma sürecinde engellerle karşılaşmaları, “aidiyetsizlik hissini ... güçlendirebilir” ve bunun bir sonucu olarak da göçmenlerin kendi etnik gruplarıyla daha güçlü bağlar kurmasına yol açabilir (Ryan ve Mulholland, 2014, s. 169).

Yeni arkadaşlıklar oluşturmak, ortak ilgi alanları, özgüven ve dil becerilerine bağlıdır. Ryan ve Mulholland'ın (2014, s. 157) çalışması, özellikle göçmen iş arkadaşlarının

birbirleriyle daha yakın arkadaşlıklar geliştirdiğini göstermiştir ve araştırmacılar bunun, göçmenlerin aile ve köklerden yoksun olmaları sebebiyle birbirleriyle yakın bağlar geliştirmeye daha açık olmasından kaynaklandığı yorumunu yapmışlardır.

Bu çalışmanın katılımcılarına yaşadıkları sorunları kimlerle paylaştıkları sorulduğunda Türk göçmenlerin yanı sıra diğer göçmenlerle de paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda sözlerine yer verilen katılımcı, bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

Buradaki Türklerle paylaşıyorum mesela şey olarak çünkü göçmen olmanın sıkıntısını göçmen olan biliyor sadece. Ve işte atıyorum, parmak izi vermek, bilmem ne, hani onun için randevu bulmak falan. Bunlar da çok büyük sıkıntı ve insanı strese sokan şeyler gerçekten. Buradaki göçmenlerle yani sadece Türkler de değil, hani non-EU göçmenlerle de aynı derdi paylaşabiliyorum çünkü aynı sıkıntıları konuşuyoruz. Annem hep şey der: “aynı açıdan değil, aynı acıdan bakan insanlar birbirini anlar” der. O yüzden bu hani göçmen dayanışması orada da şey, var, çünkü aynı dili konuşuyoruz bir şekilde. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının dile getirdiği “aynı açıdan değil, aynı acıdan bakan insanlar birbirini anlar” sözü, duyguların ortak yaşantılara dayandığına işaret etmektedir. Bazı duygular sadece benzer kültürel ya da yaşamsal bağlamlarda tam olarak anlaşılabilir ve bireyler, ortak acılar yoluyla duygusal bağlar kurup kolektif bir “biz” duygusu yaratabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında göçmenler, bürokratik işlemler ya da belirsizlik gibi ortak göçmenlik deneyimleri üzerinden yeni bağlar kurup güven alanları oluşturabilmektedir. Bu bağlamda katılımcının “aynı dili konuşuyoruz bir şekilde” ifadesi, Türkçe ya da İngilizce gibi somut bir dilden çok, duygusal ve deneyimsel ortak bir dile gönderme yapmaktadır. Göçmenlerin, diğer Türk göçmenler ya da benzer yasal süreçlerden geçen ve özellikle Avrupa Birliği vatandaşı olmayan kişilerle arkadaşlık geliştirmesi, ortak geçmişler ve mevcut yapısal konumların ilişki ağlarını nasıl şekillendirdiğine yönelik bir örnek teşkil etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde sağlık sektöründe çalışan başka bir katılımcı, göçün ilk dönemlerinde çevresindeki kişilerle olan temaslarını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Mental bir yorgunluk nedeniyle de zaten insanlarla pek görüşüm konuşam da yoktu ve arada işte Türkiye’deki çok çok yakın arkadaşlarımı arıyordum. Onlarla yani konuşuyordum, görüşüyordum. Ondan sonra buradaki iş hayatına da başladığımda baktım ki burada da arkadaşlıklar ediniyorum. İş yerinde mesela sohbet edebiliyorum, insanlarla konuşuyorum ve onlardan da farklı şeyler öğreniyorum. İyisi var, kötüsü var. Tabii ki iş arkadaşlıkları her zaman beklediğimiz gibi mükemmel bir sonuç vermiyor. Yani beklediğimiz gibi çıkmayabiliyor her zaman. O yüzden aynı zamanda dikkat etmeye çalışıyorum. Kendimi tam

açmamaya çalışıyorum her konuda ama genel olarak iyi arkadaşlıklar kuruyorum gibi hissediyorum insanlar genel olarak iyiler, fazla yargılayıcı yaklaşmıyorlar burada. Hatta yargılayıcı olursan bu çok kötü bir şey, tepki görüyor etraftan. (K1, K, 30, ABD)

Katılımcının bu paylaşımı, göçmenliğin bireyde yarattığı duygusal yük ve yorgunluk sebebi ile geçici içe kapanışından başlayarak yeni sosyal çevresindeki duygusal normlara dair farkındalığına kadar uzanan çok katmanlı duygusal adaptasyon sürecini görünür kılmaktadır. Katılımcı, yalnızlık ya da izole hissettiği anlarda güvenli liman olarak Türkiye’deki yakın arkadaşları ile olan eski ve köklü ilişkilerine sığınma ihtiyacı hissettiğine, iş yerindeki iletişimlerinde ise daha temkinli davrandığına değinmiştir. Katılımcının kendi içsel dünyasında farklı duygulara sahip iken iş yerindeki iletişimlerinde bunu açık etmemeye çalışarak yeni bir ülkeye uyum sağlama sürecinde duygusal bir denge kurma çabası, Hochschild’in (1983, s. 7) duygusal emek (emotional labor) kavramıyla ilişkilendirilebilir. Bu kavram, bireyin iş rolünü yerine getirirken belli duyguları hissetmesi ya da belli bir şekilde ifade etmesi gerekliliğini vurgular ve beklentiler doğrultusunda duyguların yönetilmesini içerir. Katılımcının, iş arkadaşları ile deneyimlediği her duygusal yükü paylaşmamayı seçmesi, göçmenlerin iş ortamındaki arkadaşlık ilişkilerinin her zaman güven ve duygusal destek zemininde gerçekleşmeyebileceğini göstermekte ve bu da, yeni sosyal ilişkilerde kişileri arkadaş çemberinin içerisine alma ya da dışında tutma sınırının dikkatle yönetilmesinin önemine işaret etmektedir.

Göçmenlerin toplumsal güven düzeyleri, doğup büyüdüğü toplumundaki ortalama güven düzeyine göre şekillenmektedir. Yüksek güven kültürüne sahip bir ülkeden göç eden kişiler, toplumsal güvenin düşük olduğu ülkelere göre tanımadıkları kişilere daha fazla güvenme eğilimindedirler (Bilodeau ve White, 2015, s. 1327). Ayrıca Putnam (2007, s. 147), etnik çeşitliliğin artmasının çevremizdeki insanlara duyduğumuz güveni azalttığını öne sürmektedir. Böyle bir ortamda insanlar, sadece farklı etnik gruplara değil, kendi etnik gruplarına karşı da daha az güven duyar hâle gelebilmektedir.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı bu paylaşımı ile ayrıca, duyguların sosyal normlara bağlı inşasına değinmektedir. “Yargılayıcı olursan bu çok kötü bir şey, tepki görüyor etraftan” ifadesi, toplumdaki duygu normlarına işaret etmekte ve duyguların yalnızca bireysel hisler olmadığı, neyin normal ya da uygun olarak kabul gördüğünün toplumsal olarak belirlendiğini (Abu-Lughod & Lutz, 1990, s. 15) ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yeni toplumda öğrenilen daha az yargılayıcı olmak ya da daha fazla empati

göstermek gibi duygu kuralları (feeling rules) ile bu duyguların nasıl gösterileceğine yönelik duygu gösterim kurallarının (display rules) (Hochschild, 1979, s. 531), göçmenlerin davranışlarını şekillendirdiğini söylemek mümkün olacaktır.

Bir Alman ile evli olan ve göçmenlerin yerel halkla anlamlı sosyal ilişkiler geliştirip duygusal yakınlık kurabildiği durumlara örnek teşkil eden bir katılımcının bununla ilgili ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Aslında artık böyle şey düşünüyorum biraz. Hani böyle kültürel benzerlik, bilmem ne... Yani neye göre onu tanımlıyor? Şimdi o bence önemli çünkü aslında böyle tek bir Alman kültürü var mı ya da yani tek bir ilişki yapısı var mı? Bence yok çünkü mesela düşün zamanında işte şey, birkaç arkadaşım gelmişti Türkiye'den, ondan sonra annem falan. Herkes şey diyordu: "ya işte sen Almanya'daki en Türk aileyi bulmuşsun herhalde." Bu ne demek şimdi? Yani böyle çok annesi falan çok ilgili işte, bilmem şöyle böyle falan. Hani mesela bir şey olduğunda yardıma koşarlar falan. Yani aslında bu sadece bize ait bir özellik mi? Bu bir ırka ait bir özellik mi yoksa bu insana ait bir şey mi? Bence daha çok insana ait. (K15, K, 37, Almanya)

Katılımcı, duyguların ve ilişkisel pratiklerin sadece kültürle değil, ortak insani değerler üzerinden şekillendiğine inandığını dile getirmektedir. Katılımcının yerel halkla kurduğu iletişim ve duygusal bağ, biz-onlar ikiliğinin ötesine geçildiğine işaret etmekte ve göçmen deneyiminin çok yönlülüğünü anlamamıza olanak tanımaktadır. Bu tür ilişkiler, göçmenlerin sadece benzer kültürel geçmişe sahip bireylerden oluşan kendi diasporik çevrelerinden değil, yerel halktan ya da farklı kökenlerden gelen bireylerden de duygusal destek görebileceğini ve duygusal anlamda beslenebileceğini göstermektedir.

Özetle, Bilodeau ve White'ın (2015, s. 1328) da işaret ettiği üzere "göçmenler ile ev sahibi ülkenin diğer vatandaşları arasında güvene dayalı ilişkilerin geliştirilmesi" entegrasyon süreci için önemlidir çünkü göç edilen ülkedeki kişilere güven duyan göçmenler "daha mutlu ve sağlıklı hisseder ve hayatlarından daha memnundur."

4.4 Türkiye'deki Akraba/Arkadaşlarla İletişim ve Duygusal Bağlar

Bir yandan yeni bir ülkede yaşam kurarken diğer yandan da köken ülkelerindeki kişilerle iletişimlerini ve bağlarını devam ettiren ulusötesi göçmenler, bu iki farklı ülkeyi tek bir yaşam alanının parçası gibi deneyimleyebilmekte ve sahip oldukları bu "çok katmanlı sosyal ilişkiler ağı" (multistranded networks of social relations) içerisinde yürüttükleri farklı düzeylerdeki ilişkilerini eşzamanlı olarak sürdürebilmektedirler (Baldassar, 1997, s. 74).

Göç, duygusal bağların sürekliliğini sağlamayı gerektiren bir süreç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Geride kalanların doğum günlerini hatırlamak ve memleketteki birini aramak benzeri ulusötesi pratikler, ağların sürdürülebilirliği için harcanan ve çoğu zaman görünmeyen emeğe dayanmaktadır (Eve, 2008, s. 75). İspanya’da yaşayan erkek bir katılımcı, Türkiye’deki arkadaşlarıyla olan iletişimini sürdürebilmek için futbol maçlarını izlemeye başladığını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Bu arada ben maç izlemeye tekrar başladım son iki senedir çünkü Türkiye’deki arkadaşlarımla iletişim bahanesi oluyor bana. Evimizde aktiviteler yaratmaya çalışıyordum kendime, “maç izleyeyim ben, arkadaşlarla geyik yapayım” dedim. Tamamen şakalaşmak için aslında maç izlemeye başladım ve şu an Beşiktaş’ı izliyorum, Beşiktaş da daha iyi diye. (K38, E, 36, İspanya)

Bu örnek üzerinden, Türkiye’deki arkadaşlarla ulusötesi duygusal bağları sürdürme stratejisi olarak ortak ilgi alanlarının önem kazandığı görülmektedir. Kişiler fiziksel olarak uzakta olsa da bu mekansal kopuşa rağmen ortak ilgi alanları üzerinden devam ettirilen iletişim, arkadaş grubunun bir parçası olarak kalmalarına imkan tanımaktadır. Yukarıda ifadelerine yer verilen bu katılımcının bahsettiği “evinde aktivite yaratma” isteği ya da ihtiyacı üzerine Türkiye’deki arkadaşları ile ortak bir paydada buluşmasını sağlayacak bir aktivite olan maç izlemeyi seçmiş olmasının, duygusal anlamda bir boşluğu doldurma çabası olduğu söylenebilir. Bununla ilgili olarak, kişinin eski hayatı ile yeni yaşamı arasında bir köprü kurma ya da eski sosyal kimliklerini sürdürme ihtiyacından kaynaklanmış olabileceği yorumunu yapmak da mümkündür. Ayrıca, ortak konular üzerinden arkadaşlar ile yapılacak sohbetler, duygusal bir destek ağı sunarak göçmenlerin yalnızlık ile başa çıkmasını da kolaylaştırabilecektir.

Göç sonrasında köken ülkede kalanlar ile gerçekleştirilen iletişim, “dijital iletişim devrimi” olarak ifade edilen gelişmeler ile dönüşüme uğramıştır ve iletişim teknolojilerindeki bu yenilikler, Baldassar ve Wilding’in (2020, s. 319) "dijital akrabalık" olarak adlandırdığı uygulamaları mümkün kılmıştır. Sesli ya da görüntülü aramalar, kısa mesajlar ya da sosyal medya paylaşımları ile devam ettirilen iletişim, aile ilişkilerindeki yakınlığın sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Gelişmiş dijital iletişim teknolojileri sayesinde fiziksel uzaklıklara rağmen kişilerin birbirlerine duygusal bakım ve destek sunabilmesi, aile olma duygusunun sürdürülmesine olanak tanımaktadır. Bu dijital akrabalık etkileşimleri, birbirinden coğrafi olarak uzak olanların birbirlerinin

varoluşuna dahil olmasına imkan tanır ve bu sayede mesafeler boyunca karşılıklı sosyal destek ağları oluşturulur ve sürdürülür.

Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcının da vurguladığı gibi sosyal medya, kişilerin karşılıklı olarak birbirlerinden haberdar olması imkanını tanımaktadır. Ancak, bunun yanı sıra, fiziksel birlikteliklerde gerçekleşen mahalle baskısının da dijital mecralarda devam etmesine olanak tanıyabilmektedir:

Ve mesela Instagram'da şurada burada takip eden aile bireylerinden, eğer birisi bir şey söylese zaten genel olarak silerim hemen, yok çünkü ben orada bir şey paylaşırsam ortamın ne olduğu önemli değil. Ama devam ederiz konuşmaya, görmemiş olursun çünkü ben bunu duymak istemiyorum. Buna ihtiyacım yok. Haber alabilirsin, yani dijital albüm gibi bakıyorum ben ona. Hani mesela ben tamam annemle konuşabiliyorum ama mesela halamı arayamıyorumdur. O görüyor mesela orada. O mutlu eden bir şey bence. Zaten ben onu görünce de aynı şekilde, yani haber almayı daha pratik hale getiren bir şey. Derinliği var-yok. Başka bir yerde kurarsın derinliği, o başka bir şey bence, hepsi için geçerli değil. Haberdar olmak gibi bir şeyse okay ama oradan yargıya girerse yargıyı sevmiyorum ben. Daha bence muhafazakâr kanatla ilgili bir şey işte, birebirde bana gelmez ki gelemiyor. Alkol kullanmak belki sıkıntılı görülebilir ama bu arada ben yani saklamak istemiyorum, yani öyle bir yerde değilim. Sadece bunun üzerine konuşulacak bir konu değil. Bu benim hayatım ve konuşamaz kimse o yüzden. Konuşma cüretini orada arkadaşım olduğu için buluyorsa bulmasın gibi bir yerden bunlar. (K43, K, 34, Almanya)

Ulusötesi ailelerde duygusal bağları korumak ve sürdürmek, duygusal emek harcanmasını gerektirmektedir. Facebook, Instagram ve WhatsApp gibi dijital platformlar, bu duygusal emeğin yeni araçları haline gelmiş durumdadır çünkü kişiler birbirleri ile iletişime bu araçlar vasıtasıyla geçmekte ve birbirlerine olan sevgi ve ilgilerini onlar aracılığıyla iletebilmektedir (Sinanan ve Gomes, 2020, s. 675). Diğer yandan, yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının da dile getirmiş olduğu ve çevrimiçi mecralar üzerinden gerçekleştirilen yargı ve olumsuz yorumlar sebebi ile kişiler, diğerleri ile olan duygusal ilişkilerinin bir yansıması olarak farklı sosyal medya kanallarını seçici bir şekilde kullanmayı seçebilir. Alinejad'ın (2019, s. 4) çalışmasındaki bir katılımcının ifade ettiği gibi ebeveynlerinin kendi yaptığı paylaşımları onaylamayacağını düşünerek kendisini bir sosyal medya platformu üzerinde takip etmelerini engellemek için onları engelleyebilir, başka bir sosyal medya platformunda paylaşım yapmaktan geri durabilir ya da aile ile olan etkileşimlerini belirli kanallar ile sınırlı tutabilirler.

Amerika'daki bir katılımcı, Türkiye'deki arkadaş çevresi ile iletişiminin devam edip etmediği sorulduğunda “Gözden ırak gönülden ırak” atasözünü hatırlatarak iki ülke arasındaki saat farkı sebebi ile iletişimleri sürdürmenin zorluğuna dikkat çekmektedir:

Ya şey derler ya, gözden uzak olan gönülden de uzak olur diye, herhalde öyle bir şey gerçekten. Gözden bir şekilde ırak oldum şu an, yani buraya taşındım ve haliyle yüz yüze görüşemiyorsun, buluşamıyorsun vesaire. Ben Türkiye'deyken bayağı böyle aktiftim açıkçası, çok fazla arkadaşım vardı. Sürekli buluşmalara giderdim ya da bir şeyler planlardım ama buraya geldikten sonra haliyle sadece telefon üzerinden... Birkaç kere böyle face time falan hani fırsat olursa face time yapabiliyorsun ya da genelde işte şey normal telefon görüşmesi yapıyorum, WhatsApp üzerinden hani mesajlaşmalar falan oluyor ama eskisi kadar sıklıkla olmuyor ya da işte araya zaten zaman farkı da girdiği için böyle saatleri ayarlamak da sıkıntı oluyor. O yüzden eskisi kadar sık görüşemiyorum. Çok ciddi bir farkla bir azalma var tabii ki bu arkadaşlarımla görüşmekte. Mesela eski işyerimden arkadaşlarımla en son ne zaman görüştüm gerçekten hatırlamıyorum. Böyle arada işte hani ben buraya geldiğim zamanlarda görüntülü görüşme falan yapmıştık ama o kadar çok zaman geçti ki üzerinden ama sonradan tabii ki bir şekilde unutuluyor ya da işte üniversite arkadaşlarım falan vesaire hani bir şekilde uzak kalıyorsun. Yani onların hayatında şu an ne oluyor, ne bitiyor, pek bir bilgim yok. Çok yakın arkadaşlarımla da eskisi kadar sık görüşemiyorum tabii ki ama yine bir şekilde ara ara böyle görüntülü konuşma işte ya da WhatsApp'tan işte mesajlaşma falan. O şekilde halletmeye çalışıyoruz, görüşmeye çalışıyoruz, zor oluyor, bence bayağı zor oluyor. Dedğim gibi saati ayarlamak sıkıntı. (K1, K, 30, ABD)

Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş olan ve yukarıda ifadelerinin bir kısmına yer verilen bu katılımcının paylaştıklarından, Türkiye ve Amerika arasındaki fiziksel uzaklık ve saat farkı sebebi ile göç sonrasında yakın arkadaşlar ile olan temas azalırken, akrabalarla olan iletişimin daha seyrek de olsa devam ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle Amerika ve Avustralya'daki göçmenler ve onların Türkiye'deki yakınları için bu ülkeler arasındaki saat farkının çok olması sebebi ile görüşmeler için uygun zamanı ayarlamak ve iletişimi sürdürmek sürekli bir çaba gerektirmektedir. Bu nedenle de göç sonrasında geride kalanlar ile arkadaşlık ilişkilerini sürdürmek zorlaşabilmekte ve iletişim bir noktadan sonra azalıp tamamen sonlanabilmektedir. Ancak buna rağmen, akrabalar ile olan etkileşim ve iletişim çok azalmış olsa da devam edebilmektedir. Eve'e (2008, s. 75) göre akraba iletişimlerinin bu şekilde devam etme eğiliminde olmasının önemli bir sebebi, akrabaların genellikle iletişimi sürdürme zorunluluğu hissetmesi ve bu nedenle de konuşacak daha çok şey bulmaları olabilmektedir.

Ryan ve Mulholland (2014, s. 161-162), yeni iletişim teknolojileriyle teması sürdürmenin birçok yolu olmasına rağmen, geride kalanlarla arkadaşlıkların ortak ilgi ve deneyim eksikliği nedeniyle zamanla zayıflama eğiliminde olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çalışmalarının Londra’da yaşayan yüksek nitelikli Fransız katılımcıları, Fransa’daki eski arkadaşlarıyla hayatları farklılaştığı için artık daha az ortak noktalarının olduğunu ve bu yüzden paylaşacak şey bulmanın ve dolayısıyla bu bağları sürdürmenin zorlaştığını ifade etmiştir. Bu çalışmanın Almanya’ya göç etmiş olan bir katılımcısı da, Ryan ve Mulholland’in (2014) verileri ile tutarlı olacak bir şekilde, ortak yaşantıların azalmış olması sebebi ile bazı arkadaşlık ilişkilerinin doğal olarak bittiğine işaret etmektedir:

“Artık kopsak iyi olmaz mı ki?” dediğim arkadaşlarım var ama ilişkiyi devam ettirmeye çabaladıkları için de ben de ekstra zaman harcamaya çalışıyorum. Çünkü herkesin gündemi değişti. Biri İstanbul’da kaldı, biri Budapeşte’ye gitti. Biri Amerika’da, ben buradayım. Ortak pek gündemimiz kalmadı, sosyal medyadaki ünlüleri ya da videoları konuşmak dışında. Genelde bunlar üzerinden konuşmalar oluyor böyle insanlarla çünkü. Bir de çekirdek grubum, liseden beri hiç kopmadım. Hep aynı şekilde sosyal medya üzerinden görüşüyorduk zaten. Onlarla ilişkimiz aynı şekilde devam ediyor. Bir kopma yaşanmadı fakat böyle ara ara görüştüğüm ya da çok samimi olmadığım ama sık görüştüğüm arkadaşlarımla ister istemez kopmalar yaşandı çünkü gündem tamamen değişiyor. Ortaklık, paylaşılacak şeyler azalıyor. O zaman vakit ayıramıyor oluyoruz karşılıklı birbirimize. Doğal seleksiyon olayı tamamen. (K13, K, 40, Almanya)

Uzun mesafeli aile bağları ve arkadaşlıklar, nitelikli göçmenler için önemini koruyor olmasına rağmen bazı ilişkiler zaman içerisinde kendiliğinden sonlanabilmektedir. Göçmenler, duygusal destek veya profesyonel yardım gibi farklı ihtiyaçları için farklı kişilerle var olan bağlarını sürdürür ya da yeni ilişkiler kurarlar. Bu nedenle de, sahip oldukları sosyal ağların, yaşamlarındaki değişimlere bağlı olarak zamanla değişmesi ve bu bağlardan bazıları güçlenirken bazılarının zayıflaması mümkündür.

4.4.1 Ulusötesi ailelerde duygusal destek ve bakım

Aradaki fiziksel mesafeye rağmen ailelerdeki duygusal yakınlıklar gelişmiş teknoloji sayesinde yakın tutulabilmekte ve bu sayede bireyler birbirlerine duygusal destek ve bakım sunabilmektedir. İspanya’da yaşayan bir erkek katılımcı, bu durumu etkili bir şekilde örneklendirmektedir:

Ailem, yaşlandılar artık. O yüzden şu an birazcık daha şey, yani ben annemi babamı vesaire aradığımda biraz daha hani onlar iyi mi, onların işte sağlığı, onlarla ilgilenmek, onlara sosyallik vermek yani aslında. Bazen arkadaşlarımla yanında arıyorum. Yani benim burada

iki tane eski arkadaşım var, taa lise döneminden. Mesela onlarla beraber arıyoruz. Böyle konuşuyorlar falan, çok mutlu oluyorlar yani. Çünkü bir anda onların da hayatına böyle bir sosyallik geliyor ve benim hayatımın bir parçası gibi hissediyorlar işte ve onları update etmeye [güncel tutmaya] çalışıyorum, fotoğraf atıyorum, video atıyorum vesaire. Onları da böyle şey biraz hani unutulmadıkları, işte hâlâ paylaşım bağıını devam ettirme çabam yani. (K31, E, 36, İspanya)

Farklı ülkelerde yaşayıp fiziksel olarak bir arada olamayan aile bireyleri, mekânsal ayrılığa rağmen bu mesafeyi duygusal anlamda kapatmaya yardımcı olan günümüz iletişim teknolojileri sayesinde hâlâ bir aile gibi hissedip hareket edebilmektedir (Mahler 2001, s. 584). Stevens ve arkadaşlarının (2024, s. 119) ifadesi ile “kuşaklar arası bakım sağlama arzusu hâlâ birçok göçmen ailenin duygusal dinamiklerini şekillendiriyor” ve bu nedenle dijital teknolojiler, ulusötesi ailelerin bakım uygulamalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının paylaştıklarında da görüldüğü üzere, internete ve akıllı telefonlara yaygın erişim, ulusötesi duygusal bakım uygulamalarının gerçekleştirilme boyutunu dönüştürmüş ve coğrafi mesafeler üzerinden gerçekleştirilmesini mümkün kılmıştır. Yeni teknolojilerin bu şekilde kullanımı, sosyal destek ağlarını sürdürmeyi ve karşılıklı bakım sunmayı nispeten kolaylaştırarak yaşlanma ve göç deneyimine yönelik önemli bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır (Baldassar ve Wilding, 2020, s. 318).

Dijital medya, duygusal ilişkilerin sürdürüldüğü bir alan olarak yer almakta ve aile grubuna her gün atılan “günaydın” mesajları ya da fotoğraf ve videolar, duygusal bağlılık hissini canlı tutan günlük stratejiler olarak işlev görmektedir. Bu platformlar aracılığıyla gündelik rutinler aynı evde yaşayanlar ile sınırlı kalmanın ötesine geçmekte ve bu da, aile içindeki ritüellerin ulusötesi ailelerde de devam ettirilmesine olanak sağlamaktadır (bkz. Cabalquinto, 2018; Madianou, 2017).

Göçmenlerin deneyimleri, sosyal sermayenin sadece yerel topluluklara değil, mekânsal olarak dağılmış ağlara da dayandığını göstermektedir. İletişim teknolojileri aracılığıyla “‘memleketteki’ sosyal hayata sürekli katılım”ın mümkün kılınması sayesinde birçok göçmenin, duygusal desteğe yerelden değil, köken ülkesindeki insanlarla kurdukları ulusötesi iletişim yoluyla ulaştığını (Kelly ve Lysis, 2006, s. 842) söylemek mümkündür. Bu iletişimlerde gerçekleşen “haber, dedikodu ve bilgi aktarımı” ile göçmenlerin daha geniş sosyal ağlarda olup bitenler hakkında güncel kalması sağlanır (Ryan vd., 2008, s.

684) ve bu noktada en güçlü duygusal desteğin anneler veya geride kalan en yakın arkadaşlardan gelebildiğini söylemek mümkündür.

Ulusötesi aile ilişkilerinin sürdürülmesi, arkadaşlık ilişkilerine kıyasla daha kolay olabilir; ancak yine de bunun için de belirli bir zaman ayırmak ve çaba sarf etmek gerekmektedir. Amerika'daki bir katılımcı, coğrafi mesafe sebebi ile fiziksel desteğin mümkün olmadığının farkında olduklarını ama her ne kadar iki ülke arasındaki saat farkı sebebi ile telefon görüşmelerini ayarlamak zorlayıcı olsa da ailesi ile birbirlerine sundukları duygusal desteğin devam ettiğini ve sorunlar yaşadıklarında bunu birbirleri ile paylaşıp birbirlerine danıştıklarını aşağıdaki gibi vurgulamaktadır:

Türkiye'deki ailem bir şeye ihtiyaç duyduğunda bana değil, başkasına danışmak zorundalar. Fiziki bir ihtiyaç söz konusu olduğunda bunu benden alamayacaklarını biliyorlar. Aynı şekilde ben de onlardan alamayacağım çünkü onların buraya gelemeyeceğini biliyorum ya da şu an onlar istediğinde benim oraya gidemeyeceğimi onlar biliyorlar. Bu yüzden hani pek onlara destek olabildiğimi düşünmüyorum. Ha duygusal destek tabii ki, işte kötü hissettiğimizde vesaire ya da problemler yaşadığımızda... Ben kötü zamanlarımda annemle, babamla konuşuyorum ya da onlar sağlıklı alakalı durumları olduğunda bana bir şeyler danışıyorlar. Bu tarz birbirimize yine desteğimiz oluyor ama uzak olduğundan dediğim gibi hem görüşmesi yine sıkıntı, saati ayarlamak sıkıntı. Kaldı ki fiziki olarak onların yanında bulunmadığınız için de zaten en fazla vereceğiniz şey duygusal bir destek ya da işte bir şey danışmak istediğinizde. (K1, K, 30, ABD)

Bu uzun mesafeli ilişkiler genellikle pratik ve duygusal destek gibi bakım verme unsurlarını içermektedir (Ryan ve Mulholland, 2014, s. 161). Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının da belirttiği gibi, aradaki uzak mesafeler sebebi ile göç edenler ve geride kalanların her istedikleri ve her ihtiyaç duyduklarında fiziksel olarak birbirlerinin yanında olmaları mümkün olmamaktadır. Ancak, teknoloji sayesinde istedikleri zaman birbirlerine ulaşp yaşadıkları sorunları birbirlerine anlatabiliyor ve karşıdakinin fikirlerini alabiliyor olmaları, önemli bir duygusal destek ve bakım pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusötesi ailelerde kişilerin birbirlerine duygusal destek sunmasının yanı sıra karşılıklı olarak birbirlerinden bazı şeyleri saklamaları da duygusal bakım vermenin bir göstergesi olarak işlev görmektedir. Göçmen ailelerinde, karşıdaki kişinin o durumla ilgili bir şey yapamayacağını düşündükleri konularda onu üzmemek ve onun duygusal iyi oluş halini korumak için bir duygu çalışması gerçekleştirerek kötü haberleri birbirlerinden gizlemek ya da birbirlerine filtreleyerek aktarmak söz konusu olabilmektedir.

Alinejad'ın (2019, s. 9) “dikkatli/özenli iletişim” (a careful mode of communication) olarak adlandırdığı, göçmenler ve memlekette kalanlar arasında sürdürülen ulusötesi ilişkiler; hassasiyet gösterip özenli davranma, karşıdaki ile paylaşılacaklara yönelik seçici ve temkinli olma, iletişimin nerede ve ne zaman kurulacağını seçme ile iletişim kurulan kişilere duygusal bakım sunmayı içermektedir. Tam da bununla ilgili olarak, Almanya’da yaşayan bir katılımcı, Türkiye’deki aile üyelerinin kendisi için üzüleceğini düşünerek onları bu duygu durumundan korumak adına duygusal zorlanmaları sebebi ile sigara içmeye başladığını onlardan sakladığını ifade etmektedir:

Mesela şöyle bir şey, yani büyük ailemde sigara içtiğimi bilmiyorlar. Bunu ben, onları üzmemek için falan söylemiyorum. Yani bana karışabilecekleri ya da başka bir yerden bir şey değil. Yani bu onlara bir dert olacak, gerek yok bilmelerine gibi bir yerden yapıyorum. (K43, K, 34, Almanya)

Göçmenler, geride kalanların kendileri için endişelenip kaygılanmaması için onlara her şeyin yolunda olduğu izlenimini vererek duygularını bastırabilir ve yaşadıkları olumsuzlukları gizleyebilirler. Göçmenler için var olan bu duygusal yük, geride kalan aile üyeleri tarafından da hissedilmekte ve onlar da göç edenleri korumak adına onlarla birtakım sorunları paylaşmaktan kaçınmaktadır. Bununla ilgili olarak Amerika’daki bir katılımcının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Kötü haber gelmiyor bana, annem filtreliyor onu. Ama ben sinirleniyorum sonradan tabii, öğrenmek istiyorum. Onların başına kötü bir şey geldiğinde de çaresiz hissediyorsun. Yapabileceğin hiçbir şey yok. Halbuki gitsem de aslında yapacağım bir şey yok ama en azından omzuna yatarsın, yemeğe çıkarırsın. Yapamıyorsun, kendini daha çaresiz hissediyorsun. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcı, bir yandan olumsuz haberlerin kendisinden gizlenmesine sinir olduğunu ifade ederken diğer yandan da böyle durumlarda yapacağı bir şey olmadığını, elinden bir şey gelmediğini ve bunun da kendisini “çaresiz” hissetmesine yol açtığını kabul etmektedir.

Başka bir katılımcı da yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının deneyimindekine benzer bir şekilde, kendisi için sıkıntılı olan iş bulma sürecinde annesinin hissetmiş olduğu, elinden bir şey gelmemenin çaresizliği ve bunun yarattığı negatif duyguları kendisine yansıtmadığını aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

Şeyi öğrendim sonra mesela, ben bilmiyordum o kadar etkilediğini annemi. Annem de böyle benim iş arama sürecimde o kendi yetmezliğini, vesaireyi yaşamış aslında ve hani bir noktada bana yansıtmamış. Ben uzun bir süre aileme de biraz yetemediğim için de çok fazla

konuşamadım mesela. Bilmek istemedim açıkçası bazı şeyleri çünkü çözemeyeceğim bir sorun duymak istemiyorum mesela öyle bir yerde. (K43, K, 34, Almanya)

Bu paylaşılan örnek, Alinejad'ın (2019, s. 9) “dikkatli/özenli iletişim” diye adlandırdığı karşıdaki ile paylaşılacaklara yönelik seçici ve temkinli olma halini içermektedir ve katılımcının annesinin gerçekleştirdiği bu duygu yönetimi, göçmenin deneyimlediği duygusal zorlukları artırmamak adına önem taşımaktadır.

Göçmenlerin, göç ettikleri ülkede zorluklar yaşadıklarında geride bıraktıkları aile üyelerini üzme ya da endişelendirmek istemedikleri için bu durumları onlarla paylaşmaması gibi aileler de kötü haberleri ya da olumsuzlukları göç etmiş olan kişilerden gizleyebilmektedir (Baldassar, 2008; Cabalquinto, 2018; Chib vd., 2014). Bu durum, birbirlerini duygusal olarak korumak açısından önemlidir ve bir duygusal bakım pratiği olarak işlev görmektedir; ancak, başka bir açıdan bakıldığında, ilişkilerin bu şekilde devam etmesinin zaman içerisinde göçmenler ile aileleri arasında duygusal bir mesafeye ve iletişimde sınırlılığa yol açma potansiyeline sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4.4.2 Ulusötesi ilişkilerde duygusal dinamikler ve çatışmadan kaçınma

Ulusötesi göç bağlamlarında ilişkiler, mesafeler üzerinden ve teknoloji sayesinde sürdürülmektedir. Dijital iletişim araçları aracılığıyla aile üyeleri ile yapılan görüntülü ya da görüntüsüz görüşmeler, yakınlık hissini artırarak uzak mesafelerdeki aile bireyleri arasında duygusal bağın sürdürülmesini sağlamaktadır. Ancak, bu iletişim yöntemi birtakım olumsuz deneyimlere de neden olabilmektedir. Bu görüşmelerin, fiziksel bir birlikteliğin aksine kısa süreli ve geçici olması ile aile üyelerinin internet bağlantısı, cihaz kalitesi ve teknik bilgi gibi açılardan eşit olmaması, ulusötesi ailelerde iletişim sorunlarının ortaya çıkmasına ve gerginlikler yaşanmasına yol açabilmektedir (Marino, 2019, s. 788).

Ulusötesi ailelerin etkileşimlerinde, ailelerin sınırlar ötesine ulaşan bazı kontrolcü davranışları da söz konusu olabilmektedir ve onlarla duygusal çatışmadan kaçınmak için göçmenlerin başvurduğu bazı yöntemler dikkat çekmektedir. Deneyimlenebilen bu tür durumların bir örneğini, Amerika'da yaşayan bir katılımcı aşağıdaki gibi detaylandırmaktadır:

Ben doğum yaptım, annem bana telefonda yetti. Gerçekten yetti. Benim öyle oldu. Bir arkadaşımız vardı, onunla aynı zamanda doğum yaptık biz. Onun annesi de gelemedi. Ona da vize alamadılar. Onun da kız kardeşi çünkü yanında, aynı yerde oturuyorlar. O da aynı

şeyleri söyledi gerçekten. Kız da demiş ki acaba gelmemesi daha mı iyi oldu, gibi. O kadar bir fenalık geçirtti bana annem, en sonunda sinirledim. Telefonu böyle kardeşimin suratına falan kapatıyordu böyle. Ben çünkü onun istediği gibi yapmıyorum. Şeye takmıştı. Çocuğu neden çıplak tutuyormuşum kucağımda. Delirdi sinirden. Delirdi böyle. Hayır onun için çok ters bir şey o. Aptalca bir şey o. O zamanlar arıyor, kardeşim tabii telefonu açıyor. Ben çocuk emziriyorum. Benim üstüm çıplak. Çocuk tamamen çıplak. Böyle işte zaten hastanede beni direkt odaya getirdiler. Beni soydular. Çocuğu da çıplak getirdiler. Öyle koyduk. O zaman da herhalde annemi bir arayıp gösterdim. Annem şok oldu. Bir de klima var. “Odada klima çalışıyor” diyor kardeşim, bir de işte daha çok şey yapıyor ona böyle. O diyor “nasıl” diyor, “çocuk” diyor, “çırılçıplak” diyor. “Ölecek soğuktan” diyor. “Nasıl öyle koyulur o? Nasıl yapılır?” Bana işte eve gittiğimde de onu sıklıkla tekrar etmemi söylediler ki daha bunun bilincindeler buradakiler. Neyse annem buna işte çok şey yaptı. Evde de böyle arıyor. Her aradığında da biz çıplak durumdayız. “Siz yine mi çıplaksınız? O çocuğu yine mi giydirmedin sen? O çocuğu sen hasta edeceksin,” bilmem ne yapacaksın, işte bayağı bağırma lar çağırma lar... En son sinirlenip telefonu kapatmış kardeşimin suratına. Kızmış. O kadar sinirlenmiş. Sonra artık onun çenesinden kurtulmak için şey yapmaya başladım, böyle bir şey atmaya başladım çocuğun üzerine. “Bak” dedim “battaniye falan atıyorum” dedim “hani üşümesin falan diye, klima şey yapmasın diye.” Ben de öyle bir gizlemiştim. (K4, K, 35, ABD)

Dijital uygulamalar, göçmenlerin destek ağlarının yapısını dönüştürerek uzaktan bakımı ve bunun yanı sıra da duygusal çatışmaları mümkün kılmaktadır. Katılımcının verdiği bu örnekte annesinin, fiziksel olarak uzakta olmasına rağmen yaptıkları görüntülü görüşmeler aracılığıyla doğum sonrası bakım uygulamalarına yönelik bir müdahalesi söz konusudur. Annelik uygulamalarına dair kültürel ve kuşaksal norm farklılıkları sebebi ile yeni anne olmuş olan katılımcının, anneliğinin sorgulanarak ve çocuğunun soğuktan hasta olması ve hatta ölmesi gibi olasılıklarla korkutularak üzerinde duygusal bir baskı, bir denetim ve otorite kurma çabasının olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada katılımcının utanç ya da suçluluk duygularına girmeden hem kendi duygularını hem de annesinin duygularını yönetme sorumluluğu ile karşı karşıya kalmış olması dikkat çekmektedir. Bir cihaz ya da bir uygulama gibi teknolojik gelişmelerin, kişilerin belirli duyguları hissedip ifade etmesini mümkün kılmasını ya da onları sınırlamasını Bareither (2019, s. 18) duygusal olanaklar (emotional affordances) olarak ele almaktadır. Bu duygusal olanaklar sayesinde katılımcının Türkiye’deki annesinin katılımcı ile olan iletişiminde duygusal bir çatışma içerisine girerek görüşmenin ortasında telefonu kapatması ve duygularını bu şekilde belli etmesinin ardından katılımcı, annenin talebini yerine getirmiş gibi görünmek

adına çocuğunun üzerine, dolayısıyla da kabul ettiği doğrular üzerine, bir battaniye örterek sonraki olası duygusal çatışmalardan kaçınmaya çalışmıştır.

Başka bir katılımcı da annesinden gelebilecek tepkilerden kaçınmak için başvurduğu yöntemi aşağıdaki şekilde paylaşmaktadır:

Her zaman değil ama bazen mesela eşimle kavga ediyoruz, göz altlarım ağladığım için çöküyor. Annem üzülsün diye şey yapıyorum bazen, hani göz atlarım makyaj koyuyorum. Öyle şey yapıyorum ya da mesela peş peşe çok çirkin- bizim aile öyledir, bizim aile eleştirel bir dile sahip, kemiği yok- peş peşe mesela makyajsız, acayip kötü, sivilceli falan açtım. Üçüncü, dördüncüde onun lafını etmeye başladı. “Ayy kızım bu ne? Bu kadar güzel olma ya” falan filan. Hani laf sokmaları yaşamamak için yaptığım oluyor bazen ama genel olarak hani peş peşe dördüncü kez en çirkin halimle açmıyorum, atıyorum. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcının paylaştıklarından, fiziksel uzaklığın duygusal denetimi azaltmak yerine yeni bir denetim biçimi ürettiği anlaşılmaktadır. Kişilerin nasıl görüldüğü, duygusal durumun göstergesi olarak yorumlanabildiği için ulusötesi ailelerin çevrimiçi görüntülü iletişimlerinde duyguların sadece sözel değil görsel biçimde de düzenlenmesine yönelik bir gereklilik ortaya çıkmaktadır. Katılımcının verdiği örnekteki göz altı çöküklüğünün, yalnızca fiziksel bir detay olmanın ötesinde üzüntü, yorgunluk ya da kötü giden bir şeylerin göstergesi olarak değerlendirilmemesi için katılımcının, duygularını maskelemek için makyajı bir duygu yönetimi (Hochschild, 1979, s. 561) aracı olarak kullandığını söylemek mümkündür. Katılımcı, gerçek duygusunu gizleyip annesini üzmemek ve bu sayede ona duygusal bakım vermek ya da onun eleştirel diline maruz kalmamak ve çatışmadan kaçınmak için nasıl görüldüğüne dikkat ederek duygularını gizlemeye çalışmaktadır.

Göçmenlerin geride kalan aile üyelerinden bazı haberleri gizlemesi bazen duygusal bakım göstergesi olabiliyorken bazen de karşıdaki ile çatışmaya girmekten kaçınma sebebi ile gerçekleşebilmektedir. Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcının annesinden sıkıntılarını saklamasının, başlangıçta aslında onu üzmemek için yapıldığını ama daha sonrasında, annesinin dönmesi konusundaki ısrarlarından kaçınmak için gerçekleştiği anlaşılmaktadır:

Karşılıklı annemlerin benden, benim de annemden sakladığım şey, sağlık durumları kesinlikle, çünkü çok uzaktayız. Annem diyor ki işte “aman bizi düşünmesin, etmesin.” O yüzden anlatmıyor, onun sağlıklıla alakalı böyle bir durumu olduğunda. Ben burada mesela

sağlıkla alakalı bir durum yaşadığımda falan anneme genelde bahsetmiyorum. İşte diyorum ki şimdi kesin böyle yok uykuları kaçır, bir şey olur. Mesela bir ara maddi sıkıntı yaşadığım dönemlerde bahsetmiştim, uykuları kaçtı. Ondan sonra dedim ki tamam, hani böyle bir durum yaşarsam da galiba biraz gizli tutmak daha iyi olacak çünkü onun kötü hissetmesini istemiyorum. Yani ben burada bir şey yaşadığımda ya da ona anlattığımda bin bir farklı türde soru oluşuyor onun kafasında. O sanıyor ki “evet maddi durumu iyi değil, işte sıkıntı yaşıyor ve şu an iyi beslenemiyor, kendisine iyi bakamıyor” vesaire. Bu şekilde düşünüyor sürekli. Ne zaman konuşsak diyor ki işte “buralara gel, geri dön, ne yapacaksın orada? Bak maddi durumun da iyi değilmiş zaten. Ne yapacaksın orada?” Diyorum ki “anne, oraya gelip aynı maddi sıkıntıyı çekeceksem ne anlamı var ki? Burada en azından bir şansım var. Belki lisansımı aldıktan sonra⁷ bu durumlar geçici olacak benim için ama Türkiye’de bu hep devam edecek bir şey.” Gerçekten iyi bir işleyiş olduğunu düşünmüyorum Türkiye’de. Her şey gittikçe daha da kurallarından ayrılarak böyle daha bir disiplinsiz bir ortama sürükleniyor. O yüzden orada asla mutlu olabileceğimi şu an için düşünmüyorum. Burada en azından bir ihtimal var. Mutlu olabileceğim bir ihtimal var. O yüzden ben de bunu değerlendirmek istiyorum. (K1, K, 30, ABD)

Ulusötesi ailelerde karşılıklı olarak her iki tarafın da fiziksel mesafenin yaratacağı çaresizlik hissinden birbirlerini korumak için duygu çalışması (Hochschild, 1979, s. 561) yaparak birbirleri ile eksik bilgi paylaşması söz konusu olabilmektedir. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının deneyiminde de başlarda ailesini endişelendirmemek için bir koruma stratejisi olarak gerçekleşen bu duygu kontrolünün, ilerleyen zamanlarda annesinin geri dönmesi konusundaki baskısından kaçınmak için bir direniş biçimi olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Katılımcı, yaşadığı sorunlarla ilgili olarak ailesi ile neyi ve ne kadar paylaşacağı konusunda seçici ve kontrollü davranarak kendi sınırlarını korumaya ve ailesiyle herhangi bir duygusal çatışmadan kaçınmaya çalıştığına işaret etmektedir.

Aşağıda ifadelerine yer verilen başka bir katılımcı ise, fiziksel mesafe sebebi ile uzaklaşmış olmasına memnun olduğu mahalle baskısını, azalmış olmasına rağmen hala telefon ile sürdürülen iletişimlerde yaşadığını şu şekilde dile getirmektedir:

Gerçekten açıkçası Almanya’da olduğuma hiç pişman olmadım, zorluklara rağmen. Çünkü şey çok fazla bizde, toplumda: hep böyle başkaları için yaşamak. “Ya işte komşular ne der, akrabalar ne der, bilmem kimin bilmem nesi ne der?” falan. Ya hiç, hiç böyle, hiç benlik değil, gerçekten yani. O yüzden böyle kendimi bazen o kadar rahat hissediyorum ki “ayy”

⁷ Türkiye’deyken hemşirelik yapan bu katılımcının ABD’deki lisans denklik sürecinde bazı sınavlara girmesi gerekmiştir. Hemşire olarak çalışmaya hak kazanana kadar geçen bu süreçte ise bir hastanede yardımcı pozisyonlarda görev almıştır.

diyorum, “ne güzel ya.” Hiç kimsenin burada umurunda değil. Yani ne yaparsan yap, istediğin gibi hayatını yaşa yani. Kimse seni sorgulayamaz yani. Evet, o yüzden yani hala daha şey, böyle hafif hafif geliyor ama tabii Türkiye’de olup da onun içinde olmak kadar değil. Yani telefon konuşmalarında sadece. (K15, K, 37, Almanya)

Katılımcının bu paylaşımından, göç deneyimini kültürel normlardan ve duygusal denetimden bir özgürleşme süreci olarak deneyimlediği anlaşılmaktadır. Katılımcı, Türkiye’de hakim olduğunu ifade ettiği “başkaları için yaşamak” haline ve kişilerin yaşam pratiklerinin dışsal normlar tarafından sınırlandırılıp şekillendirildiğine vurgu yapmaktadır. Almanya’ya göç etmesi sayesinde Türkiye var olan kendini başkalarının gözünden değerlendirerek hareket etme gerekliliği ile kendisini sorgulayan kamusal yargıdan kurtulup yeni toplumunda hayatını kendi içsel duygularına göre şekillendirebildiğine işaret etmektedir. Ancak yine de mevcut fiziksel mesafeye rağmen, Türkiye’deki mahalle baskısının yapılan telefon görüşmeleri üzerinden sürdürülmeye çalışıldığını eklemektedir.

Ulusötesi ilişkilerdeki duygusal dinamiklerle ilgili olarak İspanya’da yaşayan bir katılımcı, yaşanabilecek olası çatışmalardan kaçınmak için geride kalan arkadaşları ile olan iletişimlerinde kendi hayatından ve sorunlarından bahsetmediğini dile getirmiştir:

Türkiye’deki arkadaşlarımla ilk başta konuşuyordum ama anlaşılmıyordun ama ben de anlamıyordum Türkiye’deyken hani çünkü bizim için yurt dışına gitmek çok başarılı bir şey ya hani, gittin mi mükemmel olacak her şey. Şöyle bir şey oluyor onların aklında zaten: hani Barcelona çok güzel de bir şehir ve Barcelona’da yaşıyor olmak zaten böyle “sen her gün partiliyorsun” gibi bir şey var ve ben bir süre sonra şeyi fark ettim. Mesela benim arkadaşlarım bana sormuyorlar, nasıl olduğumu. Benim burada ne yaptığım ile ilgilenmiyorlar. Hani onların kafasında çünkü öyle bir imaj var ve hani onu bozmak istemiyorlar belki, kendi hayallerini yıkmak istemiyorlar belki. Ben Türkiye’ye gittiğimde de mesela hani ya geçmişten konuşuyoruz ya kendileri anlatıyorlar, bana bir şey sormuyorlar mesela. Ben ilk başta buna çok bozuluyordum ya da anlatıyordum. Bir noktada bıraktım mesela anlatmayı çünkü zaten sormuyorlar ki ne yaptığımı. Ben çalışıyor muyum, işsiz miyim, ne yapıyorum falan böyle hani çok ilgilenmiyorlar aslında çünkü kafalarında öyle bir imaj var. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının bu paylaşımı, göçmenlik deneyiminin sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinden birini görünür kılmaktadır. Katılımcı, Türk toplumunda hakim olan ve göçmenlik deneyimini idealize eden bakış açısı sebebiyle Türkiye’deki arkadaşlarının zihninde “başarılı göçmen” imajı ile yer aldığına, bu sebeple de kendisinin gerçekliği ile ilgilenilmediğine değinmektedir. Bu durum, katılımcının yaşadığı zorlukları ve

kırılganlıklarını paylaşamamasına ve duygularını yöneterek aksi takdirde oluşabilecek herhangi bir duygusal çatışmadan kaçınmak adına geride durmasına sebep olmaktadır. Bu noktada, katılımcının eski arkadaşları ile iletişimi sürüyor olmasına rağmen, o etkileşimlerde duygusal olarak görünmez olması sebebiyle iletişimlerinde duygusal bir mesafenin yer aldığını söylemek mümkündür.

Katılımcıların paylaşımlarından, aile ve arkadaş ilişkilerini sürdürmek için gerekli olan günlük etkileşim ve aktivite türlerinin, ulusötesi bağlamlarda rutin çevrimiçi uygulamalarla sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Kişilerin fiziksel olarak birbirlerine yakın olmasından kaynaklanan eşzamanlılık, akıllı telefonlar aracılığıyla gerçekleştirilen bu günlük iletişimlerle mümkün hale gelmektedir. Böylece ulusötesi göçmenlerin göç ve yerleşim deneyimleri, gerçekleştirilen bu iletişimlerden şekillendirilebilmektedir. Göçmenlerin kurdukları ulusötesi iletişimlere yükledikleri duygular ve anlamlarının, aile ilişkileri ve arkadaşlık ağları gibi daha geniş bağlamlardan etkilendiği (Stevens vd., 2024, s. 117) ve teknolojik etkileşimlerle sürdürülen ulusötesi aile yaşamının, duygularla baş etmede yeni karmaşıklıklar yarattığı anlaşılmaktadır.

4.4.3 Duygusal yükümlülükler

Bireyler, bir daha karşılaşma olasılığı olmayan kişilerle olan etkileşimlerinde sergileyecekleri sosyal imaj ile ilgili kendilerini bir dereceye kadar özgür hissederler çünkü bu karşılaşmalarda, sonraki etkileşimlerde ne olacağına dair bir kaygı söz konusu değildir (Goffman, 1967, s. 7). Kişiler sergileyecekleri sosyal imajın, gelecekteki sosyal bağlamlarda eleştirilmesine ya da onurlarının kırılmasına yol açma ihtimali olmadığı için daha özgür davranabilirler. Ancak, aileleri ya da arkadaşları ile olan iletişimlerinde bu durumun tam tersi geçerlidir ve korumaları ya da sürdürmeleri gereken bir sosyal imaj, izlenim (impression) veya bir itibar söz konusudur.

Kişilerarası etkileşimlerde Goffman'ın (1967, s. 12) "sosyal etkileşimin trafik kuralları" olarak nitelendirdiği belirli kurallar vardır ve kişiler onları dikkate alarak hareket ederler. Ayrıca, devamlılığını sağlamamız gereken bir sosyal imaj (izlenim yönetimi) söz konusu olduğu için bireyler olarak her birimiz toplumsal süreçler içerisinde bir takım eylemlerde bulunma yükümlülüğü ya da zorunluluğunu hissederiz. Göç sürecinde ise, yaşamları iki ya da daha fazla ülkenin koşulları tarafından etkilenen göçmenler için bu durum bazı farklı yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir. Aşağıda ifadelerine yer verilen

katılımcı, hangi olaylara nasıl bir duygusal tepki vermesi gerektiğine yönelik hissettiği duygusal yükümlülüğü şu şekilde ifade etmektedir:

Şey oluyor ya, yani o ahlaki yükümlülük. Dediğim her şeyin arkasındayım bu arada, o duyguların hepsi gerçek. İşte 29 Ekim, 23 Nisan, bu günlerde hissettiğim şeyler gerçek ya da bir deprem oldu bir şey oldu, Türk halkına gerçekten genuie [gerçek] olarak üzüldüyorum ama sosyal medyanın etkisini de hissediyorum. Ya da Ramazan'ın.. Ailemle konuşurken falan hani elimde bira, annem arıyor, hani şuraya koyayım saklayayım falan, hani o şekilde sosyal baskı hissediyorum ya da işte sosyal medyada köpeklerin katli... Ben de buna bir tepki, üzüldüyorum ama hani ben de bir şey paylaşmalıyım yükümlülüğü var. Bu bilmiyorum ahlaki yükümlülük mü, sosyal medya yükümlülüğü mü? Orası çok karışık ama şunu söyleyebilirim sadece. Amerika'da da beni ilgilendiren Amerika'da yoksula, düşkün durumda olan hani böyle canımı yakacak hayvanlara işkence olur, böyle şeyler olduğunda da üzüldüyorum tabii ki ama burada her eyleme, her şeye, olaya, hani iyinin zarar gördüğü durumlarda düz üzüldüyorum, nationality'den [ırktan] bağımsız ama Amerika'yı daha az takip ediyorum ve Amerika'da hani daha karmaşık iki kötünün savaştığı durumlar olur da biri yaralanır ya, benim çok umurumda değil yani. Türkiye'de onu daha yakından takip ederim, Türkiye'de o olay olurken. Amerika'daki olaylar benim yüreğime dokunmadıkça umurumda değil. Türkiye'de daha çok umurumda öyle diyeyim. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcının ifadelerinden, göçmenlerin hem içinde yaşadıkları ülkeye hem de geride bıraktıkları topluma yönelik duygusal yükümlülükler hissettikleri anlaşılmaktadır; ancak, Türkiye'deki olaylara daha yoğun duygusal tepkiler verirken yaşadıkları ülkedeki gelişmelere ilgilerinin daha seçici olması, duygusal yönelimlerin ulusal aidiyetle şekillendiğine işaret etmektedir. Katılımcı, Türkiye'deki sembolik ve kolektif duygulanım anları ile toplumsal olaylara yönelik hislerinin gerçek olduğunu vurgularken, bu duyguların sosyal baskılarla şekillenen performatif bir boyut taşıdığını da kabul etmektedir. Illouz ve arkadaşları (2014, s. 233), duyguların içsel deneyimler olmasının yanı sıra toplumsal senaryolar olduğuna ve toplumsal beklentiler tarafından yönlendirildiğine atıfta bulunur. Ortak duygusal durumları paylaşmak sosyal bir bağ üretir ve aidiyet sınırlarını belirler. Kim olduğumuzu, nereye ait olduğumuzu, kimle nasıl ilişki kurduğumuzu duygular üzerinden hem ifade eder hem inşa ederiz. Bu nedenle göçmenler, toplumsal üyeliğin dışında kalmamak için duyguları yalnızca hissetmekle kalmayıp onları kamusal biçimde paylaşma yükümlülüğü hissedebilirler.

Katılımcının Türkiye'de yaşanan olaylarla ilgili olarak sosyal medyada suskun kalmayıp bir tepki vermesi gerekliliğini hissetmesi, etik ve ahlaki olarak konumlanmakla yükümlü hissetmesine ek olarak sosyal medyada duyguların görünür kılınmasına yönelik kolektif

baskıyı da yansıtmaktadır. Birey, topluluğa güçlü bir aidiyet hissettiğinde onun üzüntü ve sevinçlerine ortak olmayı bir görev sayar ve bunu yapmamak “onu kolektifliğe bağlayan bağları koparmak, kolektifliği istemekten vazgeçmek ve kendisiyle çelişmek anlamına gelir” (Durkheim, 1995 [1912], s. 403). Göçmenlerin sosyal çevreye yönelik hissettiği duygusal yükümlülükler ek olarak ailelerine karşı duygularını düzenleme ve yönetme yükümlülüğü de mevcuttur. Katılımcının Ramazan'da bira içme ile annesiyle konuşurken onu saklama ihtiyacı arasında yaşadığı ikilem, iki kültürel sistemin çakıştığı noktada oluşan duygulara işaret etmektedir. Bu noktada göçmenlerin iki kültür arasında her ikisine de ait ve aynı anda hiçbirine tam ait olmayan melez bir duygulanım alanında konumlandığını söylemek mümkündür.

Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı, Türkiye'deki toplumsal ve siyasi gelişmeleri yakından takip ettiğini, yaşadığı ülke olan İspanya'da Türkiye'deki sorunlara yönelik eylemler yaptıklarını ve dolayısıyla duygusal aidiyetin politik ifadesi olan siyasi ulusötesi faaliyetlerde bulunduklarını ifade etmiştir:

Yani işte toplu can kayıpları işte, hani bu sokak köpeklerine uygulanan müdahaleler, işte kadın haklarıyla ilgili yapılan şeyler... Biz bunlara dair hep burada zaten eylem yapıyoruz, bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Sürekli konsoloslüğün önünde slogan atıyoruz zaten. Yani en az 20 tane 30 tane eylem yapmışızdır 7-8 senede. 1 Mayıs'a kendi kortejimizle katılıyoruz falan. Yani ne diyeyim, dahilim Türkiye'nin gündemine, her şeyden haberdarım. (K38, E, 36, İspanya)

Bu katılımcının ifadeleri de Durkheim'ın (1995 [1912], s. 403) duygusal yükümlülük fikrini, bireylerin kendini ait hissettiği toplumun sevinç ve kederine ortak olmayı ahlaki bir görev olarak görmesini hatırlatır. Yukarıdaki ifadelerin sahibi olan katılımcı mekânsal olarak farklı bir yerde yaşıyor olsa da duygusal olarak aidiyet hissettiği topluma yönelik bir sorumluluk taşıdığı ve göç sonrası geride bırakılanlar için bir şey yapma yükümlülüğünü hissettiği anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak, göç edilen toplumda bu katılımcının bahsettiği türden faaliyetlerin aktif bir öznesi olmak, bir yandan yaşanan ülkede yeni sosyal ilişkilerin kurulmasını belli ölçülerde etkilerken, diğer yandan da köken ülkeye yönelik duygusal bağın pekişmesini ve sürdürülmesini mümkün kılmaktadır.

Göçmenlerin Türkiye ziyaretleri de bir tatil ya da dinlenme sürecinden çok, bir görev halini alabilmektedir. Aşağıda yer verilen ifadeleri ile göçün duygusal maliyetlerinden birini görünür kılan katılımcı, sahip olduğu sınırlı sürede kimle nasıl görüşeceğini

bilememenin yarattığı baskı nedeniyle İstanbul’a gelmeden önce hissettiği gerilimi ve beklentilerin gerçekleşmemesi sebebi ile yaşanan karşılıklı hayal kırıklıklarını dile getirmektedir:

Zor oluyor bu arada, beklentiler vesaireler. Yani Türkiye’ye geliyorsun, arkadaşların senden bir şey bekliyor, sen arkadaşlarından bir şey bekliyorsun ve o beklentilerin ne olduğunu iki taraf da bilmiyor. Ve çok normal gibi geliyor. Mesela biri diyor ki sana “ya ben geldiğinde bir oturup beraber baş başa bir şey yaparız diye beklemiştim” diyor. Niye söylemiyorsun? Ben de diyorum ki “yav ben sınırlı sayılı gün geliyorum. Senin beni görmek için her yere gelmeni beklerdim” diyorsun mesela. Bu yıllarca bir problemdi biliyor musun? Bunu, o dönem giden insanlarla biz, bunu kendi aramızda konuşup oturduk anlattık falan Türkiye’dekilere. “Bakın bizim beklentimiz bu sizden. Siz de bizden bunu bekliyormuşsunuz ve yapılmayınca bir olay oluyor bu, sıkıntı oluyor” yani. O “geldin de, beni görmedin, bir şey yapmadın” falan böyle. O sosyal bir derti mesela her zaman. Şu an mesela İstanbul’a gelirken geriliyorum. Gelmiyorum zaten pek İstanbul’a, geriliyorum çünkü kimi nasıl göreceğim? Biri bir yerden bir şey görüyor mesela, “işte gelmiş, bize haber vermemişsin” falan. O dengeler biraz garip oluyor. (K38, E, 36, İspanya)

Göçmenlerin, köken ülkelerine yapacakları seyahatler öncesi oradaki yakınlarına ve arkadaşlarına hediyeler almaları ve gittiklerinde ziyarette bulunmaları gibi eylemler, sosyal sermaye üretmeyi amaçlayan, ve yükümlülük sermayesi biçiminde gerçekleşen karşılıklılık temelli alışverişler (Bourdieu, 1986, s. 254) olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı da, göç sonrası özellikle Türkiye ziyaretlerinde arkadaş ve tanıdıkları ile arasında karşılıklı olarak gelişen ve çoğu zaman ifade edilmeyen beklentileri ve onların yarattığı duygusal yükleri, ziyaretler ile ilgili yaşadığı sorunlar üzerinden dile getirmektedir. İfade edilenlerden, göçle birlikte dönüşen ilişkilerin yeniden müzakere edilmesine ihtiyaç duyulabildiği anlaşılmaktadır çünkü yerine getirilmediğinde kırgınlık ve suçluluk gibi duygulara yol açabilen karşılıklı beklentiler, hem göçmenler hem de geride kalanlar açısından duygusal bir yük oluşturabilmektedir. Bu bağlamda, bazı göçmenlerin bir araya gelerek bu karşılıklı beklentileri belirleyip bunların yarattığı sorunları açıkça konuşarak geride kalanlarla bir duygusal uzlaşma ve norm oluşturma çabasına girmeleri, göç sürecinde ortaya çıkan duygusal yüklerle başa çıkmak için geliştirdikleri bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Göçmenlerin deneyimlediği bu ve benzeri yükümlülükler, takip eden iki alt başlıkta daha detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

4.4.3.1 Başarı beklentisinin yarattığı itibar kaybı kaygısı

Sosyal itibarı korumak için sergilenen davranışlar, sosyal hayatı düzenleyen görünmez kuralların bir parçasıdır; bireyler sosyal etkileşimlerdeki davranışlarının kendi ve başkalarının itibarı üzerindeki etkisini düşünerek hareket ederler (Goffman, 1967, s. 36).

Goffman’a (2016, s. 226) göre insanlar sosyal hayatta belirli roller üstlenirler ve bu roller, kişinin içinde bulunduğu meslek grubu, aile ya da arkadaş çevresi ve bağlı olduğu kurumsal yapılarla uyumlu olmalıdır. Diğer insanlar bu performansa bakarak kişiyi sadece bireysel olarak değil, aynı zamanda o temsil ettiği grubun bir yansıması olarak değerlendirirler. Kişiler belirli bir rol ile özdeşleştiğinde, o rolü iyi oynayamamak, benliğe bir "leke" sürülmesi anlamına gelir. Bu yüzden insanlar performanslarını sürdürmeye büyük önem verirler. Utanç ve gurur, kişilerarası iletişimde ve dolayısıyla günlük yaşamda yer alan temel duygulardandır ve izlenim yönetimi, utancın önlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

King’s Trust’ın (2025) araştırmasına göre beklentileri karşılayamama korkusu, başarıya giden yolu daha zorlu bir hale getirmektedir:

“Günümüzde birçok genç, yaşam hedeflerine ulaşma konusunda büyük bir baskı hissediyor ve sıklıkla kendi beklentilerini karşılayamama korkusuyla mücadele ediyor. Bu kaygıların ağırlığı, onların hayallerini ve iyi oluşlarını olumsuz etkiliyor. [...] Bu araştırma, günümüz gençlerinin karşı karşıya kaldığı baskıların nasıl kaygı ve öz şüphe duygusu yarattığını ve birçoğunun hayat hedeflerine ulaşıp ulaşamayacaklarını sorgulamasına neden olduğunu gösteriyor. Geleceğin belirsizliği, kendi beklentilerinin ağırlığıyla birleşince, başarıya giden yolculuğu yokuş yukarı bir mücadele gibi hissettirebilir.” (King’s Trust, 2025, s. 10, 35).

“Eğer bir kişi kendisiyle ilgili belirli bir imajı sürdürmek” istiyorsa, bunu sağlayacak itibar ve takdiri kazanmak için çok çaba sarf etmesi gerekmektedir (Goffman, 1967, s. 42). King’s Trust’ın (2025) bu araştırması, kendi ülkesinde yaşayan gençler üzerinde yapılmıştır; ancak, göçmenler için de benzer bir durum söz konusudur. Geleceğe dair var olan yüksek beklentiler ve belirsizliklerin hâkim olduğu koşullar nedeniyle, başarıya ulaşmak büyük bir psikolojik baskıya ve kaygıya yol açabilmektedir. Amerika’daki katılımcılardan biri, doktora tezini bitirme aşamasında iken iş başvuruları yapmaya başladığını ve bu süreçte Türkiye’deki ailesinden aldığı tepkileri anlatırken başarılı olması gerektiğine yönelik beklentinin bu süreçte kendisini nasıl etkilediğini dile getirmiştir. Ailesinin “o kadar başarılıysan niye hemen iş bulamıyorsun” şeklindeki yaklaşımı üzerine kaygı düzeyini yönetemeyerek psikolojik destek almaya başladığını ve

bir an önce iş bulmayı sadece kendi geleceği için değil, aslında daha çok, kendisini ailesine kanıtlayma ihtiyacı hissettiği için istediğini ifade etmiştir. Aynı katılımcı ayrıca, Türkiye’deki diğer tanıdıklarının da kendisinden benzer başarılı ve iyi bir hayat sürüyor olma beklentisi içerisinde olduklarını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Sosyal medyada da hayatını mükemmel gösterme isteği oluyor çünkü hani bence bu herkese oluyordur da özellikle yurt dışına gittikten sonra çok kötü. Evde oturarak hani “Amerika’da evde oturuyorsun” baskıları olur ya mesela o baskıyı bana bir tane arkadaşım vardı o yapıyordu: “Sen hiç Amerika’yla ilgili fotoğraf paylaşmıyorsun. Hani çok mu kötü? Hani hiç mi bir şey yapmıyorsun?” Yok, paylaşmıyorum. Ben her yaptığımı paylaşmıyordum. Son zamanlarda biraz paylaşıyorum, o dönem paylaşmıyordum çünkü şeye çok odaklıyım, başarısız olacağım diye çok korkuyordum, bütün odağım şeyde, tatmin olacağım yere kadar gelmekti amacım önce. Bazen bu yaşadığım kasabada çok kalınca, hani böyle “bir yerlere gideyim de bir yer, bir paylaşım” oluyorum mesela. Daha iyi göstermek istiyorsun çünkü niye gittin? Hani “daha iyi koşullara gitmediysen niye gittin?” oluyor. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcının ifadeleri, göçmenlerin kendi hedeflerine ek olarak köken ülkelerindeki tanıdıklarının başarı beklentilerine de cevap vermesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu paylaşımdan göçmenlerin başarısının, bireysel bir hedef olmaktan çıkıp kolektif bir beklenti ve sosyal bir yükümlülüğe dönüşmüş olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı, göç ettikten sonra sosyal medyada herhangi bir paylaşımda bulunmadığı için geride kalanların yorum ve tepkileri ile karşılaştığını dile getirmiştir. Burada sosyal medyanın, bireyin performans sergilediği bir sahneye dönüşmesi ve göç sürecini, deneyim paylaşımı gibi somut çıktılarla sunması beklenmektedir. Dolayısıyla göçmenler, başarılarını sadece yaşamakla değil, göstermekle de yükümlü hale getirilmektedir. Paylaşmamak bir şey yapmamakla, bir şey yapmamak ise başarısızlıkla eşanlamlı hale gelebilmekte, bu da bireylerde bir performans kaygısı ve görünürlük baskısı yaratabilmektedir. Bu bağlamda başarıya ulaşamamak, yalnızca bir kişisel hayal kırıklığı olmanın ötesinde itibarın tehdit altında kalması anlamına gelebilmektedir. Bu sebeple de göçmenler, katılımcının da ifade ettiği gibi, başarısız olmaktan daha çok korkar bir hale gelebilmektedir.

Bir başka katılımcı da Türkiye’deki yakınları üzerinde kendi hayatı ile ilgili kötü bir izlenim bırakacağını ve onun Amerika’da kötü bir hayat sürüyor olduğunu düşüneceklerini tahmin ettiği için annelik izni almadığını onlardan sakladığını anlatmıştır:

Ben maternity leave [annelik izni] almadım. Mesela bunu böyle çok iyi anlatamadım ben. İşte o ara ders vermiyordum işte. Hani ben Bölüm Başkanıyla konuştum, “ders vermiyorsun,

hiç alma, senin izinlerini kullandırtırlar diğer türlü” falan dedi. O yüzden böyle bir cover ettik [üzerini örttük] falan işte. Böyle onun şeyini ama böyle etrafımdaki herkes bir şey bekliyor, “Senin şeyin yok mu, annelik iznin yok mu?” falan işte. Türkiye’de 16 ay falan alınıyor ya böyle zaten burada 3 ay falan yani zaten. Sanki böyle onu şey yaparken birazcık böyle bir çekindim, hani çok kötü görünecek bir şey gibi geldi. Çok şey yapmadım, onun üzerini birazcık kapattım. Çok da yani toplamda beni etkileyen bir şey değildi, benim yaşadığım ama etkileyebilir. Ya böyle biraz kötü bir impression [izlenim] bırakacaktı sanki, “ay o da çok kötü durumdaymış” diyecek, belki. (K2, K, 36, ABD)

Yurt dışına göç, kendi içerisinde bir başarı vaadi içermekte ve başarılı olamadığına inanan göçmenler, bu durumun, tanıdıkları üzerinde bırakacağı izlenimler sebebi ile itibarlarını kaybedebilecekleri endişesini taşıyabilmektedir. Göçmenlerin, itibarlarını koruma gerekliliği ile hareket etmesi ise yaşamlarını kendi ihtiyaçlarına göre devam ettirmelerine engel teşkil edebilmektedir. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı, Türkiye’deki tanıdıklarının kendisinden beklediği iyi hayat şartlarına sahip olma idealine uymayacağını düşündüğü şeyleri, onlardan gizleme ihtiyacı hissettiğini belirtmiştir. Goffman’a (1967, s. 12) göre kişiler, toplumsal ilişkilerde kendi imaj, itibar ve onurunu korumaya yönelik davranışlarda bulunur ve bunu, benlik imgesi ile olan duygusal bağları ve sosyal konumlarını sürdürmenin onlara sağladığı güç gibi nedenlerle gerçekleştirirler. Katılımcı, annelik iznini almadığı için değil de, bunun çevresindekilerde kendisinin zor durumda olduğuna yönelik bir izlenim uyandırabileceği için rahatsızlık hissetmektedir. Bu durumun kendisi için bir itibar kaybına sebep olabileceği endişesiyle, annelik izni almadığını tanıdıkları ile paylaşmamaktadır. Katılımcının ifade ettiği bu deneyim, idealize edilmiş bir başarı figürüne ayak uydurmaya çalışan göçmenlerin, kendilerini sıklıkla bir itibar yönetimi ve duygusal denetim içinde bulabileceğine işaret etmektedir.

Doktora sonrası Almanya’da iş aradığı dönemden başlayarak şu anki konumunu da içeren sürece yönelik göç deneyimi bağlamında yaşadığı başarı kaygısı, toplumsal beklentiler, itibar yönetimi ve öznel değerlendirme süreçlerinin ne kadar yoğun, çelişkili ve değişken olabileceğine dair önemli açıklamalar sunan başka bir katılımcının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

İstemiyorum yani başarılı olmak da istemiyorum. Ya isteyen istediğini söylesin mesela, bu çok saçma. Ben normalde insanları takmıyorum ama mesela döndüğümde “başaramadım” olsun istemedim. Bu arada yani dönmek benim için çok büyük bir tabuydu. Yani ilk iş aradığım dönemde, bir yıl iş aradım bu arada. Son haftamda artık dönmeyi kabullendiğim ve karar verdiğim haftada iş buldum. Çok şanslı yani her şey. Türkiye’ye bundan önceki

gidişim, mesela şeydi böyle. İşi tam buldum ve hemen gittim, bu arada. Yani orada bir gurur var mesela aslında, yani OK, oldu, tamam. İşte ben şimdi döneceğim, çalışacağım. “Ya evet işte oldu, güzel oldu işte, böyle oldu.” Şey, ben anlatmıyorum. Onlar sorduğunda da söyleyecek bir sözümün olması beni rahatlatmış belki. İşte hani o çok kültürel ve hani o işte dediğim savaşa geliyor yine. Bir şeyler açıklamam, söylemen gerekiyormuş gibi bir nokta var. O rahatlatıcıydı. Bu gidişimde şimdi daha farklı bir case’di [durumdu]. İşim oturdu, başka bir şey, yani yoluna giriyor yavaş yavaş her şey. Başarısız olmanın kendisi biraz sıkıntılı bir şey ama etrafın bunu şey yapması, “başarısız oldun” derler döndüğümde mesela. Birilerinin demesinden ziyade benim kendimle problemim bu aslında. Hani konuşulabilir. Şu anda da başarılı değilim ona bakarsan, yani oraya göre, ben kendime göre okay’im. Şu an oraya göre mesela, şey işte en son gidişimde “burada senin kalibrende biri şu kadar para alıyor.” Ya sen benim ne kadar aldığımı nerden öğrendin? Birincisi annem sağ olsun. Evet, bir yerden bir şey olmuş, sormuşlar çünkü ben bunların konuşulmasını saçma buluyorum. Ya “sana ne?” ya da “ne kadar negatif basıyorsun bana. gerek var mı buna yani?” Benim enerjim yok ona harcayacak mesela, gerek yok çünkü umursamaz oldum belki de bilmiyorum ama bu var yani, onlar konuşacak bunu. Zaten şu an beğenmeyen, ben döndüğümde ne diyecek? Daha çok şeyler ama ben bununla ilgilenmiyorum kendim bunu başarısızlık olarak görür müydüm? Şu an değil, önceden görürdüm onu. Çok kendimle ilgili. (K43, K, 34, Almanya)

Katılımcının başarıyı istemediğine dair ifadesi, diğer kişiler tarafından başarısız olarak etiketlenme kaygısı taşıması sebebi ile başarısız olma ihtimalinin yaratabileceği utanç ya da itibar kaybından korunmaya yönelik bir savunma mekanizması olarak okunabilir. Bu ifade, başarıya yüklenen anlam ve taşıdığı duygusal maliyet sebebi ile başaramama halinde maruz kalınacak sosyal yargılardan korunmaya yönelik bir duygu yönetimi süreci olarak da ele alınabilir. Ulusötesi göç, sıklıkla daha iyi bir hayatın sembolü olarak görülmektedir. Bu nedenle geri dönüş, bireyin deneyimleyebileceği duyguların ötesinde, sosyal çevreye hesap verme zorunluluğu anlamına da gelmektedir. Katılımcının, “Onlar sorduğunda da söyleyecek bir sözümün olması beni rahatlatmış belki” ifadesi, iş bulmuş olması sebebi ile itibarının korunacak olmasının verdiği rahatlatıcı hisse işaret etmektedir. Katılımcının maaşının Türkiye’deki kişiler ile kıyaslanıp bunun üzerinden yorum yapılmış olması, göçmenlerin başarısını bir işe sahip olmanın ötesinde başka göstergeler ile de kanıtlamalarının talep edilebileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, başkaları tarafından izlendiğini bilen göçmenlerin, göçün ilk dönemlerinde başarısızlık ve onun getireceği itibar kaybına yönelik bir korku ve endişe yaşamaları şaşırtıcı olmayacaktır.

Yukarıda alıntılanan katılımcılardan farklı olarak başarı, geride kalanların gözünden değil de göç edilen yerdeki diğer kişilerin baktığı noktadan ele alındığında nasıl

değerlendirilebileceğine yönelik düşünceler sunan bir katılımcının ifadeleri oldukça çarpıcıdır:

Ve başarmak çünkü göç sizi hep yeniden sıfırdan başlamaya ittiği için. Dolayısıyla onu söylüyorum ben. Piramidin yine en altına düşmüş oluyorsunuz, dil de dahil olmak üzere kendinizi yeniden var etmek zorunda kalıyorsunuz. Benim için öyle olmuştu. Kendini gösterme, kendini kanıtlamak, yeteneklerini kanıtlamak ve varlığını kanıtlamak... Bunların hepsi biraz zorlayıcı olmuştu açıkçası. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcı, göçün yarattığı statü kaybına işaret etmektedir. Göçmenlerin bilgi birikimleri ve mesleki konumlarına rağmen, köken ülkelerinde sahip oldukları sosyal konumları göçle birlikte değerini yitirebilmektedir. Geçerliliğini yitiren toplumsal kimlikleri ve kişisel değerlerini yeniden kazanabilmek için göçmenler, bir mücadele vermek zorunda kalabilmektedirler. Bu bağlamda yüksek vasıflı göçmenler için başarı kişisel bir hedefin ötesinde bir itibar ve toplumsal kabul aracı olabilmektedir.

Başka bir katılımcı, göçmenliğe içkin olan “uyumlu vatandaş” olma hissiyatını ve bunun davranışlarına yansımalarını şu şekilde dile getirmektedir:

Buraya uyum sağlamak açısından hani buradaki yaşayanların dikkatini çekmemeye, tepkisini almamaya daha çok uğraşıyorsun. Yani kırmızı ışıktaki hiçbir araba olmasa bile kırmızı yanıyorsa durmaya çalışıyorsun burada. Türkiye’de geçersin araba yoksa; burada durmaya çalışıyorsun ki bu onunla bağdaştırılmasın, hani “ben kural bozan, gelmiş buraya düzeni bozan gibi görünmeyeyim” çabası var. Bilinçaltında da var, davranışlarına da yansıyor. (K44, E, 38, Almanya)

Katılımcı, ev sahibi halkın gözünde başarılı bir göçmen olmayı, sorun yaratmayan ve kurallara uyan makbul bir göçmen olma üzerinden deneyimlediğini ifade etmektedir. Ait olduğu sosyal grup nedeniyle ötekileştirilmemek ve toplumsal kabul görebilmek için çok dikkatli davrandığını dile getirmektedir. Katılımcının bu davranışını, Erving Goffman’ın (2021) *damga* (stigma) kavramıyla ilişkilendirmek mümkündür. Katılımcı, damgalanmaktan kaçınma isteği ile toplumda herhangi bir sorun yaratmadan ve dikkat çekmeden uyumlanmak istemektedir. Burada da, başarılı göçmen izlenimi yaratmak için sarf edilen yoğun bir duygusal çabanın olduğunu söylemek mümkündür.

Başka bir katılımcı ise yerel halkın göçmenlere yüklediği sorumlulukları ifade etmektedir:

Böyle başarılı göçmen izlenimi yaratma şeyini Türkiye’de kalanlara karşı çok hissetmedim ama şey var, bu beklenti, galiba, yani bu ne kadar bilinçli, ne kadar bilinçsiz bilmiyorum da,

buradaki yerellerle de oluyor. Yani burada bir İspanyol ile tanıştığınızda onların ülkesine göç etmişsiniz, onların ülkesinde yaşıyorsunuz ve onların da size veya sizin kendinize onların gözünden yüklediği bazı beklentiler, sorumluluklar olabiliyor. Yani şu çok klasiktir: “İspanyolcan ne kadar iyi?” İspanyolca bitince “Katalancan ne kadar iyi?” Hani eğer yeterince iyi değilse “Kaç senedir buradasın, ne zaman Katalanca öğreneceksin?” falan. Yani bu tarz sorular, bu tarz hani şeyler de bir şey yüklüyor. “Evet, benim bunları öğrenmem, bunlarda çok iyi olmam yönünde geldiğim ülkede de beklentiler var” ve bunları karşılayamayınca o da yorucu olabiliyor tabii. (K31, E, 36, İspanya)

Katılımcının ifadeleri, göçmenlerin yerel halk ile olan temaslarında hem yetersiz bir göçmen olduklarını ima eden bir tür damgalamayla, hem de meşru bir göçmen olmak için gerekli görülen entegrasyon beklentileriyle karşı karşıya kalabildiklerini göstermektedir. Yeterince entegre olmadıklarını ima eden dilsel ve kültürel yeterlilik sorgulamaları karşısında göçmenler, “başarılı bir göçmen” izlenimi yaratma ihtiyacı duyarak kendilerini kanıtlama baskısı altında hissedebilecektir. Nitekim katılımcı, “kabul görmeye layık olmak” için gereken dilsel ve kültürel talepleri karşılayamamanın duygusal bir yük teşkil ettiğine işaret etmektedir.

Yine aynı katılımcı, göçmenler arasında var olan birbirini kıyaslama durumu ve bunun yaratabileceği başarı kaygısını dile getirmektedir:

Bir de insanlar birbirine yapıyor bunu. Yani hani göç edenler arasında da ne kadar iyi entegre olduğunu anlama şeyi var. Yani herkes birbirine soruyor: “Sen nasıl yaptın, sen ne yaptın?” falan. Kendi adıma en azından yapmaya çalıştığım, biraz bu konularda kendi çevremde de açık iletişim ve hepimizin bunları daha açık konuşması ve bu hisleri falan açık yaşayabilmesi. Çünkü yani özellikle yeni gelenlerde gördüm, insanlar kendini çok yalnız ve çok biricik sanıyor bu deneyimlerini ama aslında o kadar da değil yani çok ortak, hepimiz çok benzer süreçlerden geçiyoruz. Bu ne kadar açık konuşulursa o kadar sanki o yük azalıyor gibi geliyor bana. Çünkü o zaman olmadığımız gibi davranmamız gerekmiyor. Yani ‘Evet, ben başarısızım, ben başarılı bir göçmen değilim, olmadım, çabalıyorum ve bu okay çünkü diğer herkes de böyle.’ Yani o hani gelip yurt dışında voliyi vurup çok büyük işler yapan, yani belki 100 tane bir insan vardır ama hepimiz aslında burada kendimize standart bir hayat kurmaya çalışıyoruz gibi ve bu yoldaki çabalar da çok doğal, çok normal. Bunu normalleştirmek lazım. Ben çevremde de bunu kendim de arkadaşlarım da normalleştirdiğimizi düşünüyorum. İşte yabancılarla bazen bu sıkıntıyı yaşıyoruz ama öyle. (K31, E, 36, İspanya)

Katılımcının bu paylaşımı, göçmenlerin yalnızca geldikleri toplum ya da ev sahibi toplumla değil, birbirleriyle kurdukları ilişkilerde de bir “başarı” ölçütü üzerinden değerlendirildiklerine işaret etmektedir. Göçmenlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde de

bir “başarılı göçmen” olma baskısını deneyimlemesi, kendi göç süreçlerini değerlendirme biçimlerini etkileyebilmekte ve başarılı olmak adına bir rekabete yol açabilmektedir. Buna ek olarak, göçmenlerin sahip olduğu, yurt dışında yaşıyor olmanın mutlaka başarıya yol açması gerektiği inancının da kendileri için bir performans kaygısı yaratabileceğini söylemek mümkündür. Katılımcı ayrıca, göçmenlerin kendi deneyimlerini genellikle “kişisel başarısızlıklar” olarak değerlendirdiğine; ancak, geçilen süreçlerin benzerliğine ve yaşanan duyguların ortaklığına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda katılımcı, göçmenliğin bir başarı hikâyesi olmak zorunda olmadığı ve sıradan ve hatta mücadelelerle dolu bir yaşam pratiği olarak değerlendirilmesinin, göçmenlerin yaşadığı başarı kaygısının yarattığı duygusal yükü hafifletebileceğine dair önemli bir iç görüş sunmaktadır.

4.4.3.2 Bir sosyal kontrol mekanizması olarak suçluluk

Yüksek vasıflı göçmenlerin göç sürecinde deneyimlediği suçluluk duyguları, sosyal ilişkilerini düzenleyen önemli bir kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir. Göç sonrası süreçte sıkça deneyimlenebilen bu duygu, göçmenlerin hayat koşullarının ya da başarılarının başkaları ile karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmakta ve göçmenlerin duygu yönetimi ile şekillenmektedir. Bu bölümde, suçluluğun yüksek vasıflı göçmenler arasında nasıl üretildiği, ifade edildiği ve sosyal ilişkileri nasıl etkilediği ele alınmaktadır. Aşağıda sözlerine yer verilen katılımcı, hissettiği bu duyguyu ve onunla baş etme yöntemini şu şekilde ifade etmektedir:

Türkiye'nin böyle bir tekeri patlamış kamyon gibi aşağıya doğru düştüğü dönemdi bizim buraya gelişimiz ve o göç sancılarının başladığı dönem şey duygusu oldu: “Ya şimdi ben bunu söyleyeceğim ama karşımdakinin derdi beş. Yani benim birse onun beş. Nasıl anlatacağım?” oldu. Sonra bunun kendime yaptığım bir haksızlık olduğunu fark ettim çünkü bu benim gerçeğim şu anda ve ben zorlanıyorum. Dolayısıyla arkadaşlar ve aileler niçin var? Bunları dinlemek için ve bir yol göstermek ya da “sen halledersin” dediğini duymanız için. O yüzden o bariyeri neyse ki çabuk aştım ve hiç çok sansürlü bir şekilde yaşadığım zorlukları da kolaylıkları da paylaşıyorum arkadaşlarımla. “Bu da dert mi?” diye sana yaklaşan bir insanın zaten senin arkadaşın, dostun olarak hayatında devam etmesine gerek yok,” düşüncesine geçtim ben çünkü benim gerçeğim bu şu anda. Yani ben sen çok daha kötü durumdasın diye bunu senden sürekli saklayacaksam bu sefer kendime ayıp etmiş olacağım. Dolayısıyla şeffaf olunması gerektiği konusunda hemfikir oldum kendi kendime ve bence iyi bir düzende devam ettiğini düşünüyorum bu ilişkilerin. (K13, K, 40, Almanya)

Almanyada yaşayan bu katılımcı, kendi sorunlarının daha küçük ya da önemsiz olduğu düşüncesine sahip olduğu için göç etikten sonraki zorlanmalarını geride kalanlarla paylaşma konusunda sıkıntılar yaşamış olduğunu ifade etmektedir. Katılımcının kendi duygusal zorlanmalarını dile getirecek olmayı uygunsuz bulması, sahip olduğu sosyal destek sistemi ile sorunlarını paylaşmasına engel olmuştur ve katılımcının da belirttiği gibi bu durum, kişiler için bir duygusal yük oluşturabilmektedir. Katılımcı ancak bunu fark edebildiği noktada, duygusal sınırlarını koruma kararı alarak kendi duygusal deneyimlerini meşrulaştırmaya ve şeffaf bir şekilde paylaşabilmeye başlamıştır.

Aynı katılımcının, daha iyi maddi koşullara sahip olması sebebi ile annesine karşı hissettiği sorumluluk ve suçluluk duygusu da aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

Biraz daha fazla maddi destek olmaya çalışmak, işte kendime aldığımı anneme de almak ya da kendime almadığımı anneme almak gibi şeyler. Maalesef biraz o vicdan yükü olmadı değil, olmadı dersem yalan olur. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcı bu ifadesinde “suçluluk” sözcüğünü kullanmamıştır; ancak, Scheff’in (2003, s. 255) de belirttiği gibi sosyal duygular doğrudan dile getirilmek yerine, örneğin “utandım” demek yerine “tuhaf bir andı” denebilmesi gibi, dolaylı ve örtük olarak ifade edilebilirler ve hatta kişiler günlük etkileşimleri sırasında hissettikleri bazı duyguları fark etmeyebilir ve onları ifade edemeyebilirler (Holmes, 2010, s. 145). Bu bağlamda, “vicdan yükü” ifadesi ile katılımcının suçluluk duygusundan bahsettiğini söylemek mümkündür. Bu duygudan kurtulmak için annesine hediyeler aldığını ima eden katılımcının, suçluluğu maddi karşılık ile dengeye getirme çabasının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

Aynı katılımcının, suçluluk duygusunun sadece kişilerarası ilişkilerde değil, aynı zamanda geride bırakılan toplumun tamamına yönelik hissedilebileceğine yönelik ifadelerine de aşağıda yer verilmiştir.

Türkiye’deki gündemi de çok böyle elzem bir durum ya da çok bariz bir haber değeri olan bir şey yoksa da takip etmiyorum açıkçası, bilgim yok yani. Yani insanın enerjisini düşürüyor zaten, çok gerek yok. Evet, çok çok etkiliyordu başlarda. Özellikle bir de şöyle bir duygu oluyor: “Bu insanlar acı çekiyor, benim en yakınlarım. Ben burada zevk sefa içinde mi yaşayacağım?” suçluluğu ve asla böyle buranın keyfini çıkarmadığımı hissetmeye başlamıştım ben. Sonra dedim ki herkes kendi gerçeğini yaşıyor. Bu da bizim gerçeğimiz. Benim bir yerde kulağımı tıkamam gerekiyor. Yoksa iki tarafta da mutlu olamayacağım. O yüzden orayı böyle bir bir buçuk ikinci yılın sonunda tamamen Türkiye haber odağımı

kapattım. Haberleri hâlâ görüyorum ama beni duygusal olarak etkilemesine izin vermiyorum artık. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcının ifadelerinde, hissettiği ayrıcalıklı bir konumda olma hissi ve onun sonucunda ortaya çıkan suçluluk duygusu göze çarpmaktadır. Göç edilen ülkede iyi şartlara sahip olmanın ya da göç edebilmiş olma sebebi ile hayatta kalabilmiş olmanın yol açtığı bu suçluluk duygusu (survivor's guilt), özellikle ekonomik çöküş, doğal afetler ya da savaş gibi durumların söz konusu olduğu ülkelere göç eden kişilerde görülebilmektedir (bkz. Lazarenko vd., 2022). Göç etmiş olan kişiler, gittikleri ülkede ekonomik ya da fiziksel olarak daha güvendedirler ama geride kalanlara yönelik hissedilen suçluluk sebebi ile yeni yaşadıkları yerde yaşamın keyfini sürmek için kendilerine izin vermeyebilmektedirler.

Avustralya'da yaşayan erkek bir katılımcı da Türkiye'de yaşayan arkadaşlarının kötüleşen maddi imkanlarını fark etmesi sebebi ile onlarla yaptığı paylaşımlardaki kontrollü davranışlarını aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

Ya örnek veriyorum, böyle fark ediyorum arkadaşlarımın hayat standardındaki değişimi çünkü yani her sene düşünmeksizin tatile giden arkadaşlarımdan hani biraz daha “bu sefer anne baba yazlığına gittik” veya işte “daha mütevazı bir yere gittik,” işte “Yunan daha ucuzmuş, oraya gittik” falan gibi bir duruma döndüklerini ve bu sefer de sen “ya ben de buradayım. Bugün de bunu yapıyorum işte. Hafta sonu oraya gideceğim işte ama her akşam da böyle aktivitedeyim” falan demek rahatsız edici oluyor gerçekten hani ve şeye dönüyor “tabii iyisin ya, zaten dolarla kazanıyorsun” durumuna geliyor. Yani benim de birkaç kere böyle paylaşmaya çalışıp vazgeçtiğim durumlar oldu, ondan sonra da. Yediğinde içtiğinde bile oluyor yani çünkü hani Türkiye’de her şey inanılmaz pahalı olduğu için şu anda. Ondan sonra burada hani mütevazı rakamlara ulaşabileceğin bir yemek veya bir aktiviteye orada şimdi nazire yaparcasına paylaşmak... Ya diyorsun ki “adam orada bunu ödemesi için çok ciddi para harcaması lazım. Hani bu onun için çok büyük lüks. Yani bunu ben hani görgüsüzlük yapmayayım, paylaşmayayım” diye şey yapıyorsun. Ben dışarıdan gözlemleyebiliyorum, yıllardır tanıdığım arkadaşlarımın hani hayat standartlarındaki değişimi. Mesela örnek veriyorum, benim doktor arkadaşım var, evde rakı yapıyor. Ya ben en son şey dedim: “ya oğlum sen de rakı yapıyorsan artık, ya bitmiş bu ekonomi.” Yani hani doktor gönül rahatlığıyla gidip Migros’tan rakı alamıyorsa, şimdi o adam evde rakı yaparken, doktor yani yıllarca okumuş, ondan sonra hastası ayrı, bilmem nesi ayrı, hasta yakını ayrı, yani hani bilmiyorum çok basite indirgenmiş bir örnek gibi ama ben şimdi gidip ona rakı fotoğrafı göndermekte çekinirim mesela. (K25, E, 43, Avustralya)

Kendi yaşam standartlarının Türkiye’de yaşayan arkadaşlarından yüksek olması sebebiyle hissettiği suçluluk duygusunun katılımcıyı belirli davranışlardan kaçınmaya yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda suçluluk, özellikle göç sonrasında deneyimlenen toplumsal koşullarının eşitsizliği ile ilgili olarak geride kalanlarla devam ettirilen ilişkilerdeki gerilimi azaltmak ve uyumu sürdürmek için içselleştirilmiş bir sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir.

Göçmenlerin, geride kalanlardan daha iyi koşullara sahip olmaları sebebi ile hissedilen bu suçluluk duygusu, bu çalışmanın katılımcıları olan yüksek vasıflı göçmenlerin paylaşımlarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Suçluluk, bireyin kendi değerlendirmeleri sonucu hissettiği bir duygu olabileceği gibi aynı zamanda dışarıdan, diğer kişilerin yaptığı yorumlar ile yüklenen bir duygu da olabilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak İspanya’da yaşayan bir katılımcının paylaştığı deneyime aşağıda yer verilmiştir:

Bir arkadaşım ile tartıştım. 3 arkadaş biz yurt dışında yaşıyoruz, diğeri Türkiye’de yaşıyor. Meyhaneye gittik. Bu böyle 3 sene önce falan galiba. O gecenin sonunda şey konuşuluyor işte. Ben Türkiye’de yaşayan arkadaşla konuşmaya başladım. İşte “fiyatlar ne kadar artmış? Hani insanın eli bile gitmiyor” dedim. İşte “bir markette” atıyorum, tabii şu an fiyatlar iyice arttı ama benim dediğim 2021’deydi, “hani bir Kitkat’a 20 TL vermek çok ağır geldi bana.” Belki Euro’ya çevirince çok değil ama bir de ben 2016’da gittiğimde fiyatlar öyle değildi. Ben buraya geldiğimde 2 buçuk liraydı Euro. O yüzden hani benim için her sene orada yaşamayınca bir de daha şey geliyor, hani farklı geliyor fiyatlar, daha fazla çarpıyor. İşte sonra bana o kadar sinirlendi ki arkadaşım. “Sen” dedi “işte bir 20 TL vermekten çekiniyorsun. Euro’ya çarpınca ne ki zaten bu” işte “ama ben” dedi, “o markete girdiğimde almak zorundayım her şeyi. Bu kadar işte anlayışsız olunmaz” falan. Ben böyle hani şey oldum zaten yani okay hani de hani sonuçta benim de annem burada yaşıyor. Hani ben çalışmıyorum orada. Hani aslında o enflasyon beni de çok etkiliyor ya da buraya geldiğimde ben de o parayı harcıyorum. Hani tamam her günlük hayatım değil bu ama. Yani bir şeyden şikâyet etme hakkımı elimden alıyor mesela hani çünkü “sen burada yaşamıyorsun.” O yüzden hani o konuşma, dert anlatma vesaire çok sınırlı bir yerde kalıyor hani bireysel şeyimde. 2- benim görüşlerim zaten hiç önemsenmiyor orada yani, hani çünkü orada yaşamadığım için oraya ait hissettirilmiyorum, itiriliyorum belki hani. “Sen zaten şeysin ki, hani burada yaşamıyorsun ki burada bizim yaşadığımız günlük sorunları bilmiyorsun sen. Sen buradaki ekonomik zorluğu bilmiyorsun. Çünkü sen Barcelona’da yaşıyorsun. Çünkü Barcelona’da hayat mükemmel” gibi bir algı var. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının paylaştığı bu deneyimde, Türkiye’deki ekonomiye dair bir gözlemde bulunup yaptığı yorum, artık Türkiye’de yaşamadığı için değersizleştirilmeye

çalışılmıştır. Türkiye’de yaşayan kişinin deneyimi daha gerçek ya da daha önemli kabul edilip yurt dışında yaşayan kişi olarak katılımcının ekonomik rahatsızlığı ve dile getirdiği duyguların ikincil ve önemsiz olduğu ima edilmiştir. Katılımcının bu deneyimde, sırf yurt dışında yaşıyor olduğu için, içinde bulunduğu maddi koşullar ve gündelik hayat deneyimi önemsenmeden, ayrıcalıklı olduğu kabul edilen yüksek vasıflı bir göçmene yönelik suçluluk hissettirme yoluyla bir duygusal cezalandırma gerçekleştirilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda suçluluk hissettirmenin, hem deneyimi değersizleştirme hem de kişinin aidiyetini ve duygusal deneyimlerini ifade etme hakkını kısıtlayan bir araç olarak kullanılmış olduğunu söylemek mümkündür. Bunun bir sonucu olarak, kişinin sonraki iletişimlerinde duygusal bir oto-sansür uygulayıp duygularını paylaşmaktan çekinmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Türkiye’deki tanıdıkları ile devam eden iletişimlerinde kendisine “yaşadığı iyi hayat” üzerinden küçük dozlarda suçluluk hissettirilen başka bir katılımcı, çok mutlu olduğunda bunu duygu çalışması ile filtrelemek durumunda kalabildiğini ve bu durumun kendisine, yıllar önce Almanya’ya göç eden işçilerin yaptığı yorumları anlaması için empati kazandırdığını ifade etmektedir:

Dönem dönem onlar bir tık daha böyle minik iğneleyici olabiliyorlar. Minik işte şu “sen zaten rahatsın, sen anlamazsın” vesaire diye minik şeyler, yorumlar yapabiliyorlar. O yüzden yani evet, yani minik yani istemsiz de olsa bence ara ara suçluluk yükledikleri stratejileri olabiliyor ama ben bu yüzden onları asla suçlayamam. Kendi hayatımla ilgili bazı olumlu şeyleri paylaşırken de bir çekiniyorum hani utanıp çekiniyoruz çünkü şey gibi geliyor yani birazcık bilmiyorum sanki kötü bir şey. Zaten onları arkada bırakmışım veya onlara, yani benim iyi bir hayat yaşıyor olmam ve şey gibi geliyor, bilmiyorum, ihanet mi etmişim gibi geliyor, bilmiyorum. Böyle garip bir şey var orada, karışık his-duygu durumları var. O yüzden bazen mutlu çok mutlu olduğum şeyleri paylaşmayabiliyorum yani veya birazcık daha şey yapıyorum “Yok ya burası fena değil” falan. Eskiden böyle işte Almanya’dan Türklerin Türkiye’ye gelince tatile, ya işte “bizim de orada işte kurulu düzenimiz olmasa döneriz” falan tarzı hani belki yalancı alçak gönüllülüğünü ben bir tık anlamaya başladım gibi. Yani ne kadar sağlıklıdır, değildir, bunlar tartışılır tabii, yani ben de bilmiyorum. Belki çok sağlıklı bir şey bu tarz bir iletişim şekli ama bunun nasıl doğal oluştuğunu kendi ilişkilerimde görebiliyorum ben. (K31, E, 36, İspanya)

Katılımcı, arkadaşlarının gündelik konuşmalara serpiştirdiği küçük iğneleyici ifadeler sebebi ile hayatındaki olumlu gelişmeleri onlarla çekinerek ya da fazla iyi görünmemesi için yumuşatarak paylaştığını ya da hiç paylaşmamayı seçtiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda göçmenler, sahip oldukları ya da deneyimledikleri iyi ve güzel şeyler sebebi ile

mahcubiyet duyabilir ve geride bıraktıklarına haksızlık ettikleri hissine kapılabilirler. Ayrıca, sahip oldukları iyi koşullar sebebi ile suçlanmamak ve dışlanmamak için geride kalanlara yaşam koşullarını olduğundan daha ortalama olarak göstermeye çalışabilir ve aslında bunu yapmaya ihtiyaç duysalar bile gerçek mutluluklarını paylaşamayabilirler.

Aynı katılımcı başka bir paylaşımında Türkiye’deki arkadaşları ve tanıdıkları üzerinde mutlu ve başarılı bir hayat sürdüğü izlenimi bırakırsa bu durumun kendisinde suçluluk hissi yaratacağı ve bundan utanacağını ifade etmektedir. Bu nedenle de yaşadığı sorunları Türkiye’dekilerle paylaştığında, bu durumun onları eşitlediğini düşündüğü için bu tür paylaşımları özellikle yaptığını belirtmektedir:

Kendi adıma bu konuda şey yapmadım, hatta tam tersi bunu paylaşmak benim içimi rahatlattı. Çünkü şey gibi, o zaman o ortak bağımızdan devam edebiliyor gibi oldu. Yani “bak sen de acı çekiyorsun, ben de acı çekiyorum. Benim farklı dertlerim var, senin farklı dertlerin var.” Az önce dedim ya karşınızdaki negatif veya mutsuz bir konumdayken sizin mutluluğunuz sizi utandırabiliyor diye, biraz suçluluk getirebiliyor diye. Ben mutsuz olduğum zamanlar, ben zorluk çektiğim zamanlar en azından bu suçluluğu ve utanmayı hissetmiyordum. Yani “hepimiz bir şekilde hayatta kalmaya çalışıyoruz” ortaklaşmasında bulunabiliyordum. O yüzden yani böyle başarılı göçmen izlenimi yaratma şeyini Türkiye’de kalanlara karşı çok hissetmedim. (K31, E, 36, İspanya)

Suçluluk; ilişkisel, bağlama duyarlı ve değişken bir sosyal kontrol mekanizması olarak farklı bağlamlarda farklı işlevlerle karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının paylaşımı, göçmenlerin geride kalanlarla kurduğu ilişkilerin ortaklaşan duygular üzerinden anlam kazandığına işaret etmektedir. İyi deneyimleri ve mutluluğu paylaşmak, bir ayrıcalığı görünür kılmak gibi algılanabilmekte ve utanç üzerinden suçluluğa yol açabilmektedir. İyi deneyimlerin yanı sıra kötü deneyimler de paylaşıldığında duygusal ortaklık üzerinden ilişkinin eşit bir zemine gelmesi, suçluluğu azaltabilmekte ve duygusal bir denge yaratabilmektedir. Kişi, kendini başarısız ya da zorlanan biri olarak da gösterebildiğinde, ilişkilerdeki denge korunarak dayanışmayı güçlendirebilmektedir.

Sahip oldukları ve “yaşadığı iyi hayat” üzerinden suçlu hissettirme durumunu geride kalanların yanı sıra göçmenlerin de birbirine yaptığını belirten bir katılımcı, bu kıyaslama durumlarını şu şekilde ifade etmektedir:

Ya yakın zamanda ev aldık. Mesela arkadaşlarımız şey oluyor böyle “ya biz de çok almak istiyoruz oradan, biz de bakalım” hani böyle yani hayatınızın birkaç kademesini yapmaya

başladığınızda bazı insanlar tarafından da kıyas yapıldığını ya da işte “bak, siz şimdi ev de aldınız, biz geç kaldık.” Bazıları iyi niyetli söylüyor, bazılarının hani kötü niyetli söylediğini düşünmek istemesem de hissediyorum. Yani şey oluyor. Burada da hani insanların bir hayata tutunma kalma çabası olduğu için ve hani kendini kanıtlama olduğu için ister istemez kıskanma ya da böyle işte” siz şunu da yaptınız, biz çok geç kaldık. Şimdi siz önümüzdeki sene çocuğu da yaparsınız. Abi biz daha iş bulmaya çalışıyoruz” falan hani gibi şeyler de oluyor. Yani bir şey var ya o sözü çok seviyorum: “every flower has its own blossom [Her çiçek kendi zamanında açar] yani öyle bir season’u [mevsimi] var. Hani bana da sorsan dört yıl önce işte 2020 deki o Covid dönemindeki iki yıl lock down [evlere kapanma] yaşadık yani. Hiçbir yere çıkamıyorum. Hiçbir şey yapamıyorum. Oradaki bana sorsan Türkiye’den beterdı bence hayat benim için ama hani yani her dönem her insanın hızı, süreci farklı ve o aradaki kıskançlıklar oluyor ama o tarz insanlar gördüğümde de uzaklaşmayı tercih ediyorum. (K39, K, 32, Avustralya)

Katılımcının, başarı beklentisi ile ilgili olan bir önceki bölümde de ele alınabilecek olan bu paylaşımı, suçluluğun yalnızca Türkiye’de kalanlara karşı hissedilmediğine, göçmenler arasında da üretildiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin deneyimlediği suçluluğun, sadece gidenler ve kalanlar arasında dikey olarak üretilen bir duygu olmayıp aynı zamanda yatay bir sosyal etkileşim sonucu da ortaya çıkabileceği anlaşılmaktadır. Göçmen toplulukları içinde de statü ve başarıya yönelik kıyaslamalar yapılabilmekte ve kıskançlık ve suçluluk gibi duygusal tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Katılımcının paylaşımı, “ev sahibi olmak” gibi göçmenlikte başarı göstergesi olarak değerlendirilebilecek şeylerin, diğer göçmenlerde yetersizlik hissi veya kıskançlık üretebileceğini ya da sahip olunanlar üzerinden suçluluk hissetmelerine sebebiyet verilebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, göçmen etkileşimlerinin yalnızca duygusal dayanışma değil, aynı zamanda duygusal rekabet ve ayrışma da üretebileceğini söylemek mümkündür.

4.5 Duygusal Zorluklarla Baş Etme Stratejileri

Göçmenlerin sıkı sıkıya bağlı yerel topluluklar içinde geniş ağlara erişebilecekleri varsayıldığında, göçün ilk yıllarında deneyimlenen duygular basitleştirilmekte ve göçmenlerin destek almada karşılaşılabilecekleri zorluklar hafife alınabilmektedir (Ryan vd., 2008, s. 672). Göç, beraberinde birçok duygusal zorluğu da getirmektedir ve göçmenlerin o zorluklarla başa çıkabilmesi için birtakım stratejilere başvurmaları gerekli olabilmektedir. Bu bağlamda, eşi ilk birkaç yıl Türkiye’de kalıp kendisi Amerika’ya doktora yapmak için giden bir katılımcı, göç sürecinin, birçok duygunun deneyimlendiği

duygusal bir süreç olduğunu ve asıl önemli olanın o duyguları yönetmek olduğunu aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir:

Göç tamamen duygusal. Yani birçok kişi benim çevremde buraya gelenler oldu Türkiye'den. Mesela bir tane araştırmacı geldi, sadece bir yıl kalacak, Exchange gibiydi, yapamadı. Türkiye'yi çok özledi, ailesini çok özledi. Bir yıl bile dayanamadı, geri döndü. Bu duyguları herkes yaşıyor. Eşim bana soruyor, “sen hiç yaşamadın mı böyle şeyler, çok soğukkanlı görünüyorsun.” Tabii ki de yaşıyorsun ama orada artık bir karar vereceksin. Sana daha çok artı yazacağını düşündüğün bir şeye gidiyorsun, onun ağır basması lazım. O duyguları hep yaşıyorum. Ben çok ağladım, ayrılırken, geldikten sonra Türkiye'yi özleyip ama daha iyi bir şeye gidiyorsun. Ben kolay handle ediyorum [üstesinden geliyorum]. Bence birçok insan daha da zorlanıyor, kopamıyor ve bence bunu herkes yaşıyor. Sadece ne kadar iyi baş edebildiği ve ne kadar hızlı baş edebildiği kişiden kişiye değişiyor. (K3, K, 34, ABD)

Göçmenlerin, ulusötesi aile ilişkilerinde yaşadıkları buruk duygularla başa çıkma yöntemlerinden birinin, duygularını bastırıp onlara çok kapılmamaya çalışmak ve göç etmelerinin ardındaki amacı hatırlayıp köken ülkelerinden ayrılma nedenlerine odaklanmak (Cabalquinto, 2018, s. 47) olduğu görülmektedir. Bu noktada yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının dile getirdiği “daha iyi bir şeye gitme” ve gelecekte hayatındaki her şeyin daha iyi olacağına dair umudun, göçmenler açısından hem bir baş etme mekanizması hem de geleceğe tutunma aracı olarak önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkündür. Göç süreci, uyum zorlukları gibi olumsuz deneyimler içerir ve bu gibi durumlarda umut, göçmenlerin karşılaştığı zorlukları aşma gücünü toplamalarına yardımcı olabilmektedir.

Katılımcılar göç etmenin ve göçmen olarak yaşamının kolay bir süreç olmadığını ve zaman zaman tüm bu yaşadıklarını sorgulayıp buna değip değmediği hakkında düşündüklerini itiraf etmişlerdir:

“Burada niye çabalıyorsun ki, hani ne için çabalıyorsun? Gerçekten buna değecek mi? Yaşadıklarına değecek mi yani burada edindiğin şey? Bütün sevdiklerin orada; kimseyle görüşemiyorsun, edemiyorsun. En ufak bir problem olduğunda, bir şey yaşadığında, tek başınasın; hep bir şeylerin altından tek başına, böyle zorlukların altından tek başına kalkmak seni artık yormuyor mu?” bilmem ne. Hani bu tarz böyle düşüncelere girdiğim oldu mu? Oldu. (K1, K, 30, ABD)

Yüksek vasıflı göçmenler göçe ve bir göçmen olarak yaşamaya yönelik tüm bu zihinsel sorgulamaları ve değerlendirmeleri yaparken göç ettikleri ülke ile Türkiye'yi

karşılaştırmanın yardımcı olduğunu ve Türkiye’de durumların iyiye gidiyor olmamasının, göçmen olarak yaşamaya devam etme kararlarını kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir:

Ya işte, evet o şey oluyor, “değdi mi bunlara” diye şey yapıyorum. Şu anki durumunuzla alakalı. Şu anki durumda bunu hissetmiyorum ama. Ya işte mesela biz eşimle ayrı kaldığımızda, o farklı eyalette iken bunu sorguladığım oluyordu yani: “ne yapıyorum ki?” Ama işte bir yandan da düşünüyorum. Türkiye’de her şey çok kötüye gidince şey oldu işte, o bayağı bir şeyleri kolaylaştırdı çünkü alternatifi çok kötü oldu ama ilk geldiğimde tam öyle değildi. Yani etrafımda da çok fazla o tarz insanlar vardı yani, işte çok düşündük Türkiye’ye gitmeyi bilmem ne, şöyle karar verdik ve o insanların hâlâ bi şeysi vardı, nedir o? Tereddüdü vardı. Hani o Türkiye onu çok güzel halletti, çok kötüye giderek. “Türkiye’de olsam daha mutsuz olurum”u rahat söylüyorsun, o kolaylaştırdı. (K2, K, 36, ABD)

Katılımcı, göç etmiş olmasına yönelik içsel bir sorgulamada bulunarak bir anlam arayışı içerisine girdiğine ve “etrafımda da çok fazla o tarz insanlar vardı” diyerek bu anlam arayışının kolektif boyutuna işaret etmektedir. Kişilerin bu sorgulamayı birlikte yaparak duygusal zorlanmalarına birlikte bir çözüm yolu aramaları da kolektif bir duygusal destek ve bir duygusal baş etme stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak bu paylaşımda özellikle, göç edilen ülkenin şartları ile köken ülkenin hayat standartlarına yönelik yapılan karşılaştırma vurgulanmaktadır. Göç edilen ülkede yaşanan zorluklarla Türkiye’deki olumsuz şartların karşılaştırılması ile gerçekleştirilen değerlendirmenin, rasyonel bir bakış açısı sunarak duygusal zorlanmalarla baş etmede önemli bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır.

Kendileri için duygusal bir yük oluşturacağına inandıkları durumlardan uzak durma ve kaçınmanın da göçmenlerin duygusal zorluklara karşı kendilerini koruma yollarından biri olduğunu söylemek mümkündür:

Yani bir de dedemin öldüğü zaman mesela, ben yine uçamadım bu arada. Bir de yetişemeyecektim yani, ondan uçamadım. O da zordu mesela. Aslında belki de halı altına süpürmeyi tercih ettiğim bir şeydi bir noktada çünkü zaten savaş verdiğim başka alanlar var ve hani bunu yapamam gibi bir yerdeydim. Bir de hani yaşı vardı, hastaydı vesaire yani çok çabuk akılla düşünmeye geçtim. Kalbimi dinlemedim mesela. Ama insanların hani bir şey demesini, konuşmasını, destek olmasını içten içe beklemiş oluyorum ama bunu yansıtmamışım şimdi mesela. Talep de yoktu bende çünkü o sirkülasyona girmekten insan korkuyor. Yani hani o yasa, o üzülmeye sirkülasyonuna girmek daha çekindiğim bir şey haline geliyor aslında çünkü ya dedim ya, daha fazla çalışmam gerekiyor. Şu olmalı, bu olmalı, yapılacak listem çok uzun. Hani bazen duygunu duymayı bırakabiliyorsun yani o kadar karmaşık ya da daha derindekileri bırakabiliyorsun bence. Yani mümkün mertebe yaşamayı

tercih ederim bu arada ama böyle olabiliyor hani. Göç bunu etkiliyor mu? Evet, yalnızlık burada etmen mi, evet etmen. Yani bu duyguyla nasıl baş edeceğim şimdi yani ve şunu bile düşündüm. Gitsem mesela cenazeye ve döndüğümde şey derler ya hani, başkalarının derdi bir çöp, yani onları alıyoruz ve hani aslında o çöpleri bir bırakmamız gerekiyor bir yerde. Çünkü temelde benim derdim değil ama şimdi orada herkesin üzüntüsünü emip ya da bir noktada toplayıp geri geldiğimde ben yalnızım. Ama ben kendimi düşünüp gitmedim de bir yandan da bu arada yani. Böyle bir şey. (K43, K, 34, Almanya)

Yukarıda ifadelerine yer verilen bu katılımcı da duygusal zorluklarla baş etme yöntemi olarak durumu rasyonel bir yerden değerlendirmede bulunma ve kendisi için daha iyi olacağını düşündüğü şeyleri yapma konusuna değinmiştir. Katılımcı bir göçmen olarak, köken ülkesindeki bir yakını kaybetme durumunu deneyimlemiş ve duygularının yoğunluğunu azaltmak için bu süreçte yaşananlara akılcı açıklamalar getirmeye çalışmıştır. Ayrıca, o süreçte işlevsel kalabilmek için duygularını bilinçli bir şekilde bastırmaya çalıştığını belirtmiştir ve bununla ilgili olarak yaptığı “duygunu duymayı bırakabiliyorsun” yorumu oldukça çarpıcıdır. Yaşanan o yas sürecinin yoğun duygularından kaçınmayı tercih etmiş ve bu nedenle de duygu yoğunluğunu artırmaması için bununla ilgili olarak köken ülkesine herhangi bir ziyarette bulunmadığını ifade etmiştir.

Yukarıda vurgulananlara ek olarak, ulusötesi yaşamlar ve ilişkilerdeki sorun, gerginlik ve olumsuz duyguları yönetmek ve duygusal zorluklarla başa çıkmak için göçmenlerin başvurduğu yöntem ve stratejiler arasında en çok ağlama yoluyla duyguları serbest bırakma, yürüyüş yapma gibi fiziksel aktiviteler ve birileri ile konuşma ve dertleşmeyi içeren sosyal destek mekanizmalarının öne çıktığı görülmektedir. Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı, bu zor duygularla baş etme stratejilerini şu şekilde dile getirip detaylandırmaktadır:

Ya yaşadığım probleme göre değişiyor. Sanırım mesela iş ortamında bir sorun yaşıyorsam ki genelde yaşamıyorum ama bazen böyle nasıl desem, utanç verici anlar yaşanabiliyor. Böyle hani anlamıyorum hiçbir şeyi, yanlış anlıyorum falan. Böyle hani bir sorun yaşıyorum mesela, şey diyorum: “Hani diğer,” atıyorum, “bir milyon utanç verici andan herhangi bir tanesi olsun, bırak arkada kalsın” ve göz ardı etmeye çalışıyorum, onu öğrendim. Önceden günlerce kafama takardım, üzerine düşünürdüm akşam, gece uykularım kaçardı. Şimdi o problemi erteliyorum, göz ardı etmeye çalışıyorum. Onun haricinde kendi işte mesela çok stres altında olduğumda, işte sınavlara çalışmam gerekiyor falan ama ders çalışmaktan nefret ediyorum. Zaman yaklaşıyor falan, direk kendimi uykuya veriyorum. Bu da benim stres yönetimim. Hani işe gideceğim, stresliyim, uyku uyku uyku, sadece uyku ya da işte mesela

başka yaptığım neler olabiliyor. Bazen güzel bir ağlama krizinin mesela tamamıyla seni deşarj ettiği konusunda böyle şeyim var ve bana iyi hissettiriyor. Bazen böyle duruyorsun, doluyorsun doluyorsun ve birden patlıyorsun ya, o mesela iyi hissettiriyor. Öyle şeyler de yaşıyorum. Bunların hani normal olduğunun bilincindeyim. Bazen çok böyle bunaldığımda, ya o konuda mesela kendimi hani şey yapmıyorum, durdurmuyorum, “ağlamayacaksın, güçlü olacaksın” falan, hayır, “doldun, üzüldün, bir sürü şey yaşadın, birikti, ağla. Bu da bir duygu sonuçta ve bunu yaşamalısın.” Ağlıyorum ya da hani dışarı çıkıyorum. Mesela bunaldım, sıkıldım, bir şey oldu, dışarı çıkıyorum, yürüyüş yapıyorum, çok iyi geliyor ve burada bir de öyle yerler de bulabiliyorsun. İşte gölet buluyorsun, çevresinde yürüyüş alanları var. Daha yeşil falan, böyle inanılmaz huzur veren yerler bulabiliyorsun, güzel oluyor oralarda. Ya da böyle hani hayatında alman gereken kararlar vardır ve genelde ya uyurum, ya ağlarım, ya yürüyüşe çıkarım, genelde o tarz. Ya da işte çok bunaldığımda hani böyle biriyle konuşmak, dertleşmek istediğimde de birini arıyorum. Yani arkadaş olabilir ama genelde ablam oluyor, annemi falan aramıyorum. (K1, K, 30, ABD)

Yukarıda ifadelerine yer verilen bu katılımcı, sorunları zihninde önemsizleştirme ve uyuyarak erteleme gibi bilişsel ve fizyolojik kaçınma yöntemlerine başvurduğunu dile getirmektedir. Duygularının çok yoğunlaştığı noktada ağlamanın ya da dışarıya çıkıp yürüyüş yaparak hem doğa ile temas etmiş olmanın hem de fiziksel aktivitenin rahatlatıcı etkisine değinmektedir. Ayrıca sosyal destek ağlarına başvurarak, paylaşabilecekleri konusunda seçici ve temkinli olmak zorunda hissetmedikleri ve yaşadıkları sorunları filtrelemeden anlatabilecekleri kişilerle konuşmak, önemli bir baş etme stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu katılımcının, sorunlarını kendisi gibi yüksek vasıflı bir göçmen olan ablasıyla paylaşması gibi göçmenler, göç ettikten sonra memleketteki tanıdıklar ya da kendileri gibi göç etmiş olan diğer kişilerle devam eden düzenli iletişim aracılığıyla ulusötesi bağlardan destek sağlamaya devam edebilir. Örneğin, memleket özlemi ve yalnızlıkla başa çıkmada duygusal destek, yanlarında bulunan bir partnerin yanı sıra memleketteki akrabalar ya da uzakta yaşayan arkadaşlar tarafından, derin ve güvene dayalı ilişkiler aracılığıyla sunulabilir (Ryan vd., 2008, s. 675).

Duygusal zorlanmalarında yoga ve terapinin olumlu desteğinin yanı sıra, kendisini anlayan aynı kökenden bir arkadaş ve Alman eşinin desteğini dile getiren bir katılımcının ifadeleri de aşağıdaki gibidir:

Yoga yapıyorum. Çok yapıyordum daha doğrusu. Şu an pek vaktim yok. Yoga ya da meditasyon... Öyle şeyler beni rahatlatıyordu. Ya da buradaki arkadaşlarımla konuşmak. Bir arkadaşım mesela, o da Türk, onunla çok konuşuyorum çünkü o da yani birçok şeyi anlıyordu. Aynı şeylerden geçmedi ama mesela ilk geldiğinde ben de ilk geldiğimde mesela

dil konusunda zorluk çekmiştim. O da işte o zamanlardan ya da işte sistemi bilen birisi. Ee böyle hep şey yapar, nasıl diyeyim? Motive eden işte böyle konuşabileceğin birisi. O açıdan şanslıydım, yani öyle birisiyle karşılaşmış olduğum için. Halen daha bu çok yakın arkadaşım. Onun dışında ne yaptım? Dediğim gibi stajyerliğin son döneminde işte böyle bir terapi gibi biraz başlamıştım. Eşimin tabii çok büyük katkısı var. Yoksa zaten kesinlikle bilmiyorum. O olmasaydı zaten burada olmazdım. Şu anda muhtemelen Türkiye’deydim. Ya da başka bir yerde, bilmiyorum. (K15, K, 37, Almanya)

Bu katılımcı da bir göçmen olarak deneyimlenen duygusal zorluklarla başa çıkmada başvuru alanı yoga gibi fiziksel bir aktivite ile terapi almak gibi profesyonel bir desteğin önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca katılımcı, Alman olan eşi ile Türk olan yakın arkadaşının bu süreçteki duygusal desteğini özellikle vurgulamaktadır. Göçmenler destek ihtiyacı duyduklarında, bunu hem köken hem de ev sahibi ülkelerindeki kişiler ile olan çeşitli ağlar aracılığıyla karşılayabilmektedir (Ryan vd., 2008, s. 686). Bakım verme ve görüşme baskısı gibi ulusötesi aile ilişkilerinde hissedilen zorunlulukların aksine arkadaşlıklar, bireyin kendi isteği ile kurduğu ve sürdürdüğü ilişkiler olduğu için göçmenlerin kendilerini daha özgür ve rahat hissetmelerine ve aile ilişkilerinde yaşadıkları ikilemleri ya da baskıyı dengelemelerine önemli bir katkı sunabilmektedir (Sinanan ve Gomes, 2020, s. 683).

Başka bir katılımcı da duygusal zorlukların üstesinden gelmek için yürüyüş yapmaya ek olarak düzenli bir şekilde başka sporlarla ilgilenmenin önemine, Türk sosyal ağlarının sunduğu duygusal desteğe ve profesyonel psikolojik destek almanın önemine vurgu yapmaktadır:

Yürümeyi çok seviyorum. Hem kafamı dağıtıyorum, inanılmaz grounding [topraklayıcı]. Yani o şehirle bağımı sağlıyor, çok fiziksel bir aktivite olduğu için. Ben o yüzden çok yürüyorum, böyle akşamları, geceleri çıkıyorum yani rastgele. Bir de şey, haftanın yarısı evden çalıştığım için falan, o da iyi geliyor yani fiziksel dışarı atmak kendini, bir şeyler yapmak falan. Yürümek dışında işte psikolog... Ben o dönem gittim, yani çok aslında kısa gittim, daha düzenli de gitmek istiyorum ama benim çevremde çok fazla özellikle Türkiye’den psikolog hizmeti alan arkadaş var, biraz daha hani bütçe dostu olması sebebiyle de. Yani mesela Türkiye’den bayağı düzenli psikoloğa gidiyorlar. Ben kendi adıma ne yapıyorum? Benim galiba şeyim sosyallik, yani ben burada o konuda şanslıyım, sosyal bir insanım. O yüzden başından beri böyle hep bir sosyal çevremi geniş tuttum ve güzel işte değişik arkadaş grupları var, her çevreden falan. Ve yani çok güzel bir sosyal network’üm oldu. O yüzden herhangi bir sıkıntı yaşayınca da hep şey oluyor, yani konuşabileceğim birileri, dertleşebileceğim birileri veya onun çözümüne yardımcı olabilecek birileri veya o sıkıntıları benden biraz önce yaşamış birileri... Zaten tüm bu dayanışmanın aslında çıkışı o.

Hani dedim ya, elli altmış kişiydik, biz buluşuyorduk, ediyorduk falan. Yani baktık ki zaten çoğu sıkıntımız ortak, yani birinin sağlık sıkıntısı oluyor, biri zaten bunu yaşamış. Birinin atıyorum ev alırken bir belge eksiği oluyor, biri onu yaşamış. O endişe, o sıkıntılar ortak olunca bir anda çözümleri de ortaklaştırabiliyoruz. Ee çözümleri ortaklaştırırken tabii insanoğlu da duygusal bir canlı, yani sadece bu fiziksel düzeyde kalmıyor, bir anda o duygusal paylaşım da işin içine giriyor, bu yoldan geçmiş insanları görünce. Bu da çok rahatlatıcı bir şey çünkü siz tek olmadığınızı görüyorsunuz. O yüzden herhalde sosyallik bana o güçlü duygularımı manage etmemde [yönetmemde] çok yardımcı oluyor. Yürümek yardımcı oluyor. Deal edemediğim [üstesinden gelemediğim] zaman işte psikoloğa gitmem yardımcı oluyor. Onun dışında sağlıklı yaşamaya çalışıyorum. Yani ben çok spor yapıyorum, onu da yani son senelerde iyice arttırdım. O çok iyi geliyor. Yani işte düzenli yüzüyorum, işte bir ara dövüş sporları yapıyordum vesaire. (K31, E, 36, İspanya)

Bu katılımcının paylaşımında, göç sürecindeki zorlanmalarda başvurulabilecek bireysel, sosyal ve profesyonel destek kanallarına yönelik detaylar yer almaktadır. Katılımcı ilk olarak, yürüyüşün hem bir duygusal regülasyon aracı olmasına hem de mekana yönelik bir aidiyet geliştirilmesine olan katkısı üzerinde durmuştur. Ayrıca, yaptığı farklı spor aktivitelerinin de sürdürmeye çalıştığı duygusal sağlamlık üzerindeki etkisine değinmiştir. Katılımcı, kendisi de dâhil olmak üzere, çevresindeki birçok kişinin psikolojik desteğe başvurduğunu dile getirmiştir. Bunlara ek olarak, sosyalleşmenin ve sosyal ilişkilerin, göçmenliğin getirdiği duygusal yükü hafifletebilen etkisini vurgulamıştır. Bu noktada, özellikle ortak deneyimlere sahip diğer göçmenlerin kolektif bir dayanışma sunduğunu ve duygusal bir destek ağı oluşturduğunu söylemek mümkündür. Diğer yüksek vasıflı göçmenlerin de benzer süreçlerden geçip, kişinin kendisi tarafından bireysel olduğu düşünülen, benzer duygusal zorlanmalar yaşadığını görmenin rahatlatıcı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının yürümek ile ilgili vurguladıklarını destekler şekilde Fenster (2005, s. 253) yürümenin, şehre yönelik mekânsal bir aidiyet duygusu geliştirmeyi sağlayan günlük pratiklerden olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, şehrin alanlarını yürüyerek ya da herhangi bir araç ile dolaşarak kullandığımız zaman zihnimizde oranın bize özel olan haritasını oluşturarak şehri bize ait kılar ve içselleştiririz. Aynı mağazalara girmek, aynı sokaklardan geçmek ya da sadece yürümek gibi tekrarlayan gündelik pratikler mekâna ya da şehre yönelik duygusal bağlılığımızı pekiştirir. Dolayısıyla yürümenin, sunduğu fiziksel ve zihinsel rahatlamanın yanı sıra yaşanılan yere yönelik bir aidiyet duygusu geliştirilmesine yardımcı olacağı beklenen bir

sonuçtur. Buradan yola çıkarak, aynı kişilerle düzenli aralıklarla bir araya gelinmesini sağlayan futbol maçlarının da yürümeye benzer bir şekilde yaşanan yere aidiyet geliştirmede etkili olacağı yorumunu yapmak mümkündür.

Diğer duygusal zorluklarla baş etme yöntem ve stratejilerine ek olarak ulusötesi yüksek vasıflı göçmenler, duygusal zorlanmalarında komedi izleyerek mizah ile duygu durumlarını değiştirme yolunu da seçebilmektedir. Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı, bunu şu şekilde dile getirmektedir:

Mesela ben buraya ilk geldim, sürekli Avrupa Yakası⁸ izleyip şey yapıyordum. Sürekli evdeydim. Yani sürekli Avrupa Yakası izliyordum. Yakın bir arkadaşım şey diyordu hani: “ya saçmalama,” işte, “Barcelona’dasın çık dolaş,” da nereye çık dolaş? Çıktım dolaştım yani, hani yapacak bir şey yok öyle çünkü hani öyle bir sosyal çevrem de yok o sırada bunu yapacak. Bana bunu diyen arkadaşım bir sene sonra Almanya’ya taşındı, o da Avrupa Yakası izlemeye başladı. Başka bir, liseden arkadaşlarım bunlar, başka bir arkadaşımız benden önce Almanya’ya taşınmıştı. Ve o da işte sürekli dizi izliyordu, Avrupa Yakası değil. Ben ona diyordum mesela hani şey “Kızım, çık dolaş, işte Almanya’dasın ne güzel” falan işte. Sonra o da “o öyle olmuyor” falan diyordu. Sonra ben yaşadım aynı şeyi. Sonra diğer arkadaşım yaşadı. Hepimiz ilk gittiğimizde böyle bir, başka birisinden de Avrupa Yakası’nı duydum. Buraya yeni gelen bir böyle Avrupa Yakası manyaklığı oluyor yeni gelince. Yani kendim dâhil üç-dört kişiyi biliyorum böyle. Bence bu eski Türkiye özlemi çünkü hani en son orada kalmak istiyorsun gibi ve benim şeyim o yani en azından, anlamlandırıdığım şey. Avrupa Yakası eski ya, daha hani böyle yeni durumu kabullenmeme. O şey, nostalji, eski Türkiye nostaljisini burada yaşatmayı falan belki. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının bahsettiği Türk komedi dizisi izleme eyleminin, sadece bir boş zaman aktivitesi olmayıp göçün ilk dönemlerinde deneyimlenen sosyal çevre eksikliği, yalnızlık ve aidiyetsizlik gibi duygusal zorlanmalarla bir baş etme stratejisi olarak işlev gördüğünü söylemek mümkündür. Dizideki dil, mizah anlayışı ve toplumsal atmosfer gibi tanıdık öğelerin, göçmenlerin yeni ortamlarında duygusal olarak bir “ev” hissi yaratmalarına katkı sunabileceği yorumunu yapmak mümkündür. Bu noktada, izlemek için 2004-2009 yıllarının Türkiye’sini içeren eski bir dizinin seçilmiş olması ve katılımcının “yeni durumu kabullenmeme” ve “eski Türkiye nostaljisi” ifadeleri ise bir direniş biçimi olarak nostaljiye yönelmeye işaret etmektedir. Dizideki tanıdık kültürel içerikler vasıtasıyla geçmişle duygusal bir köprü kurmak, yeni toplumsal bağlamın yarattığı yabancılık duygusunu azaltmaya yardımcı olabilecektir. Bunlara ek olarak, izlenen dizinin dram

⁸ 2004 yılında bir televizyon kanalında yayınlanmaya başlayıp altı sezon devam eden bir durum komedisi

yerine bir komedi olması da göçmenlerin duygu durumlarının mizah aracılığıyla değişmesine katkı sunabilecektir.

İspanya’da yaşayan ve aşağıda ifadelerine yer verilen başka bir katılımcı, yaşadığı zorluklara rağmen, geride kalan arkadaş ve yakınları ile yaptığı paylaşımlarda hayatında her şeyin yolunda gidiyor olduğuna dair izlenimler yarattığını ve bunun, kendisinden beklenen başarılı göçmen idealine uyma çabası olabileceği gibi diğer yandan da duygusal zorluklarla bir baş etme stratejisi olarak da işlev görmüş olabileceğine işaret etmektedir. Katılımcı, başkalarına anlattıkları ve hayatlarında “her şeyin güzel olduğu” ifadesi üzerinden, bugün olmasa da bir gün her şeyin güzel olacağını kendilerine hatırlatmış olabildiklerini ifade etmiştir:

İlk sene açıkçası şeyi fark ettim kendimde, o bahsettiğim buhran süreci var dedim ya, Türkiye’ye gittiğimde arkadaşlarıma her şey çok güzel gibi anlattığımı ama anlatırken bir şeylerin oturmadığını hatırlıyorum. Ama o bence onlara bir şey yansıtmak için değildi. O bence kendi kendimi motive etme yöntemimdi benim. Yani çok zor zamandan geçiyorum ama “her şey güzel” gibi anlatıyorsun ya da belki de “biliyorum, her şey güzel olacak” ama onu şey yapacağım diye. O, biraz o dönemde vardı. Evet, ilk başta birazcık daha bir gurur duyuyorsun kendinle. Bir de ben işle de gitmedim, hani sıfırdan gittim. Benim gidiş şeklim şöyle zikzaklı bir yoldu ve yani bir plan yaptım, o plan da tuttu gibi oldu. Alternatife bile geçmemiz gerekmedi. O bir başarı hikâyesiydi hakikaten. Onu ben insanlara daha çok hani insanları ikna, ilk iki-üç sene insanları ikna etme çabası vardı “Abi gelin yani yurt dışına çıkalım, bakın çok zorlanacaksınız [Türkiye’de], bilmem ne olacak” iknası vardı. (K38, E, 36, İspanya)

Katılımcı, göç sürecinin ilk yılında yaşadığı kaygı yüklü süreci, dışarıya her şey yolundaymış gibi anlattığını; ancak bunun başkalarını etkilemekten çok kendini motive etme biçimi olduğunu ifade etmektedir. “Her şeyin güzel olduğu” anlatısı, Goffman’ın (2016, s. 28-29) deyimiyle diğer kişileri etkilemeye yönelik bir performanstır ve kişi sergilediği role kendisi de inanır. Burada Hochschild’ın (1979) “duygu yönetimi” kavramından bahsetmek de mümkündür çünkü kişi bir yandan kendi duygularını düzenleyip diğer yandan da başkalarına olumlu bir izlenim vermeyi hedeflemektedir. Ayrıca katılımcının, iş bularak değil de yüksek lisansa başvurarak İspanya’ya gitmesi ve o süreçte iş başvuruları yapmış olmasını “zikzaklı ama tutan bir plan” söylemi ile dile getirmesi, göçün anlamını bir başarı hikâyesi olarak kurguladığı ve böylece göç sürecini, “karşılaştığı zorluklara rağmen üstesinden gelinmiş bir yolculuk” olarak meşrulaştırdığı

yorumunu yapmak da mümkündür. Bu başarı anlatısının, bireyin kendi duygusal dayanıklılığını koruma ve sürdürme stratejisine işaret ettiği söylenebilir.

Türkiye’de gerçekleşen ve ülke çapında bir üzüntü ya da yasa sebep olan durumlarda göçmenlerin deneyimlediği yoğun duygularla baş etmede, kolektif eylem ve dayanışma pratikleri önemli bir yöntem olabilmektedir. Katılımcılar, böyle durumlar karşısında yaşadıkları duyguları, özellikle kendilerini anlayabilecek Türk göçmen arkadaşları ile paylaştıklarını ifade etmişlerdir:

Türklerle dayanışma. Ben ilk geldiğimde şey kafasıyla gelmiştim. Bir sürü Türk’ün de yaptığı muhtemelen “Türk arkadaşım olmayacak” falan. Oldu, olduğu için de çok mutluyum. Açıkçası sadece Türklerle takılmıyorum ama bu dediğim yedi-sekiz kişilik arkadaş grubunda üç Türk’üz. Hani arkadaş grubunda onun artısını, eksisini çok hissetmiyorum açıkçası ama mesela deprem olduğu zaman ben Türkiye’deydim. Mesela o zaman Türkiye’de olmak çok iyi hissettirdi bana kendimi. Hani kaybettiğim hiç kimse yoktu ama o acıyı hep beraber orada yaşamak iyi geldi bir şekilde ve işte buraya dönecektim. Havaalanı mesela çok sessizdi. İlk defa bir havaalanını o kadar sessiz görmüştüm ve şey yazmıştım hatta: “ben kendimi buraya hiç ait hissetmiyordum ama aslında hep buraya aitmişim.” İşte buraya geldim. Bir arkadaşım hep buradaydı. Hani beni bekliyormuş konuşmak için falan. Hani yalnızdı çünkü sevgilisi Alman mesela, çok da anlamıyor onun ne yaşadığını çünkü. Ya atıyorum mesela Suriye’de de deprem oldu aynı zamanda, aynı şeyi hissetmedik. Bir yandan hani bunu ben kendi içimde de çok sorguladım mesela. Hani ben kendimi hiç milliyetçi olarak tanımlayan bir insan değilim ama hani ben neden Hatay’daki insanlara üzülüp, hani belki 5 km ötesine neden aynı acıyı hissetmiyorum? Arkadaşımla buluştuğumuzda işte o paylaşım hissi çok iyi geldi. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcı, 2023 Kahramanmaraş depremleri gerçekleştiğinde Türkiye’de olduğunu ve kolektif yası herkesle birlikte yaşamış olmanın iyileştirici etkisini ifade etmiştir. Ayrıca, İspanya’ya döneceği zaman havaalanında hâkim olan sessizliği vurgulamıştır. Bu dikkat çekici sessizliği, ortak duyguları taşıyan duygusal bir topluluğun ortak kaybının sembolü olarak yorumlamak mümkündür. Duygusal topluluklar (emotional communities), aynı duygusal normlara ve değerlere bağlı kişilerden oluşur ve bireylerin davranışlarını şekillendiren kolektif bir hafıza ve bilgi birikimi içerir (bkz. Koschut, 2024; Peláez-Rodríguez, 2021; Rosenwein, 2006). Duygular sadece bireysel hisler olmanın ötesinde belirli toplumsal bağlamlarda üretilip aktarılan bilgi biçimleridir ve duygusal topluluklar, kimin bizden olup olmadığını belirleyen aidiyet sınırlarını duygular aracılığıyla çizerler. Bununla ilgili olarak, Türkiye’den göç etmiş olan yüksek vasıflı göçmenler için de Türkiye’ye ve Türk toplumuna yönelik hissedilen duygusal bağ sebebi ile ortak travmalar

sonrasında bir duygusal dayanışma ihtiyacı doğabilmektedir. Bir parçası oldukları duygusal topluluk ile bir araya gelmek ve benzer duyguları deneyimleyen kişilerin birbirine sunduğu duygusal destek, göçmenler için kolektif yas zamanlarındaki zor duygularla baş etmede önemli bir yere sahiptir.

Göç, karmaşık ve güçlü duygular içeren bir süreçtir ve bu süreçteki duygusal zorluklarla baş etmek için her ne kadar farklı tür problemler karşısında farklı kişiler tarafından farklı yöntem ve stratejiler kullanılıyor gibi görünse de, bu yöntemlerin benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın katılımcılarının paylaşımlarına dayanarak, ulusötesi yüksek vasıflı göçmenlerin bu süreçteki duygusal zorlanmalar ile baş etmek için başvurduğu stratejilerin iki farklı grupta ele alınabileceğini söylemek mümkündür. Duygularını yönetmek için göçmenlerin, ağlamak, uyumak, yürüyüş yapmak, farklı spor aktiviteleri denemek, özellikle komedi türünde dizi ve filmler izlemek ile duygularını bastırmak ve yeniden çerçevelemek gibi bireysel stratejilere başvurabildiği anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak, köken ülkelerindeki sosyal destek mekanizmaları olan aile ve arkadaşları ile konuşmak, kendileri ile benzer deneyimler ve sorunlar yaşayan diğer göçmenler ile bir araya gelmek ve psikolojik destek almak gibi sosyal stratejilerin de bu süreçte zorlu duygularla baş etmede önemli bir rolü olduğu katılımcıların ifadelerinde yer bulmaktadır.

4.6 Göçün Duygusal Boyutunun Gelecek Planları Üzerindeki Etkisi

Göç planlamaları, köken ülkedeki yaşam memnuniyetsizliği ile artar; ancak göç sonrasındaki yaşam memnuniyetsizliğinin de göçmenleri yer değiştirmeye ve hatta evlerine dönmeye teşvik etmesi mümkündür. Hem göç teşebbüslerini hem de göçteki yaşam memnuniyetini etkileyen gözlemlenmemiş değişkenler olması mümkündür ve göçmenler, karşılaştıkları maddi ve maddi olmayan maliyetler nedeniyle göç etme kararlarından memnun olmayıp yeni ülkelerinde geçici olarak kalmayı tercih edebilir ya da başka bir ülkeye göç etmeyi veya ülkelerine geri dönmeyi seçebilirler (Mara ve Landesmann, 2013, s. 6-7). Göç ettikleri ülkenin dilini konuştukları için daha memnun hisseden göçmenler orada kalıcı olarak kalmak isteyebilirken, hareketliliğe yönelik daha olumlu bir tutum sahibi olan göçmenler ise yeniden başka bir yere göç etmeyi seçmeye daha meyilli olabilirler.

King (2012, s. 30), “göç, her zaman yerleşmeyle sonuçlanan tek seferlik bir olay değildir; aksine, yaşam boyunca birçok kez yeniden değerlendirilen, devam etmekte olan bir

süreçtir,” demiştir. Bunu doğrular şekilde bu çalışmanın katılımcılarının çoğunluğunun da ilerleyen yıllarda başka bir ülkeye göç etme fikrine “neden olmasın?” şeklinde yaklaştığı görülmektedir; ancak, bulundukları ülkenin beklentilerini karşıladığını düşünenler için yeniden göç etmek bir seçenek olarak yer almamaktadır. Bu doğrultuda, takip eden bölümlerde “göçmenler kendini bir yere ait hissediyor mu? Göç ettikleri ülkede hayatlarından memnun mu ve bu duygular, onların günlük yaşamını ya da gelecek planlarını nasıl etkiliyor?” soruları ele alınmaktadır.

4.6.1 Aidiyet duygusu ve Türkiye’ye yönelik duygular

21. yüzyıldaki teknolojik gelişmeler ile iletişim ve ulaşım ağlarındaki gelişmelerin bir sonucu olarak hareketlilik ve bağlantıların artmasıyla ulusal sınırların ötesinde iki veya daha fazla yerle bağlantıda kalmak kolaylaşmıştır ve bu da "ev" kavramını önemli ölçüde farklılaştırmıştır. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve günümüzün ulusötesi gerçeklikleri, "ev"nin ne anlama geldiğini yeniden düşünmemizi zorunlu kılmaktadır (IOM, 2010, s. 1-2).

Aidiyet ise, toplumsal dokunun bir parçası olmayla ilgilidir ve cinsiyet, sınıf ve yaş gibi birçok farklı toplumsal konum üzerinden deneyimlenen çok katmanlı ve bağlama bağlı bir histir (Anthias, 2006, s. 21-22). Dolayısıyla onu sadece etnik köken ile tarif etmenin çok sınırlayıcı bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Göçmenler için kim oldukları ve nereye ait oldukları (Matthews, 2002, s. 68) sorusu karşı karşıya kaldıkları en önemli sorulardan biri haline gelmiştir ve bu soruya verdikleri cevaplar farklılık göstermektedir. Bu farklılaşan cevaplardan biri olarak, aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı, aidiyetin tek bir boyutu olmadığına ve çoklu aidiyetlerin söz konusu olduğuna işaret etmektedir:

Yani hâlâ “%100 oraya ait misin” desen, “hayır.” Ben %100 kendi bubble’ıma ve kendi işime aitim. İngilizce konuştuğum işime ve Türkçe konuştuğum arkadaşlarıma ve İngilizce konuştuğum arkadaşlarıma. “Almanya’ya kendini ait hissediyor musun?” desen, hissetmiyorum. (K42, K, 36, Almanya)

Katılımcının, aidiyetini belirli bir ülke ya da ulusal kimlik üzerinden tanımlamak yerine ilişkisel ve bağlamsal olarak tanımladığı görülmektedir. Meslek ve vatandaşlık gibi statüler ile kurumsal üyelikler her ne kadar bir aidiyet oluştursa da bireylerin kendilerini bir yere ya da topluluğa ait hissetmesinin, tanınma ve saygı görme gibi duygusal bağlar üzerinden de oluşabileceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda aidiyet, sadece fiziksel

bir yerle kurulan bir bağ değildir ve bireyin sosyal ilişkileri içerisinde duygusal bir konumlanmadır (Antonsich, 2010, s. 647).

Türkiye’ye yönelik hissettiklerini orada yaşayan sevdikleri üzerinden dile getiren başka bir katılımcı ise aidiyetini, şu an yaşadığı yer ve Türkiye olmak üzere “iki evi” olduğu şeklinde ifade etmektedir:

Bir bağım var çünkü yani hâlâ böyle sevdiğim, iletişimde olduğum insanlar var, Türkiye’den. Yani benim öyle anılarım var. Ne bileyim ilklerini yaşadığım birçok şey, yer var. Ne bileyim belirli duygularla bağdaştırdığım şeyler. Yani birçok şey var tabii ki. Yani aslında şimdi reenkarnasyon falan gibi bir şey olsaydı herhalde, ikinci hayatım olmadığı yani hepsi aynı hayat içinde gerçekleştiği için, yani onun gibi bir şey aslında. Yani şey gibi belki de, iki evim var yani. Yani şu an aktüel olarak burası [Almanya] ama aslında belki şey de kötü bir şey değil: her ne zaman dönersen dön, orada da bir evin var. Hani iki evin var gibi. Ama asıl evin neresi dersen şu an, burası. (K15, K, 37, Almanya)

Katılımcı, iki evi olduğunu ifade ederek göçmenlerin tek bir coğrafyaya yönelik aidiyet geliştirmek yerine, farklı mekânlara yönelik çoklu aidiyetlere sahip olabileceğine işaret etmektedir. Göç ettiği ülkeyi asıl evi olarak gördüğünü vurgularken köken ülkesinin de hala onun için bir ev olduğunu eklemektedir. Ayrıca, doğup büyüdüğü ülke olan Türkiye’ye yönelik aidiyet duygusundan bahsederken anılarından ve oradaki duygusal bağının olduğu şeylerden bahsetmektedir. Bununla ilgili olarak, bir yere yönelik hissedilen aidiyetin, kişinin geçmiş yaşam öyküsü, anıları, kişisel ilişkileri ve duyguları ile yakından ilişkili olduğunu (Antonsich, 2010, s. 647) söylemek mümkündür.

Almanya’da yaşayan ve yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcıda olduğu gibi, ABD’de yaşayan ve sözlerine aşağıda yer verilen katılımcı da hem köken ülkesine hem de göç ettiği ülkeye yönelik hissettiği aidiyet duygusunu detaylandırmaktadır:

Farklı açılardan düşündüğümde iki yer de olabilir çünkü sanki kendimi direkt olarak tek bir yere koyamıyorum. Çünkü burada kurduğum bir yaşam var. Bu yaşamdan yani biraz memnunum ve daha da iyi olacağına inanıyorum. Burada yaşıyorum, “burası benim evim” diyebiliyorum. Hani bunu ilerleyen zamanlarda daha da gür bir sesle diyeceğim çünkü o zaman daha iyi bir yaşam standardına ulaşmış olacağım. Şimdi Türkiye için de aynı zamanda “evim” diyebiliyorum çünkü orada da bir sürü nasıl desem, çocukluğum var, gençliğim var, anılarım var, ailem var, tanıdığım insanlar, sevdiklerim, arkadaşlarım var yani. Kendimi tek bir yere ait hissedebilmemin şu an için bir imkânı yok bence çünkü burası benim yaşadığım, ekmeğini yediğim yer, orası da benim kültürüm, hani ana vatanım, ailem, dostum, her şeyim. (K1, K, 30, ABD)

ABD’ye göç etmiş olan bu katılımcı, “burası benim evim” ifadesi ile kendini orada “evinde” hissettiğini ifade etmiştir. Ancak, aynı zamanda Türkiye’ye yönelik de bir aidiyet hissettiğini “tanıdığı, sevdiği insanlar” üzerinden ifade ederek aidiyetin tanınmak, kabul görmek ve anlaşılma ile ilgili olan boyutunu da vurgulamış olmaktadır. Dolayısıyla, göç deneyiminde aidiyetin, sabit bir kimliktense çoklu bir yapıya sahip olabildiği ve evin de fiziksel bir mekân olmanın ötesinde anılar, yaşam pratikleri ve ilişkiler üzerinden tanımlanan duygusal bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, bazı katılımcılar herhangi bir yere yönelik bir aidiyet hissetmedikleri için kendilerini “dünya vatandaşı” olarak nitelendirmenin uygun olacağı görüşüne sahiptir. Bununla ve biraz da aidiyetsizlikle ilgili olarak aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcının dile getirdikleri şu şekildedir:

Daha bunu dün söyledim. Eşimle biz de ne çok konuşuyormuşuz göçmenlik ile ilgili. “Ben uluslararası mıyım” dedim, “benim bir ülkem yok” çünkü şu an buraya ait hissetmiyorum. Bunun psikolojik bir yanı da var, Green Card’ım⁹ [Yeşil Kart] yok. Burada kalabilirsem ve Green Card’ı falan filan hepsini almış olsam daha buralı hissederim. Hani şey değilsin, Amerikalı olmadığımı hissediyorsun. Ya hani eşit düzeylere gelene kadar kendini şey hissediyorsun, arkada kalmış hissediyorsun. O yüzden “ben orahım” diyemiyorsun. Çünkü ülke sana onu vermiyor ki. Ya seni dışlamıyor ama tam olarak seni öylesin gibi de hissettirmiyor yani. Çünkü değilsin. Ama Türk de değilim. Ben artık Türk olduğumu düşünmüyorum. Şu an Türkiye'nin demografik yapısına asla uyamam. Türkiye'nin eğitim seviyesine uymam mümkün değil. Kendi annemle, babamla bile iletişim kurarken hep zorlandım, daha da zorlanıyorum. Yani beni herhangi bir ülkeye koy, ben adapte olurum ama %100 ait hissettiğim hiçbir yer yok. (K3, K, 34, ABD)

Bu katılımcının ifade ettikleri de, aidiyetin farklı boyutları olduğuna işaret etmektedir. Katılımcının Yeşil Kart’ının olmadığını belirtip o yüzden yaşadığı ülke olan ABD’ye yönelik bir aidiyet hissetmediğini dile getirmesi, aidiyetin resmi ve hukuki tanınma ve vatandaşlık hakları ile ilişkili olarak gelişebileceğine yöneliktir. Katılımcı ayrıca, köken ülkesi olan Türkiye’ye ve Türk toplumuna yönelik de herhangi bir duygusal bağ hissetmemesi sebebiyle, oraya yönelik de bir aidiyet duygusuna sahip olmadığını belirtmektedir. Kendini ne tam olarak göç ettiği ülkeye ne de doğup büyüdüğü ülkeye ait hissetmediği için katılımcı, hangi ülkeye giderse gitsin adapte olabileceğini dile

⁹ ABD vatandaşlık ve göçmenlik hizmetleri biriminin web sayfasındaki (<https://www.uscis.gov/green-card>) açıklamaya göre resmi adı Daimi İkamet Kartı (Permanent Resident Card) olan ve ABD’de kalıcı olarak yaşamaya ve çalışmaya olanak tanıyan belgedir.

getirmektedir. Belirli bir yere ait hissetmemenin, katılımcıyı bir nevi her yere ait kılabilceği anlaşılmaktadır.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı ile benzer bir şekilde aşığıda ifadelerine yer verilen katılımcı da, “benim için şu anda bir ev yok” diyerek hissettiği aidiyetsizliğe dikkat çekmektedir:

Benim için şu anda bir ev yok. Bunu çünkü ben şöyle düşünüyorum. İki hafta sonra İstanbul’a gideceğim. Acayip heyecanlıyım. Yani bir sevgiliye kavuşacak gibi heyecanlıyım. Kıpır kıpır oluyorum ama mesela Kadıköy’de yaşadım ben yıllarca. Dünyada en çok sevdiğim yer orası fakat dönüp orada yaşayabilir miyim şu an? Asla. Bu kadar sakin, dingin, rahat bir hayata geçtikten sonra orayı kaldırabileceğimi düşünmüyorum. Özellikle bu yaşlardan sonra. Burada da kendimi çok iyi hissediyorum. Mutlu hissediyorum. Bir de memleketim var. Orayı da çok seviyorum ben. Dolayısıyla, “tek bir yere aitim” ya da “buraya da aitim” diyemiyorum. Açıkçası şu anda ait olduğum bir yer yok. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcı hem göç etmiş olduğu ülke olan Almanya’ya hem de Türkiye’ye yönelik duygusal bir bağının olduğunu, ancak her iki ülkeye de tam olarak ait hissetmediğini ve herhangi birisine tam olarak “evim” diyemediğini dile getirmektedir. Bu iki ülkeye yönelik hissedilen bağların ev duygusunu tam olarak karşılamaması sebebi ile bu katılımcı özelinde çoklu aidiyetler yerine duygusal evsizlik ve aradalık deneyiminin söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca katılımcının İstanbul’daki yaşama yönelik düşüncesindeki değişimlerden de aidiyetin, değişen yaşam koşullarıyla ve yaşanmışlıklarla birlikte farklılaşan beklentilerle şekillenen dinamik bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı katılımcı, yaşadığı yere ait hissetmese de orada kalmaya devam etme sebebini ise, Türkiye’ye baktığında gördüğu tablo nedeniyle artık o ortama ait hissetmemesi üzerinden ele almaktadır:

Yani ilk gittiğinizde tabii ki havaalanı bile bana çok kötü hissettirmişti. Yani şöyle kötü: “ya, bu insanlar ne böyle?” Yani gerçekten o kadar fark var ki. Yani Almanya’daki ayrıldığıın havalimanıyla Türkiye’ye vardığıındaki havalimanındaki insan çehresi birbirinden tamamen bağımsız, alakasız. Birisi ne kadar medeni ve birbirine saygılı yaşıyorsa diğlerinin bir o kadar agresif ve tarif edilemez derecede garip davranması, çağ dışı davranması... Orada böyle bir “evet, tamam doğru, bu yüzden buradayız” hissini sürekli veriyor ama bir taraftan da gidiyorsun, annen baban arkadaşların, sevdiğin yemekler, samimiyet, o sıcaklık o duygu çünkü tanıdık duygular... Bunlar gerçi bir yerde de konfor alanımız olmuş oluyor resmen ama onları görmek ve “biz şimdi yanlış mı yapıyoruz? Burada da böyle güzel bir şey var”

oluyor. Çok muğlak. Gerçek bir bütün iyilik, güzellik yok bizim için bu hayatta yani Türkler olarak konuşuyorum dolayısıyla. Artıları, eksileri bir masaya yatırdığımızda bizi en rahat hissettiren yer neresi? Burası [Almanya]. “O zaman burada yaşamaya devam edeceğiz” düşüncesi oluyor. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcı, zaman zaman Almanya’daki medeni ve saygılı yaşam ile Türkiye’deki samimiyet ve sıcaklık arasında duygusal ikilikler yaşadıklarını ifade ederek bütünsel bir aidiyetin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Bununla ilgili olarak göçmenlerin, ideal ile tanıdık olan arasında kalarak, aklın bir yerde iken kalbinin başka bir yerde olması durumunu yaşayabileceklerini söylemek mümkündür. Almanya’da öğretmenlik yapan bu katılımcının Türk toplumunun havaalanındaki davranışları üzerinden yaptığı değerlendirme, bu topluma yabancılaşmış olduğuna işaret etmektedir. Bir göçmen olarak Almanya’da yaşamının avantaj ve dezavantajlarını değerlendirerek göçmenliğe yönelik yaptıkları meşrulaştırma da yaşam alanı seçimlerini konfor, hissedilen refah ve huzur üzerinden yaptıklarını göstermektedir.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcılarda olduğu gibi çalışmanın bazı katılımcıları her ne kadar herhangi bir yere yönelik bir aidiyet hissetmediklerini dile getirmiş olsa da, aidiyetin kaçınılmaz olduğunu ve kişilerin mutlaka bir grubun parçası olduğunu Wood ve Waite (2011, s. 201) şu şekilde ifade etmektedir: “Herkes bir yere aittir; sosyal gruplara, ilişkilere ya da kültürlerle ait olmamak imkânsızdır.” Aidiyet kaçınılmazdır ama bu aidiyetin şekli ve yoğunluğu herkes için aynı değildir ve bireyden bireye farklılık gösterir. Aidiyet, yaşadığımız çevreyle ve toplumla kurduğumuz değişken duygusal bir bağdır. Bu bağ, her zaman bireysel ve özgür tercihler sonucu oluşmaz ve kişinin doğduğu aile ve toplumun yapısı ile ilgili olarak deneyimlediklerinden etkilenebilir. Bireylerin doğup büyüdüğü anavatanlarına ait hissetmemesi de oradaki deneyimleri ve hissettiklerinin bir sonucudur ve bu “ait hissetmeme” hali, bireylerin doğup büyüdüğü topraklardan göç etme kararı almasında önemli motivasyonlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı katılımcılar, aşağıda ifadelerine yer verilen ve “Ev insanın kendi içindedir, evini taşır insan her yere” diyen katılımcıda olduğu gibi, gittikleri her yerin kendileri için ev olabileceğini dile getirmektedir:

Ev insanın kendi içindedir, evini taşır insan her yere. Eğer taşımayı bırakırsan zaten bence hiçbir yere ait olamıyorsun. Yani bakış açını değiştirirsen her yer olabilir gibi geliyor bana. Şey hani, bir şey olabilir, dönebilirim. İş ararken de o ihtimal vardı ve dönmek istemiyordum. Orada biraz hani hayat kurmayla ilgili bir şey aslında. Ya ben şimdi “Berlin’de kalacağım

illa” asla demiyorum. Ama bu değışikti. Yani şöyle, Türkiye'deki o hani iş bulamamanın mod düşüklüğü ile vesaire ile hani gitmek istemiyorum çünkü biliyorum, ben o onu gördüm. Ne yapayım yani hani? Olmayacak oradan bir şey. Yani Türkiye'yi sevmiyor gibi bir noktadan değil de beni dışına atmış sisteme neden gireyim? Ama tabii ki ailem, arkadaşlarım, şu bu vesaire, tabii ki bugün değışebilir bu durumlar. Her şey değışebilir ama ev benim içimde. Benim içimde olmazsa duramam ayaklarımın üstünde mesela, öyle bir şey bence. (K43, K, 34, Almanya)

Almanya’ya doktora öğrencisi olarak giden ve doktora sonrasında orada bir araştırmacı olarak yaşamaya devam eden bu kadın katılımcı, Türkiye’de iş bulamaması sebebi ile sistemin dışına atıldığını hissettiğini ifade etmiştir ve Türkiye’ye ait hissetmemesi böyle bir noktadan gelmektedir. Benzer bir şekilde, İspanya’ya lisansüstü eğitim için gidip orada bir araştırmacı olarak yaşamaya devam eden ve aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı da Türkiye’de “fazla” olduğunu hissettirildiğini dile getirmektedir:

Türkiye’de ben hep çok fazlaydım, fazla gülerdim, fazla konuşurdum, fazla düşünürdüm. Hep bu fazla oluşumla ilgili eleştirilirdim bir şekilde, hani bu şaka olarak olabilir. Hani hep işte şunu yapar, bunu yapar falan ve bir aitsizlik hissim var, yani sahipsizlik hissi. O zaman yoktu aslında, bunu şimdiden baktığım zaman görüyorum. “Ben farklıyım, normal değilim” ama negatif bir yerden bu hissim hep vardı. Ben sekiz senedir şey hissini yaşamıyorum: “Ben çok fazlayım, çok gülüyorum. Çok konuşuyorum.” Yani ben aynı insanım ama aynı yerlerden eleştirilmiyorum. Aksine bu özelliklerim beni sosyal hayatta bir adım öne taşıyan özellikler oldu bir şekilde. Eee onun dışında evet, sanırım bu eleştirilme hâli Türkiye’de çok fazla var. Gerçekten mutsuzluk ve başkasının belki mutsuzluğundan keyif alma hali ya da eleştirme işte “ay senin burnun şöyle, ay saçın öyle, kilo almışsın, ay zayıflamışsın, şu olmuş, bu olmuş.” Ben iltifat etmeyi ve iltifatı kabul etmeyi burada öğrendim mesela, bu hani çok geç bir şey. İşte bir sürü arkadaşım hani gerçekten bunu düşünsünler düşünmesinler “tokan çok güzelmiş, kupan çok güzelmiş,” her buluştuğumuzda birbirimize iltifat ediyoruz bir şekilde hani ve bunun içten olduğuna da inanıyorum (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının bu paylaşımı, aidiyetin duygusal ve ilişkisel inşasına yönelik detaylar içermektedir. Kendisine, konuşmaları ve gülmeleri gibi davranışları üzerinden, yaptıklarının kabul edilenin dışında olduğu hissettirildiği için Türk toplumuna ait olduğu duygusuna sahip olmadığını ifade etmektedir. Kendi deneyimindeki aitsizlik duygusunu “sahipsizlik” ile eşdeğer tutan bu katılımcının, bu nedenle bir kırgınlık hissettiği anlaşılmaktadır.

Aidiyet duygusu, varoluşsal temel bir ihtiyaçtır ve bu "evde hissetme" ile ilgili duygulara daha fazla dikkat etmek gerekmektedir (Duyvendak, 2011, s. 106). İnsanların bir ev

duygusu yaratma biçimleri farklılık gösterse de, “ev” kavramı herkes için anlam taşır. Bununla birlikte, evde hissetme doğası gereği dışlayıcıdır; insanlar her yerde veya herkesle evinde hissetmez. Wood ve Waite’in (2011, s. 201) de ifade ettiği üzere “aidiyet ve ‘olma özlemi’ (kendin olma, kabul görüyor olma, saygı görüyor olma, dâhil ediliyor olma) hayatların yaşanma ve geleceklerin inşa edilme biçimlerini şekillendiren güçlü ve duygusal zorunluluklardır”. Ait hissetmek ve olduğu kişi olarak kabul görüp kendisine saygı duyulduğunu hissetmek önemli ihtiyaçlardır ve kişilerin ilişkilerini, davranış biçimlerini ve yaşamlarındaki seçimlerini yönlendirme gücüne sahip duygusal faktörlerdendir. Kişisel boyutun ötesinde toplumsal düzeyde etkili olan ve toplumsal iyi oluş halini etkileyen ya da sosyal bölünmelere sebep olabilen bu duygular, bireylerin yaşam tarzlarını, geleceğe dair umutlarını ve gelecek planlarını şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı, her ne kadar Türk toplumuna ait hissetmediğini yönelik değerlendirmelerde bulunmuş olsa da Türkiye’de olan bitenlere dair bir haber almak üzere uyanır uyanmaz haberlere baktığını dile getirerek, hissettiği duygusal vatandaşlık ile ilgili ipucu vermektedir. Bedensel olarak orada olmasa da aklının ve kalbinin Türkiye’de olduğu yorumunu yapabileceğimiz bu katılımcının, “oradan gidince orası da senden gitmiyor” ifadesi çarpıcıdır:

Zorluk yani homesick [vatan özlemi] oluyorsun ama benim için sanırım en büyük zorluk Türkiye'nin çok stabil olmamasından kaynaklı. Yani her sabah uyandığımda ilk işim haberlere bakmak oluyordu mesela. Hâlâ bunu yapıyorum. Hani bir deprem mi oldu, savaş mı çıktı, hükümet mi değişti, bir şey mi oldu? Yani hani çünkü o kadar değişiyor ki her gün. Mesela ben ilk geldiğim sene bir gün interneti mi kestiler, elektrikler mi kesildi? Full böyle bir gün oldu. Ben hiç kimseye ulaşamıyorum falan, çok saçmaydı. İki gün mü sürdü bu, bir buçuk gün mü sürdü, falan. Hani bunlar çok zor mesela şey olarak hani orada olmayıp ama yani sevdiğin herkes de orada bir yandan, hani burada da sevdiğin insanlar var da, hani şey olmuyor, oradan gidince orası da senden gitmiyor, gibi bir şey var hani. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcının bu paylaşımı, Türkiye’nin istikrarsız politik ve toplumsal koşullarından fiziksel olarak uzaklaşmış olsalar da ülkenin duygusal ikliminin göçmenleri etkilemeye devam ettiğine işaret etmektedir. Göç sonrası geride kalan sevdiklerine yönelik hissedilen duygusal bağlar ya da duygusal sorumluluğun, uzaktan yaşanan kaygı ve endişe haline sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Değişen göç paternleri ve dijitalleşmenin etkisiyle “ev, vatan ve ulus” gibi kavramlar değişime uğrayarak tek ve sabit bir açıklamaya sahip olmak yerine daha akışkan, çoklu ve karmaşık bir hal almıştır (Morley, 2000, s. 3). Kişiler doğdukları yerden başka ülkelerde yaşamlarını sürdürüyor olsa bile, görüntülü konuşma ve anlık mesajlaşma gibi yeni iletişim teknolojileri sayesinde aileleri, kültürleri ve köken ülkelerindeki gündemle iç içe olabilmektedir. Kişilerin birbirleri ile bağlantı içerisinde kalabiliyor olmaları ulusal sınır ya da "vatan" kavramının fiziksel olarak içinde yaşanılan yer olarak düşünülmesi gibi fikirleri sarsmaktadır.

Göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde ve şehirlerde ortak duygulanımlarla bir araya gelerek Türkiye’deki sorunlara yönelik eylemler yapmasının da duygusal boyutta bir vatandaşlığa ve dolayısıyla Türkiye’ye yönelik duygusal bir aidiyete işaret ettiğini söylemek mümkündür:

Ya işte eylem de yapılıyor mesela konsolosluk önünde. Sokak hayvanları için yapıldı, Boğaziçi için yapıldı, zeytinlikler için yapıldı bir ara galiba, falan. Böyle, arada hani eylem de yapılıyor. Ne bileyim, işte deprem yardımlaşması olmuştu, şey, ihtiyaç, kıyafet. Hani böyle sadece buraya yönelik değil, hani Türkiye’ye de destek olunabilecek. (K29, K, 32, İspanya)

“İspanya ve Türkiye maç yaparsa Türkiye’yi tutarım, İspanya’yı tutmam.” (K38, E, 36, İspanya) diyerek hissettiği duygusal boyuttaki vatandaşlık ve aidiyete yönelik bilgi sunan, bir kimya mühendisi olan ve İspanya’da yaşayan bu katılımcı gibi bazı diğer katılımcılar da hissettikleri aidiyetin Türkiye’ye yönelik olduğunu doğrudan dile getirmişlerdir. Almanya’ya göç etmiş olan ve aşağıda ifadelerine yer verilen bir katılımcı, yaşadığı ülkeye yönelik bir aidiyet geliştiremediğini, ancak Türkiye’ye yönelik var olan aidiyet duygusunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ya aidiyet gelişmiyor. Aynı dili konuşmuyorsun, aynı dili konuşmadığın için aynı duyguları paylaşmıyorsun. Espri anlayışı bile farklı. Üzerinde yaşadığın toprağa basıyorsun ama toprak senin değil, sadece onların izniyle yaşayabiliyorsun. İzin veriyor sana “burada yaşa” ama orası [Türkiye] benim. Hiç kimse bir şey sormuyor, benim yani. Benim dilim, benim yemeğim, benim vatanım. Yani istemem yani burada kalmak, asla istemem. Hele burada yaşlanmak asla ve asla istemem. (K14, K, 47, Almanya)

Katılımcının ifadelerinden, deneyimlediği aidiyetin, dil, kültür ve duygusal paylaşım üzerinden şekillendiği anlaşılmaktadır. Katılımcı, doğup büyüdüğü yer olan Türkiye’ye yönelik aidiyetinin doğal ve kendiliğinden var olan bir hal olduğunu; ancak göç ettiği

ülke olan Almanya'daki varlığının koşullu olduğunu hissetmesi sebebi ile duygusal olarak oraya ait hissetmediğini dile getirmiştir. Buradan hareketle katılımcının, aynı dili konuşmadığı topluma yönelik duygusal bir yabancılık duyduğunu ve oraya yönelik aidiyeti duygusal olarak reddederek Almanya'da kalıcı olmaya karşı bir direnç geliştirdiği yorumunu yapmak mümkün olacaktır.

Aidiyet, çevresindeki kişiler tarafından tanınmayı, kabul görmeyi ve onlar tarafından anlaşılmayı da içermektedir. Göç bağlamı ele alındığında, göçmenlerin yerel halk tarafından anlaşılması ve kabul görmesi beklenen düzeyde gerçekleşmeyebilir ve bununla ilgili olarak da göçmenlerin bulundukları ülkeye yönelik bir aidiyet duygusu geliştirmesi güçleşebilir. Bu noktada da göçmenlere görünür olduğu ve anlaşıldığı duygusunu yaşatan ve dolayısıyla da yeni ortamlarına aidiyet duygusu geliştirmelerine katkı sağlayan göçmen ağı devreye girmektedir.

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcının Türkiye'ye yönelik olumlu görüşlerinin aksine, katılımcıların çoğunun Türkiye'ye yönelik genel değerlendirmelerinin, insanların mutsuz, karamsar ve sinirli görüldüğü ve ülkenin güvenli bir yer olmadığı yönünde olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak ABD'ye göç etmiş olan bir katılımcı, Türkiye'de yaşayan ve iletişim halinde oldukları kişilerin “hasta” gibi olduğu benzetmesini yapmıştır:

İnsanlarda bezmişlik, umutsuzluk, karamsarlık ve böyle hep konuştuğumuz, “Türkiye'de hiç iyi bir şey olmuyor” şeyi vardı. Bu en son seçimde birazcık sanki belki o hâkim duygu biraz değişti ama her şeyin böyle kötüye gitme şeyi, ne bileyim sanki hasta gibi yani konuştuğumuz insanlar. (K2, K, 36, ABD)

Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı ise, hissettiği aidiyetten bahsederken konuyu Türkiye'deki güvensiz ortama getirmiş ve böylece Türkiye'ye yönelik bir aidiyet hissetmediğini ima etmiştir:

Türkiye güvensiz, çok güvensiz. Hayatımda ilk defa bir buçuk hafta önce o hissi yaşadım ve yani bu işte Sur olayları, iki genç kadınlar¹⁰ vesaire olayları... Hemen iki gün sonrasında uçağım vardı. Okumadım ben. Sadece, haberler düşüyor zaten telefonlara, hani şey başlık olarak biliyorum, girmek istemedim detayına, bilerek istemedim. Çünkü hani etkilesin istemedim oraya gittiğimde ama indiğimde kardeşim şey dedi. Yani o sitede oturuyor. Aşağısında gecekondlu mahallesi var, metroyla yürüyorsun. “Ya metroyla da gelsen ben seni

¹⁰ İki genç kadının öldürüldüğü bu cinayet haberinin detayları için şu adrese bakılabilir: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cm24ymlz277o>

alacağım ya da işte hani şey yap arabayla gel, taksiye de binme.” Benim kardeşim karışmaz bana. Yani hani böyle bir şey söylemez. Söylememesi gerektiğini de bilir, vesaire. Ha bu söylüyorsa çok güvenlikten söylüyordur. Çok kötü hissettim ve çok güvensiz hissettim. Ha burada yok mu? Var. Ama orada adalet yok. Yani çok acı. Yani ben şeyin farkındayım, burada benim ölüm bir noktada bulunacak ve bir şey olacak, bir yere bağlanır, diyorum. Ama orada bunu bilemem ya da hani çok saçma bir sebepten ölmek istemem mesela. Yani bu olmamalı, bu kadar güvensiz, bu kadar berbat olmamalı. (K43, K, 34, Almanya)

“Aidiyet, kendini 'evinde' ve 'güvende' hissetmekle ilgilidir” (Ignatieff, 1994; akt. Wood ve Waite, 2011, s. 201) ifadesinden yola çıkarak şunu söylemek mümkündür: Kişiler kendilerini “ev”lerinde hissettiği yerlere aidiyet geliştirir ve bir yere ait hissedebilmek için öncelikle orada güvende olduğunu hissetmek gerekmektedir. Kişiler kendi anavatanlarında dahi olsalar kendilerini güvende hissetmediklerinde, toplumda birlikte yaşadıkları diğer kişilere güvenmediğinde ya da o ülkenin kurumlarına yönelik güven duygusunu kaybettiğinde, o toplumda kendilerini evde hissetmeyip oraya ait hissetmemeleri beklenen bir sonuç olacaktır.

Başka bir katılımcı, Türkiye’nin son aldığı göçler sebebi ile artık güvenli bir yer olmadığını düşündüğünü ve Türkiye’ye seyahat etme planı içerisinde olan kişileri bu konuda uyardığını dile getirmiştir:

Türkiye, bana her zaman güvenli hissettireceğini düşündüğüm bir yerdi ama şu an için bu biraz değişiyor çünkü şu an Türkiye’nin genel durumundan kaynaklı olarak hakikaten kendimi güvende hissedip hissetmediğimi bilemiyorum. Geçenlerde bir adam, “dişlerimi yaptırmaya İstanbul’a gideceğim,” dedi. Dedim ki “Dikkat et. Ben buraya gelmeden önce keyifli, güzel bir yerdi İstanbul ama şimdi işte düzensiz göç politikası vesaire bilmem ne, bu nedenlerle gelen gidenlerin suçlu olup olmadığına yönelik hiçbir tarama yapılmıyor,” dedim. “O yüzden çok fazla hani işte böyle suçlar vesaire ya da ölüm haberleri, o tarz şeyler alıyoruz, görüyoruz” dedim. “O yüzden, dikkat et” dedim yani hani mesela, öyle bir şey kullanmam gerekti. Kendi ülkemi kalkıp da insanlara hani bu şekilde anlatmak istemiyorum, insanlara demek istemiyorum ki “dikkat edin, güvensiz, tekin bir yer değil” tarzında bir şey konuşmak istemiyorum ama bu son yaşanan şeyler ya da ülkenin geldiği nokta beni bunu yapmaya itiyor. Şu an mesela görüyorum haberleri. İnsanlar böyle sanki birbirine karşı nefretle dolmuş gibi ya da böyle bir saygısızlık var. (K1, K, 30, ABD)

ABD’de yaşayan bu katılımcı, Türkiye’ye seyahat edecek olan çevresindeki kişileri Türkiye’de dikkatli olmaları konusunda uyarma ihtiyacı duymanın kendisini rahatsız hissettirdiğini; ancak köken ülkesindeki güvenliğe dair tüm bu olumsuz gelişmelerin kendisini kaygılandırıldığını dile getirmiştir. Aynı katılımcı, bir kadın bakış açısı ile

Türkiye’deki gidişata yönelik kaygılarını ve oradaki sevdiklerinin karşılaşılabilecekleri şeyler yüzünden endişelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Şu an mesela geldiğimde ne derece güvende hissedirim, gerçekten bilmiyorum. İstanbul’da mesela kendimi güvende hissedebileceğimi sanmıyorum. Kadına bakış şu an mesela o kadar fazla değişti ki... Daha fazla böyle dine bir yönelim oldu ki, Arapların gözünden dini yaşar olmaya başladık. Hani bu eski Türkiye, modern İslam kuralları artık hüküm sürmüyor gibi. Daha böyle Araplaşma ve onların kültürünü Müslümanlık adı altında, aslında Arap kültürünü benimseme, insanlara bunu dayatmaya başladılar ve bu, kadınlara daha fazla baskıyı beraberinde getiriyor. Ben bir kadın olarak da mesela Türkiye’ye şu an geldiğimde giydiğim kıyafetten bile mesela, ki öncesinde de hani illaki, bazen işte şey duyduğum oluyordu: “Hiç giymeseydin.” Üstüme kolsuz bluz giymiştim ve adamın biri bana diyor ki “hiç giymeseydin.” Sana ne! Yani mesela belki o dönemlerde bağırırsan etsen ya da taciz durumlarında belki seni savunabilecekler, belki insanlardan destek alabileceksin ama şu durumda onun da imkânı yok. Çünkü insanlar da korkuyorlar. Çünkü bu dönemde bu sapkınları dövenlere ceza verildiği kadar asıl sapkınlara ceza verilmiyor. Hani öyle değişik bir sistem. Artık o işlemeye başladı Türkiye’de ve bu asla bana güven vermiyor. O yüzden ülkem hakkında gerçekten endişeliyim. Orada yani sevdiklerim var. Sevdiklerim hakkında endişeliyim. Onlar hususunda endişeleniyorum ve bir sonraki geldiğimde rahat edebilir miyim bunu bilmiyorum, bunun endişesi var. Çünkü bayağı uzun bir zaman oldu. Ondan sonra, insanların yaşadığı o duruma üzüleceğim vesaire... Bunlar hoş şeyler değil ve sırf bu ekonomik durum nedeniyle her şey daha kalitesizleşmeye başladı. Bu adaletsizlik nedeniyle insanlar daha böyle “aman bana dokunmasın, hani karşımdaki şu an ölürse ölsün ama bana bir şey olmasın” tarzında bir kafaya sahipler. O eski yakın dostlukların ya da komşuluk ilişkilerinin de çok fazla kaldığını düşünmüyorum. Çünkü öyle bir noktadayız ki insanların psikolojisi iyi yöne gitmiyor ve inanılmaz bir yozlaşmaya, böyle kültürsüzleşmeye gidiyor. Ekonomik nedenler kötü etkiliyor, hayat kalitemizin düşmesine neden oluyor. Önceden mesela insanlar daha fazla hobiler edinirken, sosyalleşmeye çalışırken, şimdi basit bir hayat yaşıyorlar ve bu insanın bakışını değiştirecek bir şey. Farklı bir perspektiften bakarken önceden, şimdi düz bakıyor adam ve bu adamın düşüncesini değiştirmek çok zor. Büyüdüğü, yetiştiği şekilde, öğrendiği şekilde devam edecek yani. (K1, K, 30, ABD)

Katılımcı, ekonomideki olumsuzlukların Türkiye’deki kültürel ve ahlaki yapıya zarar vermesi, kadın özgürlüğünün gerilemesi, toplumsal güven duygusunun zayıflaması ve adalet sistemine olan güvenin azalması gibi konulara değinmiştir ve Durkheim’ın (2002, 2006) toplumdaki norm ve değerlerin çöküşünü ifade ettiği “anomi” kavramı ile ele alınabilecek bir tablo çizmiştir. Dolayısıyla, katılımcının Türkiye’ye yönelik aidiyet duygusunun, toplumsal değişime bağlı olarak zedelendiğini ve Türk toplumuna yabancılaştığını söylemek mümkündür.

Duygusal bir bağ kurmak olan aidiyet, bir yere ait ve orada güvende hissetmekle ilgilidir (Yuval-Davis, 2006, s. 197). Aidiyet, yalnızca zihinsel bir anlatı değil, aynı zamanda güçlü duygusal yatırımları olan ve bağ kurma arzusunu içinde barındıran bir oluş halidir. Bir yere ya da gruba sadece akıl yoluyla değil, duygular ve ilişkiler aracılığıyla da kök salmayı içermektedir. Bireyler ve gruplar, bir yere ait olma isteğiyle hareket eder ve bu süreç, sabit bir kimlikten çok, özlem ve arzu tarafından şekillenen dinamik bir yolculuktur. Aidiyet duygusu herkes için aynı derecede önemli değildir ve zamanla değişebilir.

Başka bir katılımcı ise, başta Türkiye'deki durumun kendisini kızdırıyor olduğunu ama artık ülkedeki gidişatı olduğu gibi kabul etme yolunu seçtiğini dile getirmiştir:

Türkiye'ye karşı çok sinirlilik vardı bende, böyle bir sinir, kızgınlık yani. Hani işte bir türlü istediğimiz ülke olmuyor. Belki ondan, belki başka bir şeyden, bilmiyorum ama şu an daha çok olduğu gibi kabul etme hani. Evet, böyle yani. Ülkem, geldiğimiz ülke, sıkıntıları var ve bu sıkıntılar hep varmış zaten ve hep olacak büyük ihtimalle. Hani daha çok olduğu gibi kabul etmeye evrildi o, kızgınlıktansa. (K12, K, 34, ABD)

Göçmenler için aidiyet, “geride bırakılan toplumsal mekânlara, anılara, insanlara ve yerlere yönelik çok boyutlu bağları sürdürmeye devam ederken” göç edilen “yerin/toplumun 'parçası' olma ilişkisel ve duygusal sürecini” de içermektedir (Mas Giralt, 2015, s. 9). Vatandaşlığa yönelik haklar ile dil ve gelenekleri kapsayan kültür ve anıların yanı sıra, kabul görmeyi ve güven duymayı içeren duygusal bir boyut da söz konusudur. Sosyal konumlar ve bireysel ya da kolektif kimliklerin ve bağların inşasıyla ilgili olmanın yanı sıra, aidiyet, bunların nasıl değerlendirildiği ve yargılandığıyla da ilgilidir (Yuval-Davis, 2006, s. 203). Göçmenlerin Türkiye'de hayatlarının belirli bir dönemini geçirdikleri yerler ve mekânlar onlarda ev hissi yaratıyor olabilir; ancak, oraya geri döndüklerinde karşılaştıkları artık orada tanınmıyor olma hissi, aidiyet duygularını zayıflatabilmektedir. Katılımcıların ifadeleri de göstermiştir ki aidiyet, sadece fiziksel bir mekâna bağlı olmak değil, aynı zamanda o yerde kabul gördüğünü, anlaşıldığını ve korunmuş hissettiğini deneyimlemektir.

Göçmenler, yaşadıkları topluma yönelik aidiyet hislerini kendilerini tamamen orali hissedip hissetmedikleri gibi söylemler aracılığıyla ifade etmeyebilir (Mas Giralt, 2015, s. 6). Göçmenlerin aidiyet hissini, günlük yaşam rutinleri, göçe yönelik herhangi bir pişmanlık duyup duymadıkları, oradaki hayatlarına yönelik memnuniyet ve minnettarlıkları ya da yeniden göç etme niyetlerinin olup olmadığı üzerinden okumak da

mümkündür. Bir sonraki bölümde, Türkiye’den göç eden yüksek vasıflı göçmenlerin göç ettikleri ülkelerdeki yaşam koşullarına yönelik duydukları memnuniyet ve bunun gelecek tahayyülleri üzerindeki etkisi ele alınmaktadır.

4.6.2 Göçmen memnuniyeti ve gelecek umudu

Reinold ve Siegel’in (2024, s. 1) da ifade ettiği üzere ev sahibi ülkedeki kabul görme hissi gibi öznel erken deneyimler göç kararlarında etkin bir role sahiptir ve göç edenler, kendilerini hoş karşılanmış hissederlerse gittikleri yerde kalıcı olmaya daha yatkındırlar. Bu kabul görme üzerinden geliştirilen aidiyet duygusuna ek olarak, göç edilen yerdeki başka koşulların da yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Nelerin ulusötesi yüksek vasıflı göçmenlerde memnuniyete sebep olduğu ve bunun gelecek planlarını nasıl şekillendirdiği aşağıda ele alınmaktadır.

“İşte diyorum ya keşke buradaki hayatı bana benim memleketim veriyor olsaydı ama vermiyor maalesef ki” diyen bir katılımcı, yaşadığı ülke olan Almanya’daki hayat şartlarından memnuniyetini aşağıdaki gibi dile getirmektedir:

Ya şu göç sonrasında şükran duyduğumuz çok şey var ya, gerçekten yani. Temiz havası, güzel gıda yani markette, yani her ne yemek istiyorsan... Arkadaşım bana sordu: “parmesan yiyor musunuz?” dedi. Tabii ki yiyoruz, yani 3 Euro. Türkiye’de şu an kim bilir kaç TL, yani bilemeyeceğim. Peynir lüks olmaması gerekiyor bir insan hayatında. Dolayısıyla gıdaya bu kadar kolay ulaşmak, ulaşma kolay ulaşmak, eve arabaya daha kolay ulaşmak, zamanınızın daha çok kalması, sokağa çıktığınızda börtü böcek, kuş ve ağaç eşliğinde yürümek, temiz hava, oksijen, bunların hepsi çok büyük şükür sebebi bizim için. Buraya geldiğimizde ilk hissettiğimiz şey ve halen daha bence bizi burada tutan şey güven duygusu. Yani ekonomiye güven, sokaklara güven, insana güven, geleceğe güven duygusuydu. Eğitimin, sağlığın bedava oluşuydu. Tabii ki “Türkiye’de bedava değil mi?” diye sorguluyor böyle bir durumda. Bedava ama aldığımız eğitim kalitesi, bedava olandaki eğitim kalitesi, bedava olan hastanelerdeki aldığımız hizmetle buradaki hizmet fark ediyor. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcı, göç sonrasındaki yaşamında hissettiği memnuniyetin kaynağı olarak artan yaşam kalitesi ve refah düzeyini dile getirmektedir. Katılımcının “ekonomiye, sokaklara, insana ve geleceğe” yönelik duyduğunu ifade ettiği güvenin, göç edilen ülkede toplumsal olarak paylaşılan güven atmosferine işaret ettiğini söylemek mümkündür. Katılımcı, Almanya’da eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin ücretsiz olmasının yanı sıra hizmet kalitesinin yüksek olmasına da değinmiştir. Ayrıca, yaşadığı ülke ile Türkiye’yi karşılaştırmanın, katılımcının mevcut durum ve şartlarına yönelik sahip olduğu şükran duygusuna olumlu bir katkı sunduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların ifadelerinde, “göç edilen ülkedeki kurumlara duyulan güven” önemli bir memnuniyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla ilgili olarak, aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı şunları dile getirmektedir:

Devlet ne yapıyor? “Sokaklar benim tekelimde, benim güvencem altında. Sen burada güvenle evine gidip gelebilirsin,” diyor. Bu güveni sana veriyor. Nasıl veriyor? Sabahları polisler devriye geziyor. Okulların kapılarında duruyorlar. Bazen tehlikeli ya da sakıncalı bir şey hissediyorlarsa cezai yaptırımlar çok yüksek. Bir şey yaptığında bunun sonucunun korkunç olacağını biliyorsun. Dolayısıyla inisiyatif almak diye bir şey yok polislerde, kural neyse o. Almanya'yı tercih etmemizin sebebi her şeyden önce bu güvenlik, yani kuralların sıkı sıkıya işliyor oluşu, bir düzenin oluşu. Yani Türkiye'deki gibi “saldım çayıra Mevla'm kayıra” mantığının asla olmayışı yani. Kuralların çok net işliyor olması, bir adalet merciinin olduğunu bilmek... Bu konular rahatlatıcı bu anlamda. Dolayısıyla parkta mesela [oğlumuzu] ilk defa tek başına arkadaşıyla oynamaya gönderdik, biz hâlâ Türkiye kafasından çıkamadığımız için. Burada mesela bir arkadaşı var, uzakta oturuyor, 1 km ileride ama annesi gönderiyor, geri gidiyor ama biz asla. Kapıdan kapıya hâlâ. O İstanbul zihniyetinden tam çıkabilmiş değiliz. Sokakta ilk defa gönderdik. Sokakta oyun oynamak yani özellikle ilköğretim çağına kadar çocuğun sokakta vakit geçirmesi çok önemli burada. Dolayısıyla parklar sürekli doludur çocuklarla. Yani çocuklar burada çocukluğunu yaşıyorlar ve her anlamda devlet buna teşvik ediyor sizi ve etrafınızdaki sosyal çevre. Bunların hepsi bir paket olarak düşünüldüğünde, çok rahatlatıcı oluyor ebeveyn açısından, çocuk yetiştirirken. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcı, Almanya'da sokaklarda ve günlük hayatta güven duygusunun devlet tarafından kurallar üzerinden sağlandığına ve çocukların özgürce dışarıda oyun oynayabildiği güvenli bir çevre sunulduğuna dikkat çekmektedir. İstanbul'da iken yaşadıkları kaygı ve korkuyu içselleştirmiş olmaları sebebi ile çocuklarını ancak göç ettikten dört yıl sonra tek başına sokağa çıkıp parkta oynamasına izin verdiklerini ifade etmiştir. Bu konuda iki ülke arasında yapılan karşılaştırmaların, göçmenlerin yeni yaşamlarından duydukları memnuniyete olumlu yönde bir katkı sunduğu anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde, yaşadığı ülke olan İspanya'da “kapkaç var ama gasp yok. Fiziksel bütünlüğe zarar verici bir şey gerçekleşmiyor” diyen ve kurumlara duyduğu güveni vurgulayan katılımcının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Kadın olarak sokakta, orada burada, vesaire, çok güvende hissediyorum. Yani ben ilk defa burada sokakta müzik dinlemeye başladım mesela kulaklıkla. Türkiye'de hiçbir zaman kulaklık takıp yürümedim ama burada gece bile olsa mesela kulaklıkla yürüyebiliyorum ama bu yurt dışı olduğu için değil. Mesela İtalya'da yaşadığımda Floransa'da yaşadım. Floransa'da aynı güveni hissetmedim çünkü işte sokaklar çok aydınlık değildi mesela ya da

işte hiç kimse olmuyor bu sokaklarda. O yüzden daha tedirgin oluyordum ama burada [İspanya’da] gecenin yani dördü, beşi, bir şekilde insan oluyor sokakta ve bu çok güven veriyor insana. Hani o konuda güvende hissediyorum. Dedğim gibi hani eğer çalışma ya da oturma iznim olmasaydı güvensiz hissederdim ama var. Şey de güvende hissettiriyor mesela. İşte bana bir şey olsa, şey anlamında, hani bir haksızlığa uğrasam, haklarımın korunacağını biliyorum. O çok güzel bir his. Irkçılığa uğrarsan, bunun bir geri bildirimi olacağını biliyorum. Hani bu da bir güven veriyor. Bununla ilgili haklarımı bilmek de güven veriyor bu arada. Hani deport [sınır dışı] edilmeyeceğini bilme hissi zaten çok güven veren bir his. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcı, İspanya’da yaşıyor olmaya yönelik duyduğu memnuniyeti, oranın kendisine hissettirdiği güven duygusu üzerinden ifade etmiştir. Katılımcı güvenlik hissini cinsiyet, mekân ve hukuksal statü bağlamında nasıl deneyimlediğini detaylandırmıştır. Türkiye’de iken sokakta hissettiği sürekli tetikte olma halinin, göç ettiği şehirde dönüşüme uğradığını ve bir kadın olarak kamusal alanda kendini güvende hissettiğini vurgulamıştır. Çalışma ve oturma izninin olması ile herhangi bir sorun yaşadığında kurumlar tarafından haklarının korunacağını bilmenin de kendini güvende hissettirdiğini ve bunlardan memnuniyet duyduğunu eklemiştir.

İspanya’daki bu katılımcı için bulunduğu ülke ve şehirde ırkçılığın olmamasının da memnuniyet yaratan unsurlardan biri olduğu anlaşılmaktadır:

İspanya’da ırkçılığa uğramamış olmama sanırım çok şükran duyuyorum açıkçası. Almanya’da aynı şeyi yaşamayacaktım mesela. Almanya’da iki tane arkadaşım var, aynı şeyde kalıyorduk, öğrenci yurdu diyeyim. İşte ben, Hindistanlı bir çocuk, Avusturyalı bir çocuk. Avusturyalı sarışın, Hintli ile ben değiliz. Böyle burada mesela karşıdan karşıya geçerken falan kırmızı da yansa geçiliyor çünkü Katalanlar, İspanyollar da geçiyor ama Almanya’da çok büyük bir kural, geçemezsin. Saat gece 4:00, işte yurda dönüyoruz. Hiç ne araba var, ne insan var, hiç kimse yok sokakta, yani bomboş. Avusturyalı olan geçti, Hintli ile biz bekliyoruz. Diyor işte “geçsenize.” Hintli şey dedi: “sen sarışsın, sen geçersin. Biz geçmiyoruz.” Hani Almanya’da mesela ben de daha fazla dikkat ediyorum çünkü şey korkusu oluyor mesela: “ben yanlış bir şey yaparsam, zaten Türklere karşı bir ön yargı var, bunu pekiştireceğiz ve işte oradan ırkçılığa uğramalıyım.” Bir böyle hani teyakkuza olma hâli. Dört ayda bile yaşadım ben, o teyakkuza olma halini. İspanya’da bunu yaşamıyorum. O yüzden buna şükran duyuyorum mesela. Hani o kendi kültürleri de daha rahat ve hani Türklere karşı, bize karşı bir ön yargı olmadığı için. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcı, bir göçmen olarak İspanya’da yaşıyor olmaktan dolayı duyduğu memnuniyeti, ırkçılığın olmaması sebebi ile toplumsal güvenlik ve huzur üzerinden ele almaktadır.

Katılımcı, Almanya’da bulunduğu birkaç aylık sürede hissettiği sürekli denetlenme hissi ve Türkleri temsil ediyor olduğunu düşünmenin baskısını yaşadığını ifade etmiştir. Yaşadığı toplumda bunların olmaması ve herhangi bir ayrımcılık ya da dışlanma gibi olumsuz deneyimler yaşamamış olması sebebi ile duygusal olarak güvende hissetme halini deneyimlemektedir. Yaşadığı toplumdaki toplumsal kabul ve onun verdiği eşitlik hissi, kendi olabilme özgürlüğünü tanımaktadır. Katılımcı ayrıca, İspanya’da günlük hayattaki esnekliğe ve küçük kural ve normların ihlalinin sorun edilmemesinin rahatlatıcılığına değinmektedir. Bu da, toplumla duygusal bir uyum içerisinde olduğuna işaret etmektedir.

Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı, göç ettiği ülkeden bağımsız olarak, göç deneyiminin kendisinin çok öğretici bir süreç olması sebebi ile bunu deneyimlemiş olmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir:

Bir arkadaşım dedi ki bir gün: “Beş senedir İstanbul’da yaşamış biri olarak mı daha iyi deneyimli ve donanımlı ya da daha mutlu olmuş olursun, yoksa hayatının bir döneminde Hannover’de yaşamış biri olarak mı yaşamak isterdin?” Bu bence çok önemli bir çizgi. Yani hayatımın bir yılında Afrika’da yaşamış olmak da bence büyük bir katkı, artı bir insanın hayatında çünkü başka bir ülke, başka bir dil, bambaşka bir hayat. Yani dünyaya bakışınızı birçok anlamda değiştirdiğini düşünüyorum bu deneyimlerin, çok önemli olduğunu. Yani kendi rutininden, kabuğundan çıkıp bambaşka bir şeyi deneyimlemek, insanın hayatına her zaman, her anlamda çok pozitif etkileri olduğunu düşünüyorum. O yüzden göç benim için hayatımda büyük bir artı, bütün zorluklarına rağmen. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcı göçün zorluklarını ve olumsuz yanlarını reddetmeden, göçün sunduğu öğrenme ve dönüşüm süreçleri sebebiyle şükran duyduğunu ifade etmektedir. Göçü, bireyin alışkanlıkları ve konfor alanının dışına çıkıp güçlendiği bir kazanım olarak değerlendirmektedir. Ayrıca göçün, yarattığı farkındalık ve dünya görüşü dönüşümü sebebiyle yaşamına değer ve anlam katan bir deneyim olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir.

Aynı katılımcı, Türkiye’nin ekonomisi ile Almanya’daki mevcut durumu karşılaştırarak Almanya’da yaşıyor olmanın kendisinde yarattığı memnuniyete işaret etmektedir:

Kuzenim Almanya’da doğdu, büyüdü, sonra bir heves uğruna, bilmiyorum neden böyle bir şeye karar verdi, o da Türkiye’de İngilizce öğretmenliği okudu, Samsun’da. Şu cümleyi kurdu: “Benim daha önce varlığını dahi bilmediğim, yani ‘bu hayatta böyle kaygılar varmış’ diye düşünmediğim şeylerin orada olduğunu gördüm, Türkiye’de.” Bu biraz üzücü. Yani onların burada olmayışı, yani dokuzdan sonra dışarı çıkmak ya da sokakta yürümek, bir

şeyim çalınır mı diye düşünmemek, “biri beni dolandırıyor mudur acaba” diye düşünmemek. Yani genelde bu üçkâğıtçılık ve dolandırıcılık üzerine çok şey oluyordu Türkiye’de, başımıza gelen şeyler oluyordu. İstanbul’da o çok hâkim bir duygu. Onların burada asla olmayacak oluşu, her şeyin kitabına ve kuralına uygun oluşunun verdiği bir güven duygusu, rahatlık... Anneme soruyorum her gün, çayı ne kadara alıyorsun? Aynı çayı içiyoruz yıllardır. Ben Türkiye’de 40 TL’de bıraktım, şu an 260 TL olmuş. Biz burada dört yıldır 8 Euro’ya alıyoruz aynı çayı. (K13, K, 40, Almanya)

Katılımcının ifadelerinde, Almanya’daki “her şeyin kitabına ve kuralına uygun” olarak işlediği düzenli toplumsal yapıya, “biri beni dolandırıyor mudur acaba” diye düşündürmeyen toplumsal güvene ve ekonomik istikrara yönelik hissettiği takdir ve memnuniyet dikkat çekmektedir. Almanya’da doğup büyüyen kuzeninin Türkiye’deki yaşama ve deneyimlenen sıkıntılara yönelik yorumu ise çarpıcıdır.

Bir göçmen olarak başka bir ülkede yaşıyor olmanın kendisine kazandırdıklarını vurgulayan ve memnuniyetini bunun üzerinden dile getiren başka bir katılımcının ifadeleri de aşağıdaki gibidir:

Hani o savaşçı ya da işte “bir şeyler yapmalıyım.” Evet, yapmalıyım ama kendimden ödün vererek ya da işte uyumayarak ya da sağlığımdan olarak bunları yapmamalıyım. Yani böyle değil mesela. Bu burada oturan bir şey, tamamen yalnız kalmanın getirdiği bir şey olduğunu düşünüyorum ben çünkü kendim üzerine düşünme fırsatım oldu. Türkiye’de böyle bir şey yok. Kendin üzerinde düşünemiyorsun çünkü kendin üzerine başkalarının söyledikleri üzerinden düşünüyorsun orada. Kendi sesini duyamıyor ki insanlar mesela bence. (K43, K, 34, Almanya)

Katılımcı, göç sonrasında yalnız kalarak kendi duygu ve düşüncelerini keşfetme fırsatı bulduğunu dile getirmiştir. Türkiye’de hâkim olan toplumsal baskı ve yönlendirmelerden uzaklaşmış olduğu için göç sayesinde bağımsız düşünme ve kendi kararlarını verebilme özgürlük alanına sahip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca göçün kendisine, kendini ve sağlığını önceliklendirmeyi öğretmiş olduğunu vurgulamıştır.

Aynı katılımcı, Almanya ve Türkiye’de iyi bir hayata sahip olmak için sarf edilen çabalar ve onlar karşılığında elde edilenlerle ilgili bir karşılaştırma yaparak da şu an sahip olduklarına yönelik memnuniyetini ifade etmiştir:

Sistemi öğrenmek için, şimdi ana dili Almanca olan birisi ve ben, B1 benim Almancam şu an mesela yani ama ve hızlıca bunu halletmem gereken bir noktada. Tabii ki ben daha fazla çalışacağım... Bu arada göçmenler daha mı çok çalışıyor, daha az paraya mı çalışıyor? Bütün bunlar doğru, evet ama benim kendi açımdan söylediğim yani kabullenişim benim. Evet, ben

bir yere yetişmem gerekiyor, bir çizgiye yetişmem gerekiyor, kendi hayatımı daha rahat idame ettireyim. Kendimi daha iyi ifade edebileyim. Kendime daha varlık bulabileyim burada. Bunlar için istiyorum. Tabii ki daha fazla çalışmam gerekiyor. Çünkü yani bir şeyin başvurusu kaçabilir mesela. Burada “posta kutusu korkusu” diye bir şey var. Yani mektupla haberleşiyoruz, Allahtan duman değil ama yani her şey mektup. Bir şeyi kaçırdığında o sistemde çökecek, yani bir şeyler olacak. Yani onun sıkıntısı var. O dili anlayacaksın, ona bakacaksın, bunu mu demek istedi? Ya bunu mu dedi? Ben şimdi bunu anlamazken öyle bir yerden hani dedim ben. Ama genel bağlamda evet, göçmenler daha vulnerable [savunmasız] oldukları için daha fazla az paraya okay, yani bütün dünya genelinde. Bunu desteklemiyorum tabii ki ama böyle olduğu için evet, yolunu buluyorlar mı, buluyorlar. Ben kendim de çalıştım. Mini job olarak gösterilen bir işti. Daha fazla saat çalıştım mesela çünkü benim orada ihtiyacım vardı. Başka bir seçeneğim yoktu. Böyle bir alanım yoktu, yani bu alanı açmadı bana bu sistem, açmadı, Türkiye de açmadı. Hani benim için değişen bir şey yoktu mesela ya orada [Türkiye’de] da çabalamam gerekiyordu. Oradan daha fazla mı çabaladım? İnan ki değil, biliyor musun? Değil. Buradaki insanlara göre daha fazla olabilir. Hani işte iş arkadaşşıma göre daha fazla olmak zorunda olabilir. Bunu kabul ediyorum çünkü bilmediğim dil var vesaire, sistem, şu bu ama orada [Türkiye’de] bence en az bu kadar çabaladım. Ya şimdi şöyle, ben aslında 2012’de lisanstan mezun oldum ve yedi yıl bilfiil bütün kadrolara başvurdum. Şehir fark etmeksizin, Urfa’ya Tokat’a, şuraya buraya her yere gittim. Sistem beni dışarı itti yani. (K43, K, 34, Almanya)

Katılımcı, Türkiye’deki liyakat eksikliğinin ve istihdam sisteminin adaletsizliğinin kendisinde yarattığı hayal kırıklığını dile getirmektedir. Katılımcının ifadelerinden, Almanya ile Türkiye’yi karşılaştırdığında, yaşadığı toplumda adil bir sistemin içerisinde olduğunu hissetmenin getirdiği memnuniyet anlaşılmaktadır. Katılımcı, göç edilen ülkede de zorluklar olduğuna, ancak herhangi bir çaba gösterildiğinde onun karşılık bulduğuna işaret etmektedir. Katılımcının, göçün gerektirdiği yerel halktan daha fazla çaba sarf etme ihtiyacını, kişisel büyüme, öğrenme ve yeniden var olma olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, deneyimlediği gerçekliğin koşullarını kabullenerek yaşadığı çevreye ve şartlara bir uyum ve memnuniyet geliştirmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Aşağıda ifadelerine yer verilen katılımcı da yaşam temposu ve günlük işleyiş açısından yaşadığı yeri Türkiye ile karşılaştırarak göç etmiş olmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir:

Ben İstanbul’da yaşıyordum, Ankara’yı da biliyorum. Burada hayat çok daha kolay. O telaş, agresiflik olmuyor mesela. Hani benim burada en sevdiğim şeylerden birisi bu. Hani tabii ki bu insanlar da çalışıyorlar, şey yapıyorlar ama mesela geldiğimden beri neredeyse ben hiç

kavga görmedim dışarıda. Daha sakın insanlar ya da birbirlerine karşı daha toleranslılar ama İstanbul'a gittiğimde ben mesela yani sürekli kavgaya hazır olman gerekiyor bir şekilde, işte metrobüste yer bulmak için, karşıdan karşıya geçmek için ve ben çok daha agresif bir insandım. Gerçekten buraya geldiğimden beri kişiliğim de törpüledi. (K29, K, 32, İspanya)

Katılımcı, çevresel faktörlerin kişilik ve duygu durumu üzerindeki etkisine değinmiştir. Katılımcının ifadeleri, toplumdaki diğer üyelerin kendilerine yönelik sergileyeceği davranışlarda saygılı ve dürüst olacağına duyulan inancın, hissedilen duygular üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Türkiye'deki sürekli tetikte olmayı gerekli kılan kaotik hayatın aksine İspanya'daki toplumsal huzur, sakinlik ve karşılıklı saygının katılımcının, yaşam kalitesinin yanı sıra psikolojik iyi oluş halini de dönüştürüp iyileştirdiği anlaşılmaktadır.

Çalışmaya katılan yüksek vasıflı göçmenlerin ifade ettiği, şu an sahip oldukları yaşam koşullarına yönelik duydukları memnuniyete ek olarak, onların göç etmiş olmaları sebebi ile bu durumdan aile üyelerinin de memnuniyet duyduğu dile getirilmiştir:

Çünkü babam da hiçbir zaman aslında Türkiye'nin politika gidişinden çok memnun olan bir insan değil. "Yani ben hani Almanya'da senin daha güvende olduğunu düşünüyorum. İstanbul'da yalnız olsan Almanya'daki kadar huzurlu olmam herhalde" gibi arada cümleler kurdu. [Türkiye'deki] insanlar güvenlikten çok yakınıyorlar. Yani güvenlik sorununun çok olduğunu düşünüyorlar. Almanya'daki, ya tabii ki burası da değişiyor bu arada, yani burada da her şey muhteşem hâlâ ilerlemiyor. Tabii ki burada da Suriyeli mülteciler sorunu var. Tabii ki burada da Ukraynalılar sorunu var, sıkıntısı var ama yine de ben hani gece 11:00'de halen sokakta yalnız bisiklet sürebilen bir insanım. Hani bunu Türkiye'de yapamayacağımı biliyorum. Ya da Türkiye'de bekâr bir kadın olarak bu kadar rahat bir hayat süremeyeceğimi biliyorum. Yani annem babam bile buna izin vermez. Yani ben İstanbul'da tek başıma yaşıyor olsaydım, gelir benle yaşarlardı mesela. (K42, K, 36, Almanya)

Almanya'da piyasa risk yöneticisi olarak çalışan doktora mezunu bu kadın göçmen, göçle birlikte kazandığı cinsiyet temelli özgürlük ve özerkliği dile getirmiştir. Türkiye'de kadınlara uygulanan denetim ve sınırlamalardan Almanya'ya göç etmesi sayesinde uzaklaşarak, bir kadın olarak kamusal alanda korku duymadan özgürce var olabilme imkânı elde etmiş olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca katılımcının ailesinin de Türkiye'deki mevcut koşulları güvensizlikle ilişkilendirmesi ve göç edilen ülkenin fiziksel güvenliğine yönelik ortak bir görüşe sahip olmaları, göçün duygusal olarak meşrulaştırılmasını sağlamaktadır. Göçün aile tarafından bu şekilde desteklenmesi, göçmen memnuniyetine olumlu bir katkı sunmaktadır.

Yukarıda ifadelerine yer verilen bu kadın katılımcı, geleceğe yönelik planları arasında Türkiye’ye dönmenin yer almadığını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

Bu ülkede yaşlanmak istiyor muyum? Bence yaşlanabilirim, sorun değil ama tabii ki daha yemeği güzel, daha güneşli olan bir yerde yaşlanmak daha iyi de olabilir ama bir taraftan bende şimdi gluten sorunu çıktı. Türkiye’de olmadığıma o yüzden de seviniyorum. Türkiye’de olsam çok daha zor olurdu, dışarıda yemek yemek. Burada alerji kartlarını getiriyorlar. Asya restoranları çok var. Asya yemekleri genelde glutensiz oluyor ya da orada daha çok şey bulunabiliyor. Türkiye’de çok zor dışarıda yemek yemek benim için an itibariyle, gittiğimde hissediyorum. Yani, dolayısıyla benim için hiçbir zaman bir seçenek olmadı dediğim gibi Türkiye’ye dönmek. (K42, K, 36, Almanya)

Göçmenlerin geleceğe dair yaptığı planların, ülkelerin sahip olduğu yaşam kalitesini kıyaslamaları ve şu anki hayatlarından duydukları memnuniyet tarafından şekillendiği anlaşılmaktadır. Katılımcının “daha yemeği güzel, daha güneşli olan bir yerde yaşlanmak daha iyi de olabilir” ifadesi üzerinden, Türkiye’de alışık olduğu iklim şartları ile yemek kültürüne özlem duyduğuna dair bir yorumlama yapılabilir, ancak yine de katılımcı, Türkiye’ye geri dönmenin onun için bir seçenek olmadığını vurgulamaktadır. Bulunduğu ülkenin sunduğu somut yaşam koşulları sebebi ile orada yaşlanmaya olumlu baktığını ifade etmektedir.

Göç ederek hayatındaki yapılması gerekenler listesinde olan şeyleri sırasıyla gerçekleştirdiğini ve bunun da onu mutlu ederek geleceğe dair umutlu kıldığını ifade eden Avustralya’ya göç etmiş elektrik-elektronik mühendisi kadın bir katılımcı, bulunduğu ülkede gece sokakta yürürken can güvenliğine yönelik bir tehdit hissetmemenin verdiği memnuniyeti belirtmektedir:

Aslında çok sıradan bir insan olduğum için hani böyle bize şey demişler ya işte “okula git, mezun ol, ondan sonra iş bul, evlen, evin olsun, işte çocuk yap” hani o sırada gidiyor hayatım da. Hani o yüzden bunlara karşı umutluyum, hevesliyim, bunlara karşı şükran doluyum. Yani hani işte hayatımda bazı şeylere check [tik] attığımı düşünüyorum. İşte ne bileyim, “evimi aldım” diyorum. İşte materyalistik şeyler. Belki de hani hayatımı yani biri planlasa bu seviyede giderdi ve bu hızla gitmesi beni mutlu ediyor. Bunlara mutlu, umutlu hissediyorum. Ha Türkiye’de olsak ev alabilir miydik, bilmiyorum. Keza burada da ev almak çok zor artık ama yani yurt dışında olduğum için daha umutluyum, daha mutluyum diyebilirim. En azından akşamın bir köründe sokakta evime dönerken hiç tanımadığım bir insan tarafından başıma bir şey gelecek mi, gelmeyecek mi, kaygılarım yok, diyebilirim. En azından başıma bir şey gelmeyeceğini biliyorum, diyeyim ya da böyle haksızlığa uğramayacağımı biliyorum.

İnsanların bana bilerek isteyerek saygısızlık yapmayacağını, insan yerine konacağını biliyorum. (K39, K, 32, Avustralya)

Katılımcı, hayatının planladığı gibi ilerlemesinin, göç etmiş olduğu ülke olan Avustralya'daki yaşam koşulları sayesinde mümkün olduğunu ifade etmektedir. "Türkiye'de olsak ev alabilir miydik, bilmiyorum" ifadesinden, yaşadığı yerde sahip olduğu ekonomik olanaklara yönelik şükran duygusu anlaşılmaktadır. Katılımcı ayrıca, yaşadığı toplumda hissettiği fiziksel güvenliğe ek olarak, "insan yerine konacağını biliyorum" ifadesi ile toplumsal ilişkilerdeki saygı, başkaları tarafından görülme ve değer görmeye işaret etmektedir. Bu bağlamda katılımcının, yaşadığı toplumda güvende hissettiğini, sahip olduğu olanaklardan mutluluk duyduğunu ve geleceğe dair umutlu hissettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, katılımcının gelecek planları arasında başka bir yere göç etmek yer almamaktadır.

Göç ettiği ülkenin kendisine hayallerini gerçekleştirme olanağı tanıdığını ifade eden başka bir katılımcı, bu durumun kendisinde yarattığı memnuniyeti dile getirerek hayatını, şu an bulunduğu ülkede devam ettirme niyetini belirtmektedir:

Gelecek konusunda ümitlerim var, hayallerim var ve bu hayalleri ve ümitlerimi şimdiye kadar buraya geldiğimden beri hep gerçekleştirdiğim için bundan sonrakileri de gerçekleştireceğime dair çok güzel hisler içindeyim ve bu da çok büyük bir mutluluk, hayat enerjisi, ümit ve şükran veriyor yani. Çünkü insanın aslında hayallerini gerçekleştirebilmesi de bir sürü koşula bağlı ve kendi dışında da. O yüzden bu çok şükran duyulacak da bir şey bence. Yani koşullar öyle ki ben şu an bir şeyi hayal ettiğimde bunu yapabilecek emeği ortaya koyabilecek durumum var ve bunun gerçekleşebileceği potansiyelini görebiliyorum, buna inanabiliyorum. Bu da çok mutlu ediyor beni. (K31, E, 36, İspanya)

Katılımcının ifadelerinden, İspanya'daki koşulların, göçmenlerin geleceğe yönelik hayal kurabilmesi ve bu hayallerin gerçekleşebileceğine inanması için uygun bir ortamı sunduğu anlaşılmaktadır. Bireysel çabanın yanı sıra uygun toplumsal koşulların varlığı yüksek vasıflı göçmenlere, Türkiye'deyken hissedilen imkânsızlık ve umutsuzluğun aksine, kendi potansiyellerini gerçekleştirme olanağı sunmakta ve geleceğe yönelik umut ve güven duyguları taşımalarına katkı sunmaktadır.

"Benim istediğim hayat buydu çünkü düzen, refah ve istediğim her şeyi yapabileceğim ve aynı zamanda kariyerimin de tık tık tık tık ilerleyebileceği ve saygı gördüğüm bir toplum. O yüzden mutluyum" (K2, K, 36, ABD) diyen başka bir katılımcı da şu an

yaşadığı hayatın kendisini memnun ettiğini ve Türkiye’ye dönme düşüncesi olmadığını dile getirmektedir.

Türkiye’de yaşadıklarının kendisine hissettirdikleri sebebi ile şu anki planlarında geri dönmenin yer almadığını ifade eden başka bir katılımcının dile getirdikleri de aşağıdaki gibidir:

Türkiye’de iş sürecinde yaşadıklarım, deneyimlediklerim beni umutsuz kıldı çünkü saygınlık göremedim, destek göremedim devletten. Hani bunları da gördükten sonra galiba inancımı yitirdim. Buraya gelirken de “tekrar geri dönerim” diye bir düşüncem olmadı. Şu anda da yok. Eğer ki eski Türkiye’ye dönme yolunda bir şeyler değişirse Türkiye’de, belki geri dönme düşüncem oluşur ama şu an için asla yok. (K1, K, 30, ABD)

Katılımcı, Türkiye’deyken çalışma hayatında sarf ettiği emeğe, devlet ve toplum tarafından saygı gösterilmediğini hissetmesi sebebiyle inanç kaybı ve umutsuzluk gibi duygular yaşadığını dile getirmiştir. Bu durumun, katılımcının ülkesine olan duygusal bağını zayıflatarak aidiyet duygusunu olumsuz bir şekilde etkilediği anlaşılmaktadır. Katılımcı, mevcut şartlarda Türkiye’ye geri dönmeyi düşünmediğini vurgulamakta ve bunun ancak devletin ve toplumun dönüşümüne bağlı olarak mümkün olabileceğini eklemektedir.

Yeniden başka bir ülkeye göç etme konusundaki niyetleri, planları ve düşünceleri sorulduğunda katılımcıların, “neden olmasın” ile “bir daha yapılacak bir şey değil” arasında değişkenlik gösteren cevaplar verdiği görülmüştür. Aşağıda sözlerine yer verilen katılımcının bu konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir:

Bir daha yapılmaz bence ya. Öyle yapanlar var bu arada. Tanıdığım insanlar da var, işte birisi var. Avusturya vatandaşı olmuş bir arkadaş, şeye geldi, Kanada’ya geldi falan, öyle çılgınlık yani. Yani benim için o sebepler tükendi. Yani ne bileyim işte bir takım insanların da şeyleri var ya, biraz daha yaşlı olanların işte. Ne bileyim işte çocuklar büyümüş, her şeyi yapmış. Yani artık bir tane yazlıkta yaşayayım falan. Hani öyle bir şey olur mu, ay ne bileyim, “İzmir’de hoca olayım da yazlığa yakın olayım” olur mu? Ama işte yani Türkiye’deki o diğer konular çok korkuttuğu için, bilmiyorum, 15 yıl sonra, belki evet. (K3, K, 34, ABD)

Katılımcı, “yeniden göç etme çılgınlığını” yapan arkadaşları olduğunu ve kendisi için bunun ancak ileriki yaşlarda Türkiye’deki bir sahil kentine geri dönüş şeklinde gerçekleşebileceğini ama Türkiye’deki mevcut şartların kendisini korkuttuğunu dile getirmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden, ulusötesi yüksek vasıflı göçmenlerin yaşam memnuniyeti ile gelecek planlarını şekillendiren belli bazı unsurlar olduğu anlaşılmaktadır. İlk olarak, yaşanılan yerdeki toplumsal güven ile kurumlara duyulan güvenin yaşam memnuniyetleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Toplumsal ilişkilerde gözlemlenen, bireylerin birbirlerine yönelik saygılı tutumları ile toplumlara hâkim olduğu ifade edilen genel bir huzur halinin göçmen memnuniyetine olan olumlu etkisi katılımcıların ifadelerinde dikkat çekmektedir. Yaşam kalitesine doğrudan katkı sunan ekonomik istikrar ve temel ihtiyaçlara erişim kolaylığı ile çocuk yetiştirmeye elverişli ortamların mevcudiyetinin de göçmenlerin yaşam memnuniyetini artıran faktörler arasında yer aldığı görülmektedir. Memnuniyetlerine olumlu katkısı olan tüm bu etkenler, göçmenlerin sadece bugünkü hayatlarını değil, gelecek planlarını ve dolayısıyla geri dönme kararlarını da etkileyebilmektedir. Ulusötesi yüksek vasıflı göçmenlerin yeniden göç etme düşünceleri her ne kadar kişisel koşullara göre değişkenlik gösterse de, katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkiye'ye geri dönme planı olmadığını ve göç ettikleri ülkelerde geleceğe dair hayallerini gerçekleştirme imkânı buldukları için yaşamlarını orada sürdürme yönünde bir gelecek tahayyülü geliştirdiklerini söylemek mümkündür.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Göçün duygusal deneyimler olarak inşasını merkeze alan bu çalışma, duygu sosyolojisindeki teorik çerçeveler ışığında, yüksek vasıflı göçmenlerin göç sürecinde etkili olan duygular ile öznelerin bu duyguları nasıl yönettiklerini anlama amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’den son 5-15 yıl içerisinde Almanya, Amerika, Avustralya ve İspanya’ya göç etmiş 44 yüksek vasıflı (25 kadın, 19 erkek) göçmen ile çevrimiçi olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Göç öncesi, göçün ilk yılları ve ilerleyen süreçlerinde yüksek vasıflı ulusötesi göç yolculuğuna eşlik eden duyguları görünür kılan veriler, göçmenlerin duygusal zorluklarla baş etme yöntemlerini ve göçün duygusal boyutlarının gelecek planları üzerindeki etkisini içermektedir.

Çalışmada ilk olarak, ulusötesi yüksek vasıflı göçmenleri Türkiye’den göç etmeye yönelik bir karar almaya iten duygular ele alınmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’deki ekonomik koşulların, kişisel özgürlüklere yönelik kısıtlamaların ve icra edilen mesleğe yönelik itibarsızlaştırma politikalarının yarattığı mutsuzluk gibi pek çok neden ifade edilmiştir; ancak en sık dile getirilen temaların güvensizlik ve onun yarattığı güvenmezlik ile geleceğe yönelik kaygılar sebebi ile hissedilen geleceksizlik duygusu olduğu görülmüştür.

Bu bağlamda katılımcıların önemli bir kısmı, çoğunlukla 2015-2016 yıllarında Türkiye’deki canlı bomba olayları sebebi ile var olan fiziki güvensizlik hissi ve can güvenliği korkusunun neden olduğu, yaşanılan yerde kendini güvende hissetmeme duygusuna işaret etmiştir. Bundan bağımsız olarak, gece sokakta yürümenin ve hatta araç ile olsa dahi dışarı çıkmanın tedirgin edip kaygı uyandırıyor hale gelmesi vurgulanarak kentsel güvenlik eksikliği dile getirilmiştir. Bu noktada, kişilerin bu fiziksel olarak güvende hissetmeme halinin, başkalarına güvenmeme durumuna yol açtığını (Patterson, 1999, s. 190) söylemek mümkündür. Katılımcıların ifadelerinden, toplumun diğer üyelerine yönelik genel bir güvenmeme halinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal güven oranlarının, bireylerin yaşam memnuniyeti ile doğru orantılı (Helliwell, 2003, s. 343) olduğu dikkate alındığında, toplumdaki genel güven düzeyinin düşük olmasının, bireylerin yaşam memnuniyetine dair bir ipucu verdiğini de söylemek mümkündür. Kişilerin haklarının korunduğunu bilmesi güven duygusu için önem taşımaktadır; ancak Türkiye’deki kurumlara duyulan güvenin düşüklüğü de katılımcıların

ifadelerinde yer almaktadır. Güven, kişiler ve sistemlerin belirli durumlarda onlardan bekleneceği şekilde davranacağına olan inancı içerir (Giddens, 1994, s. 37). Türkiye’de, kurumlarda çalışan bir tanıdığın olmadığı işleri yürütmenin zor olduğu algısı ile nepotizm uygulamalarının, politik ve hukuki güvenmezliğe yol açtığı anlaşılmaktadır. Güven, toplumu bir arada tutan önemli faktörlerden biridir (Wolff, 1950, s. 326) ve bir toplumun sağlıklı işleyişi için toplumsal güven önem taşımaktadır. Toplumsal güven oranlarının düşük olduğu Türkiye’de, katılımcıların dile getirdiği fiziksel güvensizliğin duygusal yükünün yanı sıra, toplumdaki diğer kişilere ve kurumlara yönelik mevcut olan güvenmezlik halinin, yüksek vasıflı göçmenleri göç kararı almaya iten önemli etkenlerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcıların göç kararı almasına yol açan bir diğer etkenin de Türkiye’de hissedilen gelecek kaygısı ve geleceksizlik (futurelessness) olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılardan biri, özel hayatında her şeyin yolunda olmasına rağmen Türkiye’de her şeyin kötüye gideceğine yönelik duyduğu kaygı ve ülkedeki gidişat nedeniyle geleceği düşünmenin kendisine verdiği mutsuzluk sebebi ile göç kararı aldığını ifade etmiştir. Toplumdaki liyakatsizlik sebebi ile iyi bir iş bulabilmek için gerekli olduğuna inanılan tanıdıklara sahip olmamanın yol açtığı “Türkiye’de bir gelecekle olamayacağına” dair inanç ile hissedilen çaresizliğin yarattığı gelecek kaygısının da yüksek vasıflı göçmenlerin göç kararı almasında etkili olduğu görülmektedir. Bireylerin mesleki, ekonomik ve sosyal beklentilerinin karşılanmaması, geleceğe yönelik umutlarını olumsuz etkileyerek göç kararlarını şekillendiren önemli duygusal öncüllere dönüşebilmektedir. Bunlara ek olarak kişilerin, Türkiye’deki mevcut koşullar sebebi ile gelecek kaygısını çocukları üzerinden de deneyimleyebildiği görülmektedir. Bazı katılımcılar, çocuklarının geleceğine yönelik kurdukları hayalleri Türkiye’de gerçekleştirmenin mümkün olmaması sebebiyle, çocuklarına insanca şartlar ve onurlu bir yaşam sunabilmek için göç etme kararı aldıklarını dile getirmişlerdir.

Bireylerin göç etme sebebi her ne olursa olsun, göç sürecinin karmaşık ve çok çeşitli duyguları barındırdığı ve önemli duygusal iniş çıkışlara yol açtığı anlaşılmaktadır. Göçmenlerin süreçleri ve deneyimleri her ne kadar eşsiz ve biricik olsa da yaşadıkları şeyler karşısında hissettikleri duyguların pek çok açıdan benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Katılımcıların kendi göç süreçlerinin ilk yıllarını değerlendirirken yaptığı “her şeye en baştan başlayan yeni doğmuş bir bebek” benzetmesi, farklı pratikler, anlam

sistemleri ve duygu evrenlerinin olduğu yeni bir toplumda çoğu şeyi en baştan öğrenmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Konfor alanı kaybının söz konusu olduğu böyle bir bağlamda var olmaya çalışmak, göçmenlere bir yandan duygusal dayanıklılık kazandırırken diğ er yandan da birtakım hassasiyetler getirip duyguların daha yoğun hissedilmesine yol açabilmektedir.

Göçmen yalnızlığı, göçün özellikle ilk yıllarında deneyimlenebilecek duygulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Westcott ve Vazquez Maggio (2016, s. 505), duygusal bir deneyim olan göçün birtakım duygusal maliyetler içerdiğine işaret etmektedir ve fiziksel olarak yalnız kalmanın ötesinde deneyimlenen duygusal bir konumu ifade eden göçmen yalnızlığını bu açıdan ele almak mümkündür. Göçmenler, kendilerine duygusal destek sunabilecek kişiler, mekanlar ya da ritüellerden fiziksel olarak uzakta olmaları ve destek sistemlerinin sembolik düzeyde kalması sebebiyle duygusal yoğunluk yaşadıkları zamanlarda, göçü bir partner ile gerçekleştirmemiş iseler özellikle zorlandıklarını belirtmişlerdir. Türkiye’deki aile ve arkadaşlarının benzer süreçlerden geçmemiş olması sebebiyle, kendi yaşadıkları güçlüğü başkaları tarafından tam olarak anlaşılamayacağı düşüncesi ve karşılaşılan her sorunu kendi başlarına çözmek zorunda oldukları gerçeği, hissedilen yalnızlık duygusunu artırıcı bir etkiye de sahip olabilmektedir. Katılımcıların ifadelerinde yalnızlık, gündelik yaşamın tanıdık ritüellerinin yitimi olarak da karşımıza çıkmaktadır ve çalışmaya dâhil edilen diğ er ülkelere kıyasla, özellikle Amerika’ya göç etmiş olan katılımcıların bireysellik ve göçmen yalnızlığını oldukça fazla dile getirmiş olmaları dikkat çeken bir unsur olmuştur. Göçmen yalnızlığı; dilsel, kültürel ve tarihi referans noktalarının eksikliği sebebiyle de deneyimlenebilmektedir. Ev sahibi toplum ile olan ilişkilerinde anlam dünyalarının farklılığı sebebi ile karşıdakini tam olarak anlamamak ve onun tarafından anlaşılamamak, göçmenlerin kendilerini bir yalnızlık içinde bulmasına yol açabilmektedir. Tüm bunlara ek olarak, göç edilen ülkede yasal olarak vatandaşlık alınmış olmasına rağmen duygusal vatandaşlık boyutunda kendilerini yaşadıkları ülkeye ya da topluma ait hissetmiyor oluşları, göçmen yalnızlığını besleyebilmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar sahip oldukları kültürel ve ekonomik sermaye sebebi ile yüksek vasıflı göçmenlerin çeşitli ağlara ve gerekli destek kanallarına olan erişimi diğ er göçmenlere kıyasla daha kolay gerçekleşse ve bu durum hissettikleri yalnızlık duygusunu azaltabilse de, göçmen yalnızlığını onların da deneyimlediğini (Ryan vd., 2008: 683-684) söylemek mümkündür.

Göçmenler, oturma izni ve çalışma vizesi gibi hukuki statülerdeki belirsizlikler nedeniyle özellikle göçün ilk yıllarında yoğun bir kaygı hali deneyimleyebilmekte ve bu durum gidilen ülkeye göre değişkenlik göstermekle birlikte 10 yıla kadar sürebilmektedir. Sahip oldukları yüksek niteliklere ve yeteneklerine rağmen göçmenler, göç edilen ülkede kalıcı olamama korkusu ile yeterince iyi olmamaları ya da bir hata yapmaları sebebi ile tüm kazanımlarını kaybedebilecekleri kaygısını taşıyabildikleri anlaşılmaktadır. Lisansüstü eğitim için gitmiş olanlar ise bunlara ek olarak bir de eğitimleri sonrasında bir iş bulamama kaygı ve stresini deneyimleyebilmektedirler. Yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimlediği bu belirsizlik ve geçicilik duygusu ile endişe ve kaygı hali, kalıcı oturum alınana kadar devam edebilmektedir.

Yüksek vasıflı göçmenlerin hedef dildeki yeterliliği, sadece iletişim aracı olmanın ötesinde toplumsal kabul ve sosyal konumlanma açısından da belirleyici olmaktadır. Hedef dili kullanırken yapılan hatalar ve özellikle de meşru bir aksana sahip olmamak, göçmenlerin ötekileştirilmesine neden olabilmektedir. Böyle bir bağlamda göçmenler, soğukkanlı davranmak ya da yetersizlik ve utanç hissetmelerine sebep olabilecek durumları yaşamamak adına sosyalleşmekten kaçınmak gibi Goffman'ın (1967, s. 12) *facework* olarak adlandırdığı stratejik davranışları sergileyebilmektedirler. Ancak bazı stratejiler, göçmenlerin yalnızlaşmasına ya da ana dilini konuşabildiği ve bu nedenle de kendini rahat hissettiği sosyal çevrelere yönelmesine sebep olabilmektedir. Diğer yandan hedef dildeki yetkinlik, yüksek vasıflı göçmenlerin toplumda görecekları kabulü artırabilmektedir.

Katılımcılar paylaşımlarında, geride bıraktıkları kişilere, mekânlara ve tatlara yönelik özlemlerini de dile getirmiştir. Bu noktada ilk olarak Türkiye'deki aileleri ve sevdiklerine duyulan özlem ifade edilmiştir. Her ne kadar gelişen iletişim teknolojileri sayesinde bu kişilerle iletişim halinde kalabilseler de, onların hayatlarına sadece uzaktan dâhil olabilmek hissedilen özlemi artırabilmektedir (Stevens vd., 2024, s. 126). Kişilerin ardından en çok dile getirilen şey yemek olmuştur ve katılımcılar, yaşadıkları yerde Türk ürünlerine erişebilmenin onlar için önemine değinmiştir. Besin tüketimi fizyolojik bir ihtiyaç olmasının yanı sıra kültürel hafıza taşıyıcısı olarak da işlev görmektedir ve yemeğin, bazen de özlem duyulan kişileri hatırlattığı için önem kazandığı görülmüştür. Katılımcılar ayrıca, yaşanmışlıklarının olduğu ve duygusal bağlar hissettikleri mekânlara yönelik duydukları özlemi ifade etmişlerdir; ancak, göç sonrası mekânların yaşadığı

dönüşümlere tanıklık edememeleri sebebiyle duygusal bağların zayıfladığını ve duyulan özlemin, mekânların geçmişteki hallerine yönelik devam ettiğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın katılımcıları, Türkiye’de yaşanan ulusal travma ve yas süreçlerini yoğun duygularla yaşadıklarını ifade etmiştir. Özellikle 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde, fiziksel olarak uzakta olma sebebiyle ellerinden bir şey gelmiyor olma hissinin yarattığı çaresizlik ile geride kalanlara yönelik hissedilen suçluluk gibi duyguların yoğun bir şekilde deneyimlendiği dile getirilmiştir. Katılımcıların paylaşımlarından, böyle zamanlarda diğer göçmenler ile bir araya gelinerek gerçekleştirilen yardım etme pratiklerinin kendi duygusal bütünlükleri için de olumlu bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Göç, kolektif yasın daha yoğun yaşanmasına sebep olabiliyorken, kolektif sevinç için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda göçün, fiziksel mesafenin ötesinde duygusal bir mesafe de ürettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Katılımcılar, geçmişte anlam atfetmedikleri bayram ya da diğer kutlama pratiklerinin, göç sonrasında kendileri için olan anlamının arttığını; ancak bu tür bir araya gelme etkinliklerinin artık çoğunlukla sadece dışarıdan izlenen bir hal aldığını ve yapılan kutlamaların daha sessiz ve kişisel bir bağlamda gerçekleştiğini dile getirmektedirler.

Çalışmada ayrıca, yüksek vasıflı göçmenlerin sosyal ilişkilerinin duygusal entegrasyon süreçlerine olan etkisi üzerinde durulmuştur ve genellikle kendileri ile aynı dili konuşan ve benzer kültürel sermaye, yaşam hikâyesi ve göç deneyimlerine sahip olan kişilerle ilişkiler kurma eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Yüz yüze ya da dijital ortamlarda kurulan bu ilişkilerin yarattığı bir gruba ait olma hissinin ve onun verdiği güven duygusunun, göçmenlerin yalnızlıkla başa çıkmalarına ve yeni topluma daha kolay entegre olabilmelerine yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca katılımcılar, mevcut olan çevrimiçi dayanışma ağlarının, gündelik yaşamı kolaylaştıran pratik bilgiler sunmanın yanı sıra kültürel paylaşım ve duygusal destek işlevi gördüğünü ve hatta geleneksel komşuluk ilişkilerini yeniden ürettiğini dile getirmektedir. Bu tür ağlar aynı zamanda, kolektif travmaların paylaşılmasında ve toplu iyileşme süreçlerinde de önemli rol oynamaktadır.

Göçmenlerin topluma uyum sağlama süreçlerinde, kendi etnik gruplarından olan kişilerin yanı sıra diğer göçmenler ve ev sahibi toplumun üyelerinden gördükleri duygusal destek de onlar için anlamlı olmaktadır. Yüksek vasıflı göçmenlerin sahip olduğu kültürel sermaye sayesinde göç ettikleri toplumda hem dikey hem de yatay ilişkiler kurmalarının

diğer göçmenlere kıyasla daha kolay olabileceğini söylemek mümkündür; ancak yine de katılımcıların ifadelerinden, dil bariyeri ile sosyal ve kültürel mesafe gibi sebeplerle yerel halk ile kurulan ilişkilerin sınırlı olabileceği anlaşılmaktadır. Diğer ilişkilene türlerinde olduğu gibi yerel halk ile kurulan bağlar da göçmenleri duygusal anlamda güçlendirerek yeni topluma uyumlarını ve aidiyetlerini olumlu yönde etkileme potansiyeline sahiptir; ancak bu kişiler ile iletişim kurma girişimleri başarılı olmadığında, yüksek vasıflı göçmenlerin sosyal ilişkileri, kendi diasporik çevreleri ve diğer göçmenler ile sınırlı kalmaktadır. Göçmenlik statüsü, benzer eğitim düzeyleri ve göç deneyimleri gibi ortak alanlar, yüksek vasıflı göçmenlerin diğer göçmenler ile anlamlı ilişkiler geliştirmesini de mümkün kılmakta ve anlamlı bağların kurulduğu her ilişki, göçmenlerin güvende ve ait hissetmesine olumlu katkı sunmaktadır.

Göçmenler bir yandan yeni gittikleri ülkeye uyum sağlayıp sosyal çevrelerini yeniden oluşturmaya çalışırken diğer yandan da kendilerini, Türk toplumunda genel olarak hakim olduğunu söyleyebileceğimiz yurt dışında yaşamının başarılı olmayı getireceği beklentisini gerçekleştirmeye ve itibarlarını korumaya çalışırken bulabilirler. Bu noktada sosyal medyanın, göçmenler için bir performans alanı olması beklentisi ve hissettikleri başarıyı gösterme baskısı, göçmenlerin başarılı olamama korkusunu artırarak onlar için duygusal bir yüke dönüşebilmektedir. Katılımcıların ifadelerinden, geride kalanların beklentilerine ek olarak, göçmenler arasında da var olan birbirlerinin başarılarını kıyaslama sebebi ile kendilerini hem diğer göçmenlere hem de makbul göçmen imajı yaratarak yerel halka kanıtlama ihtiyacı duyabildikleri anlaşılmaktadır.

Yüksek vasıflı göçmenlerin duyduğu başarılı olamayıp itibarlarını kaybetme kaygısının yanı sıra, başarılı ve mutlu olduklarında hissettikleri suçluluk duygusu da söz konusudur. Göçmenler, geride kalanlardan daha iyi yaşam şartlarına sahip oldukları için suçluluk hissedebilmekte ya da bu duygu, iletişimde oldukları kişilerin yaptığı yorumlar sebebi ile oluşabilmektedir. İyi koşullara sahip olmanın karşıdaki kişilerde kıskançlık yaratma ve bunun da sosyal ilişkileri etkileme potansiyeli sebebiyle göçmenler, mutluluk ve başarılarını gizleme ve hatta ilişki dengesini korumak için karşıdaki kişilerle başarısızlıklarını paylaşma yolunu seçebilmektedir. Katılımcılar, geride kalanlarla olan iletişimlerin yanı sıra bu duygunun, başarı kıyası ve rekabet sebebi ile göçmenler arasındaki iletişimlerde de hissettirilebildiğini belirtmiştir. Bu da göçmen sosyal

ağlarının, bir dayanışma ağı olmasının yanı sıra aynı zamanda birtakım duygusal yüklere sebebiyet verebileceğini de göstermektedir.

Göç öncesinde fiziksel olarak bir arada bulunan aile bireyleri, gündelik sorun ve problemlerini ortak mekânlarda yüz yüze yapılan konuşmalarla ele alabiliyorken, göç ile oluşan fiziksel ayrılık sebebi ile bunun artık gerçekleşmiyor oluşu, duygusal bir kopuş anlamına gelmemektedir. Bu iletişim, artık her ne kadar farklı zaman dilimlerinde ve ekran başında gerçekleştiriliyor olsa da göç sonrasında da teknolojik araçlar sayesinde sürdürülebilmekte ve coğrafi olarak farklı noktalara dağılmış olsalar da ulusötesi aileler, günlük konuları tartışıp birlikte karar alabilmekte ve birbirlerine destek olabilmektedir. Bu sayede birliktelik ve kolektif aidiyet duygusu hissedilmeye devam etmekte ve göç sürecinin duygusal zorlukları hafifletilebilmektedir. Ancak ulusötesi iletişim, modern iletişim araçlarının sunduğu olanakların yanı sıra onların sınırlılıkları tarafından da şekillenmektedir. Bu iletişim biçiminin sunduğu sürekli olmayan, aralıklı sosyallik (punctuated sociality) (Vertovec, 2004, s. 223), duygusal bağları sürdürmeye olanak sağlamasının yanı sıra bilgi eksikliklerini ve duygusal boşlukları tam anlamıyla gideremeyeceği için yanlış anlamalar ve tam olarak aktarılamayan duygular sebebi ile duygusal yük oluşturu bir işleve de sahip olabilmektedir.

Göçmenler hem yeni hayatlarındaki duygusal zorlanmalar hem de geride kalanlarla sürdürdükleri iletişimlerde duygusal çatışmalardan kaçınmak için duygularını bastırmak ya da yönetmek durumunda kalmakta ve çeşitli duygu kontrol mekanizmalarına ihtiyaç duyabilmektedirler. Katılımcıların ifadeleri, göç süreçlerine eşlik eden bu duygusal yükler ile baş etmek için bazı stratejilere başvurdıklarına işaret etmektedir. Hissettiklerini, kendilerini anlayabileceğini düşündükleri kişilerle paylaşmak; açık alanda yürüyüş yapmak; spor yapmak; zorlandıklarını hissettikleri noktada, sahip oldukları şartları Türkiye ile kıyaslamak ve bu sayede ne kadar iyi bir noktada olduklarını hatırlamak; kendileri için duygusal zorluk yaratabilecek durumlardan kaçınmak ve komedi izleyerek mizahın iyileştirici gücüne sığınmak, göçün duygusal yükleri karşısında başvuru baş etme yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcı ifadeleri değerlendirildiğinde, ulusötesi göç bağlamında aidiyet duygusunun üç temel biçim alabileceği anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar hem göç ettikleri ülkeye hem de köken ülkeleri olan Türkiye'ye karşı aidiyet hissettiklerini belirtirken, bazıları hiçbir

yere ait hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Bir grup diğer katılımcı ise, aidiyet duygularının yalnızca Türkiye'ye yönelik var olduğunu dile getirmiştir.

Katılımcılar, geride bıraktıkları ülkenin koşulları ile yeni yaşamlarındaki hayat koşullarını karşılaştırdıklarında, sahip olduklarına yönelik duydukları memnuniyeti de dile getirmektedirler. Yeni toplumlarında hissettikleri, kişilere ve kurumlara yönelik güven duygusunun da bu göçmen memnuniyetini artırıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılar, göç etmiş olmaları sebebi ile artık hayal kurabildiklerini ve geleceğe, her ne kadar dünyanın her yerinde gidişata yönelik olumsuzluklar olduğunu dile getirmiş olsalar da, daha umutla bakabildiklerini ifade etmişlerdir. Göçmen olarak yaşamının kolay olmadığını ama tüm duygusal zorluklarına rağmen, göç etmiş olmayı “iyi ki” yaptıkları yönünde bir düşünceye sahip olduklarını vurgulamışlardır.

Göç, iş gücü talebinin yanı sıra bireylerin daha iyi yaşam fırsatları arayışı nedeniyle gelecekte de önemini koruyacağı (King, 2012, s. 26) tahmin edilen bir olgudur. Hagen-Zanker'a (2008, s. 21) göre göç, dinamik bir yapıya sahiptir ve bu yüzden de neden göç edildiği konusu canlılığını koruyup araştırmacıların ilgisini çekmeye devam edecektir. Göçün farklı boyutlarını ele alıp göçe farklı perspektiflerden yaklaşan mevcut çalışmaların, gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalar için bir zemin oluşturması önemlidir. Bu çalışma da bu bilinçle, göç ve bu süreçte eşlik eden duyguları birlikte ele alacak araştırmalar için bir kaynak teşkil etmek üzere gerçekleştirilmiştir.

IDM (International Dialogue on Migration) çalıştayında, politikaların toplumsal değişimlere uyumlu kalabilmesi için, politika yapımcıların göç ve ulusötesilik deneyimlerini hem kavramsal hem de pratik düzeyde ele almasının gerekliliği vurgulanmıştır (IOM, 2010, s. 14). Etkili göç politikaları, göçmenler, göçmen dernekleri ve devletler ile hem kaynak hem de hedef ülkelerdeki topluluklar arasında çok düzeyli bir iş birliği gerektirmektedir. Çok merkezli yaşamlara sahip olan ulusötesi göçmenler, bilgi, beceri ve sosyal bağlantıları yoluyla hem kaynak hem de hedef toplumlar arasında köprüler kurarak önemli katkılar sağlamaktadır. Göç politikalarının ulusötesi gerçeklikleri göz önünde bulundurması ve politika yapımcıların, yalnızca ulusal çerçevelerle sınırlı kalmadan, günümüz ulusötesi dinamiklerini yansıtan ve hem göçmenler hem de toplumlar için olumlu etkiler yaratacak politikalar geliştirmeleri bir gerekliliktir. IDM çalıştayında vurgulananlara ek olarak mevcut çalışma, ulusötesi göçmenlerle ilgili alınacak kararlarda onları daha iyi anlayabilmek için, onları göç kararı

almaya yönlendiren ve de göç ettikten sonra hayatlarını şekillendiren etmenlerden biri olarak göçün duygu boyutunu anlamının önemine işaret etmektedir.

Kaçar-Tunç'un (2020, s. 260) ifadesi ile “sosyolojik bir teori en nihayetinde bir entelektüelin görüş açısından süzülerek ortaya atılmaktadır.” Benzer şekilde, yapılan tüm araştırmalar, araştırmayı gerçekleştirip bulguları yorumlayan araştırmacıların süzgecinden geçmekte ve araştırmacılar, gerçekleştirdikleri araştırmalarda ele aldıkları konuya kendi perspektifleri üzerinden yaklaşarak diğer boyutları dışarıda bırakabilmektedir. Bu nedenle, benzer çalışmaların farklı deneyimlere ve bakış açlarına sahip kişiler tarafından yinelenmesi önem taşımaktadır.

İnsanların “iyi yaşam” algıları ile yaşam hedefleri, içinde bulundukları sosyal ve kültürel bağlamlara göre farklılaşır ve hatta zamanla değişiklik gösterir (De Haas, 2014, s. 17) . Göç etme arzusu öznel hedeflere ve algılanan fırsatlara bağlı olarak şekillenir, ancak bu arzunun gerçekleştirilebilmesi için ekonomik, sosyal ve beşeri sermayeye erişim gereklidir. Bu nedenle, benzer dış koşullar mutlaka aynı göç eğilimlerine veya davranışlarına yol açmaz. Bu bağlamda, her ne kadar yapılan her çalışma geleceğe yönelik öngörülerde bulunmayı kolaylaştırır da bu çalışmaların farklı katılımcılar ile farklı konjonktürlerde tekrar edilmesi önemlidir.

Bu çalışmada her ne kadar ülkeler arasındaki deneyim farklılıklarına odaklanıp detaylı bir karşılaştırmalı analiz yapılmamış olsa da, farklı ülkelerdeki yüksek vasıflı göçmenlerin duygu temelli deneyimlerinde birtakım farklılaşmalar olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, gelecekte yapılacak çalışmalarda tek bir ülkeye odaklanan daha derinlikli araştırmalar yapılması ya da ülkeler arasındaki deneyim farklılıklarına odaklanan çalışmalara yer verilmesi değerli olacaktır. Ayrıca, Türkiye’de tedavisi için gerekli ilaçlara erişimin olmadığı hastalıklar sebebi ile gerçekleştirilen göçün duygusal boyutunu incelemek de bu grubun deneyimlediklerini daha görünür kılarak literatüre farklı bir katkı sunacaktır. Çocuklarına daha iyi bir gelecek sunabilmek motivasyonu ile yola çıkanların deneyimleri ile çocuk sahibi olmayan ve kendi geleceğini şekillendirmek üzere göç kararı alan bireylerin duygusal süreçlerini değerlendirmek de farklı boyutlara ışık tutacaktır. Yurtdışında eğitimi (lisansüstü eğitim ya da dil okulu), başka bir ülkeye göç edebilmenin ilk adımı olarak gören ve eğitim sonrası gittikleri ülkede kalmanın yollarını arayan göçmenler için göç sürecinin daha farklı kaygıları da içerdiği gözlemlenmiştir. Özellikle bu göçmen grubunu odağa alarak onların sürecine eşlik eden

duygusal deneyimlere yönelik çalışmalar yapmak da literatüre değerli bir katkı sunacaktır. Bunlara ek olarak, bu çalışmada yer alan her bir bölüm ya da yüksek vasıflı göçmenlerin g sürecine eşlik eden her bir duygunun tek başına bir çalışmanın konusu olacak şekilde ele alınmasıyla o konulara dair daha derinlikli verilere ulaşmak ve böylece daha derin değerlendirmelerde bulunmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abu-Lughod, L., & Lutz, C. (1990). Introduction: Emotion, discourse, and the politics of everyday life. In C. Lutz & L. Abu-Lughod (Eds.), *Language and the politics of emotion* (pp. 1–23). Cambridge University Press.
- Agca-Varoglu, F. G. (2020). Almanya’da yüksek nitelikli göçmenlerin gündelik hayat deneyimleri ve baş etme süreçleri. *Journal of Economy Culture and Society*, 62, 23-46. <https://doi.org/10.26650/JECS.2019-0124>
- Ahlin, T. (2020). *Care through digital connections: Enacting elder care through everyday information and communication technologies (ICTs) in Indian transnational families* [Doktora tezi, University of Amsterdam].
- Ahmed, S. (1999). Home and away: Narratives of migration and estrangement. *International Journal of Cultural Studies*, 2(3): 329–347. SAGE Publications London, Thousand Oaks, CA and New Delhi.
- Ahmed, S. (2008). Sociable happiness. *Emotion, Space and Society*, 1(1), 10–13. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2008.07.003>
- Ahmed, S. (2016). *Mutluluk Vaadi*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Ahmed, S. (2019). *Duyguların Kültürel Politikası*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Albrecht, Y. (2016). Emotions in Motion. How feelings are considered in the scope of migration sociological studies. In: Natàlia Cantó Milà (coord.). *Emotions from a relational perspective* [online dossier]. Digithum. No. 18. pp. 25-33.
- Alinejad, D. (2019). Careful co-presence: The transnational mediation of emotional intimacy. *Social Media + Society*, 5(2). <https://doi.org/10.1177/2056305119854222>
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Anderson, K., & Smith, S. J. (2001). Editorial: Emotional geographies. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 26(1), 7–10. <https://doi.org/10.1111/1475-5661.00002>
- Anthias, F. (2006). Belongings in a globalising and unequal world: Rethinking translocations. In N. Yuval-Davis, K. Kannabiran, & U. Vieten (Eds.), *The situated politics of belonging* (pp. 17–31). London: Sage.
- Antonsich, M. (2010). *Searching for belonging – An analytical framework*. *Geography Compass*, 4(6), 644–659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>
- Arango, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View, *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296.
- Aytaç, S. E., Çarkoğlu, A., & Ertan, G. (2017). Türkiye’de kişilerarası sosyal güven ve bireysel belirleyicileri. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 44, 1-25.
- Baker, U. (2020). *Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru*. (Çev: H. Abuşoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baldassar, L. (1997). Home and away: Migration, the return visit and “transnational”

- identity. In I. Ang & M. Symonds (Eds.), *Communal/Plural 5: Home, displacement, belonging* (pp. 69–94). Kingswood, New South Wales, Australia: Research Center in Intercommunal Studies, University of Western Sydney, Nepean.
- Baldassar, L. (2008). Missing kin and longing to be together: Emotions and the construction of co-presence in transnational relationships. *Journal of Intercultural Studies*, 29(3), 247–266.
- Baldassar, L. (2015). Guilty feelings and the guilt trip: Emotions and motivation in migration and transnational caregiving. *Emotion, Space and Society*, 16, 81–89. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2014.09.003>
- Baldassar, L., & Wilding, R. (2020). Migration, aging, and digital kinning: The role of distant care support networks in experiences of aging well. *The Gerontologist*, 60(2), 313–321.
- Barbalet, J.M. (1996). Social emotions: Confidence, trust and loyalty. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 16 (9/10), 75–96.
- Barbalet, J. M. (1998). *Emotions, social theory, and social structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bareither, C. (2019). Doing emotion through digital media: An ethnographic perspective on media practices and emotional affordances, *Ethnologia Europaea*, 49(1), 7-23. doi: <https://doi.org/10.16995/ee.822>
- Basch, L. G., Glick-Schiller, N., and Blanc-Szanton, C. (1994). Nations unbound: transnational projects, post-colonial predicaments, and deterritorialized nation-states, Langhorne, PA: Gordon and Breach.
- Bates, J. A. (2004). Use of narrative interviewing in everyday information behavior research, *Library & Information Science Research*, 26, 15–28.
- Bauman, Z. (2020). *Akışkan Korku*, İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. and May, T. (2021). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., Heatherton, T. F. (1994). Guilt: An interpersonal approach. *Psychological Bulletin*, 115(2), 243-267. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.2.243>
- Beardslee, W. R. (1986). Perceptions of the threat of nuclear war: Research and professional implications. *International Journal of Mental Health*, 15(1/3), 242–252. <http://www.jstor.org/stable/41344424>
- Bilgili, Ö. & Erdal, M.B. (2025). What is migrant transnationalism? In *Migrant Transnationalism*. IMISCOE Research Series. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-91554-3_1
- Bilodeau, A. & White, S. (2015). Trust among recent immigrants in Canada: levels, roots and implications for immigrant integration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(8), 1317–1333. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1093411>
- Birgün (2022, 28 Eylül). Erdoğan’a göre daha iyi bir yaşam istemek, süfli (aşağılık) bir heves! <https://www.birgun.net/haber/erdogan-a-gore-daha-iyi-bir-yasam-istemek-sufli-asagilik-bir-heves-404281>

- Björnskov, C. (2008). Social trust and fractionalization: A possible reinterpretation, *European Sociological Review*, 24(3), 271-283.
- Blee, K.M. and Taylor, V. (2002). Semi-structured interviewing in social movement research. B. Klandermans ve S. Staggenborg, (Editörler), *Methods of Social Movement Research* içinde (s. 92-117), Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Boccagni, P. and Baldassar, L. (2015). Emotions on the move: Mapping the emergent field of emotion and migration. *Emotion, Space and Society*, 16: 73–80.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport: Greenwood Press, pp. 241-258.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (G. Raymond & M. Adamson, Trans.; J. B. Thompson, Ed.). Polity Press.
- Bourdieu, P. (2017). Ayrım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi (D. Fırat Şannan & A. G. Berkkut, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Bude, H. (2018). *Society of Fear*, Cambridge: Polity.
- Cabalquinto, E.C.B. (2018). ‘We’re not only here but we’re there in spirit’: Asymmetrical mobile intimacy and the transnational Filipino family. *Mobile Media & Communication*, 6(1): 37–52.
- Cain, T., Meares, C., and Read, C. (2015). Home and beyond in Aotearoa: the affective dimensions of migration for South African migrants, *Gender, Place & Culture*, 22(8), 1141-1157, DOI: 10.1080/0966369X.2014.939155
- Carling, J. (2002). Migration in the age of involuntary immobility: theoretical reflections and Cape Verdean experiences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(1):5-42.
- Castles, S. (2013). The forces driving global migration, *Journal of Intercultural Studies*, 34(2), 122-140.
- Castles, S. and Miller, M. J. (1993). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: The MacMillan Press.
- Chib, A., Malik, S., Aricat, R. G., & Kadir, S. Z. (2014). Migrant mothering and mobile phones: Negotiations of transnational identity. *Mobile Media & Communication*, 2(1), 73–93.
- Cooley, C. H. (1922). *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner’s.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd. ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çorlu, R. (2023). Türkiye’de göç çalışmaları üzerine bir alanyazın taraması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 211-232.
- Dacher, K. and Jonathan, H. (1999). Social functions of emotions at four levels of analysis. *Cognition & Emotion*, 13 (5), 505-521.
- Danış, D. (2023). *Gitmek ve dönmek arasında: Türkiye’de yeni nesil beyin göçü*. Nika Yayınevi.

- De Haas, H. (2010) Migration and development: a theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227-264.
- De Haas, H. (2014). Migration Theory – Quo Vadis? International Migration Institute, University of Oxford Working Paper 100, November 2014.
- De Sena, A. (2024). Everything for my children: Social policies and traces of hope. *Society*, 61(1), 26-34.
- Dedeoğlu, S. ve Ekiz-Gökmen, Ç. (2020) Göç teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri, (Ed. Kristen Biehl ve Didem Danış) Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Göç Araştırmaları Derneği ve Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi, s.18- 38.
- Delhey, J. & Newton, K. (2003). Who trusts? The origins of social trust in seven societies. *European Societies*, 5, 93–137.
- Delhey J. & Newton K. (2005). Predicting cross-national levels of social trust. Global pattern or Nordic exceptionalism?, *European Sociological Review*, 21 (4), 311–27.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed.). Sage.
- DeWall, C. N., & Bushman, B. J. (2011). Social acceptance and rejection: The sweet and the bitter. *Current Directions in Psychological Science*, 20(4), 256–260. <https://doi.org/10.1177/0963721411417545>
- Dinesen, P. T. (2012). Does generalized (dis)trust travel? Examining the impact of cultural heritage and destination-country environment on trust of immigrants. *Political Psychology*, 33(4), 495–511. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2012.00886.x>
- Dinesen, P., & Hooghe, M. (2010). When in Rome, do as the Romans do: The acculturation of generalized trust among immigrants in Western Europe. *International Migration Review*, 44(3), 697–727. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2010.00822.x>
- Durkheim, E. (1995). *The elementary forms of religious life* (K. E. Fields, Trans.). The Free Press. (Original work published 1912)
- Durkheim, É. (2002). *İntihar* (Çev. Ö. Ozankaya). Cem Yayınevi.
- Durkheim, É. (2006). *Toplumsal işbölümü* (Çev. Ö. Ozankaya). Cem Yayınevi.
- Duyvendak, J. W. (2011). *The Politics of Home*. UK: Palgrave Macmillan.
- Engbersen, G. and Snel, E. (2021). The emotion management of transnational living. *Population, Space and Place*, 27(5), e2414.
- Erşan, M. (2023, Ocak 2). Hekim göçü durdurulamıyor: Geçen yıl 2 bin 685 iyi hal belgesi alındı. *Diken*. <https://www.diken.com.tr/hekim-gocu-durdurulamiyor-gecen-yil-2-bin-685-iyi-hal-belgesi-alindi/>
- Esmer, Y. (2012). *Değişimin Kültürel Sınırları, Türkiye Değerler Atlası 2012*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Eşki-Uğuz, H., Örselli, E., & Sipahi, E. B. (2011). Sosyal sermayenin ölçümü: Türkiye deneyimi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 8–39.

- Eve, M. (2008). Some sociological bases of transnational practices in Italy. *Revue européennedes migrations internationales*, 24 (2), 67–90, available at: <http://remi.revues.org/4522>
- Evergeti, V. (2006). Living and caring between two cultures: Narratives of Greek women in Britain, *Community, Work and Family*, 9(3), 347- 366.
- Faist, T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford, Clarendon Press.
- Fenster, T. (2005). Gender and the city: The different formations of belonging. In L. Nelson & J. Seager (Eds.), *A companion to feminist geography* (pp. 242–256). Malden, MA: Blackwell.
- Filiz, A. (2024). Ambivalent presents, open futures: Affective constructions of the future among highly qualified Turkish migrants in Germany. *Journal of Sociology*, 14407833241253293.
- Fortier, A. M. (2021). *Uncertain citizenship: Life in the waiting room*. Manchester University Press. <http://www.jstor.org/stable/jj.21996275>
- Fromm, E. (1970). *Revolution of hope: Toward a humanized technology*. Harper Colophon Books.
- Furedi, F. (2007). The only thing we have to fear is the ‘culture of fear’ itself. Spiked. <https://www.spiked-online.com/2007/04/04/the-only-thing-we-have-to-fear-is-the-culture-of-fear-itself/> (Erişim tarihi: 23.12.2024)
- Furedi, F. (2017). *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri*, İstanbul: Ayrıntı.
- Fussell, E. and Massey, D. S. (2004) The Limits To Cumulative Causation: International Migration From Mexican Urban Areas, *Demography*, 41(1), 151–171.
- GALLUP (2022). Global Emotions. <https://www.gallup.com/analytics/349280/gallup-global-emotions-report.aspx?thank-you-report-form=1>
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gilbert, M. (2002). Collective guilt and collective guilt feelings. *The Journal of Ethics*, 6, 115–143.
- Glassner, B. (2010). *The Culture of Fear: Why Americans are Afraid of the Wrong Things*, New York: Basic Books.
- Glick-Schiller, N., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992a). Towards a definition of transnationalism. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), ix–xiv. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1992.tb33482.x>
- Glick-Schiller, N., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992b). Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), 1–24. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1992.tb33484.x>
- Glick-Schiller, N., Basch, L., and Blanc-Szanton, C. (1995). From immigrant to transmigrant: Theorizing transnational migration. *Anthropological Quarterly*, 68(1), 48-63.
- Glick-Schiller, N. and Çağlar, A., (2016). Displacement, emplacement and migrant

- newcomers: Rethinking urban sociabilities within multiscalar power. *Identities*, 23 (1), 17–34. doi:10.1080/1070289X.2015.1016520.
- Goffman, E. (1956). Embarrassment and social organization. *American Journal of Sociology*, 62(3), 264-271.
- Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New York, NY: Anchor Books.
- Goffman, E. (2016). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2021). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (Ş. Geniş, L. Ünsaldı & S. N. Ağırnaslı, Çev.; 6. baskı). Heretik Yayıncılık.
- Goodwin, J., Jasper, J., and Polletta, F. (2001). Introduction: Why Emotions Matter. In J. Goodwin, J. Jasper and F. Polletta (Editors), *Emotions and Social Movements* (s.1-24). Chicago: The University of Chicago Press.
- Gökbayrak, S. (2012). Skilled labour migration and positive externality: The case of Turkish engineers working abroad. *International Migration*, 50(S1), 132–150. doi.org/10.1111/j.1468-2435.2009.00520.x
- Gönç-Şavran, T. (2012). Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. T. Gönç-Şavran (Editör), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde (s. 64-104). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Güllüpinar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Güngör, N. D. (2003). Brain drain from Turkey: an empirical investigation of the determinants of skilled migration and student non-return. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano, J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E., & Puranen, B. (Eds.). (2022). *World Values Survey Wave 7 (2017–2020): Turkey*. JD Systems Institute & WWSA Secretariat. <https://doi.org/10.14281/18241.20>
- Hagen-Zanker, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature. MPRA Paper No: 28197.
- Hanley, C. P., & Christie, D. J. (1988). *An inventory designed to measure the impact of the threat of nuclear war on adolescents: Dimensions of fear, futurelessness, and powerlessness*. Institute of Educational Sciences.
- Helliwell, J. F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling*, 20(2), 331–360. [https://doi.org/10.1016/S0264-9993\(02\)00057-3](https://doi.org/10.1016/S0264-9993(02)00057-3)
- Hendriks, M., Burger, M., Ray, J., & Esipova, N. (2018). Do international migrants increase their happiness and that of their families by migrating? In J. Helliwell, R. Layard, & J. Sachs (Eds.), *World Happiness Report 2018* (pp. 44–66). Sustainable Development Solutions Network.
- Hendriks, M. (2018). *Migrant happiness: Insights into the broad well-being outcomes of migration and its determinants* [Doktora tezi, Erasmus University Rotterdam]. <http://hdl.handle.net/1765/104017>

- Hendriks, M., & Bartram, D. (2019). Bringing happiness into the study of migration and its consequences: What, why, and how? *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 17(3), 279–298. <https://doi.org/10.1080/15562948.2018.1458169>
- Herreros, F. & Criado, H. (2009). Social trust, social capital and perceptions of immigration. *Political Studies*, 57(2), 337-355. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2008.00738.x>
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology*, 85 (3), 551-575.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart. Commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Holmes, M. (2010). The emotionalisation of reflexivity. *Sociology*, 44 (1): 139–154.
- Hooghe, M., Marien, S., & de Vroome, T. (2012). The cognitive basis of trust: The relation between education, cognitive ability, and generalized and political trust. *Intelligence*, 40(6), 604–613. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2012.08.006>
- Horvat, S. (2019). *Poetry from the future: Why a global liberation movement is our civilisation's last chance*. Penguin UK.
- Houvouras, S. K. (2004). *Negotiated concepts: body, mind, emotions and self in women's childbearing narratives*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Florida: University of Florida.
- Ibarra, H. and Deshpande, P. (2004). 'Networks and identities', working paper, INSEAD, available at: http://flora.insead.edu/fichiersti_wp/inseadwp2004/2004-85.pdf.
- Illouz, E. (2021). Soğuk Yakınlıklar – Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Illouz, E., Gilon, D., & Shachak, M. (2014). Emotions and cultural theory. In J. E. Stets & J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the sociology of emotions: Volume III* (pp. 221–244). Springer.
- IOM (2010). International Dialogue on Migration and Social Change, First Intersessional workshop on migration and transnationalism: Opportunities and challenges, Final Report, 1-14.
- IOM, (2019). Glossary on Migration, A. Sironi, C. Bauloz and M. Emmanuel (Eds.). International Migration Law, No: 34.
- Jacobsen, M. H. (2014). Sociology and happiness: An interview with Zygmunt Bauman. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 2(1), 85–94.
- Kaçar-Tunç, G. (2020). Nitel araştırmalarda konumsallık ve düşünümsellik: Yakınlık ve mesafe arası müzakere. *Humanitas*, 8(16), 249-266.
- Karadeniz, S. (2023). *Uluslararası Göçmenlerin Varoluş Mücadelesinin Duygular Sosyolojisi Yönünden İncelenmesi: Zonguldak'ta Afgan ve Irak Kökenli Göçmenlerin Duygu Deneyimleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kaylan-Deligöz, N. B. [@gocmen.kadinlar]. (2022, Kasım 30). İsveç Malmö'de yaşayan

- Nur Banu @ttekseferlik'ten #birgöçhikayesi [Instagram gönderisi]. *Instagram*. <https://www.instagram.com/p/CllCjX3Lt2s/>
- Kaylan-Deligöz, N. B. [@ttekseferlik]. (2023, Ağustos 10). Göç edişimizin 2. yılına dair bir takım söylemler [Instagram reels videosu]. *Instagram*. https://www.instagram.com/ttekseferlik/reel/Cvw2bi_LuwM/
- Kelly, P. and Lusi, T. (2006). Migration and the Transnational Habitus: Evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning A*, 38(5), 831-847. <https://doi.org/10.1068/a37214>
- Keltner, D., & Haidt, J. (1999). Social functions of emotions at four levels of analysis. *Cognition and Emotion*, 13(5), 505–521.
- King, R. (2012). “Theories and typologies of migration: An overview and a primer”, Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/12.
- King's Trust. (2025). *Youth Index 2025*. https://assets.ctfassets.net/qq0roodynp09/3a3xDEQ3pi5mHhYLIFPUhZ/d59554e38cf4884d61e2135ffd7a63f6/5652_-_KT_-_youth_index_report_Final_accessible.pdf
- Klandermans, B. and Staggenborg, S. (2002). Introduction. B. Klandermans ve S. Staggenborg (Editörler), *Methods of Social Movement Research* içinde (ix-xx), University of Minnesota Press, Minneapolis.
- KONDA (2017) “Ev”in Fiziksel Özellikleri ve Duygusal Anlamı. <https://konda.com.tr/rapor/33/evin-fiziksel-ozellikleri-ve-duygusal-anlami>
- KONDA (2018). Toplumun Ruh Hali. <https://konda.com.tr/rapor/15/toplumun-ruh-hali>
- Koschut, S. (2024). Feeling European? The EU as an emotional community. *Journal of European Integration*, 46(5), 597–613. <https://doi.org/10.1080/07036337.2024.2358883>
- Köse, H. ve Güllüoğlu, F. (2022). Çağrı merkezlerinde duygusal emek süreçlerinin analizi: Sosyolojik bir saha araştırmasının sonuçları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 157-180.
- Lazarenko, V., Bobrova, A., Khassai, Y., Filipchuk, L., Syrbu, E., Lomonosova, N., & Nazarenko, Y. (2022). *Three Months of Full-Scale War in Ukraine: Thoughts, Feelings, Actions*. Cedoss think tank. <https://cedos.org.ua/en/researches/three-months-of-full-scale-war-in-ukraine-thoughts-feelings-actions/>
- Leavitt, J. (1996). Meaning and feeling in the anthropology of emotions. *American Ethnologist*, 23 (3), 514–539.
- Levi, M. (1996). Social and unsocial capital. *Politics & Society*, 24(1), 45–55.
- Levi, M., & Stoker, L. (2000). Political trust and trustworthiness. *Annual Review of Political Science*, 3(1), 475-507.
- Lijtmaer, R. M. (2011). Nostalgia and ambivalence: Reconnecting with the past through technology. In M. German and P. Banerjee (Eds.), *Global migration, technology and transculturalism*. St. Charles, MO: Center for International and Global Studies, Lindenwood University Press.

- Lijtmaer, R. M. (2022). Social trauma, nostalgia and mourning in the immigration experience. *The American Journal of Psychoanalysis*, 82, 305–319.
- Lowell, B. L. (2007). Trends in International Migration Flows and Stocks 1975-2005. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* 58. Paris: OECD.
- Lovo, S. (2014). Potential migration and subjective well-being in Europe. *IZA Journal of Migration*, 3(1), 24. <https://doi.org/10.1186/s40176-014-0024-5>
- MacDonald, S. (2018). The landscape of futurelessness: An interview with Brett Story. *Film Quarterly*, 72(1), 50–57. <https://doi.org/10.1525/fq.2018.72.1.50>
- Madianou, M. (2017). 'Doing family' at a distance: Transnational family practices in polymedia Environments. In: Hjorth L, Horst HA, Galloway A and Bell G (eds) *The Routledge Companion to Digital Ethnography*. New York: Routledge, pp. 102–110.
- Mahler, S. J. (2001). Transnational relationships: The struggle to communicate across borders, *Identities*, 7, 583–619.
- Mara, I. and Landesmann, M. (2013). Do I stay because I am happy or am I happy because I stay? Life satisfaction in migration, and the decision to stay permanently, return and out-migrate. Discussion Paper No. 2013-08. Norface Migration.
- Marino, S. (2015). Making space, making place: Digital togetherness and the redefinition of migrant identities online. *Social Media + Society*, 1(2): 1–9.
- Marino, S. (2019). Cook it, eat it, Skype it: Mobile media use in re-staging intimate culinary practices among transnational families. *International Journal of Cultural Studies*, 22(6): 788–803.
- Mas Giralt, R. (2015). Socio-cultural invisibility and belonging: Latin American migrants in the north of England. *Emotion, Space and Society*, 15, 3–10. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2015.03.002>
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Polity Press.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., and Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*. 19(3), 431-466.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., and Taylor, J. E. (1998). *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press
- Matthews, K. C. (2002). Boundaries of Diaspora Identity. In Paul T. Kennedy (Ed.) *Communities across Borders: New Immigrants and Transnational Cultures*. Routledge.
- McLeod, D. and Burrows, R. (2014). Home and Away: Family Matters in the Lives of Young Transnational Couples, *Journal of Sociology*, 50(3), 368–382.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Mesquita, B., Vissers, N., and Leersnyder, J.D. (2015). Culture and emotion. J. D. Wright (Editor), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*

- içinde (542-549), Oxford: Elsevier, 5 (2).
- Morley, D. (2000). *Home territories: Media, mobility, and identity*. London, England: Routledge.
- Morosanu, L. (2013). Between fragmented ties and ‘soul friendships’: The cross-border social connections of young Romanians in London. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(3), 353–372. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.733858>
- Munro, G. (2015). Transnationalism. A review of the literature, *Studies on National Movements* 3(1), 1-36.
- Naldemirci, Ö. (2013). *Caring (in) diaspora: Aging and caring experiences of older Turkish migrants in a Swedish context*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of Gothenburg, Department of Sociology and Work Science.
- Nannestad, P. (2008). What have we learned about generalized trust, if anything?, *Annual Review of Political Science*, 11, 413-436.
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar I*. Cilt. İstanbul: Yayın Odası.
- Newton, K. (2001). Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy. *International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique*, 22(2), 201–214. <http://www.jstor.org/stable/1601186>
- Ohlrich, N. (2007). *Gendering migration determinants: A phenomenological analysis of professional immigrant women from India*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Florida: Nova Southeastern University
- Olson, R., Bellocchi, A., and Dadich, A. (2020) A post-paradigmatic approach to analysing emotions in social life, *Emotions and Society*, vol 2, no 2, 157–178, DOI: 10.1332/263169020X15893854268688
- Oxford Sözlüğü (2023, 19 Kasım). Nostalgia. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/nostalgia?q=nostalgia>
- Önderman, M. 2020. Utanç: Sosyo-kültürel bir fenomen. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Ötüken Türkçe Sözlük. (t.y.). *Ötüken Türkçe Sözlük*. Erişim Mayıs 1, 2025, <http://www.otukensozluk.com/>
- Özcan, E. D. E. (2016). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme, *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özdemir, G. (2018). *Türk modernleşmesi ve toplumsal güven inşası* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Papapicco, C., D’Errico, F., and Mininni, G. (2021). Affective Detection of ‘Brain Drain’ Through Video-Narrative Interview, *World Futures*, 77:4, 266-284, DOI:10.1080/02604027.2021.1914486
- Patterson, O. (1999). Liberty against the democratic state: on the historical and contemporary sources of American distrust, in Mark E. Warren (ed.) *Democracy and Trust*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Peláez-Rodríguez, D. C. (2021). Emotional communities: An understanding of collective situated knowledge and action. *Emotions: History, Culture, Society*. <https://doi.org/10.1163/2208522x-02010132>
- Pellegrino-Aveni, V. A. (2005). *Study Abroad and Second Language Use: Constructing the Self*. New York: Cambridge University Press.
- Portes, A. (1999). Towards a new world – The origin and effects of transnational activities, *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 465-477.
- Portes, A., Guarnizo, L.E., and Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promises of an emergent research field, *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217-237.
- Portes, A. (2003). Theoretical Convergences and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism, *International Migration Review*, 37(3): 874-892.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D. (2007). “E Pluribus unum”: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture’, *Scandinavian Political Studies*, 30(2): 137–74.
- Reinold, J., & Siegel, M. (2024). First impressions matter: Feeling welcome and onward migration intentions of highly skilled migrants. *Journal of International Migration and Integration*, 1-29.
- Riessman, C. K. (1993). *Narrative analysis. Qualitative Research Methods Series, vol. 30*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Rosenwein, B. 2006. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Cornell University Press.
- Rothstein, B., & Stolle, D. (2002, August). *How political institutions create and destroy social capital: An institutional theory of generalized trust*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston, MA.
- Röttger-Rössler, B. (2018). Multiple Belongings. On the Affective Dimensions of Migration, *Zeitschrift für Ethnologie* 143(2), 237-262, Berlin: Dietrich Reimer Verlag GmbH.
- Ryan, L. (2008). Navigating the emotional terrain of families “here” and “there”: Women, migration and the management of emotions. *Journal of Intercultural Studies*, 29(3), 299-313.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M. and Siara, B. (2008). Social networks, social support and socialcapital: the experiences of recent Polish migrants in London, *Sociology*, 42 (4), 672–90, doi: 10.1177/0038038508091622.
- Ryan, L. and Mulholland, J. (2014). French connections: The networking strategies of French highly skilled migrants in London. *Global Networks*, 14(2): 148–166.
- Ryan, L. and Mulholland, J. (2015). Embedding in motion: Analysing relational, spatial and temporal dynamics among highly skilled migrants. In: L. Ryan, U. Erel and A. D’Angelo (Eds.), *Migrant Capital: Networks, Identities and Strategies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 135–154.

- Salmela, M. (2015). Collective emotions as 'the glue' of group solidarity. In A. Laitinen & A. B. Pessi (Eds.), *Solidarity: Theory and practice* (pp. 55-87). Lexington Books.
- Sand, M. (2019). On 'not having a future'. *Futures*, 107, 98–106.
- Satmış, D. (2022). *Korku Toplumu*, İstanbul: Karakarga Yayınları.
- Scheff, T. J. (1988). Shame and conformity: The deference-emotion system. *American Sociological Review*, 53(3), 395–406. <https://doi.org/10.2307/2095647>
- Scheff, T. (2003). Shame in self and society. *Symbolic Interaction*, 26(2): 239–62.
- Scheper-Hughes, N., & Lock, M. (1987). The mindful body: A prolegomenon to future work in medical anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*, 1(1), 6–41. <https://doi.org/10.1525/maq.1987.1.1.02a00020>
- Scherer, K. R. (2005). What are emotions? And how can they be measured? *Social Science Information*, 44 (4), 695–729.
- Schmitz, A., & Eckert, J. (2022). Towards a general sociology of fear: A programmatic answer to crucial deficits of the contemporary fear discourse. *Emotions and Society*, 4(3), 275–289. <https://doi.org/10.1332/263169021X16655616062213>
- Schwandt, T. A. (1998). Constructionist, interpretivist approaches to human inquiry. N. K. Denzin and Y. Lincoln (Editörler.), *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues* içinde (s. 221-259). Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Scribano, A. (2022). Karl Marx. M. Cerulo ve A. Scribano, (Editörler), *The Emotions in the Classiscs of Sociology: A Study in Social Theory* (s. 23-38), New York: Routledge.
- Sen, A. (1999). Development as freedom. New York: Anchor Books.
- Shortland, S. (2011). Networking a valuable career intervention for women expatriates?, *Career Development International*, 16 (3), 271–92, doi: 10.1108/13620431111140165
- Shott, S. (1979). Emotion and social life: A symbolic interactionist analysis. *American Journal of Sociology*, 84, 1317–1334.
- Sik, D. (2020). Towards a social theory of fear: A phenomenology of negative integration. *European Journal of Social Theory*, 23(4), 512–531. <https://doi.org/10.1177/1368431019850074>
- Silver, A. M. (2023). Reconstructing Roots: Emotional Drivers of Migration and Identity. *Social Sciences* 12: 60. <https://doi.org/10.3390/socsci12020060>
- Sinanan, J., & Gomes, C. (2020). 'Everybody needs friends': Emotions, social networks and digital media in the friendships of international students. *International Journal of Cultural Studies*, 23(5), 674-691. <https://doi.org/10.1177/1367877920922249>
- Sirkeci, İ. ve Göktuna Yaylacı, F. (2019). Küresel hareketlilik çağında göç kuramları ve temel kavramlar. Filiz Göktuna Yaylacı (der.) içinde, *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler* (s.15-39) Londra: Transnational Press London.

- Siu, K. and Koo, A. (2021). Temporary labor migration and skill transfer in Japan: Migration experiences and outcomes of technical intern trainees from Vietnam and China. *Journal of Social Issues*, 1–21.
- Skrbiš, Z. (2008). Transnational families: Theorising migration, emotions and belonging. *Journal of Intercultural Studies*, 29 (3), 231-246. <https://doi.org/10.1080/07256860802169188>
- Smith, J. (1997). *Weddings: a sociology of emotions perspective*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Alberta: University of Calgary. Faculty of Graduate Studies, Department of Sociology.
- Stets, J. (2012). Current emotion research in sociology: Advances in the discipline. *Emotion Review*, 4 (3), 326-334.
- Stevens, C., Baldassar, L., and Wilding, R. (2024). Friendship, Connection and Loss: Everyday Digital Kinning and Digital Homing among Chinese Transnational Grandparents in Perth, Australia. In K. Leurs, and S. Ponzanesi (eds.), *Doing Digital Migration Studies: Theories and Practices of the Everyday*. Amsterdam: Amsterdam University Press. DOI: 10.5117/9789463725774_ch04
- Stolle, D. (2002). Trusting strangers: The concept of generalized trust in perspective. In G. S. Schall (Ed.), *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* (pp. 397–412). http://profs-polisci.mcgill.ca/stolle/Publications_files/trustingstrangers.pdf
- Sullivan, G. B. (2014). Collective pride, happiness, and celebratory emotions: Aggregative, network, and cultural models. In C. von Scheve & M. Salmela (Eds.), *Collective emotions: Perspectives from psychology, philosophy, and sociology* (pp. 266–280). Oxford University Press.
- Svašek, M. (2008) Who Cares? Families and Feelings in Movement. *Journal of Intercultural Studies*, 29 (3), 213-230. <https://doi.org/10.1080/07256860802169170>
- Taşkın, L. (2024). Türkiye’de Göçmenlerin Gündelik Hayatta Sosyal Etkileşimleri: Somali ve Cibuti Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153- 182.
- Tuan, Y.-F. (1975). Place: An Experiential Perspective. *Geographical Review*, 65(2), 151–165. <https://doi.org/10.2307/213970>
- Tudor, A. (2003). A (macro) sociology of fear? *The Sociological Review*, 51(2), 238–256. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00417>
- Tunçer, M. (2023). Making Sense of Belonging: Translocal Subjectivity and Rootedness of Turkish- Born Women in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research*, 13(2): 6, pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.33134/njmr.535>
- Turner, J. H. and Stets, J. (2005). *The Sociology of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, J. H. and Stets, J. E. (2006). Sociological Theories of Human Emotions. *Annual Review of Sociology*, 32, pp. 25–52.
- Tutar, K. (2015). Türkiye işgücü piyasasında iş arama kanallarının niteliği, *İş ve Hayat*,

1(2), 93-106.

- Tutton, R. (2023). The sociology of futurelessness. *Sociology*, 57(2), 438–453. <https://doi.org/10.1177/00380385221122420>
- United Nations (2024). World Population Prospects 2024: Summary of Results. UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9. New York: United Nations.
- Üçer, M. B. (2020). *Orta sınıfın utancı: Duygu sosyolojisi açısından 1980'ler Türkiye'sinde toplumsal değişme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- van Meeteren, M. (2014). Aspirations and Transnational Activities. In *Irregular Migrants in Belgium and the Netherlands: Aspirations and Incorporation* (pp. 165–182). Amsterdam University Press
- Vázquez Gutiérrez, J.P. (2022). Émile Durkheim. M. Cerulo ve A. Scribano, (Editörler), *The Emotions in the Classics of Sociology: A Study in Social Theory* (s. 54-67), New York: Routledge.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism, *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 447-462.
- Vertovec, S. (2001). Transnational social formations: towards conceptual cross-fertilisation, Working paper WPTC-01-16, Transnational Communities programme, Oxford University, available at: www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/Vertovec2.pdf
- Vertovec S. (2004). Cheap calls: The social glue of migrant transnationalism. *Global Networks*, 4(2), 219–224.
- Volkan, V. D. (1999). Nostalgia as a linking phenomenon. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 169–179.
- von Scheve, C., and Salmela, M. (2014). Collective emotions: An introduction. In C. von Scheve & M. Salmela (Eds.), *Collective emotions* (pp. xiii–xxiv). Oxford: Oxford University Press.
- Wessendorf, S. and Phillimore, J. (2019). New migrants' social integration, embedding and emplacement in superdiverse contexts. *Sociology*, 53 (1): 123–138. [doi:10.1177/0038038518771843](https://doi.org/10.1177/0038038518771843).
- Westcott, H. & Vazquez Maggio, M. L. (2016). Friendship, humour and non-native language: Emotions and experiences of professional migrants to Australia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(3), 503–518. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1064764>
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across languages and cultures: Diversity and universals*. Cambridge University Press.
- Wise, A. and Velayutham, S. (2017). Transnational affect and emotion in migration research. *International Journal of Sociology*, 47, 116–130.
- Wolff, K.H. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. Translated and edited by Kurt H. Wolff. Illinois: The Free Press.
- Wood, N., & Waite, L. (2011). Editorial: Scales of belonging. *Emotion, Space and Society*, 4(4), 201–202. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2011.06.005>

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, E. (2007). İnsan duygularına yeni bir yaklaşım: Duygu sosyolojisi. *Yeni Düşünceler*, 2, 129-146.
- Yörükoğlu, C. ve Kara, G. (2017). Almanya’da yaşayan yüksek nitelikli Türk göçmenler-Beyin göçünün yeterince farkında mıyız?. *İktisat ve Toplum*. Sayı: 80, 31-42.
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the Politics of Belonging. *Patterns of Prejudice*, 40 (3):197–214. doi:10.1080/00313220600769331.
- Yücedağ, İ. (2022). Duygular sosyolojisi için bir derkenar. İ. Yücedağ (Editör), *Duygular Sosyolojisi: Sosyolojide Duyguların İzini Sürmek* içinde (s. 1-8), Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Zeybek-Kabakcı, G. (2012). Eğitimli kadınların gündelik hayatını kuşatan korkular. *İletişim: Araştırmaları*, 10(1-2): 47-76.
- Zhang, Y. (2023), Chinese Female Return Migrants’ Emotion in the Domestic Sphere, *Scientific and Social Research*, 5(7), 33-38.
- Zmerli, S., & Newton, K. (2008). Social trust and attitudes toward democracy. *Public Opinion Quarterly*, 72(4), 706–724. <https://doi.org/10.1093/poq/nfn054>

EKLER

EK-1 Etik Kurul Karar Belgesi

Evrak Kayıt Tarihi: 24.05.2023

Protokol No: 530020

Tarih: 22.06.2023

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	BAP Projesi-Doktora Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Duygu Sosyolojisi Perspektifinden Yüksek Vasıflı İşgücü Göçü
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR
TEZ YAZARI:	Seda GÜVEN
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu
Prof. Dr. Saime ÖNCE (Başkan-İkt. ve İdari Bil. Fak.)	
Prof. Dr. M. Erkan ÜYÜMEZ (Başkan Yardımcısı -İkt. ve İdari Bil. Fak.)	Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ (Edebiyat Fak.)
Prof. Dr. Yıldız UZUNER (Eğitim Fak.)	Prof. Dr. Erkan YÜKSEL (İletişim Bil. Fak.)
Prof. Dr. Handan DEVECİ (Eğitim Fak.)	Prof. Dr. Kamil ÇEKEROL (Açıköğretim Fak.)

EK- 2 Görüşme Soruları

1. Göç hikâyenizi dâhil ederek kısaca kendinizi tanıtır mısınız?
2. Eğitim geçmişiniz nedir?
3. a. Türkiye’de en son çalıştığınız işte iş tanımınız neydi?
b. Şu an bulunduğunuz ülkede iş tanımınız nedir?
4. Sizinle göç eden aile üyesi/üyeleri var mı?
5. Medeni durumunuz nedir? (eğer söylenmediyse)
 - a. (Evli ise) eşinizin vatandaşlığı, eğitim seviyesi nedir? Ne iş yapıyor?
 - b. Türkiye’den gelmeden önce mi evlendiniz? Nerede tanıştınız (yurtdışı/yurtiçi)?
 - c. (eğer gelmeden önce evliyse) Evli olmanın göç etme kararınızda zorlayıcı ya da kolaylaştırıcı bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
 - d. (Eğer bekarsa/veya geldikten sonra evlendiyse) Göç etmeden önce bekar bir birey olmanın sizce kolaylaştırıcı veya zorlayıcı yanları var mıydı?
6. Çocuğunuz var mı, varsa kaç tane?
 - a. Çocuk sahibi olmak göç kararı almanızda ve göç sürecinde ne gibi etkisi oldu?
 - b. Çocukları X ülkesinde büyütmenin kolaylaştırıcı veya zorlayıcı bir yanının olduğunu düşünüyor musunuz? Biraz anlatabilir misiniz? (bu soru henüz çocuğu olmayanlara da sorulabilir)
7. Göç etmeye ne zaman ve nasıl karar verdiniz? Bu süreci anlatır mısınız?
 - a. Sizi Türkiye’den ayrılmaya motive eden ana faktörler nelerdi? Göç kararı almanızda etkili olan kişisel, profesyonel ve diğer faktörleri açıklayabilir misiniz?
8. Hedef ülkeler arasında seçim yapabileceğiniz bir durumda bulundunuz mu? Ülke olarak alternatifleriniz nelerdi? Neden onları seçmeyip şu an bulunduğunuz ülkeyi tercih ettiniz? Şu anda yaşadığınız ülkeyi seçme kararınızı etkileyen unsurlar neydi?
 - a. Sizce neden bazı ülkeler diğerlerinden daha çekici?
9. Bu süreçte ailenizin rolü neydi?
 - a. Planlama ve hazırlıklara dâhil oldular mı? Bu durum yardımcı oldu mu?
 - b. Göçe karar verme ve göç sürecinde aile üyelerinden aldığınız cesaretlendirme veya direnişle ilgili anılarınızdan bahsedebilir misiniz?
 - c. Bazı aile üyelerinin diğerlerinden daha dirençli veya teşvik edici oluşunun nedenleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
10. Planlama ve göç sürecinde yaşadığınız en büyük sorun/problem neydi? Nasıl üstesinden geldiniz?
11. Türkiye’deki hakim duygular neler?
 - a. Türk toplumu olarak kaygılarımız, korkularımız, endişelerimiz neler?
 - b. Türkiye’deyken sizi en çok endişelendiren, korkutan ya da kaygılandıran şeyler neydi?

12. Türkiye’de yaşarken hissettiğiniz temel duyguların göç kararı almanızda rolü nedir?

13. Göçe karar verme ve göç hazırlığı aşamasındaki duygularınızı nasıl tanımlarsınız?

Hissettiğiniz olumlu-olumsuz duygular (tereddüt, endişe, mutluluk, mutsuzluk, gel-gitler, depresyon, sevinç, heyecan, umut, korku) nelerdi ve bu süreci nasıl yönettiniz?

a. Türkiye’den taşınmak üzere ayrıldığınızı ilk anladığınızda yaşadığınız duygular nelerdi?

14. Göç deneyiminizin başlangıcında yaşadığınız duygular (endişe, korku, üzüntü, hayal kırıklığı, umut, sevinç, mutluluk) zamanla nasıl evrildiler?

a. Alıştıktan sonra duygular nasıl değişti? Nasıl bir gelişme/değişme gösterdiler? Hangi duygular öne çıktı? Bunda hangi tür çevrenin –komşular, arkadaşlar, iş arkadaşları-etkisi oldu?

15. Yaşadığınız toplumdaki hâkim duygular neler?

16. Siz orada nasıl hissediyorsunuz? Orada olmak size nasıl hissettiriyor? Hayatınızda hangi duygular ön planda?

a. Türkiye’de hissetmediğiniz neyi burada hissediyorsunuz?

b. Göçmenleri ve kişisel olarak sizi en çok endişelendiren, korkutan ya da kaygılandırıcı şeyler ne?

17. Göç ettiğiniz ülke ile Türkiye’yi avantajlar ve dezavantajlar yönünden karşılaştırabilir misiniz?

18. Türkiye ile şu an yaşadığınız ülke arasındaki kültürel benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

a. Oradaki bireysellik, iş-hayat dengesi, hayattan zevk almaya yönelik tutum, toplumu kontrol mekanizmaları hakkında ne söyleyebilirsiniz?

19. Göç ettiğinizde sahip olduğunuz kişisel beklentileriniz nelerdi ve bu beklentiler karşılandı mı?

a. Göç öncesi ve göç sonrası göç edilen yer hakkındaki kanaatlerinizde değişimler oldu mu?

b. Hayal kırıklığı yaşadığınız zamanlar oldu mu/oluyor mu?

20. Uyum / adaptasyon süreciniz nasıl gelişti? Hangi alanlarda zorluk ya da kolaylıklar yaşıyorsunuz?

a. Uyum sürecinde iş hayatı ve sosyal yaşamda neler deneyimlediniz?

b. Her şey umduğunuz gibi ilerledi mi?

c. Buraya hangi açılardan uyum sağladığınızı, hangi açılardan uyum sağlayamadığınızı düşünüyorsunuz?

21. Şu an yaşadığınız ülkede herhangi bir, kültürel, sosyal veya politik, ayrımcılığa maruz kaldınız mı/kalıyor musunuz?

a. Türkiye’nin yaşadığınız toplumdaki imajı nasıl? Bu imaj sizin yaşantınızı etkiliyor mu? Nasıl etkiliyor? Nedenlerini anlatır mısınız?

b. Diğer ülkelerden göç eden kişilere kıyasla sahip olduğunuz avantajlar ve/veya dezavantajlar nelerdir?

22. Şu an olduğunuz ülkede kendinizi güvende hissediyor musunuz, hangi açılardan güvende olduğunuzu veya güvensizlik yaşadığınızı düşünüyorsunuz?

a. Türkiye’de güvende hissettiğiniz ve hissetmediğiniz durumlar nelerdi?

23. Sahip olduğunuz niteliklerin değer gördüğü bir işte mi çalışıyorsunuz?
Türkiye ile göç ettiğiniz ülkede kariyer niteliklerinize nasıl değer verildiğini karşılaştırabilir misiniz?

a. Çevrenizdeki insanlar için de aynı şey geçerli mi? Onların bu konudaki deneyimleri nasıl? Pek çok göçmen profesyonelin "vasıfsızlaştırma" sorunlarıyla karşı karşıya olduğunu söylersem, aklınıza ne gelir?

24. Genel olarak göç ve özel olarak X ülkesinde göçmen olmak hakkındaki fikirleriniz / düşünceleriniz nelerdir?

25. “Nerelisin?” sorusuna cevabınız nedir? Nereli hissediyorsunuz?

a. Şu an içinde yaşadığınız topluma olan bağlılık ve aidiyet duygunuz ile ilgili ne söyleyebilirsiniz? Bu toplumun bir bireyi olmak size nasıl hissettiriyor?

26. “X ülkesinde yaşayan ideal bir Türk kadını / erkeği” ifadesi size ne ifade ediyor?

27. Kimlerle ilişki kuruyor, ne tür ortak etkinliklere katılıyor ve bunu ne sıklıkta yapıyorsunuz?

a. Bu tür sosyal ilişkilerin aidiyet duygusu geliştirme üzerinde bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?

b. Yurt dışında yaşarken Türk sosyal ağlarına üye olmanın sizin için önemi nedir? Bağlı olduğunuz ağlar nelerdir? Bu ağlar olmasaydı sizin için nasıl olurdu? Bu tür ağların Türkleri birbirine bağlamada nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

28. Türkiye’den fiziksel olarak uzakta olmak size nasıl hissettiriyor?

29. En çok özlem duyduğunuz şey nedir?

30. Türk yapımı filmler ve dizileri izliyor musunuz? Onlar size neler hissettiriyor? Haberleri takip ediyor musun?

31. Türk ürünlerine erişiminiz var mı ve böyle bir erişime sahip olmak sizin için ne kadar önemli?

a. Market ürünlerine ve diğer mal veya hizmetlere erişimde yaşadığınız deneyimlerden bahsedebilir misiniz? Bu size nasıl hissettiriyor?

32. Türkiye’deki (coğrafi) mekânları (göl, deniz, park-bahçe, belki kafe, restoran) özlediğiniz oluyor mu? Tanıdık olan yerlere duyduğunuz özlem var mı?

a. Yaşadığınız yerde onlara benzer yerler var mı? Oralara gidiyor musunuz?

33. Evinizde bu tanıdıklık hissini yaratmak için yaptığınız şeyler var mı?

a. Göç ederken yanınıza, geçmişle temas kurmanıza yardımcı olacak somut objeler (belki bir oyuncak) ya da fotoğraflar aldınız mı?

b. Bu objelerin size hissettirdikleri hakkında ne söyleyebilirsiniz?

34. Türkiye'deki yakınlarınızla/sosyal çevrenizle etkileşimleriniz devam ediyor mu?

a. Türkiye'den ayrılmanız aileniz, arkadaşlarınız, meslektaşlarınız vb. ile olan kişisel bağlarınızı nasıl etkiledi?

b. Ne sıklıkla ve hangi kanallar üzerinden görüşebiliyorsunuz?

35. Geride kalan aile üyeleri ile sürekli iletişim halinde olma yükümlülüğü hissediyor musunuz? Bununla ilgili ne söyleyebilirsiniz?

36. Türkiye'ye hangi sıklıkla ve hangi nedenlerle gidiyorsunuz?

37. Göç sonrası Türkiye'yi ilk ziyaret ettiğinizde nasıl hissettiğinizden ve son zamanlardaki Türkiye ziyaretlerinizin size nasıl hissettirdiğinden bahsedebilir misiniz?

a. Türkiye'yi ziyaret ettiğinizde aile üyeleriniz, akrabalarınız ve arkadaşlarınız size nasıl hissettiriyor?

38. Bu süreçte Türkiye'ye ilişkin duygu ve düşüncelerinizde dönüşümler oldu mu? Türkiye'nin size hissettirdiği duygular göç etmeden önce, göç ettikten sonra ve şimdi nasıl değişti?

a. Türkiye ile duygu bağınızı nasıl tarif edersiniz? Türkiye'den duygusal olarak koptuğunuzu hissediyor musunuz?

b. Vatan özlemi hissettiğiniz zamanlar oluyor mu? Bunlardan bahseder misiniz?

39. Doğum günü, Türkiye'deki Milli ve Dini Bayramlar gibi özel gün kutlamaları sizin için ne ifade ediyor?

40. Türkiye'de kolektif sevinç yaratan ülkeler arasındaki spor müsabakaları sizin için ne ifade ediyor?

41. Deprem gibi ulusal yasa sebep olan durumları nasıl deneyimliyorsunuz? Sizdeki duygusal yansımaları neler?

42. "Bireyler, üyesi oldukları toplumun üzüntü ve sevinçlerine katılmak için ahlaki bir gereklilik hissederler." diyor.

Türkiye ve şu an yaşadığınız toplumu düşünerek bununla alakalı ne söyleyebilirsiniz? Bu iki topluma yönelik böyle bir gereklilik hissettiğinizi fark ettiğiniz oluyor mu?

43. Göç sonrası hayatınızın çeşitli yönlerinde karşılaştığınız baskı veya talep türlerinden bahsedebilir misiniz?

a. Aileniz sizden ne bekliyor?

b. Sizin kendinizden beklentileriniz nelerdir?

c. Tüm bu beklentileri karşıladığınızı hissediyor musunuz?

44. Türkiye'de ya da ailenizde kabul görmeyeceğini düşündüğünüz şeyler yaptığınızda / deneyimlediğinizde bunları Türkiye'deki aile üyeleriniz ile paylaşabiliyor musunuz?

a. Türkiye'deki aile üyeleriniz/yakınlarınız ile görüşme yapacağınız zaman görüşüşünüzde (kıyafet, makyaj) bir değişiklik yapıyor musunuz?

b. Geride kalan aile üyeleri ile yaptığınız görüşmelerde onları gücendirmeme, üzme ve kızdırmama gibi çatışmadan kaçınma hissi ile hareket ettiğiniz oluyor mu?

45. Tüm bu süreçlerde sizden aileniz ya da toplum tarafından belirli bir şekilde hissediyor olmanız beklendiği hissine kapıldınız mı? Evetse nasıl? Ve beklenen duyguları hissetmediğinizde ne yaptınız?

46. “Göçmen yalnızlığı diye bir şey var.” sözü sizin için ne ifade ediyor? Bu ifadeye katılıyor musunuz? Yalnızlık yaşadığınız zamanlar oldu mu/oluyor mu?

47. Sizi sinirlendiren, öfkeliendiren ya da hüznendiren belirli durumlar var mı?

48. Kızgın, üzgün ya da mutsuz olduğunuzda, çevrenizdeki insanların ya da Türkiye’deki ailenizin bilmesine izin veriyor musunuz? Bunu kimlerle ve nasıl paylaşırsınız?

a. Bu durum, siz Türkiye’de yaşıyorken nasıldı?

49. Bir şeylerin yolunda gitmediğini düşündüğünüz, duygusal zorluk yaşadığınız, sinirli, öfkeli, kızgın ya da üzgün hissettiğiniz zamanlarda neler yapıyorsunuz? Duygusal zorluklarla baş etme yöntemleriniz nelerdir?

50. Sizi en mutlu eden durum nedir? Şükran duyduğunuz şeyler nelerdir? Umutlu hissettiğiniz konular nelerdir?

51. Sevindiğinizde, mutlu olduğunuzda neler yaparsınız? Bunu kimlerle ve nasıl paylaşırsınız?

52. Tüm bu göç sürecinizi düşündüğünüzde hissettiğiniz ana/temel duygular nedir?

a. Sizce göç travmatik ve psikolojik açıdan zarar verici bir süreç midir?

b. Göçün duygusal açıdan kattıkları / kazandırdıkları (olumlu şeyler) nelerdir?

53. Özetleyecek olursak, göç sürecinde duyguların rolü hakkında ne söyleyebilirsiniz? Bu süreçte duyguların rolü nedir? Göçün herhangi bir sürecini duygusal bir yolculuk olarak tanımlayabilir miyiz?

54. Göç deneyimleriniz, Türkiye’ye ilişkin olası sosyal beklentilerinizi nasıl etkiledi?

a. Türkiye’ye ilişkin endişe duyduğunuz herhangi bir sosyal sorun (yoksulluk, işsizlik, suç ve şiddet sorunları, çevre sorunları, eğitim, sağlık) var mı?

b. Türkiye’den ayrılmadan önce bu sosyal meseleler hakkında ne hissediyordunuz?

55. Gelecek size ne ifade ediyor? Gelecekteki yaşamınızı nasıl hayal ediyorsunuz ve göç deneyiminizin bunda etkisi nedir?

56. Türkiye’den ayrılmadan önce geri dönme konusunda düşünceniz nasıldı ve şu anda düşünceleriniz nedir?

57. Türkiye’ye geri dönmek için ne tür koşullar olmasını istersiniz?

a. Beyin kazanımına yönelik Türkiye’nin uyguladığı projelerden haberdar mısınız? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

58. Son olarak göç deneyiminizle ilgili ya da farklı olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

ARAŞTIRMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, “**Duygu Sosyolojisi Perspektifinden Yüksek Vasıflı İşgücü Göçü**” başlıklı bir araştırma çalışması olup, yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimlerinin duygular tarafından nasıl şekillendirildiğini ve bu süreçte duyguların nasıl yönetildiğini anlama amacı taşımaktadır. Bu amaçla, ulusötesi göçmen olarak yaşamının duygusal boyutu aktörlerin gözünden anlatılmak istenmektedir. Araştırma, **Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı**’nda doktora yapan **Seda Güven** tarafından tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Araştırma sonuçları ile ulusötesi vasıflı göç üzerine farklı bakış açıları kazandırılacağı ümit edilmekte ve ulusötesi vasıflı göç ve duygu sosyolojisiyle ilgili farkındalık yaratacağı öngörülen bu araştırmanın konuyla ilgili bilgilendirici yayın ve eğitimlere vesile olması beklenmektedir.

- Bu çalışmaya katılımınız tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, göç süreciniz ile ilgili **çevrimiçi görüşmeler** yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İzin vermeniz halinde görüşmelerde **ses ve görüntü kaydı** alınacaktır. Bu kayıtlar, araştırmacının mülakat sırasında sürekli olarak not tutmak zorunda kalmaması ve dolayısı ile mülakat sürecinin de uzayarak sizi sıkıkmaması için alınmaktadır. Sizden toplanan veriler araştırmacının şahsi bilgisayarında korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Araştırmada katılımcıların kimliğini açığa çıkaracak bilgiler ile katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zaman ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Anadolu Üniversitesi Sosyoloji bölümünden **Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR**’a ya da çalışmanın araştırmacısı Seda GÜVEN’e yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı: Seda GÜVEN

Adres:

E-posta:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek katılıyor ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

XXXXXXXXXX

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Seda GÜVEN BAYAR

Eğitim Bilgileri:

- 2025 Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji Doktora Programı
- 2015 İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretimi Programı (Yüksek Lisans)
- 2009 Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Bölümü (Lisans)